DER SIBIRISHER AYZENBAHN, ODER

Jules Verne

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

דער

סִבִּירִישֶׁער אַייזֶענְבַּאהְן

אדער

דער בּלינדער פּאסאזשיר

א אינטרעסאנטע רייזע בעשרייבונג פון דעם בעריהמטען
פראנצויזישען שריפטשטעללער

זשול ווערן

פרייא בעארבייטעט פון

א. טאנענבוים

פּרייז 25 סענט

פערלאג פון

דיא היברו פאבלישינג קאמפאני

128 לעאָנארד סטריט, ברוקלין, ניו יאָרק.

PUBLISHED BY

The Hebrew Publishing Co.,

122-128 LEONARD STREET,

BROOKLYN, N. Y.

דער בלינדער פאסאזשיר.

א רייזע אויף דער גרויסער אַזיאַטישער אייזענבאַהן.

1טעס קאפיטעל.

פון טיפלים נאך באַקו.

— א טעלעגראמע פאר אייך, מיין הערר! האט געזאגט דער קעלנער און האט מיר דערלאנגט א פערמאכטע דעפעשע.

איך בין געווען איבערראשט. איך בין נור וואס אנגעקומען אין טיפליס, דיא הויפט שטאדט פון דיא רוסישע לענדער אויף דעם קויקאז. איך בין אפגעשטיגען אין האטעל סאנקט פעטערסבורג און האב נאך קיין צייט נעהאט מיך איבערצוטאהן, ווען מען האט מיר שוין דערלאנגט א דעפעשע. איך האב אנפאנגס געמיינט, אז עס איז עפעס א טעות, דאס טעלעגראם איז ניט פאר מיך, איך האב א קוק געטהון אויף דיא אדרעסע און האב געלעזען:

„העררן קלאד. סען סיר, ספעציאל קאררעספאנדענט פון דער צייטונג: „דאס 20סטע יאהרהונדערט“, — טיפליס.“

— אלזא איז עס געווים צו מיר, האב איך געזאגט צו זיך אליין און האב האסטיג אויפגעריסען דאס טעלעגראם און האב געלעזען פאלגענדעס:

„אזוי וויא דיא סיבירישע אייזענבאהן איז שוין געענדיגט, בעטען מיר אייך, איהר זאלט באלד ארויספאהרען פון טיפליס, אריבערפאהרען דאס קאספישע מעער און זיך אויפזעצען אין דער סטאציאן אוזון־אדא אויף דער אזיאטישער באהן, וועלכע שליעסט זיך אן דיא סיבירישע אייזענבאהן. איהר זאלט דורכרייזען דיא גאנצע שטרעקע ביז פעקין, דיא הויפט שטאדט פון כינא, און זאלט אונז גיבען א גענויע בעשרייבונג פון דיזע ביידע אייזענבאהן ליניען.“

„נעלד קענט איהר בעקומען אויף אונזער רעכנונג ביי דיא באנקירען אבריקאסאוו אי סינאוויא אין טיפליס, ביי דעם באנקיר נאבלע קאמפ. אין באקו, און ביי דעם באנקיר פראנסוא לאפיט אין פעקין. נעהמט, וויא פיעל איהר דארפט. מיר פרעגען ניט, וואס עס וועט קאסטען, נור גיט אונז אן אינטערעסאנטע בעשרייבונג פון דער סיבירישער אייזענבאהן.״

„דיא אדמיניסטראציאן פון ,,דעם 20סטען יאהרהונדערט״, פאריז״.

איך בין געבליעבען שטעהן, וויא פערשטיינערט. איך האב נור וואס געענדיגט מיין רייזע אויף דער וואלגא און האב בעשריעבען דיא רוסישע שטעדט סאראטאוו, סאמארא און אסטראכאן. איך בין דאן געקומען נאך טיפליס און האב גערעכענט צו בלייבען דא ווענינגסטענס דרייא — פיער וואכען אום זיך צו בעקענען מיט דיא איינוואוינער פון קויקאז, פלוצלינג הייסט מען מיר ווייטער פאהרען, ווייטער זיך וואלגערן אין אייזענבאהן וואגאנס, וויעדער ניט עסען צו דער צייט, ניט טרינקען צו דער צייט, ניט שלאפען צו דער צייט, פאהרען צווישען פרעמדע מענשען אין ווילדע געגענדען.

איך בין געוועזען בייז אויף ,,דאס 20סטע יאהרהונדערט״, אויף זיך אליין, אויף דיא גאנצע וועלט. וואס העלפט עס אבער? א צייטונגס קאררעספאנדענט איז פערקויפט. ער מוז געהן, וואוהין מען שיקט איהם. איך מוז אלזא פאהרען.

„דאס 20סטע יאהרהונדערט״ איז איינע פון דיא גרעסטע צייטונגען אין פראנקרייך, זיא בעצאהלט גאנץ גוט איהרע מיטארבייטער, אבער זיא איז זעהר שטרענג. זיא בעהאנדעלט איהרע קאררעספאנדענטען, וויא סאלדאטען: ווען מען זאגט: ,,מארש!״ מוז מען געהן זאגאר אין פייער.

איך מוז אלזא נאך היינט אוועקפאהרען פון טיפליס נאך באקו. דארט וועל איך מיך אויפזעצען אויף א שיף און פאהרען ביז אוזון־אדא. צום גליק, האב איך נאך קיין צייט געהאט אויסצופאקען מיינע זאכען. איך דארף זיי אלזא ניט איינ־פאקען. דאס איז שוין אויך גוט, ווייל איך האב זעהר פיינט איינצופאקען מיינע זאכען.

איך בין אראפגעגאנגען אין רעסטאראן, האב האסטיג עפעס איבערגעביסען און בין באלד געלאפען אויפ'ן וואקזאל געוואהר ווערן, ווען עס געהט אפ דער צוג נאך באקו.

אויף דעם וואקזאל אין טיפליס קומען זיך צונויף דרייא אייזענבאהן ליניען. איין ליניע געהט נאך וועסטען — מעריב זייט — נאך פאטי, א שטאדט ביים

שווארצען מעער, וואוהין מען קומט פון אָדעססאַ. דיא צווייטע ליניע געהט נאָך אָסטען — מזרח זייט — און ענדיגט זיך אין באַקו, וואו מען זעצט זיך אויף דאַמפּף שיפען איבער דעם קאַספּישען מעער. דיא דריטע ליניע געהט נאָך נאָרדען — דרום זייט — און געהט ביז וולאַדיקאַווקאַז, וואו זיא שליעסט זיך אן דיא רוסישע אייזענ־באַהנען.

איך האַב געהאַט איינינע שוויעריגקייטען, איידער איך האַב אויסגעפונען דיא אַבטהיילונג פון וואַקזאַל, וואו עס קומען דיא ציגע פון באַקו, ווייל איך רעד ניט גאַנץ גוט רוסיש און פראַנצויזיש פערשטעהט מען ניט, אָדער מען וויל ניט רעדען, אויף דיא רוסישע אייזענבאַהנען.

אַלס ספּעציאַל קאָררעספּאָנדענט פון אַזאַ צייטונג, וויא „דעם 20סטען יאַהר־הונדערט" פערשטעהט איך פיעלע שפּראַכען, אָבער דאַס רעדען איז מיר דאָך שווער און דיא רוסישע שפּראַכע איז ניט אַזוי לייכט זיך אויסצולערנען, וויא מען דענקט געוועהנליך.

ענדליך האַב איך דאָך אויסגעפונען אַ בעאַמטען פון דער אייזענבאַהן און האַב איהם געפרעגט:

— ווען געהט אָפּ דער צוג נאָך באַקו?

— איהר ווילט פאָהרען נאָך באַקו? האָט ער מיך געפרעגט אַביסעל פער־וואונדערט.

— געוויס וויל איך פאָהרען נאָך באַקו, האַב איך געענטפערט שטאָלץ, איך דענק, אַז עס איז ניט פערבאָטען צו פאָהרען נאָך באַקו.

— ווען איהר האָט אַ ריכטיגען פּאַספּאָרט, איז עס ניט פערבאָטען, איז געווען דיא אַנטוואָרט.

— איך האַב אַ גאַנץ ריכטיגען פּאַספּאָרט פון דער פראַנצייזישער רעגיערונג, האַב איך געזאָגט שטאָלץ.

— האָט איהר איהם געמעלדעט אויף דער פּאָליציי אין טיפליס?

— איך וועל איהם באַלד מעלדען און איך בין זיכער, אַז דיא פּאָליציי פון טיפליס וועט מיך ניט אויפהאַלטען.

— דאַן קען איך אייך זאָגען, אַז דער צוג נאָך באַקו געהט אָפּ פּונקט זעקס אוהר אַבענדס.

— קומט אָן דיעזער צוג פּונקט צום שיף, וועלכעס געהט נאָך אַסטר־אַכאַן?

— יא, האט דער בעאמטער געענטפערט און האט זיך אוועק געקעהרט פון מיר.

איך האב א קוק געטאָהן אויף דיא גרויסע וואנד אוהר אין וואקזאל, עס איז געוועזן פונקט ניין. אלזא האב איך נאך גאנצע ניין שטונדען אום מיך פאַרצוברייטען אויף דיא רייזע.

א פראנצייזישער ציימונגס קאָרעספאָנדענט האט א מאל געזאגט, אז ווען מען האט נור גוטע קארטען און גוטע בעשרייבונגען, קען מען אויסזעהן גאנץ פאריז אין צוויא טעג, ראָם אין דרייא טעג און לאָנדאָן אין פיער טעג. אלזא ווארום זאָל איך ניט אויסזעהן און בעטראכטען טיפליס אין זעקס שטונדען?

איך האב אלזא נאך ציט צו זעהן און צו בעקענען מיט טיפליס, צו ערשט אָבער מוז איך מעלדען „זאיאווינ", מיין פאספאָרט. איך בין אלזא געגאנגען צום פראנצייזישען קאָנסול אין טיפליס און האב איהם געבעטען, ער זאָל מיר מיטהעלפען אָפצומאכען דיעזעס וויכטיגע געשעפט.

דער קאָנסול איז געוועזן זעהר פריינדליך געגען מיר, נעגען א צייטונגס מאן זיינען אלע קאָנסולען זעהר פריינדליך. אין א שטונדע איז מיין פאספאָרט געוועזן געמעלדעט, אונטערשריעבען און געזיגעלט, וויא עס פאָרדערט דאס געזעץ און דיא אָרדנונג. איך וויים נים, אויב דיא פאָליציי איז געוועזן העפליך געגען מיר, געגען דעם פראנצייזישען קאָנסול, אָדער אויב זיא איז העפליך געגען יעדען. איך וויים נור, אז מען האט מיך גאנץ העפליך אויפגענומען און אין איינינע מינוט איז דיא גאנצע געשיכטע געוועזן געענדיגט.

פונקט צעהן אוהר בין איך שוין געוועזן פערטיג מיט מיין פאספאָרט און בין געגאנגען זעהן טיפליס.

צו ערשט בין איך געגאנגען צום גרויסען קאראוואן סעראי, א גרויסעס געביידע מיט א זעהר גרויסען הויף ארום. אהין קומען זיך צונויף קאראוואנען פון גאנץ אזיען. עס קומען אָן קאראוואנען פון דער טירקיי, פון פערזיען און פון טורקעסטאן, וועלכעס געהערט צו רוסלאנד.

א קאראוואן הייסט א פעראייניגונג פון קויפלייטע, וועלכע פיהרען זייערע וואארען אויף פערד, עזלען, מוילעזלען און קעמלען.

ווען איך בין צוגעקומען צום קאראוואן סעראי, איז נור וואס אָנגעקומען א קאראוואן פון טערקען און ארמעניער. זיי זיינען אָנגעקומען פון קליין אזיען און האבען געבראכט טערקישע און ארמענישע פראָדוקטען. אין דערזעלבער צייט אָבער

איז צוועק געגאַנגען א קאַראַוואַן פון פערזישע און רוסישע קויפלייטע, וועלכע האבען געפיהרט רוסישע וואַארען נאך פערזיען און טורקעסטאַן.

אין גרויסען הויף פון דעם קאַראַוואַן סעראַי געפינט זיך דער גרויסער באַזאַר פון טיפליס. מען קען דאָרט זעהן דיא טהייערסטע און זעלטענסטע זיידען שטאָפען און גאָלד שטיקערייען פון פערזיען, בינאַ, מאַנגאַליען, אַפגאַניסטאַן, קאַשעמיר און זאַגאַר פון אינדיען.

זאָל איך עפּעס קויפען? — איך וויל עפּעס קויפען, איך האב א געליעבטע אין פּאַריז און וויל איהר קויפען א פּרעזענט. וויא קען אָבער א קאָררעספּאָנדענט פון א צייטונג און נאך פון אַזאַ צייטונג, וויא „דאַס 20סטע יאהרהונדערט,“ קויפען זאַכען און שלעפּען זיי מיט זיך, ווען ער דאַרף יעצט מאַכען א רייזע פון איינגע מאָנאַטע אין געגענדען, וועלכע זיינען מיר נאך גאַנץ אונבעקאַנט?

— ניין! האב איך אויסגערופען, איך קען ניט קויפען: וואָס ווייניגער באַ־גאַזש מען האט אויפ'ן וועג, אַלץ בעסער.

איך געה ווייטער און קום צו דיא בעריהמטע בעדער פון טיפליס. אין איירָאָפּאַ, וויא אין אַמעריקאַ וויים מען זעהר גוט, וואס עס הייסט א טירקישעס באָד, און ווער עס קען זיך נור פערגינען, דער געהט אין א טירקישעס באָד. וואס פערשטעהט מען אָבער אין איירָאָפּאַ און אין אַמעריקאַ פון א טירקישעס באָד? א טירקישעס באָד זאָל מען פּראָבירען אין טיפליס, דאַן וועט מען וויסען, וואס עס הייסט א גוטעס און געזונדעס באָד.

איך וויל אריינגעהן אין באָד. איך דאַרף האבען א באָד, וואס העלפט עס אָבער? א צייטונגס קאָררעספּאָנדענט האט קיין צייט דאַפיר. פּונקט זעקס אוהר דאַרף איך דאָך זיין אויפ'ן וואָקזאַל.

איך בין הונגעריג געוואָרען געהענדיג און איך בין אריינגעגאַנגען אין ערשטען בעסטען רעסטאָראַן עסען מיטאָג. מען מעג זיין אַן אַמעריקאַנער געשעפטסמאַן, מען מעג זיין א צייטונגס קאָררעספּאָנדענט, עסען מוז מען. מען עסט שנעל, מען איילט זיך, מען האט קיין צייט צו עסען, אָבער מען מוז דאָך עסען.

איך האב האַסטיג אָפּגעגעסען און האב פערטרונקען מיט א פלאַש קאַבע־טינער וויין. אַלס פראַנצויז מוז איך זאָגען, אַז דיא פראַנצייזישע וויינע זיינען פיעל בעסער. אַלס עהרליכער מאַן אָבער מוז איך דאָך בעקענען, אַז דער קויקאַזער וויין איז אויך גאַנץ גוט, און ווען מען האט קיין פראַנצייזישען וויין, קען מען איהם גאַנץ בעקוועם טרינקען.

איך האב זעהר געוואָלט מיטנעהמען עטליכע פלאַשען קאַבעטינער ווײן אויף דער רייזע, אָבער איך האב מיך דערמאָנט פונקט אין דער צייט, אַז וואס וועניגער באַגאַזש, איז אַלץ בעסער, און בין ווייטער געגאַנגען.

עס איז געווען צוועלף אוהר, ווען איך בין אריינגעגאַנגען אין דער געשעפטס גאַס פון טיפליס און האב אָנגעהויבען צו בעטראַכטען דיא מענשען, דיא מענגע, וויא זיא געהט, וויא זיא האַנדעלט, וויא זיא קויפט און פערקויפט.

איך האב באַלד דערקענט אין דער מענגע יעקב'ס עניקלעך. מען קען זיי לייכט דערקענען, ווייל זיי פערקנעפּלען זייערע קליידער פון רעכטס אויף לינקס, אַזוי וויא זיי שרייבען פון רעכטס צו לינקס.

מען זאָגט געוועהנליך, אַז וואו אַ איד קומט, דאָרט פערהאַפט ער דעם האַנדעל אין זיינע הענד, און דאס איז אויך וואהר, אָבער ניט אין טיפליס, וואו עס האט זיך אויסגעאַרבייטעט אַ שפּריכוואָרט: „נור זעקס אידען קענען אָפּנאַרען איין ארמעניער," און אין טיפליס זיינען דאָ מעהר ארמעניער אַלס אידען.

איך בין אַראָפּגעגאַנגען צום טייך קורא, וועלכער פליעסט אין דער מיט שטאָדט און צוטהיילט טיפליס אויף צוויא טהייל: אַ טאָהל — דאַלינא, און אַ בערג — גאָרא. ביי דיא ברעגעס פון טייך קורא האט זיך מיר פאָרגעשטעלט אַ בילד, וועלכעס איך האב נאָך אין ערגעץ ניט געזעהן. פּערזער, טשערקעסען, ארמעניער, גריעכען, אידען און רוסען אוועקגעמישט פערקויפען זייערע וואַרען אויף דער גאַס. איינער באָט אייך אָן אַ טרונק ווײן פון אַ לאָגעל, דאס פעל פון אַ ציגעלע אָדער אַ לעמעלע אויסגעטריקענט און צוזאַמענגענעהט, וויא אַ פלאַש, און אַ פּיסעל פון דעם ציגעלע איז דער האַלז פון דער פלאַש, אָבער אנשטאַט פון אַ קאָרק — אַ פּראָפּקע, איז דער האַלז פון דעם לאָגעל פערבונדען מיט אַ פאָדים אָדער מיט אַן אָדער פון אַ בהמה.

אַנדערע פערקויפען וואַסער, וועלכעס זיי האַלטען אין אַ פעל פון אַ בופעל־אָקס, וועלכעס ווייזט אויס, וויא אַ לופט באַלאָן; אין דער מיט איז אריינגעשטעקט אַ רעהר פון באַמבוק, (טראַסטינא, קאַמיש) און פון דיעזען רעהר טרינקט מען. אין טיפליס מיאוסט מען זיך ניט צו נעהמען אין מויל אַ רעהר, וועלכע הונדערט מענשען האבען געהאַלטען אין מויל פאַר מיר.

אַ אידעל איז צוגעקומען צו מיר, האט מיך בעטראַכט איינע אויגענבליקע און האט געזאָגט צו מיר אויף רוסיש:

— מיר דאַכט, אַז איהר זייט אַ פרעמדער.

— איך בין אַ פרעמדער, האב איך געענטפערט.

— דאן קומט הערען דעם גרויסען זינגער סאאדי הוסיין איבן האסאן.

דער אראבישער נאמען פון דעם זינגער האט מיך פעראינטערעסירט און איך בין געגאנגען מיט'ן אידען הערען דעם גרויסען זינגער.

אויף א קליינעם טעפיך — קארפעט — אויסגעשפרייט אויף דער ערד איז געזעסען א מאן פון א יאהר עטליכע און דרייסיג אין ווייסע קליידער און האט געזונגען פערזישע ליעדער מיט אזא שטימע, וועלכע האט שיער ניט צוריסען מיינע אויערן. איך בין קיין גרויסער מוזיקער, אבער ווען מען האט געהערט א גוטע אפערא אין פאריז, קען מען אויף קיין פאל ניט הערען דעם גרויסען זינגער סאאדי הוסיין איבן האסאן, און פון דעסטוועגען איז געשטאנען ארום איהם א גרויסער רעדעל מענשען, וועלכע האבען צוגעהערט מיט פערגניגען און זאגאר מיט ענטציקען דיעזעם זאנדערבארע געזאנג.

איך האב צופעליגער ווייזע ארויסגענומען מיין טאשענאוהר און האב א קוק געטאהן. — עס איז שוין 5 אוהר.

— אלזא שנעל אין מיין האטעל! פונקט זעקס אוהר געהט אפ דער צוג און אין רוסלאנד קען מען קויפען אן אייזענבאהן בילעט נור איינינע מינוטען, איידער דער צוג געהט אפ, ניט פריהער, וויא אין אנדערע לענדער.

איך בין געוואינט „צו פינטליכקייט. א צייטונגס קארעספאנדענט מוז זיין זעהר פינקטליך. א פיערטעל צו זעקס בין איך שוין געווען אויפ'ן וואקזאל און האב גענומען א בילעט ערשטער קלאסע נאך באקו. באלד האט מען אנגעהויבען צו קלינגען. אויף דיא רוסישע אייזענבאהנען קלינגט מען דרייא מאל, איידער דער צוג געהט אפ.

פונקט זעקס אוהר זיינען מיר ארויס געפאהרען פון טיפליס.

2טעס קאפיטעל.

מיסטער אליפלט לאנגהעד.

א צייטונגס מאן קען ניט פאהרען, וויא א געוועהנליכער מענש, בעזאנדערס נאך א ספעציאל קארעספאנדענט פון דעם 20סטען יארהונדערט. א געוועהנליכער רייזענדער וויל נור שנעל אנקומען אין דיא שטאדט, וואוהין ער פאהרט, און ער קימערט זיך זעהר וועניג וועגען דער רייזע, עס הארט איהם ניט, וואס פאר א געגענד מען פאהרט דורך, און ער אינטערעסירט זיך ניט צו וויסען, מיט וועמען ער פאהרט און ווער עס פאהרט מיט איהם, א צייטונגס מאן אבער מוז אלעס

וויסען, צו יעדער זאך זיך צו קוקען און בעשרייבען, וואס עס איז נור מעגליך, וואס עס איז נור ווערטה צו בעשרייבען, ווייל דאס איז זיין געשעפט, ער האנדעלט מיט נייעס און מיט בעשרייבונגען פון זאכען, וועלכע ניט אלע מענשען קענען.

עס איז אלזא קיין וואונדער, וואס קוים האב איך מיך ארייגנעזעצט אין וואגאן, האב איך אנגעהויבען זיך צו צוקוקען צו מיינע מיט פאסאזשירען.

אויף דער צווייטער באנק פון מיר האבען זיך געזעצט צוויא רוסען. קוים האבען זיי אוועקגעלעגט זייערע זאכען און זיך איינגעארדענט, האבען זיי זיך צולעגט און זיינען באלד אנטשלאפען געווארען.

— נון, דיעזע כאראקטערע קען איך שוין גוט, האב איך מיר געטראכט, דער וואגאן איז פאר זיי א שלאף צימער און דיא באנק איז זייער בעט. ווען מען לעגט זיך אין בעט, וויל מען שלאפען. זיי וועלען געוויס אפשלאפען דעם גאנצען וועג און איך וועל פון זיי גאר ניט מאכען.

איך האב מיך דאהער אומגעקוקט אין גאנצען וואגאן און האב געפונען, אז דיא אינטערעסאנטעסטע פערזאן איז דער מאן, וועלכער האט זיך געזעצט אויף דער צווייטער באנק געגען מיך.

דאס איז ווירקליך געווען א העכסט אינטערעסאנטער פאסאזשיר. דאס איז געווען א מאן פון א יאהר צוויא ביז פינף און דרייסיג מיט א רויטליך בערדעל, מיט א פריינדליכען געזיכט, מיט א פאר הענד, וועלכע זיינען שטענדיג בערייט זיך אויסצושטרעקען און צודריקען אנדערע הענד, מיט א מויל, וועלכער וויל רעדען און קען רעדען. אויפ'ן ערשטען בליק האב איך דערקענט, אז דאס מוז זיין אן ענגלענדער אדער אן אמעריקאנער.

עס איז שווער געווען צו דערקענען, אז ער איז א האנדעלס רייזענדער. ער איז געווען אנגעטאהן וויא אן אייראפעער, ריכטיגער נאך, וויא אן עכטער ענגלענדער, מיט א גרויסען דימאנט אין זיין העמד, מיט פיעלע טהייערע ברילליאנטענע רינגען אויף דיא פינגער, מיט א גאלדענע אוהר און א שווערע גאלדענע קייט אויף זיין וועסט.

באלד איז מיר געקומען אין קאפ דער שרעקליכער געדאנק: פיעלייכט איז ער אויך א ציימונגס קאררעספאנדענט? פיעלייכט פאהרט ער אויך פאר אן ענגלישע אדער אמעריקאנער צייטונג? עס קען אלזא זיין, אז ער וועט שיקען זיינע נייעס און זיינע בעשרייבונגען פריהער פון מיר, דאן וועט מיין צייטונג „דאס 20סטע יאהרהונדערט“, מיר מאכען פארווירפע, און דאס איז זעהר אונאנגענעהם.

— וואס טהוט מען אין אזא פאל? זאָל איך אָנהייבען צו רעדען צו איהם? זאָל איך אויספאָרשען, וואס ער איז און ווער ער איז?

אזוי וויא איך האב אזוי געטראכט און האב מיר קיין עצה ניט געקענט געבען, וואס צו טאָהן, האט ער אָנגעהויבען צו רעדען צו מיר:

— איהר זייט א פראנצויז? האט ער מיך געפרעגט אויף פראנצויזיש.

— יעס, סער, האב איך איהם געענטפערט אויף ענגליש.

דאס אייז האט געבראָכען. מיר זיינען שוין געוועזן בעקאנט און האבען שיין געמוזט רעדען איינער צום אַנדערן.

עס איז דאָ אַן אראבישעס שפּריכוואָרט: „א נארר פרעגט אין א שטונדע מעהר פראגען, וויא א קלוגער אין א גאנץ יאָהר". אזוי וויא ניט איך און ניט מיין ענגלענדער אָדער אמעריקאנער האבען אונז ניט געהאלטען פאר קלוג, האבען מיר איינער דעם אַנדערן געפרעגט הונדערטער פראגען.

— איל בעט", איך וויל וועטען, אז איהר זייט א רעפּאָרטער פון א צייטונג, האט מיין ענגלענדער אויסגערופען.

— און איהר וועט געווינען, ווען איהר זאָלט וועטען, האב איך געענטפערט, איך בין א ספּעציאל קאָררעספּאָנדענט פון דער גרויסער פראנצויזישער צייטונג: „דאס 20סטע יאהרהונדערט".

— און איהר פאָהרט גלייך נאך פּעקין, דיא הויפּט שטאָדט פון כינא?

— איך פאָהר גלייך נאך פּעקין, האב איך געענטפערט.

— איך פאָהר אויך נאך פּעקין, האט מיין נייער בעקאנטער געזאגט.

— זייט איהר פיעלייכט אויך א צייטונגס קאָררעספּאָנדענט? האב איך געפרעגט שטילערהייט.

— ניין, מיין הערר, איך האנדעל ניט מיט דערזועלבער וואארע. — קען מען וויסען, וויא איהר הייסט?

— קלאָד סע־סיר פון פאריז.

— און איך הייס אליפלט לאָנגהעד, האנדעלס רייזענדער פון דער פירמא וואהיטקי, בארלי ענד קאָמפּ. פון ניו יאָרק, אמעריקא.

דאס וואָרט אמעריקא האט ער אויסגעצויגען אויף א מייל, גלייך וויא ער האט בעזאָנדערס שטאָלצירט דערמיט, וואס ניו יאָרק געפינט זיך אין אמע־ריקא.

יעצט זיינען מיר שוין פאָרגעשטעלט און בעקאנט. איך בין א רייזענדער פון

נייעס און בעשרייבונגען, ער איז א רייזענדער פון א פירמא, וועלכע האנדעלט — מיט וואס? — דאס האט ער דערוויייל ניט געזאגט.

מיר האבען זיך צורעדט און עס האט זיך ארויס געוויזען, אז ער רעדט כמעט אלע אייראָפּעאישע שפּראכען און איז שוין אויסגעוועזען אין יעדען ווינקעלע אין אייראָפּא און אין ביידע אמעריקאס: נאָרד אמעריקא און זיד אמעריקא. דאס איז אָבער דאס ערשטע מאל, וואס ער פאָהרט נאך אזיען. ווען איך זאָג: נאך אזיען, מיין איך ניט דעם קויקאַז. אליפלט לאָנגהעד האט שוין בערייזט דעם קויקאַז און האט שוין געקענט יעדעס ווינקעלע פון דאגעסטאַן, גרוזיען און געארגיען.

ער איז געווען אן עכטער אמעריקאנער. ווען ער האט אָנגעהויבען צו רעדען, האט זיך עס געגאָסען פון איהם, וויא א טייך, — בלייבען שטעהן האט ער שוין ניט געקענט, ביז ער איז צוגעקומען צום מעער פון מיעדקייט אָדער פון שלאָף.

איך האב איהם געלאָזען רעדען, ביז ער וועט מיעד ווערן. איך האב געוואוסט, אז ניט אלעס, וואס ער זאגט, איז וואהר. איך האב געוואוסט, אז ער בערהמט זיך, אז ער זאָגט ליגען, אז ער „בלאָפט", וויא מען רופט עס אין אמעריקא, אָבער איך האב איהם געלאָזט „בלאָפען", דאס הייסט, זאגען ליגען און זיך בעריהמען.

— לאָז ער „בלאָפען"! לאָז ער זיך בעריהמען! לאָז ער זאגען וויא פיעל ליגען ער וויל! האב איך געזאגט שטילערהייד צו זיך אליין. — וואס הארט עס מיך? איך קען דיך אמעריקאנער ליגנער, דיא אמעריקאנער „בלאָפער". איך וויים, אז יעדעס וואָרט, וואס ער זאגט, איז א ליגען.

פלוצלינג אָבער איז ער געוואָרען ערנסט און האט אָנגעהויבען אויסצולויבען דיא אייזענבאהנען.

— אמאל פלעגט אזא רייזע, וויא פון טיפלים נאך באקו, דויערן צעהן טאָג, היינט מאכען מיר עס אין איינינע שטונדען! האט ער אויסגערופען.

איך האב געוואוסט, אז ער וויל ווידער „בלאָפען", דאס הייסט, זאגען א גראָבען, מיאוס'ן ליגען, דאס מאל אָבער האט עס מיך פערדראָסען. — פאר וואס? איך קען עס ניט גענוי ערקלערען. איך דענק נור, אז יעדער פערנינפטינער מענש ווערט דאך ענדליך מיעד צו הערען ליגען, בעריהמערייען און אמעריקאנישע „בלאָפס". מען איז דאך נור א מענש און עס קרענקט, עס פערדריעסט, ווען מען הערט שוין צו פיעל ליגען, צו פיעל „בלאָף".

איך האב דאהער אויסגערופען:

— ניין, מיסטער לאָנגהעד! דיא אייזענבאהנען האבען ביי אונז אוועק גע־רויבט דיא גאנצע פּאָעזיע, דאס גאנצע פערגניגען פון א רייזע. ווען מען פלעגט פאָהרען מיט פערד, פלעגט מען געניעסען דיא רייזע. מען פלעגט קענען בעטראַכטען דיא געגענד וואו מען איז געפאָהרען, און בעוואונדערן איהרע שעהנהייטען. יעצט פליהט מען שנעל, וויא א פויגעל: שטעדט, דערפער, לענדער, בערג, טאָהלען, פעלדער און וועלדער לויפען, פליעהען פאָראיבער, פערשווינדען און ווייזען זיך ווידער, וויא אין א פּאַנאָראמא. מען זעהט אלעס דורך א שלייער, דורך א גלאָז. איידער מען האט צייט צו בעטראַכטען א געגענד, איז מען שוין ווייט, ווייט פון איהר. איך וויל זעהן אן עכטע דשיגיטאָווקא פון טשערקעסען און קען עס ניט, ווייל דער צוג וויל ניט ווארטען. —

— וואס הייסט דשיגיטאָווקא? האט מיסטער אליפלט לאָנגהעד גע־פרעגט.

— דשיגיטאָווקא הייסט, ווען דיא טשערקעסען ווייזען זייערע קונסטשטיקע אויפ'ן פערד, האב איך איהם ערקלערט. דער טשערקעס טרייבט אן זיין פערד, ביז עס שפּרינגט אין גאַלאָפּ, דאן ווארפט ער אראָפּ זיין שווערד, זיין ביקס, בייגט זיך אָן ביז צו דער ערד און האַפּט עס אויף אין דער צייט, ווען זיין פערד לויפט, וויא וואהנזיננינ.

— קען מען דערפון עפּעס פּראָפּעטירען? קען מען דערמיט מאַכען „ביזנעס“ — געשעפט? האט מיסטער אליפלט געפרעגט.

— איך קען דערפון פּראָפּעטירען, האב איך געענטפערט, ווייל איך האנדעל מיט אזעלכע ארטיקעל. איך קען בעשרייבען אזא דשיגיטאָווקא און מען וועט מיר דערפאר גוט בעצאָהלען.

— איהר זייט דאָך אָבער נור א צייטונגס מאַן, א קאָררעספּאָנדענט פון א צייטונג, דאס איז קיין „ביזנעס“ — געשעפט, האט דער אמעריקאנער געענטפערט שטאָלץ. איך בין א ביזנעסמען, א געשעפטס־מאַן, ווייל איך רייז מיט וואארען פון דער פירמא וואהיסקי, בארלי ענד קאָמפּ. פון ניו יאָרק.

ער האט זיך פּלוצלינג אומגעקעהרט צו מיר, האט זיך אָנגעבויגען און האט מיך געפרעגט:

— זייט איהר אמאל געוועזען אין אמעריקא, הערר סען סיר?

— ניין, איך וועל אָבער אמאל בעזוכען אמעריקא.

— ווען איהר וועט קומען נאָך ניו יאָרק, זאָלט איהר צוערשט בעזוכען דיא פירמא וואהיסקי, בארלי ענד קאָמפּ.

— אום איך זאָל עס בעשרייבען ?

— פאַר וואס ניט ? דיא פאַבריק פון וויסקי, בארלי ענד קאָמפּ., איז דיא גרעסטע אין איירָאפּא, אָבער ניט אין אמעריקא, האט מיסטער אליפלט לאַנגהעד אויסגערופען. מיר בעשעפטיגען א זעהר גרויסעס הויז, פונפצעהן שטאָק דיא הויך. א דאַמפף מאַשין פון פונפצעהן טויזענד פפערדע קראַפט טרייבט אלע רעדער און רעדלעך אין אלע פונפצעהן שטאָק, פינף הונדערט שרייבער און בוכהאַלטער, דרייא טויזענד ארבייטער און א גאַנצעס רעגימענט פון רייזענדע, וויא איך, ארבייטען פיר אונזער פאַבריק און מאַכען אן אומזאַץ — אָבאָראָט — פון הונדערט מילליאָן דאָללאַר א יאָהר. —

איך האב איהם געוואָלט פרעגען :

— אָבער וואס מאַכט איהר דען ? וואס פאַר וואארע פאַבריצירט איהר ?

אין דיעזער מינוט אָבער איז דער צוג געבליעבען שטעהן, דער קאָנדוקטאָר איז אריינגעקומען און האט אויסגערופען :

— סטאַנציא עליזאַבעטהפאַל, דעסיאַט מינוט פראָסטאָיא. סטאַציאָן עליזאַ־בעטהפאַל, צעהן מינוט ווארטען.

איך האב זעהר געוואָלט זעהן דיא שטאָדט עליזאַבעטהפאַל, ווייל איך האב געוואוסט, אז עס איז א היסטאָריש בעריהמטע שטאָדט, אָבער 10 מינוט ! וואס קען מען זעהן אין 10 מינוט ? וואוהין קען מען געהן אין 10 מינוט ?

פון דעסטוועגען בין איך ארויסגעגאַנגען פון וואגאָן און האב בעטראַכט דיא סטאַציאָן עליזאַבעטהפאַל. איידער איך האב צייט געהאט מיך אויסצודרעהן, האט מען אָנגעהויבען צו קלינגען. איך האב געמוזט צוריק לויפען צו מיין וואגאָן. צו מיין פערוואונדערונג און זאָגאַר צו מיין פערדרוס, האב איך געפונען א פערשלייערטע דאַמע זיצען אויף מיין באַנק, פונקט געגען דעם אמעריקאַנער.

אזוי וויא מיין אמעריקאַנער האט פערנומען זיין גאַנצע באַנק מיט זיינע שאַכטעל, רייזע־טאַשען און קעסטעלעך, האב איך געמוזט מיך זעצען לעבען דיא אונבעקאַנטע דאַמע. עס איז מיר געוואָרען זעהר אונאַנגענעהם. ערשטענס, האב איך יעצט ניט געקענט מיך אויסציעהען און איינשלאָפען. דיא באַנק איז געווען צו ענג דאַפיר. צווייטענס, איז מיר יעצט ניט גאַנץ לייכט געווען צו רעדען און מיך צו אונטערהאַלטען מיט מיין פריינד אליפלט לאַנגהעד. צווייא מענער קענען רעדען, פלוידערן, שפּאַסען, לאַכען און מאַכען, וואס זיי ווילען, ווען זיי זיינען אליין; קומט אָבער צו א דאַמע, בעזאָנדערס אַן אונבעקאַנטע דאַמע, ווערט מען געבונדען.

מען קען זיך ניט ריהרען, מען קען ניט ארויס רעדען א פרייעס וואָרט: מען האט מורא, פיעלייכט וועט דיא דאמע זיך פיהלען בעליידיגט.

איך האב אָנגעשפּאַרט מיין קאָפּ אן דעם ווייכען רוקען פון מיין באנק און האב מיך פערטראַכט. עס קען זיין, אז איך בין אויך אנטשלאָפען געוואָרען, אָבער איך האב געהערט גאנץ דייטליך, וויא דער קאָנדוקטאָר האט אויסגערופען:

— סטאנציא ווארוואַרא! סטאנציא קורדאמיר! סטאנציא גאוואַגי! און ענדליך סטאנציא אַליאט!

דאס שטעדטעלע אליאט האב איך זעהר געוואָלט זעהן, ווייל עס איז א פּאָרט שטאָדט ביים קאספישען מעער. קייסער פּעטער דער גרויסער האט עס בעפעסטיגט. זיין שארפעס אויג האט געזעהן גאנץ וויט. ער האט געוואוסט, אז דער גאנצער קויקאז וועט אמאל געהערען צו רוסלאנד.

וואס העלפט עס אָבער? אין אליאט שטעהט דער צוג נור 5 מינוט. וואס קען מען זעהן אין 5 מינוט און נאך דרייא אוהר ביי נאַכט?

איך בין אנטשלאָפען געוואָרען. דאס מאל האב איך געשלאָפען געשמאק, ווייל מען האט מיך אויפגעוועקט און מען האט מיר געזאגט:

— באקו! באקו!

3טעס קאפּיטעל.

איך בין אויפגעשפּרונגען, וויא אן אָפּגעבריהטער, און האב געפרעגט:

— זיינען מיר שוין ווירקליך אין באקו?

— יא, מיין הערר? האט מיר אליפלט לאָנגהעד גענטפערט.

— דאן מוזען מיר געהן. וואו געהט איהר, מיסטער לאָנגהעד?

— איך האב יעצט גאר קיין צייט מיט אייך צו רעדען, האט דער אמע-ריקאנער אויסגערופען, איך מוז פערזאָרגען מיין באגאזש.

— וויא פיעל באגאזש האט איהר דען?

— ניט פיעל, צווייא און פיערציג קעסטלעך.

— צווייא און פיערציג! האב איך אויסגערופען, גאָט אין הימעל! וואס מאכט איהר מיט אזוי פיעל באַגאזש?

— איך בעדויער זעהר, וואס איך האב ניט מיט מיר פיער און אכציג קעסטלעך, האט דער אמעריקאנער געענטפערט האסטיג, איך האב נאך —

מיט דיזע ווערטער איז ער ארויסגעשפרונגען פון וואגאָן און איז ערגעץ פערשווינדען געוואָרען. דיא דאָמע איז נאך געבליעבען לעבען מיר אין וואגאָן. אלס פראנצויז און אלס העפליכער קאוואליר, האב איך עס געפונען פאר נעטהיג איהר צו העלפען טראָגען איהרע זאכען. ווען זיא איז ארויסגעגאנגען פון וואגאָן, האט זיא אויפגעהויבען איהר שלייער, האט מיר געוויעזען איהר שעהנעס געזיכט און האט געזאגט אין א ריינעס, קלינגענדעס ענגליש:

— איך דאנק אייך, מיין העררו!

ערשט יעצט האב איך געקענט זיא בעטראכטען. דאס איז געווען א שעהנע פרוי פון א יאָהר עטליכע און צוואנציג. איהר געזיכט, וויא איהר בענעהמען, האבען דייטליך געצייגט, אז זיא איז אן ענגלענדערין. איך האב זעהר געוואָלט מיך בעקענען מיט איהר, מיך צורעדען מיט איהר, זיא האט זיך אָבער גאנץ העפליך פערנייגט און איז זיך אוועקגעגאנגען מיט דעם שווערן, געמעסטען טריט פון אן ענגלענדערין.

— רייזט זיא אויך אויף דיא סיבירישע באהן? האב איך געפרעגט זיך אליין, — וועל איך זיא נאך בעגעגענען אויפ'ן וועג?

אויף דיזע פראגען האט מיר קיינער ניט געקענט ענטפערן.

איך האב געפרעגט א בעאמטען פון באהנהאָף.

— ווען געהט אָפ דאס שיף נאך אוזון-אדא?

— פונקט דרייא אוהר נאך מיטאג, האט ער מיר געענטפערט.

איך האב א קוק געטאָהן אויף מיין אוהר, עס איז געווען א פיערטעל נאך זיעבען.

— אלזא האב איך נאך אכט שטונדען צייט צו זעהן און צו בעטראכטען באקו, האב איך געזאגט צו זיך אליין.

באקו איז א בעריהמטע שטאָדט. ארום באקו געפינען זיך דיא בעריהמטע פעטראָלעאום קוועלען פון דעם קויקאז. אין באקו וואוינען נאך דיא אלטע „געבערס“ אָדער פארסים, וועלכע דיענען צו פייער. אייגענטליך גלויבען זייא ניט, אז דאס פייער איז א גאָט, זיי ווייסען נור, אז גאָט בעווייזט זיך אין פייער, אלזא איז פייער הייליג און דארום דארף אין יעדען הויז פון א „געבער“ אָדער דשעבער קיין מאל ניט אויסגעהן קיין פייער, און אין טעמפעל מוז שטענדיג ברענען דאס הייליגע פייער, א סאָרט נר תמיד.

דיא שטאָדט באקו געפינט זיך אויף דער האלב אינזעל אפשעראָן, א לאנגער פאס לאנד, וועלכעס געהט אריין אין קאספישען מעער. דיא גאנצע האלבע אינזעל,

דיא געגענד ארום באקו, איז נאקעט און טרויעריג. קיין בוים, קיינע בלומע און קיין גראָז וואקסט דאָרט. עס איז א שווארצע וויסטע. דיא ערד איז שווארץ, וויא קויל. ווען מען שלאָגט אָבער אריין א פלאָקען טיעף אין דיעזער ערד, שפריצט ארויס פעטראָלעאום, ניט געריינינגטער קעראָסין. ווען מען דארף האבען פייער, דארף מען נור אריינשטעקען א שפּיציגען שטעקען אין דער ערד און צו לעגען א שוועבעלע. דער גאז צינדעט זיך אָן און מען האט פייער. מען דארף אלזאָ קיין האָלץ און קיינע קוילען אויף דער אפשעראָן האלב אינזעל.

דיא שטאָדט באקו איז האלב רוסיש, האלב פערזיש. ארום דער אייזענבאהן סטאציאָן געפינט זיך דיא רוסישע שטאָדט. דער פרעמדער קען מיינען, אז ער איז אָדעסא אָדער כארקאָוו, וויטער אָבער הייבט זיך אָן דיא פערזישע שטאָדט מיט הייזער אָהן פענסטער אויף דער גאס, מיט מעטשעטען, הויכע מינארעטען און מחמדאנישע גייסטליכע, וועלכע שטעהן אין דער הויף אויף דיא מינארעטען און רופען דיא פרומע צום געבעט.

איך האב זעהר געוואָלט זעהן דעם טעמפּעל פון דיא „געבערס", דיא אלטע פעו־זער, וועלכע דיענען צום פייער. דיעזער טעמפּעל הייסט אטעש־גאה. אין איהם געפינט זיך אָן אלטאר, א מזבח, אויף וועלכען עס ברענט א פייער זייט טויזענדער יאָהרען. דיעזעס פייער ווערט בעטראכט אלס זעהר הייליג.

איך האב א קוק געטהון אויף מיין אוהר, — עס איז שוין עלף אוהר. איך בין הונגעריג, איך מוז עפּעס עסען. איך געה צוריק צו דער אייזענבאהן סטאציאָן און געה אריין אין א רעסטאָראנט עפּעס עסען. מיסטער אליפלט לאָנגהעד בע־געגענט מיך אויף דער טהיר. ער האט נור וואס אָפּגעגעסען.

— נו, וויא האלט איהר מיט אייער באנאזש? פרעג איך איהם.

— צווייא און צוואנציג קעסטלעך האב איך שוין פערזאָרגט, עס איז מיר נאך געבליעבען צוואנציג קעסטלעך. איך האב קיינע מינוטע צייט. איך מוז נאך ארויפברענגען אויפ'ן שיף מיינע צוואנציג קעסטלעך.

מיט דיעזע ווערטער איז ער אנטלאָפען געוואָרען.

איך האב מיך געזעצט עסען און האב אָנגעהויבען צו טראכטען, וואס פאר ארטיקעל פאבריצירט דען דיא פירמא ו:הוסקי, בארלי ענד קאָמפּ.? — וואס פאר אן ארטיקעל געפינט זיך אין דיא צווייא און פערציג קאסטען, וועלכע מיסטער אליפלט לאָנגהעד פיהרט מיט זיך?

איידער איך האב אָפּגעגעסען, איידער איך האב אָפּגערויכט מיין סיגאר, איז שוין געוואָרען צוועלף אוהר.

— איך האב נאך דרייא שטונדען צייט, האב איך מיר געטראכט, וואס קען איך טאהן אין דיעזע דרייא שטונדען? איך מוז נאך געהן אין דיא באנק פון נאבעל עט קאמפ. נעהמען געלד אויף דיא לאנגע רייזע. דאס קען איך נעהמען ביי מיר א שטונדע, דאן מוז איך אראפ געהן צום דאק נעהמען א בילעט אויפ'ן שיף. דאס אלעס פערנעהמט צייט. וויא פיעל צייט קען מיר אלזא בלייבען צו געהן, זעהן און בעטראכטען באקו?

צוערשט בין איך געגאנגען אין באנק. דא האב איך געמוזט ווייזען אלע מיינע פאפיערן, אלע מיינע דאקומענטען, איידער מען האט מיר געגעבען דיא סומע געלד, וועלכע איך האב פערלאנגט. דער קרעדיט פון „דעם 20סטען יאהרהונדערט" איז שוין גוט גענוג, איך האב אבער געמוזט בעווייזען, אז איך בין איך, אז איך הייס קלאד סען־סיר און אז איך בין ווירקליך דער ספעציאל קארעספאנדענט פון „דעם 20סטען יארהונדערט."

ענדליך האב איך דאך בעקומען דיא צווייא טויזענד רובעל, וועלכע איך האב פערלאנגט. ווען מען וויל רייזען אויף דיא אזיאטישע און סיבירישע אייזענבאהנען, מוז מען האבען ביי זיך גענוג געלד.

— יעצט מוז איך געהן צום דאק זיך פערזארגען מיט א בילעט.

איך האב נאך צייט גענוג און דארום קען איך געהן לאנגזאם און בעטראכטען דיא שטאדט און דיא מענשען.

ווען איך בין צוגעקומען צו דיא טרעפ, וועלכע פיהרען דעם פוס געהער צום דאק, האב איך דערזעהן צווייא מענשען געהן דעמזעלבען וועג. דאס איז געווען א מאן און א פרוי. דער מאן איז אלט געווען א יאהר עטליכע און דרייסיג, דיא פרוי א יאהר עטליכע און צוואנציג. יעדער פון זיי האט געטראגען אין דער האנד, אויף דער האנד, אויף דיא פלייצעס און ארום זיך פעקעלעך, קעסטעלעך, שאכטעלעך, קישעלעך, רייזע־טעשעלעך און בינטעלעך. יעדע זאך איז געווען קליין, אבער שעהן, ריין אפגעפוצט און אפגעהיט, גלייך וויא עס וואלטען זיך געפינען אין זיי בריל־ליאנטען.

עס איז געווען דייטליך, אז דאס איז מאן און פרוי. פון דיא פאאר ווערטער, וועלכע זיי האבען געזאגט איינער צום אנדערן, האב איך באלד דערקענט, אז זייא זיינען פראנצויזען, ווייל זיי האבען גערעדט אן עכט פאריזער פראנצויזיש.

— וואס זאל דאס הייסען? האב איך געפרעגט זיך אליין, — זאלען זיי אויך רייזען אויף דיא סיבירישע אייזענבאהן? וואוהין פאהרען זיי? פיעלייכט אויך נאך

פעקין ? זיי וועלען אלזא פאָהרען מיט מיר דעם גאַנצען וועג. אויב אַזוי, דאַרף איך מיט זיי בעקאַנט ווערן.

איך וויל זיי נאכלויפען און מיך בעקענען מיט זיי, אין דיעזע מינוט אָבער איז פון אונטען, פון דאָק, ארויפגעלאָפען אליפּלט לאָנגהעד. קוים האט ער מיך דערזעהן, האט ער אויסגערופען:

— איך האב שוין זיעבען און דרייסיג קאַסטען אויפ'ן דעק, איך האב אלזא קיין מינוט צייט, איך מוז נאך פערזאָרגען מיינע לעצטע פונפצעהן קאַסטען.

— האט אייך גאר ניט פאַסירט מיט אייערע קאַסטענס ?

— גאר ניט.

— אָבער וואס פאר א וואַרע געפינט זיך אין אייערע קאַסטענס ? האב איך אויסגערופען.

— אַט קומט א בינדיוגא (אזא סאָרט וואָגען) מיט מיינע צעהן קאַסטען, האט דער אמעריקאנער מיר געענטפערט און איז אַנטלאָפען געוואָרען.

איך בין לאַנגזאַם אראָפּגעגאַנגען דיא ברייטע טרעפּ און האב גענוג צייט געהאט צו בעטראַכטען דאס לעבען, דאס קאָכען און דאס רוישען אויפ'ן ברעג פון קאַספּישען מעער.

באקו איז דער גרעסטער און בעסטער פּאָרט פון דעם קאַספּישען מעער. דערבענט איז אויך א גוטער פּאָרט ווייטער אין נאָרדען (צפון זייט), אָבער דערבענט איז ניט אַזוי גרויס און ניט אַזוי לעבעדיג ווי באקו. זייט עס האט זיך אויסגעבויט דיא אַזיאַטישע באַהן און עס געהן רעגעלמעסיגע שיפען מיט פּאַסאַזשירען און וואַרע פון באקו נאך אוזון־אַדא, איז דער האַנדעל פון באקו געוואַקסען צווייא מאל אַזוי גרויס, וויא ער איז געוועזן. דיא שטאָדט באקו וואַקסט מיט יעדען טאָג און עס איז זעהר מעגליך, אז מיט דער צייט וועט זיא ווערן איינע פון דיא גרעסטע האַנדעלס שטעדט אין דער וועלט.

ענדליך האב איך דערזעהן דאס שיף, אויף וועלכען איך וועל אריבער פאָהרען דאס קאַספּישע מעער. עס האט געהייסען „אַסטאַרא", און איז געוועזן א צווייא רעדער דאַמפּף־שיף. זיא מאַכט איהר רייזע דרייא מאָל א וואָך פון איין ברעג צום אַנדערן, פון באקו נאך אוזון־אַדא.

איך האב בעטראַכט דיא אַסטאַרא און געפונען, אז דיא קאָמפּאַני האט זיך מעהר געזאָרגט פאר דיא וואַרען, וועלכע דער דאַמפּפער פיהרט אלס פיר דיא פּאַסאַזשירען. איך זעה, אז אינעווייניג אין שיף איז שוין מעהר קיין פּלאַץ

נטאָ פאַר וואַרען און מען לענט שוין אָן די קאַסטענס און די פעק אויפ׳ן דעק.

אויפ׳ן ברעג פאַר דעם דאַמפּפער קאָכט עס, וויא אין א קעסעל. רוסען, טערקען, טאַטארען, טשערקעסען, גרוזינער, פערזער און זאַגאר אינדיער גענן, לויפען, שטויסען זיך, שלאָגען זיך, טראָגען, שלעפּען און פיהרען אלערליי זאכען, אלערליי וואַרען, אלערליי פּעק און קאַסטענס. מען רעדט אלע מעגליכע שפּראכען, מען שילט זיך און מען זידעלט זיך אויף אלע מעגליכע צונגען. אלע זיינען בעשעפטיגט, נור איך דער ספּעציאל קאָררעספּאָנדענט פון „20טען יאהרהונדערט״ שטעהט לעדיג און בעטראכט דיעזע ווילדע מענגע.

איך האָב געקויפט א בילעט גלייך נאך פּעקין, די הויפּט שטאָדט פון כינא. דאָס איז בעסער. מען האט מיר געגעבען א ביכעלע מיט צעהן בלעטלעך. אויף יעדער אבטהיילונג פון דער אייזענבאהן ווערט אָפּגעריסען א בלעטעל.

— יעצט קען איך שוין אַרויפגעהן אויפ׳ן שיף, האָב איך געזאגט צו זיך אליין.

דאָס איז אָבער געווען נור געזאגט. ווען איך בין צוגעקומען צו דער פּלאַנקע, וועלכע פיהרט צום שיף, האָב איך געמוזט ווייזען מיין פּאַספּאָרט און מיינע דאָקומענטען. איך מוז אָבער צוגעבען, אַז די רוסישע בעאמטע זיינען גאַנץ העפליך געגען א פרעמדען. מען האט מיך באַלד דורכגעלאָזען און איך בין אַרויף אויף דעם דעק פון דער „אסטארא.״

אַזוי וויא איך האָב געהאט א בילעט ערשטע קלאַסע, האָב איך גערעכענט, אַז איך האָב מיך ניט וואס צו איילען אום צו פערכאַפּען א פּלאַץ, און האָב מיר גאַנץ רוהיג אַרומשפּאַצירט אויפ׳ן דעק.

איך האָב געזעהן, אַז מען ברענגט אלץ מעהר און מעהר קאַסטענס און קעסטלעך און מען לענט זיי אָן אויפ׳ן דעק. דער גאַנצער הינטערשטער טהייל פון שיף איז שוין געווען פערלענט און פערשטעלט מיט קאַסטענס, מיט פּעק און מיט באַללען סחורות. פאַר די פּאַסאַזשירען איז שוין געבליעבען נור די פאָרדער זייט פון שיף, פון גרויסען זעגעל־בוים, וואו עס געפינט זיך די קאַיוטע פון שיפס־קאַפּיטאַן, ביז צום ענדע פון שיף.

איך האָב לענגער ניט געקענט שטעהן אויף דעם הינטער דעק און בין גע־גאַנגען צום פאָרדער דעק. דאָרט האָב איך געטראָפען מיסטער אליפלט לאָנגהעד מיט זיינע קאַסטענס. דאָס זיינען געווען צוויא פּוס לאַנגע און א פּוס ברייטע

שטארקע הילצערנע קאסטענס, ריכטינער נאך קעסטלעך, ווייל זיי זיינען געווען ניט גרויס. אויף יעדען קאסטען איז געווען איינגעדרוקט מיט גרויסע שעהנע בוכשטאבען:

„וואהיסקי, דארלי ענד קאמפ. ניו יארק, יונייטעד סטייטס, אמעריקא“.

— זייט איהר שוין פערטיג? האב איך געפרעגט דעם אמעריקאנער, האט איהר שוין אלע אייערע קאסטענס אויפ'ן דעק?

— אט ברענגט מען ארויף דעם צווייא און פיערציגסטען קאסטען, האט דער אמעריקאנער געענטפערט.

און ווירקליך א שטארקער טרעגער האט ארויפגעבראכט אויף דיא פלייצעס א קאסטען מיט דער אויפשריפט: וואהיסקי, בארלי ענד קאמפ.

— אטסטופיטע! מאכט פלאטץ! רוקט אייך אוועק! האט דער ארימער מענש געשריען אויף רוסיש, אויף טירקיש און אויף פערזיש.

עס זיינען שוין אבער געווען אזוי פיעל פאסאזשירען אויפ'ן דעק, אז עס איז ניט לייכט געווען אפצוטרעטען און צו מאכען פלאץ פאר איהם. א פאסאזשיר האט געוואלט איהם ארויסטרעטען פון וועג, האט זיך אן עפעס אנגעשטויסען און האט אומגעווארפען דעם טרעגער. דער קאסטען איז אראפגעפאלען און א ברעט האט זיך צובראכען. עס זיינען ארויסגעפאלען פון קאסטען קליינע פעקעלעך פון ווייסעס פאפיער.

מיסטער אליפלט לאנגהעד איז אויפגעשפרונגען, וויא א וואהנזיניגער, און האט אנגעהויבען צו שרייען:

— מיינע צעהנער! קלויבט צונויף מיינע צעהנער!

איך האב אויפגעהויבען א פעקעלע און האב עס בעטראכט. עס האט זיך אין איהם געפונען א דוצענד פאלשע צעהנער.

— אזוי? האב איך געזאגט צו מיר אליין, אזוי? דיא פירמא וואהיסקי, דארלי ענד קאמפ. מאכט פאלשע צעהנער און מיסטער אליפלט לאנגהעד פאהרט עס ארום פערקויפען דיא פאלשע צעהנער צו דיא דענטיסטען, צאהן דאקטוירים, פון דער גאנצער וועלט. ביז אהער האט ער פערקויפט פאלשע צעהנער נור אין אייראפא און אמעריקא, יעצט פאהרט ער פערקויפען זיינע פאלשע צעהנער אין אזיען, אין כינא. — דאס איז עכט אמעריקאניש.

איך מוז צוגעבען, אז ביז אהער איז מיר קיין מאל ניט געקומען אין קאפ דיא פראגע: פון וואס מאכט מען פאלשע צעהנער? ווער מאכט עס דיא פאלשע צעהנער? וואו ווערען עס געמאכט דיא פאלשע צעהנער?

איך האב מיך פערשעהמט פאר זיך אליין. איך בין שוין פערציג יאהר אלט, האב שוין ארומגערייזט א האלבע וועלט, האב שוין אנגעשריעבען און בעשריעבען פיעלע ארטיקעל איבער פיעלע לענדער און עס איז מיר נאך קיין מאל ניט פארגעקומען צו וועלען פערשטעהן, וויא אזוי עס ווערן געמאכט פאלשע צעהנער.

— נון, יעצט האב איך דיא בעסטע געלעגענהייט אויסצושטודירען דיעזע פראגע. מיסטער אליפלט לאנגהעד וועט מיר שוין אלעס ערקלערען, האב איך געזאגט צו זיך אליין. איך וועל אנשרייבען א לאנגען ארטיקעל איבער דעם האנדעל מיט פאלשע צעהנער אין מיין צייטונג: „דאס 20סטע יאהרהונדערט" און וועל מיר מאכען א נאמען און דערביי נאך פערדיענען געלד, ווייל „דאס 20סטע יאהרהונדערט" צאהלט גאנץ גוט פאר א גוטען ארטיקעל.

איך האב דאהער געהאלטען מיסטער אליפלט לאנגהעד צוזוגפקלייבען זיינע צעהנער און דאס איז אונז אויך געלונגען. אין א קורצע צייט האבען מיר וויעדער צונויפגעלעגט אלע צעהנער אין קאסטען, צוגעשלאגען דיא ברעט און אניעדער געשטעלט דעם קאסטען אויף דיא אנדערע קאסטענס.

אונטערדעסען איז עס שפעט געווארען און מען האט אנגעהויבען צו קלינגען אויף דער „אסטארא", א צייכען, אז אלע ניט פאסאזשירען זאלען אראפ געהן פון דעק, ווייל דאס שיף וועט באלד אפגעהן.

איך האב מיך געשטעלט ביי דיא גראטעס און האב בעטראכט דיא מענשען, וויא זיי לויפען, וויא זיי דרענגען זיך, וויא זיי איילען זיך. — א פיערטעל שטונדע שפעטער האבען דיא גרויסע רעדער פון דער „אסטארא" אנגעהויבען זיך צו דרעהען, זיא איז ארויס געפאהרען פון באקו.

מיסטער אליפלט לאנגהעד איז געווען בעשעפטיגט מיט זיינע צווייא און פיערציג קאסטענס. ער האט געשריען, האט זיך געבייזערט און האט געפאדערט, אז מען זאל צודעקען זיינע קאסטענס מיט ברעזענטען, שווארץ געפארבטע שטיקער ליינוואנד, וועלכע זיינען וואסער־דיכט, דאס הייסט, וואסער קען ניט דורכגעהן דורך זיי.

איך האב בעטראכט דאס קאספישע מעער, אויף וועלכען איך בין געפאהרען צום ערשטען מאל אין מיין לעבען.

אזוי וויא איך האב מיך אזוי פערטראכט, האב איך ניט בעמערקט, אז איך האב אויסגערויכט מיין סיגאר ביז צום ענדע. עס האט מיר א בריה געטאהן אין דיא ליפען און איך האב אריינגעווארפען דאס שטיקעל סיגאר אין מעער. פלוצלינג האט

זיך געוויעזען א בלויע פלאם אויפ'ן וואסער און אין א מינוט האט דאס גאנצע מעער ארום דער „אסטארא" געברענט מיט א בלויען פייער.

איך האב מיך דערשראקען. דיא איבעריגע פאסאזשירען האבען אנגעהויבען צו שרייען. איינינע דאמען זיינען געפאלען אין אהנמאכט. פון דער קאיוטע פון שיפס־קאפיטאן האט זיך געהערט א לאנגער, שטארקער פייף. דיא „אסטארא" האט אנגעהויבען צו ציטערן און אין איינינע מינוט איז זיא אפגעשפרונגען פון דעם ברענענדען וואסער.

ווען מיר זיינען געוועזען אויסער געפאהר, איז דער שיפס־קאפיטאן ארויפגע־קומען אויפ'ן דעק און איז גלייך צוגעקומען צו מיר.

— וואס האט איהר געטאהן? האט ער געפרעגט בייז, — ווייסט איהר דען ניט, אז פינף מייל ווייט פון באקו טאר מען קיין ברענענדע זאך ניט אריינווארפען אין מעער, ווייל עס געפינען זיך אויפ'ן באדען פון מעער קוועללען פון פעטרא־לעאום?

— ענטשולדיגט מיר, קאפיטאן, איך בין א פרעמדער און איך האב עס ניט געוואוסט.

— ווייל איהר זייט א פרעמדער, ווייל איהר זייט אן אייראפעער, האט איהר עס יא געדארפט וויסען, האט דער שיפס־קאפיטאן געזאגט מיט א פאר־ווארף.

איך האב מיך פערשעהמט און האב ניט געענטפערט.

יעצט וויים איך עס און וועל שוין זיין פארזיכטיג, אבער יעצט איז עס שוין צו שפעט.

4טעס קאפיטעל.

א מענש, א טהיער, אדער א גאר נישט?

דא קאספישע מעער איז אייגענטליך נור א גרויסע אזערא (לייק, זעע). עס איזט ארומגערינגעלט מיט לאנד פון אלע זייטען און איז ניט פעראייניגט מיט אנדערע מעערען. ער איז זיעבען הונדערט ענגלישע מייל דיא לענג און 100—150 ענגלישע מייל דיא ברייט. עס איז אלזא גאר קיין מעער, זאנדערן א גרויסע אזערא. אויף איהם געפינען זיך קיינע אינזלען און ער איז אין אלגעמיינען זעהר טרויעריג. מען זעהט אויף איהם קיין לעבען און קיינע בעוועגונג.

וויא קליין דאס קאספּישע מעער איז אָבער, אַזוי אונרוהיג איז עס. א שטורם אויפ'ן קאספּישען מעער איז געפעהרליכער וויא א שטורם אויפ'ן אטלאַנטישען וועלט מעער, אבער אויך אָהן א שטורם איז עס ניט גאַנץ אנגענעהם צו פאָהרען אויפ'ן קאספּישען מעער. עס ווארפט און שליידערט אזוי שטארק, אז דער גרעסטער טהייל פון דיא פּאסאזשירען בעקומט דיא זעע קראַנקהייט.

איך בין שוין געוואוינט צום מעער, איך האב שוין גענוג געררייזט אויף פיעלע מעער'ן און דארום האב איך קיין מורא פאר דיא זעע קראַנקהייט, לאָמיך אָבער זעהן, וואס דיא אנדערע פּאסאזשירען מאַכען. איך מוז דאך עפּעס אָנשרייבען פאר מיין ציימונג, אלזא דארף איך דאך מיך צו קוקען צו מיינע מיט פּאסאַזשירען.

איך האב דארום אָנגעהויבען צו שפּאַציערן אויפ'ן דעק און האב מיך צוגע־קוקט צו דיא מענשען, וויא צו דיא קאסטענס מיט וואארען, וועלכע זיינען געווען אָנגעשטעלט, אָנגעלעגט און אָנגעוואָרפען אין אלע זייטען און אין אלע ווינקעלעך.

איך האב געזעהן משערקעסען מיט לאַנגע האָר און פייערדיגע אויגען, קירגיזען אין לאַנגע און שווערע פּעלצען, אָבוואָהל עס איז געווען גאַנץ ווארים, רוסישע מוזשיקעס אין זייערע גרויע, אָרימע סערמיאַגא'ס. אייניגע האבען געררויכט, אנדערע האבען געקייט, איך וויל ניט זאָגען געגעסען, ווייל זיי האבען ווירקליך נור געקייט א הארט שטיקעל ברויט.

איך מוז דאָ בעמערקען, אז נור דיא פּאסאזשירען ערשטער און צווייטער קלאסע ניט מען עסען אויף דעם דאמפּפער „אססארא", דיא פּאסאזשירען דריטער קלאסע מוזען מיטברענגען זייער עסען. עס איז וואהר, אז ביי א שעהנעם וועטער געדויערט דיא רייזע נור 24 שטונדען, אָדער א טאָג און א נאַכט. א פּאסאזשיר דריטער קלאסע קען אָפּקומען דיעזע קורצע צייט מיט ברויט און וואסער.

פיעל אינטערעסאַנטעס האב איך אין דער ערשטער צייט ניט געזעהן צווישען דיא פּאסאזשירען און איך האב אָנגעהויבען צו בעטראַכטען דיא קאסטענס מיט וואארען. איין קאסטען האט מיך בעזאָנדערס פּעראינטערעסירט, ווייל ער איז געווען זעהר לאַנג, ניעדעריג פון איין זייט און הויך פון דער אנדערער זייט. דאס זאָנדער־בארסטע אָבער איז געווען, וואס ער איז געווען בעשריעבען פון אלע זייטען אין פער־שיעדענע שפּראַכען: אויבען איז געשטאַנען מיט גרויסע בוכשטאַבען אויף פראַנצויזיש און אויף ענגליש: „גלאז," — „זעהר פּאַרזיכטיג". אויף

דער רעכטער זייט איז געווען אויפגעשריעבען: „ניט האלטען אין א פייכטען ארט.“ אויף דער הויבער זייט פון פארנט איז געשטאנען.

„מאדמואזעל זינקא מארקילעסקא, טשו—הא—טשא שטראסע, פעקין, כינא“.

— דאס איז אלזא דיא אדרעסע, האב איך געזאגט צו מיר אליין. דיעזער קאסטען איז בעשטימט פאר מאדמואזעל זינקא מארקילעסקו. דער נאמען איז א רומענישער, אלזא איז מאדמואזעל זינקא א רומענעריין, זיא וואוינט אין פעקין, דיא הויפט שטאדט פון כינא. — וואס איז זיא? מיט וואס בעשעפטיגט זיא זיך? וואס פאר זאכען שיקט מען צו איהר אין אזא זאנדערבארען קאסטען?

אויף אלע דיעזע פראגען האב איך קיין אנטווארט ניט געקענט קריעגען און איך בין ארויפגעגאנגען אין זאל ערשטער קלאסע. דיא ערשטע, וועלכע איך האב דארט געטראפען, זיינען געווען דיא פראנצויזען, מאן און פרוי, וועלכע איך האב בעגעגענט אויפ'ן וועג צום דאמפפער.

— נון, וויא פיהלסט דוא, קאראלינא? האט דער מאן געפרעגט פער־אנגט.

— דערווייל פיהל איך נאך גאר נישט, איך האב אבער זעהר מורא, אדאלף, האט דיא פרוי געענטפערט.

— קום ארויף אויפ'ן דעק, קאראלינא, האט דער מאן געבעטען, דיא פרישע לופט וועט דיר נוטעם טאהן.

— ניין, ליעבער אדאלף, איך קען ניט קוקען אויפ'ן וואסער, ווען איך גיב א קוק אויפ'ן וואסער, הייבט מיר אן צו שווינדלען דער קאפ.

— דיעזע לייטע זיינען געוויס נאך גאר ניט לאנג פערהייראטהעט, האב איך מיר געטראכט, זיי זיינען נאך פערליעבט איינער אין אנדערן.

איך בין ווייטער בעגאנגען און האב געזעהן א שטארקען, דיקען מאן זיצען און טרינקען גאנץ רוהיג א גלאז ביער.

— נון, דאס איז א דייטש, האב איך געזאגט צו זיך אליין. ווער איז ער אבער? וואוהין פאהרט ער? פאהרט ער אויך ביז פעקין?

איך בין דורכגעגאנגען דעם זאל, האב בעטראכט דיא קאיוטען און האב דערזעהן מיט שרעק און שטוינען, אז אלע קאיוטען זיינען שוין פערנומען. אויף דער „אסטארא“ ווייזט מען ניט יעדען זיין פלאץ, זאנדערן ווער עס קומט פריהער און פערכאפט א קאיוטע, דער שלאפט אין איהר.

דיעזע אָרדנונג איז מיר זעהר ניט געפעלען, אָבער עס איז דאָך נור א קורצע רייזע, 24 שטונדען קען מען שוין אויסהאַלטען. איך וועל שלאָפען, וואו איך וועל קענען, פאר נויט קען איך שלאָפען אויפ'ן דעק. דיא נאַכט וועט געוויס זיין א ווארעמע און עס וועט מיר זאָגאר פערשאפען פערגניגען צו פערברענגען א נאכט אויפ'ן דעק און צו בעטראַכטען דאס קאָספּישע מעער.

איך בין צוריק געגאַנגען אויפ'ן דעק און האב אָנגעהויבען צו זוכען עפּעס נייעס. איך מוז דאָך עפּעס בעשרייבען, איך מוז דאָך האבען עפּעס מאַטעריאַל פאר „דעם 20טען יאהרהונדערט", דיא גרעסטע צייטונג אין פראַנקרייך.

איך האב געזוכט איינינע צייט און האב גאר ניט געפונען. עס איז, דאכט זיך, אן אַלטע לעהרע: „אז מען זוכט, געפינט מען," דאס איז אָבער א ליגען: געראַדע ווען מען זוכט, געפינט מען ניט. און ווען מען זוכט גאר ניט, געפינט מען. איך האב מיך באַלד איבערצייגט דערפון.

איך האב געזוכט איינינע צייט און האב גאר ניט געפונען. פּלוצלינג האט מען אָנגעהויבען צו קלינגען, מען זאָל געהן עסען. עס איז געוואָרען זעקס אוהר, דיא צייט פון עסען אויף דער „אַסטאַרא".

פיעלע פּאַססאַזשירען האבען זיך געאיילט אראָפּצולויפען אין סאלאָן, איך האב מיך ניט געאיילט, ווייל איך האב געזוכט עפּעס נייעס פאר מיין צייטונג, און דאַ־רום בין איך אראָפּגעגאַנגען אביסעל שפּעטער. אַלע טישען זיינען שוין געווען בעזעצט און איך האב ניט געוואוסט, וואו זיך צו זעצען.

— מיסטער סען־סיר, היער איז נאך דאָ א פּלאַץ פאר אייך, האט אויסגע־רופען א בעקאנטע שטימע.

איך האב מיך אומגעקוקט און האב דערזעהן מיין פריינד, מיסטער אליפלט לאָנגהעד. וויא איבערראַשט בין איך אָבער געוואָרען, ווען איך האב דערזעהן, אז לעבען איהם זיצט דיא ענגלישע יונגע דאמע, וועלכע איז געזעסען לעבען מיר אין וואַגאָן ביז באַקו.

דער אַמעריקאַנער האט גערעדט מיט איהר, וויא אן אַלטער בעקאַנטער, און ווען איך האב מיך אַניעדער געזעצט לעבען איהם, האט ער מיך פאָרגעשטעלט פאר דער דאמע:

— מיסס האַרעשיא בלוּעט! מיסטער סען־סיר!

איך האב מיך געזעצט עסען און האב דערביי בעטראַכט דיא פּאַססאַזשירען, וועלכע זיינען געזעסען לעבען אונזער טיש. אזוי וויא איך האב געזעהן, אז דער

אמעריקאנער רעדט אזוי פריינדליך און אזוי ערנסט מיט דער ענגלענדערין, האב איך גערעכענט פאר זיכער, אז ער האט זיך שוין פערליעבט אין איהר, און דאס האט מיר ווירקליך פערדראָסען: דער אמעריקאנער, וועלכער האנדעלט מיט פאלשע צעהנער, האט אויסגעהאַפּט ביי מיר דיא שעהנע ענגלענדערין.

וויא גרויס איז אָבער געווען מיין איבערראשונג, ווען איך האב דערהערט, אז זיי רעדען נור פון געשעפט, „ביזנעס", וויא דער אמעריקאנער רופט עס. קיין וואָרט פון געפיהל, פון פריינדשאפט אָדער פון ליעבע, זאָנדערן פון געשעפט און געשעפט.

— האט איהר פיעל געמאכט אויפ'ן קויקאז? האט דער אמעריקאנער גע־פרעגט.

— יא, האט דיא ענגלענדערין געענטפערט טרוקען און קאלט.

ניט ווילענדיג האב איך געפרעגט, מיט וואס פאר אן ארטיקעל מיסס בלוועט האנדעלט און איך בין געוואָהר געוואָרען, אז זיא קויפט אויף מענשען האאר פאר א גרויסע פירמא אין לאָנדאָן.

— יעצט פערשטעה איך, פאר וואס זיי ביידע האבען זיך אזוי שנעל בע־קאנט, האב איך מיר געטראכט, ער האנדעלט מיט פאלשע צעהנער און זיא האנדעלט מיט פאלשע האאר.

נעגען מיר איז געזעסען דער גראָבער דייטש און האט געגעסען מיטביידע באקען.

— דיעזער מאן עסט ווענינגסטענס פאר זיין געלד, האב איך געזאגט שטילער־הייט צו מיין אמעריקאנער.

— א דייטשער באראָן האט ניט פיינט צו עסען, האט דער אמעריקאנער געענטפערט.

— א דייטשער באראָן? איז ער ווירקליך א באראָן?

— געוויס! האט דער אמעריקאנער געענטפערט, ער הייסט באראָן פאָן ווייסשניצען דאָרף.

מיסטער אליפלט לאָנגהעד האט ארויס געזאגט דאס לאנגע דייטשע וואָרט ווייסשניצענדאָרף אזוי דייטליך און אזוי פערשטענדליך, גלייך וויא ער וואָלט אליין געווען א געבאָרענער דייטש.

— און דיעזער באראָן פאָהרט נאך פעקין?

— ער פאָהרט נאך פעקין און זעהט איהר דאָרט יענעם הויכען מאן?

איך האב א שאָקעל געמאָהן מיט'ן קאָפּ.

-- דאס איז א רוסישער מאיאָר און ער הייסט נולין, ער פאָהרט אויך נאך פעקין, האט דער אמעריקאנער געזאגט פעסט און זיכער.

איך האב מיך פערשעהמט פאר זיך אליין. איך בין א ספעציאל קאָררעס־פּאָנדענט פון „דעם 20טען יאהרהונדערט", דיא גרעסטע צייטונג אין פראנקרייך, און איך קען נאך קיינעם ניט אויפ'ן שיף, דער אמעריקאנער, וועלכער האנדעלט מיט פאלשע צעהנער, ווייס שוין, ווער יעדער פאסאזשיר איז און זאָגאר וויא יעדער פאסאזשיר הייסט.

דאס האט מיך געקרענקט, דאס האט מיך פערדראָסען. פלוצלינג אָבער האט עס א שליידער געטאָהן מיט'ן שיף.

-- אָהאָ! דער אלטער קאספיאק הייבט שוין אָן צו ווייזען זיינע קונסט־שטיקע! האט דער אמעריקאנער אויסגערופען.

-- האט איהר מורא פאר זעע קראנקהייט? האב איך געפרעגט.

-- וואס רעדט איהר, הערר סען־סיר? איך זאָל מורא האבען פאר דיא זעע קראנקהייט. האט א פיש מורא פאר זעע קראנקהייט?

-- און איהר, מיסס בלועט?

-- איך ווייס פון קיינע זעע קראנקהייט, האט דיא ענגלענדערין געענטפערט שטאָלץ.

איך קוק מיך ארום און זעה, אז דיא פראנצויזען, קאראָלינא און אדאָלף, האבען זיך אויפגעהויבען פון טיש. וואהרשיינליך, פיהלט מאדאם קאראָלינא ניט גוט. דאס פערדריעסט מיך ווייטער. ווארום זאָלען פראנצויזען מורא האבען פאר דיא זעע קראנקהייט און ענגלענדער און אמעריקאנער ניט? —

מיסס בלועט איז גאנץ רוהיג און דערצעהלט, אז דיא בעסטע שווארצע האָר, פון וועלכע מען מאכט פערוקען אין לאָנדאָן, בעקומט מען פון כינא און פון מיטעל אזיען. זיא פאָהרט יעצט עפּענען א געשעפט פון מענשען האאר אין פעקין. זיא איז געשיקט געוואָרען פון דער לאָנדאָנער פירמא האָלמס, האָלמס ענד קאָמפּ. א געשעפט, וועלכעס ארבייט אויס פופציג טויזענד פונט מענשען האאר אין א יאָהר.

עס איז מיר לאנגווייליג געוואָרען צו הערען, וויא מען קויפט האאר, וואס פאר א ווערטה עס האבען לאנגע האאר, וויא לאנג עס דארפען זיין שווארצע האאר, ברוינע האאר און ווייסע האאר.

עס איז וואהר, אז איך בין געוואָהר גטוואָרען, אז ווייסע האאר זיינען דיא טהייערסטע, זיי זיינען פיעל טהייערער אלס שווארצע, בלאָנדע און ברוינע, אָבער צו וואס דארף איך עס וויסען? קען איך דערפון מאכען אן ארטיקעל פאר „דעם 20סטען יאהרהונדערט“?

איך האב מיך אומגעקוקט אין זאל און האב דערזעהן צווייא ווירקליך אינטערעסאנטע פאסאזשירען. זיי זיינען געוועזען כינעזען. איינער איז א יונגער מאן פון א יאָהר עטליכע און צוואנציג. ער געהט האלב אייראָפעאיש געקליידעט און מיר דאכט, אז ער האט קיין לאנגען צאָפ. זיין געזיכט איז א קלוגעס, אינטעליגענטעס און זיין גאנצעס בענעהמען וויזט, אז ער האט געלעבט אין אייראָפא אין א בעסערער געזעלשאפט, פיעלייכט האט ער שטודירט אין אן אוניווערזיטעט אין פראנקרייך אָדער אין רוסלאנד.

זיין קאמעראד דאגעגען איז אן עלטערער מענש מיט גרויע האאר און אן עכטער כינעזע, וויא א כינעזע דארף זיין. אויב איהר האט אמאל געזעהן א פארצע־לייענע פיגור פון א כינעזען, קענט איהר זיך מאכען א בעגריף, וויא דער אלטער כינעזע האט אויסגעוויזען. זיין לאנגער, שווארץ־גרויער צאָפ איז אראָפגעהאנגען פון זיין קאָפ איבער זיין רוקען, ער איז געוועזען געקליידעט, וויא אן עכטער כינעזע אין זיינע קורצע און ברייטע קליידער און האט זאָגאר געטראגען קאָלירטע פאנטאָפעל אויף דיא פיס.

אונטערדעסען האט עס אָנגעהויבען שטארק צו ווארפען מיט'ן שיף. דיא טעלער און דיא גלעזער אויף דיא טישען האבען אָנגעהויבען צו טאנצען און ווער עס האט נור געקענט, דער האט זיך אויפגעהויבען פון טיש.

דער אלטער כינעזער האט זיך אויך אויפגעהויבען און דער יונגער איז איהם נאכגעגאנגען. זיינען פארביי געגאנגען מיין טיש און איך האב געהערט, וויא דער יונגער האט געזאגט צום אלטען:

— קארנארא! קארנארא!

— וואס איז דאס? האב איך געפרעגט זיך אליין, וויא קומט צו דעם כינעזען דיעזער איטאליענישער נאמען? קען דען זיין, אז א כינעזע זאל הייסען א איטאליענישען נאמען? — דאס מוז איך וויסען! דאס וועט זיין א גוטעס מא־טעריאל פאר מיין צייטונג. איך מוז מיך בעקענען מיט דיא כינעזען. זיי רעדען געוויס אייראָפעאישע שפראכען און איך וועל זיין אים שטאנד מיך צוזאמען צו רעדען מיט זיי.

איך בין אויך ארויף אויפ'ן דעק. דיא נאכט איז געווען שעהן און ווארם. דער מאָנד האט ניט געשיינט, אָבער דער הימעל איז געווען קלאָר און לויטער, וויא א שפּיגעל, און מיליאָנען שטערן האבען געגלענצט, געפונקעלט און זיך אָפּגע־שפּיגעלט אין דיא דונקעלע וואסערן פון קאספּישען מעער.

עס איז געווען אכט אוהר אבענדס. אויפ'ן מעער האט געוועהט א לייכטער, ווארעמער ווינד. אויף אנאנדער מעער וואָלט מען דעם ווינט גאר ניט געפיהלט, אויף דעם קאספּישען אָבער האט דיעזער קליינער ווינט אזוי געשליידערט דאס שיף, אז עס איז ווירקליך געווען שווער צו שטעהן אויפ'ן דעק.

איך האב אָנגעהויבען צו הערען דיא זעהר אונאנגענעהמע שטימען פון מענשען, וועלכע ליידען פון דער זעע קראנקהייט. איך האב געוואוסט און געפיהלט, וויא זיי ליידען, וואס קען איך אָבער העלפען?

איך האב אָנגעהויבען צו זוכען דיא ליכט פון א דאמפּף שיף, א זעגעל שיף, אָדער א באאט, וועלכעס געהט נעגען אונז אָדער לעבען אונז, אָבער אומזיסט! אויף דעם קאספּישען מעער געהן זעהר ווייניג שיפען און נור זעהר זעלטען בעגעגענט מען א שיף.

איך בין אזוי געשטאנען נעבען א שטונדע. עס איז געוואָרען אלע מאל פינסטערער. אין ערטער האבען זיך געוויעזען אויפ'ן הימעל שווארצע וואָלקענס און האבען פערשטעלט דיא שטערן.

איך האב אָנגעהויבען צו פיהלען, אז איך בין מיעד און עס שלעפערט מיך, אָבער וואו לעגט מען זיך שלאָפען? איך בין אראפּ געגאנגען אין דיא קאיוטען, אלע זיינען פערנימען, יעדער האט פערהאפּט א פלאץ און איך האב ניט וואו זיך צו צו לעגען.

— איך מוז שלאָפען אויפ'ן דעק, האב איך געזאגט.

איך פיהר שטענדיג מיט זיך א קישעלע און א דעק — א קאָלדרע. איך האב גענומען דיעזע צוויא נעטהיגע זאכען און בין געגאנגען זוכען א פלאץ וואו זיך צו לעגען. איך האב געפונען פיעלע גוטע פלעצער, וואו איך וואָלט געקענט מיך צולעגען, אָבער לעבען יעדען פלאץ איז געליגען א פאסאזשיר, וועלכער האט געליטען פון דער זעע קראנקהייט און איך האב ניט געקענט מיך לעגען לעבען איהם.

ענדליך האב איך אויסגעפונען, אז לעבען דעם זאָנדערבארען קאסטען, וועלכער איז בעשטימט פאר מאַדמואזעל זינקא מארקילעסקו, געפינט זיך א גאנץ פרייער

פלאץ. איך האב מיך דערפרעהט, ווייל דער גרויסער קאסטען האט מיך פער שטעלט פון ווינט און איך האב געקענט גאנץ רוהיג שלאפען דארט.

איך האב אונטערגעבעט מיין קאלדרע, האב אנגעשפארט מיין קישעלע אן דעם קאסטען און האב מיך אניעדער געלעגט.

איך בין אנטשלאפען געווארען. וויא לאנג איך האב געשלאפען, ווייס איך ניט, איך געדענק נור, אז ווען איך האב מיך אויפגעחאפט, איז אין דרויסען געווען שטארק פינסטער. איך האב מיך אויפגעחאפט, ווייל איך האב געהערט לעבען מיר א זאנדערבארעס הראפען.

— וואס איז דאס? האב איך געפרעגט, שלאפט ווער לעבען מיר?

איך קוק מיך ארום, איך זוך, איך טאפ מיט די פינגער, — קיינער איז ניטא לעבען מיר.

דאס הראפען האט אבער באלד אויפגעהערט. איך לעג מיך צוריק און וויל אנטשלאפען ווערן. מיר דאכט, אז איך הער א קרעכץ.

— גאט אין הימעל! וואס איז דאס? פרעג איך.

איך לעג צו מיין אויער, — אלעס איז שטיל.

איך לעג מיך ווידער שלאפען און הער ווידער עפעס א קרעכץ. דאס מאל האב איך געהערט גאנץ דייטליך, אז דער קרעכץ קומט פון דעם קאסטען.

— וואס זאל עס זיין? געפינט זיך אין קאסטען א טהיער? — א לייב, א טיגער? צו וואס דארף מאדמואזעל זינקא מארקילעסקו א ווילדע חיה?

איך הייב אן מיך איבערצולעגען און צו טראכטען אזוי:

— לאמיך זאגען, אז מאדמואזעל זינקא מארקילעסקו האט געקויפט אין אייראפא א ווילדע חיה, א לייב, א טיגער, א לעאפארד, און מען שיקט איהם צו צו איהר נאך פעקין, אבער אזא ווילדע חיה דארף דאך עסען און טרינקען. ווער וועט איהם גיבען עסען און טרינקען? — פון אוזון־אדא ביז פעקין פאהרט מען פיערצעהן טאג, א ווילדעס טהיער קען ניט פאסטען 14 טאג נאך אנאנד?

איך האב געטראכט, געקלערט, זיך געבראכען דעם קאפ און געזוכט מיר צו ערקלערען דיעזעס רעטעניש, דיעזעס וואונדער, אבער אומזיסט! איך האב גאר ניט געקענט אויסקלערן.

איך האב צוגעלעגט מיין אויער צום קאסטען — עס איז שטיל. א קאסטען איז א קאסטען.

פון שלאָפען האט שוין מעהר קיין רעדע ניט געקענט זיין. איך בין אויפגע־שטאנען און בין אראָפּ געגאנגען אין סאלאָן. דאָרט האב איך א קוק געטאָהן אויף מיין אוהר, עס איז געווען א פיערטעל נאך דרייא.

איך האב אלזאָ נאך קנאפּע דרייא שטונדען ביז טאָג, ביז עס וועט ווערן ליכטיג. — וואס טהוט מען אין דיעזע דרייא שטונדען?

איך בין ארויפגעגאנגען אויפ׳ן דעק, האב מיך אָנגעשפּארט אן געלענדער און האב געקוקט אויפ׳ן מעער. דאס קאַספּישע מעער איז אָבער זעהר לאנגווייליג, ביי טאָג זעהט מען נאך אמאל א מעער פויגעל פארביי פליהען, ביי נאכט זעהט מען גאר נישט.

דער ווינט איז געוואָרען פרישער, עס איז מיר קיהל געוואָרען. איך האב גע־מוזט געהן צוריק און מיך אַניעדער לעגען. איך האב פּאָרינע נאכט שלעכט גע־שלאָפען און איך מוז מיך אויסרוהען אום צו קענען זכען עפּעס נייעס פיר מיין ציישונג מאָרגען.

איך האב מיך אַניעדער געלעגט און האב צונומען מיין קאָלדרע, מיט איין העלפט האב איך מיך צוגעדעקט, דיא אנדערע העלפט האב איך אונטער געבעט אונטער מיר. איך האב צוגעלעגט מיין אויער צום קאסטען. — אלעס איז שטיל און רוהיג. א קאסטען איז א קאסטען.

איך האב אראָפּגערוקט מיין רייזע קאסקעט איבער׳ן קאָפּ און האב שוין גע־וואָלט צומאכען דיא אויגען, פלוצלינג הער איך:

— אָ—פּ—טשו! — אָ—פּ—טשו!

— וואס איז דאס? ניעסען! — קען דען א ווילדעס טהיער ניעסען?

איך שעהם מיך ניט צו זאגען דיא וואהרהייט, אז עס איז מיר קיין פאל ניט איינגעפאלען דער געדאנק, איך זאָל שטודירען, אויב א ווילדע חיה, א וואָלף, אָבער, א לייב, א טיגער, קען ניעסען. איך וויים צוואר, אז א קאַץ קען ניעסען, דאס מאל אָבער האט געניעסט ניט א קאַץ, זאָנדערן א מענש. פיעלייכט אָבער ניעסט א וואָלף אָדער א טיגער, וויא א מענש?

איך בין אויפגעשפּרונגען און האב אָנגעהויבען ארומצושפּאציערן אויפ׳ן דעק, גלייך וויא איך וואָלט געשטאנען אויף דער וואך פאר דעם קאסטען, וועלכער איז געשיקט צו מאדעמואזעל זינקא מארקילעסקו אין פּעקין.

פלוצלינג איז מיר געקומען אין קאָפּ א גאנץ נייער געדאנק:

— פיעלייכט ליגט גאר א מענש אין דיעזען קאסטען? — פיעלייכט פאהרט

נאר איינער צו מאדעמואזעל זינקא מארקילעסקו אין דיעזען קאסטען ? — דאס איז מעגליך ! דאס איז אן אידעע ! — פאר וואס אבער פאהרט ער בעהאלטען אין א קאסטען ? — פיעלייכט איז ער נאר א פערברעכער ? — א רויבער ? א מערדער ? — ווער וייס ? ווער קען עס מיר ערקלערן ?

איך האב געטראכט אזוי לאנג, ביז עס איז טאג געווארען. יעצט האב איך אנגעהויבען צו בעטראכטען דיעזען זאנדערבארען קאסטען. איך האב געפונען, אז אין פיעלע ערטער זיינען אויסגעבויערט לעכער אין קאסטען, אום דיא לופט זאל קענען אריינקומען.

וואס איז עס ? וויא אזוי ערקלערט מען עס ?

איך האב מיך יעצט איבערצייגט, אז גראדע ווען מען זוכט ניט, געפינט מען. איך האב יעצט געפונען א רעטעניש, וועלכעס איך וועל קענען בעשרייבען אין „20סטען יאהרהונדערט", ווען איך וועל עס פערראטהען.

עס איז געווארען העלער און העלער, ביז דיא זון איז ארויס געגאנגען און האט בעלייכטעט דאס קאספישע מעער. מיסטער אליפלט לאנגהעד איז ארויפגעקומען אויפ'ן דעק און איז געלאפען זעהן, אויב זיינע צווייא און פיערציג קעסטלעך פאלשע צעהנער זיינען נאך גאנץ. מיסס הארשע בלועט איז ארויפגעקומען זעהן, אויב עס זיינען דא פיעלע פאסאזשירען מיט פאלשע האאר. באראן פאן ווייסעג־שניצענדארף איז ארויפגעקומען מיט א לאנגער דייטשער פייפע (ליולקע), און דיא צווייא בינעזען זיינען ארויפגעקומען זיך ווייזען פאר אלעמען.

ענדליך האט מען געקלונגען צום פריהשטיק און אלע זיינען אראפ געגאנגען עסען.

איך האב קיינעם ניט געוואלט דערצעהלען, וואס איך האב געזעהן און וואס איך האב געהערט. איך האב גערעדט מיט אלעמען און האב מיך זאגאר בעקענט מיט דעם באראן פאן ווייסענשניצען־דארף.

פונקט צעהן מינוט צו דרייא איז דיא „אסטארא" צוגעקומען צום פארט אוזון־אדא און אייניגע מינוטען שפעטער זיינען מיינע פיס געשטאנען אין אזיען.

5טעס קאפּיטעל.

אויף דער אזיאטישער אייזענבאהן.

אמאל פלעגען געהן דיא שיפען פון באקו נאך מיכאילאוו, א קליין שטעדטעל אין אסטען (מזרח) פון קאספּישען מעער, גענעראל אנעקאוו, דער בעריהמטער אינזשענער און בויער פון דער טארטאריש־סיבירישער אייזענבאהן, האט אבער אויסגעפונען, אז אין דעם דערפעל אוזון־אדא איז בעסער צו בויען א גרויסע אייזענ־באהן־סטאציאן, ווייל עס איז נעהנטער צו באקו אלס מיכאילאוו.

דיא אייזענבאהן סטאציאן אין אוזון־אדא איז ערעפענט געווארען דען 8טען מאי 1886. דאמאלס איז אוזון־אדא געווען אן ארימעס דערפעל פון 20 הייזער, יעצט, מיט פיער יאהר שפּעטער, איז אוזון־אדא שוין א שעהנע שטאדט מיט ברייטע גאסען, מיט שעהנע הייזער, מיט גרויסע פּלעצער, מיט האטעלס און מיט אלעס, וואס איז נעטהיג פאר א שטאדט אין א ציוויליזירטעס לאנד.

דיא אמעריקאנער ריהמען זיך, אז זיי בויען אויס א גרויסע שטאדט אין איין טאג, ווען דיעזע אמעריקאנער זאלען אבער זעהן, וואס רוסלאנד האט אויפגעטאהן אין טורקעסטאן, אין מיטעל אזיען, אין א קורצע צייט, וואלטען זיי געשטוינט און אנגעבויגען דעם קאפּ פאר דיא רוסען, אדער ווענינגסטענס זיי וואלטען געמוזט צו־געבען, אז ניט נור מענשען בויען אויף א שטאדט זעהר שנעל, זאנדערן אומשטענדע און דיא ציוויליזאציאן פון 19טען יאהרהונדערט.

איך בין געווען העכסט אינטערעסאנט צו וויסען דיא געשיכטע פון אוזון־אדא און דארום האב איך געזוכט מיך צו בעקענען מיט דעם רוסישען מאיאר נולין, עס איז אבער געווען ווענינ צייט דערצו און איך בין נור געוואהר געווארען, אז דיא ווערטער אוזון־אדא בעדייטען: דיא לאנגע אינזעל, אדער לאנג איילאנד אויף ענגליש.

ווען מיר זיינען אנגעקומען אין אוזון־אדא, איז דער צוג שוין געשטאנען אנ־געגרייט און האט געווארט אויף דיא פּאסאזשירען.

אזוי וויא דיעזע אייזענבאהן געהט דורך פיעלע גאנץ וויסטע געגענדען און צווישען איין סטאציאן און דיא אנדערע איז אמאל זעהר וויט, — א פּאאר הונדערט ווארסט — געהן ציגע דירעקט פון אוזון־אדא ביז כינא נור צוויא מאל אין דער וואך, און דאס איז גאר קיין וואונדער, ווייל עס איז א שטרעקע פון איבער פיער

טויזענד ענגלישע מייל. עס געהען אבער טעגליך ציגע נאך פערשיעדענע **גרויסע** שטעדט און האנדעלס פונקטען אין יענע געגענדען.

ווען איך האב מיך ארייגעזעצט אין וואגאן, **האב איך** מיר **געמאכט א ליסטע פון דיא פאסאזשירען**, מיט וועלכע איך האב גערעכענט צו **פערברענגען דיא צייט** אויף **דיעזער** לאנגער רייזע.

אין מיין ליסטע זיינען געשטאנען פאלגענדע נעמען:

1) אליפלט לאנגהעד, אן אמעריקאנער.
2) מיסס הארעשע בלועט, אן ענגלענדערין.
3) מאיאר נולין, א רוסע.
4) **הערר און מאדאם קאטערן, פראנצויזען.**
5) **באראן פאן ווייסשניצען דארף, א דייטש.**

פון דיעזע מענשען פון פערשיעדענע לענדער **דארף איך זאמלען מיין מא־** טעריאל פיר מיין ציימונג, „דאס 20סטע יאהרהונדערט“.

איך האב אויך נים פערגעסען דיא צווייא בינעזען און דעם געהיימען קאסטען אדער דעם מענשען, וועלכער ליעגט פערבארגען אין דעם געהיימען קאסטען.

— זיין געהיימניס מוז איך אויסגעפונען, האב איך פעסט בעשלאסען.

אזא סארט פאסאזשיר הייסט געוועהנליך א ב ל י נ ד ע ר פ א ס א־ ז ש י ר, ווייל ער האט קיין בילעט און קען זיך נים ווייזען פאר דער וועלט.

— **איך** מוז אלזא אויסגעפינען, ווער מיין בלינדער **פאסאזשיר איז, האב איך** געזאגט צו זיך אליין. איך מוז אלעס געוואהר ווערען און אנשרייבען עטוואס ני'עס, עטוואס שעהנעס, עטוואס גראסארטיגעס פיר מיינע צייטונג.

איך האב נאך געהאט גענוג צייט צו בעטראכטען דעם צוג. ער איז בע־ שטאנען פון צווייא וואגאס ערשטער קלאסע, צווייא וואגאנס צווייטער קלאסע, פינף וואגאנס דריטער קלאסע, און פינף וואגאנס פיר וואארען און באגאזש. דיא לעצטע פינף וואגאנס זיינען ארויס געגאנגען פון אוזן־אדא, אויפ'ן וועג האבען זיי זיך געענדערט: אין איינינע ערטער האבען מיר געהאט צעהן וואגאנס **פיר וואארען** און באגאזש, און אין אנדערע ערטער האבען מיר געהאט נור פיער **וואגאנס.**

דער צוג געהט אפ האלב נאך פיער, יעצט איז ערשט **האלב נאך דרייא.**

איך האב אלזא נאך א שטונדע צייט. וואס זאל איך טאהן אין **דיעזער שטונדע?**— געהן און בעטראכטען דיא שטאדט מוז איך האבען מעהר אלס **איין שטונדע.** זיצען לעדיג אדער גאר שלאפען, קען איך נים, ווייל איך בין **דאך א ספעציאל**

קאָררעספאָנדענט פון „דעם 2סטען יאהרהונדערט“, דיא גרעסטע צייטונג אין פראנקרייך, וועלכע פערלאנגט פון מיר נייעס, וויכטיגע נייעס, וויכטיגע בעשרייבונגען פון מענשען און לענדער. — אלזא וואס טהוט מען אין דיעזער שטונדע ?

איך האב מיך ענטשלאָסען צו פערברענגען דיעזע שטונדע מיט בעאָבאכטונגען פון דיא מענשען אויפ׳ן וואקזאל. איך האב מיך צוגעקוקט צו דיא פאסאזשירען און צו דיא איינוואוינער פון אוזון־ארא, וועלכע זיינען געקומען אויפ׳ן וואקזאל ווענען געשעפט.

איך האב באלד בעמערקט אייניגע מענשען, וועלכע איך האב באלד דערקענט אלס אידען, אלס מיטגליעדער פון דעם אונגליקליכען פאָלק, וועלכעס איז צו זעעט און צו שפרייט אין דער גאנצער וועלט. איך האב זיי דערקענט אן זייערע פיאות, לאנגע פאסען האאר, וועלכע נור אידען טראָגען. אזוי וויא מען קען דערקענען דעם בינעזע אן זיין צאָפּ, אזוי קען מען דערקענען דעם אידען אן זיינע פיאות. דיא פיאות זיינען אויך א סאָרט צאָפּ. דער בינעזע טראָגט זיין צאָפּ אויפ׳ן רוקען, דער איד טראָגט זיינע פיאות פון ביידע זייטען שטערן איבער דיא אויערן. אויסער דעם דערקענט מען דעם אידען פון טורקעסטאן דורך זיינע קליידער. און צוואר דורך זיין גארטעל. דער איד טראָגט א גארטעל פון א שטריק, אן איינפאכען ווייסען אָדער געלען שטריק. דיעזער שטריק מוז זיין געמאכט פון פלאקס אָדער פון בוימוואָלל — ביינוויל.

אמאל פלעגען דיא אידען פון טורקעסטאן מוזען טראָגען א קייכעבדיגעס היטעלע, וועלכעס הייסט „ט אָ פּ פּ ע“. זייט טורקעסטאן געהערט צו רוסלאנד, איז דיא „טאָפּפּע“ אָבגעשאפט געוואָרען, דער איד מעג טראגען א רוסישען קאסקעט, אָדער א קוטשמא, א הויכען קייכעבדיגען, שפיציגען הוט פון דעם גיט אויסגעארבייטען פעל פון א לאם, א יונגעס שעפּסעלע. פיעלע טראגען אויך א טורבאן, וויא דיא פרומע מחמדאנער.

איך זעה ווייטער עטליבע טאדשינק, פערזישע אריסטאָקראטען, דיא שעהנסטע מענשען אויף דער וועלט. איך דערקען זיי נאך זייערע קליידער. זיי האלטען זיך זעהר שטאָלץ און רעדען זעהר וועניג, גלייך וויא זיי וואָלטען געווען געוואָינט נור צו בעפעהלען.

איך געפין ווייטער אייניגע אוזבעגס, דיעזע שטאָלצע פירסטען פון דער וויסטע, הייפּטלינגע פון זייערע שטעמע (שבטים), אויך זיי דערקענט מען אן זייערע

קליידער און אן זייער שמאַלצעס בענעהמען. זיי זיינען דיא ריטער פון אזיען, פון זיי פלעגען ארויסקומען דיא עמירס, חאַנ'ס און שייכ'ס, הערשער פון שטעדט, פראָווינצען און גאַנצע לענדער. זיי זיינען געוועזען דיא הערשער פון דיעזע לענדער, יעצט זיינען זיי אונטערטהאַנען פון דעם ווייסען צאַר, — אַזוי רופען זיי דעם קייסער פון רוסלאַנד.

צווישען דיא פאַסאַזשירען געפינען זיך זעהר וועניג אייראָפּעער. איך דערקען צוואַר אַן ענגלענדער, אַ עכטען, האַרט געזאָטענעם ענגלענדער, וויא מען טרעפט איהם אין אַלע לענדער און אין אַלע געגענדען פון דער וועלט.

מיין הויפּט אויפמערקזאַמקייט איז געריכטעט אויף דיא וואַגאַנס מיט באַגאַזש, ווייל איך זעה יעצט, וויא מען פיהרט דיא קאַסטענס און קעסטלעך פון שיף אין דיעזע וואַגאָנס.

מיסטער אליפלט לאַנגהעד איז זעהר בעשעפטיגט. ער גיט אַכטונג, אַז מען זאָל פאָרזיכטיג איבערטראַגען זיינע צווייא און פיערציג קאַסטענס מיט פּאַלשע צעהנער און מען זאָל זיי אויסשטעלען איינס לעבען אַנדערן אין באַגאַזש־וואַגאָן.

פּלוצלינג זעה איך, וויא מען פיהרט דעם גרויסען און זאָנדערבאַרען קאַסטען, וועלכער איז בעשטימט פאַר מאַדעמואַזעל זינקא מאַרקילעסקו אין פּעקין.

— איך מוז וויסען גאַנץ גענוי, וואו מען וועט שטעלען דיעזען קאַסטען, האָב איך געזאָגט צו זיך אַליין. איך טאָר ניט אַראָפּלאָזען אַן אויג פון דיעזען געהיימניס־פאָלען קאַסטען. איך מוז בעקאַנט ווערן מיט דעם בלינדען פּאַסאַזשיר אין דיעזען קאַסטען.

ווען אַ ספּעציאַל קאָררעספּאָנדענט פון „דעם 20סטען יאָהרהונדערט“ זאָגט, אַז ער מוז עפּעס טאָהן, וועט ער עס אויך טאָהן.

און איך טוה עס אויך. איך קוק מיך צו, וואו מען שטעלט דעם קאַסטען, נאָטיר מיר דיא נומער פון וואַגאָן און בעמערק, וויא אַזוי מען קען קומען פון מיין וואַגאָן אין דעם וואַגאָן, וואו עס געפינט זיך דער קאַסטען מיט דעם בלינדען פּאַסאַזשיר.

דיא וואַגאָנעס אין רוסלאַנד האָבען קיינע זייטען טהירען, וויא דיא וואַגאָנעס אין אייראָפּאַ, זיי האָבען נור צווייא טהירען, איינע פון פאָרנט און איינע פון הינטען, וויא דיא וואַגאָנעס אויף דיא אַמעריקאַנער אייזענבאַהנען, און מען קען שפּאַצירען פון איין וואַגאָן אין אַנדערן. מען קען אַלזאָ דורכשפּאַצירען דעם גאַנצען צוג, און דאָס איז זעהר וויכטיג פאַר אַ צייטונגס קאָררעספּאָנדענט.

איך זעה, וויא אלע מיינע בעקאנטע פון דער „אסטארא“ קומען זיך צונויף און פערנעהמען א פלאץ אין מיין וואגאן ערשטער קלאסע, דאס פרעהט מיך: מיר וועלען אלזא פאהרען צוזאמען ביז פעקין, דאן וועל איך האבען דיא בעסטע געלעגענהייט זיי אויסצושטודירען, זיי אויסצופארשען און מיר צו פערשאפען מאַטעריאל פאר מיינע צייטונג.

ענדליך איז אלעס פערטיג. דער לעצטער קאסטען פון שיף איז אריינגעשטעלט אין א וואגאן. דער באהן אויפזעהער גיט א צייכען און מען הייבט אן צו קלינגען. פינף מינוט שפעטער האט דער צוג נעריהרט. מיר פאהרען אויף דער אזיאטישער באהן.

6טעס קאפיטעל.

קאנדוקטאר פאפאוו.

איך האב נאך צייט געהאט מיר צו קויפען „דעם אייזענבאהן אנצייגער“, א ביכעלע, וואו עס זיינען בעשריעבען גענוי אלע סטאציאנען פון דער טראנס־אזיאטישער אייזענבאהן, וויא ווייט עס איז פון איין סטאציאן צו דער אנדערער, וויא יעדע סטאציאן הייסט און וויא לאנג דער צוג בלייבט שטעהן אויף יעדער סטאציאן.

איך שטודיר יעצט דיעזעס בוך פיעל פלייסיגער, וויא איך האב שטודירט אלס קינד דיא געשיכטע פון פראנקרייך. איך געפין דארט, אז נור אויף דיא גרויסע סטאציאנען: מערוו, בוכארא, סאמארקאנד, טאשקענט, קאשגאר, סו—טשיו, לאן—טשיו און טאי־יונאן וועט דער צוג בלייבען שטעהן פינף—זעקס און זאגאר אכט שטונדען, אויף דיא איבעריגע, קליינע סטאציאנען בלייבט ער שטעהן פינף—צעהן—פופצעהן און העכסטענס דרייסיג מינוט.

דאס איז פאר מיר זעהר וויכטיג, ווייל אין א צייט פון זעקס שטונדען קען מען שוין בעטראכטען און זאגאר אויסשטודירען אזעלכע העכסט אינטערעסאנטע שטעדט, וויא קאשגאר, טאשקענט, קאקאנד און בוכארא.

מען דארף ניט פערגעסען, אז דיא טראנס אזיאטישע אייזענבאהן איז דיא לענגסטע אין דער וועלט. דיא אייזענבאהן פון קענעדע איז נור קנאפע פינף טויזענד וויארסט דיא לענג, דיא סענטראל יוניאן אין דיא פעראייניגטע שטאאטען איז נור פינף טויזענד צוויא הונדערט וויארסט דיא לענג, דיא סאנטא־פע ליניע איז נור

פיער טויזענד אכט הונדערט, **דיא** אטלאנטיק־פאסיפיק **איז נור פינף טויזענד זעקס הונדערט,** דיא נארטהערן־פאסיפיק איז נור זעקס טויזענד צוויא **הונדערט** וויארסט דיא לענג. אלע דיעזע אייזענבאהנען זיינען אין אמעריקא, וואו עס **געפינען** זיך דיא לענגסטע אייזענבאהנען אין דער וועלט, דיא טראנס אזיאטישע באה; **איז** אבער זיעבען טויזענד וויארסט דיא לענג און ווען מען זאל רעכענען דיא סיבירישע באהן פון אנפאנג ביז וולאדיוואסטאק, וועט זיא זיין קנאפע ניין טויזענד וויארכט דיא לענג, אבער דיעזע סיבירישע אייזענבאהן איז נאך ניט פערטיג און **דארום** רעכען איך זיא ניט.

איך רעכען יעצט נאך רוסישע וויארסט, ווייל א וויארסט **איז נור אביסעל** לענגער פון א פראנצויזישען קילאמעטער און איך בין געוואוינט מיט **דיא** פראנ־צייזישע ניט מיט דיא ענגלישע מאסען.

איך בעטראכט יעצט דיא געגענד, אין **וועלכער** מיר פאהרען. **זיא איז** ט־ויערינ. קוים זיינען מיר אוועק געפאהרען עטליכע מייל פון אוזון־אדא, זיינען מיר אריינגעפאהרען אין א זאמדיגע וויסטע. דיא געגענד איז פלאך, בעדעקט מיט **א** פיינעם געלבליכען זאמד. וויא ווייט מען קען זעהן פון דיא פענסטער פון **וואגאן**, זעהט מען קיין בערגעלע, קיין טאהל, קיין בוים, קיין גרינעס גראז, קיין טייבעלע, קיין ביסעלע וואסער, נור זאמד און זאמד.

איינינע צייט האב איך נאך געקענט קוקען אויף דיעזע טרויעריגע **געגענד**, ענדליך איז עס מיר אזוי לאנגווייליג געווארען, אז עס האט מיר **אנגעהויבען פינסטער** צו ווערן אין דיא אויגען און איך האב געמוזט מיך אוועק **סעהרען**.

איך האב אנגעהויבען צו שפאציערן אין דיא וואגאנעס און צו **בעטראכטען דיא פאסאזשירען**.

אויף איין באנק זיינען געזעסען דער אמעריקאנער און דיא ענגלענדערין**, מיסס בלועט. זיי** זיינען געווען אזוי פערטיעפט אין זייער אונטערהאלטונג איבער קויפען, **פערקויפען**, קאמיססיאן, פראוויזיאן, פאבריקען, מאשינען און פערדע קראפט, **אז זיי האבען** מיך גאר ניט בעמערקט.

איך בין געווען פעסט איבערצייגט, אז **זיי** רעדען **ניט פון ליעבע, אום אבער צו זיין** פאלקאמען זיכער, אז דיעזע צוויא מענשען רעדען **נור פון געשעפט, האב איך** אנגעבויגען דעם קאפ און האב מיך צוגעהערט, וואס **זיי** רעדען.

— **ווען** איך זאל קענען פערקויפען אין כינא דרייא הונדערט **קאסטען א** יאהר, וואלט איך געעפענט אין פעקין א פאבריק פון מיין ארטיקעל **אויף מיין** אייגענע רעכנונג, האט מיסטער אליפלט לאנגהעד געזאגט.

— איך קען נור קויפען אין כינא, האט מיסס בלועט ערקלערט.

ווייטער האב איך ניט געוואָלט הערען. צו וואס זאָל איך עס הערען? מיינע ציימונג אינטערעסירט זיך וועניג צו וויסען, וויפיעל קאסטען פאלשע צעהנער עס קענען פערקויפט ווערן אין כינא.

איך געה ווייטער און דערזעה מיינע צווייא פראנצויזען זיצען גאנץ בעקוועם איינער לעבען אנדערן. מאדאם קאראָלינא האט אָנגעשפארט איהר שעהנעם קאָפּ אויף דיא שולטער פון איהר מאַן און ברומט א ליעד פון א פראנצויזישע אָפּערעטע.

— מיר דאכט, אז זיי זיינען אקטערע און פאָהרען גיבען פאָרשטעללונגען אין א טהעאטער אין כינא, האב איך געזאגט צו זיך אליין.

ערשט יעצט האב איך פערשטאנען דעם כאראקטער פון מיינע לאנדסלייט. אויפ'ן שיף האט דיא מאדאם געליטען פון דער זעע קראנקהייט, יעצט אָבער איז זיא געווען גאנץ לוסטיג און איך וואָלט געקענט הערען א שטיק פון דער בעקאנטער אָפּערעטע: „דיא שעהנע העלענא".

איך שפאציער ווייטער פון איין וואגאָן אין צווייטען, פון דעם וואגאָן ערשטער קלאסע אין וואגאָן צווייטער קלאסע און פון דאָרט אין א וואגאָן דריטער קלאסע. מיין הויפּט פערלאנגען איז צו זעהן, אויב מען קען קומען אין דעם באגאזש וואגאָן, וואו עס שטעהט דער קאסטען מיט דעם בלינדען פאסאזשיר.

— איך מוז בעקאנט ווערן מיט'ן קאָנדוקטאָר, טראכט איך מיר, א קאָנ־דוקטאָר האט אויך ניט פיינט א פּאאר זילבערנע רובעל און א פינף רובל שטיק וועט איהם געווים מאכען פאר מיין בעסטען פריינד.

אומערדעסען איז דער צוג ווייטער געפלויגען אין דער וויסטע. איך בין צוגע־גאנגען צום קאָנדוקטאָר און האב איהם געפרעגט:

— וויא הייסט דיעזע געגענד?

— קארא־קום, האט ער מיר געענטפערט, קארא קום בעדייטעט דיא שווארצע וויסטע, דיעזע וויסטע הייבט זיך אָן ניט וויט פון קאספּישען מעער און ציעהט זיך אויס ביז חיווא, ביז צום טייך אמו־דאריא, וועלכער פאלט אריין אין אוראל מעער.

איך האב נאך אמאל א קוק געטאָהן אויף דעם זאמד און האב געפונען, אז עס איז גאר ניט שווארץ, פאר וואס אלזאָ רופט מען דיעזע געגענד דיא שווארצע וויסטע? — ווארום רופט מען עס שווארצעס מעער? איז דען דאס וואסער

פון שווארצען מעער שווארץ? איז דען דאס וואסער פון רויטען מעער רויט? איז דען דאס וואסער פון ווייסען מעער וויים? — עס איז א נאמען. מענשען האבען ליעב אונטערצושיידען איין זאך פון דער אנדערער דורך א נאמען און זיי גיבען א נאמען, וויא עס פאלט זייא איין אין קאפ.

— פון וואנען נעהמען זיך דיעזע בערגלעך? פרעג איך ווייטער דעם קאנדוקטאר.

— דער ווינט טרייבט דאס זאמד און מאכט אן דיעזע בערגלעך, האט ער מיר געענטפערט. איהר זייט נאך ניט געפאהרען אויף דיעזער ליניע אין א ווינט, מיין הערר, דאן וואלט איהר געוואוסט, וואס עס הייסט א שטורם אין דיעזען זאמד.

איך וויים, אז מען פערגלייכט דיא וויסטע צו א מעער, איך וויים ווייטער, אז אין דער וויסטע זאהארא הייבט דער ווינט אמאל אויף גאנצע בערג מיט זאמד, וועללען (כוואליעס), וויא אויפ'ן מעער.

— אזא שטורם קען דאך אמאל פערשיטען א גאנצען אייזענבאהן־צוג? האב איך ווייטער געפרעגט.

— גענעראל אננענקאוו, דער הויפט אינזשעניר פון דיעזער באהן, האט עס געוואוסט און ער האט געזוכט עס צו פערהיטען. אין דיעזער וויסטע וואקסט א סארט דערנער, וועלכע הייסען סאקסאול. זיי האבען זעהר לאנגע און זעהר שטארקע ווארצלען. דיעזע „סאקסאול" האט מען געפלאנצט פוןביידע זייטען פון דער אייזענבאהן. זיי האלטען אויף דאס זאמד; עס בילדען זיך ארום זיי בערגלעך און דיעזע בערגלעך זיינען דער פעסטער שוץ געגען דעם זאמד.

— ווען קומען פאר דיעזע שרעקליכע שטורמווינטען?

— אין דיא מאנאטע יוני און יולי, איז געוועזן דיא אנטווארט, איך וואלט אייך ניט געראטהען צו פאהרען דאמאלס אויף דיעזער באהן. דיא היץ איז שרעקליך און מען קען ניט עפענען א פענסטער, וויל קוים עפענט מען נור אביסעל דאס פענסטער, ווערט דער גאנצער וואגאן פול מיט זאמד.

איך רעד ווייטער מיט'ן קאנדוקטאר. איך וויים שוין, אז ער הייסט פאפאוו. ער איז שוין זייט צעהן יאהר אויף דיעזער ליניע, דאס הייסט, ער פלעגט פאהרען אלס קאנדוקטאר צווישען איין שטאדט און דיא אנדערע, נאך איידער דיא ליניע האט זיך געעפענט, וויל ערשט זייט 1886 געה' ציגע דירעקט פון אוזון־אדא נאך בינא, אבער שוין אין 1878 פלעגען געהן ציגע נאך קיזיל־ארוואט, נאך קאקאנד און נאך סאיארקאנד.

פּאָפּאָוו רעדט זאָגאַר עטליכע שפּראַכען, בעזאָנדערס אָבער טידקיש, פּערזיש און טורקעסטאַניש, און ער האט ליעב צו רעדען און זאָגאַר זיך צו בעריהמען.

אין דער צייט פון א שטונדע איז פּאָפּאָוו געוואָרען מיין פריינד און איך האב איהם געפרעגט, אויב ער קען וועמען פון דיא אַנדערע פּאַפּאַזשירען ערשטער קלאַסע.

— קענט איהר מאַיאָר גולין?

— איהם קען איך זעהר גוט, ווייל ער האט געדיענט אויף דיעזער ליניע, האט פּאָפּאָוו געענטפערט, ער איז א דאָקטאָר אין דער רוסישער אַרמעע און אזוי וויא ער איז געשטאַנען א לאַנגע צייט מיט זיין רעגימענט ביי דער גרענעץ פון כינא, האט מען איהם געשיקט נאָך פּעקין, ער זאָל דאָרט בעזאָרגען און איינריכטען א האָספּיטאַל פאַר קראַנקע רוסישע מאַטראָזען.

— איך מוז זעהן מיט איהם בעקאַנט צו ווערן, האב איך בעמערקט.

— איהר וועט טאָהן זעהר גלייך, מיין הערר, עס איז ווערטה צו קענען דעם מאַיאָר גולין.

— ווייסט איהר פיעלייכט, ווער עס זיינען דיא צווייא כינעזען, וועלכע פאָהרען ערשטער קלאַסע?

— איך ווייס נור, וויא זיי הייסען, האט פּאָפּאָוו געענטפערט, זיי האבען מיר איבערגעגעבען זייער באַגאַזש און איך האב איבערגעלעזען זייערע נעמען. איך ווייס, אז דער יונגער הייסט פּאַאָ־טשאַא, דער עלטערער הייסט טיאָ־קינג און איז א דאָקטאָר. —

— א דאָקטאָר? א מעדיצינער? האב איך איבערגעפרעגט.

— אויף זיין באַגאַזש איז אָנגעשריעבען גאַנץ דייטליך: דאָקטאָר טיאָ־קינג, דאס איז אַלעס, וואס איך ווייס פון זיי.

— וועלכע שפּראַכע האבען זיי מיט איך גערעדט, ווען זיי האבען אייך איבערגעגעבען דעם באַגאַזש?

— טורקעסטאַניש.

— האט איהר פּראָבירט רעדען מיט זיי רוסיש אָדער פראַנצויזיש?

— איך האב עס ניט פּראָבירט.

— קענט איהר דיא איבעריגע פּאַסאַזשירען?

— ניין.

— איך האב בעמערקט, וויא דער אַמעריקאַנער רעדט צו פיעל צו דער ענג־לענדערין, און מיר דאַכט, אז ווען זיי וועלען קומען נאָך פּעקין, וועלען זיי הייראַטהען.

שאדע, וואס איך פאהר מיט אייך נור ביז מערוו, זאנסט וואלטען זיי מיך אויך איינגעלאדען אויף דער האכצייט.

— קענט איהר פיעלייכט אויך דאס פראנצויזישע פאאר פאלק?

— איך קען זיי ניט, איך וויים נור, אז זיי פאהרען נאך שאן־חאי שפיעלען אין א פראנצייזישען טהעאטער.

— פון וואנען ווייסט איהר עס?

— ערשטענס, איז אויף זייער באגאזש אנגעשריעבען: „נאך שאן־חאי". צווייטענס, האבען זיי מיך געבעטען, איך זאל בעזאנדערס אכטונג געבען אויף זייער באגאזש, ווייל זיי האבען דארט טהעאטער קליידער, וועלכע קענען לייכט פער־דארבען ווערן. זיי האבען מיר אלעס דערצעהלט.

— קענט איהר פיעלייכט אויך דעם דייטש?

— געוויס! ער מאכט יעצט א רייזע אויף דער וועלט. ער האט געוועט, אז מען קען יעצט מאכען א רייזע ארום דער וועלט אין 39 טעג.

— דאס וואונדערט מיך, האב איך בעמערקט, איך קען מיר ניט ערקלערן, אז א דייטש זאל מאכען אזא וועט. דאס פאסט פאר אן אמעריקאנער.

— איהר זעהט דאך, אז עס זיינען דא משוגענע דייטשען אויך, האט פאפאוו געענטפערט גלייכגילטיג.

7טעס קאפיטעל.

מיין בלינדער פאסאזשיר.

פאפאוו האט געמוזט אוועק געהן, דער אבער קאנדוקטאר האט איהם אוועק גערופען. איך בין געבליעבען אליין און האב געזוכט עפעס צו טאהן. איך האב מיך ארומגעקוקט און האב געזעהן, אז דיא אנדערע פאסאזשירען עסען, טרינקען, רעדען איינער צום אנדערן אדער זיצען און קוקען אין פענסטער.

דער קאנדוקטאר האט אויסגערופען דיא נעמען פון קליינע סטאציאנען: באללא־אישעם! קאנסאנדשיק! אושאק! א יודין! — אלע דיזע סטאציאנען האבען פאר מיר קיינע אינטערעסע געהאט און איך האב זיי זאגאר ניט געוואלט בעטראכטען. זיי זיינען אלע איינפאכע הילצערנע הייזער, אין וועלכע עס וואוינען נור דיא בעאמטע פון דער אייזענבאהן. קיין איינציגער פאסאזשיר איז ניט אריינגעקומען

און ניט אראפ געגאנגען אויף אלע דיעזע סטאציאנען: קיינער פאהרט ניט אין דער וויסטע און קיינער קומט ניט פון דער וויסטע.

מיר איז געווארען זעהר לאנגוויילינ און איך האב מיך ענטשלאסען צו מאכען א בעקאנטשאפט מיט געוואלד.

איך בין צוגעגאנגען צו מאיאר נולין און האב געזאגט צו איהם:

— מיין הערר, איך הייס קלאד סען־סיר און בין א קארעספאנדענט פון „דעם 20סטען יאהרהונדערט", דיא גרעסטע פראנצייזישע צייטונג. איהר זייט א דאקטאר און א מאיאר. מיר פאהרען ביידע נאך פעקין, מיר וועלען אלזא מוזען פערברענגען פיערצעהן טעג אין דיעזען וואגאן. צו וואס אלזא זאלען מיר בלייבען פרעמדע און זיך ביידע לאנגווייליגע, ווען מיר קענען ווערן בעקאנט און פערברענגען דיא צייט רעכט אנגענעהם?

מאיאר נולין האט מיר אויסגעשטרעקט דיא האנד און האט געזאגט:

— עס פרעהט מיך זעהר צו מאכען אייער בעקאנטשאפט, הערר סען־סיר. מיר זיינען אלזא שוין בעקאנט.

— ליעבער מאיאר, איהר זייט געוויס בעסער בעקאנט מיט דיעזער געגענד און איהר וועט מיר טאהן א גרויס געפעלינקייט, ווען איהר וועט מיר ערקלערן איינינע זאכען איבער דיעזע באהן און איבער דיא מענשען וועלכע וואוינען דא, האב איך געזאגט.

— ביטע, הערר סען־סיר, איך בין אביסעל בעקאנט מיט דיעזער אייזענ־באהן, ווייל איך האב געדיענט אונטער גענעראל אנענקאוו, ווען דיא באהן האט זיך געבויט.

— ווילט איהר זיין אזוי פריינדליך און מיר דערצעהלען דיא געשיכטע פון דיעזער באהן? האב איך געבעטען.

— דאס איז ניט לייכט, האט מאיאר נולין געענטפערט, איך קען אייך נור דערצעהלען אין קורצען, אז זייט 1854 האט רוסלאנד אנגעהויבען אפצונעהמען איין לאנד נאך דעם אנדערן אין מיטעל אזיען, און אזוי וויא מען האט געמוזט שיקען ארמעען אין דיעזע וויסטע, איז דיא רעגיערונג געוועזן געצוואונגען צו בויען אן אייזענבאהן. מען האט זיא געבויט שטיקלעך וויים.

צו ערשט האט מען געבויט דיא באהן פון מיכאילאוו ביז קיזיל ארוואט, א שטרעקע פון דרייא הונדערט און פונפציג וויארסט. — קיזיל־ארוואט איז א קליין שטעדטעל אין דער וויסטע. זיא וואלט ניט געקענט בעשטעהן, ווען עס זאל זיך

נים נעפינען א טייך אין שטעדטעל. עס איז נור א קליין טייכעל, אָבער אביסעל וואסער איז שוין גענוג אום מענשען זאָלען קענען דאָרט וואוינען.

קוים האט רוסלאנד געהאט אן אייזענבאהן אין מיטעל אזיען, האט עס גע־זוכט צו מאכען אָרדנונג און צו זיכערן דעם האנדעל אין דיא אינדוסטריע פון דיעזע געגענדען. צו ביסלעכווייס איז געבויט געוואָרען איין שטרעקע פון דיעזער אייזענ־באהן נאך דער אנדערער, ביז גענעראל אנענקאָוו איז געקומען און האט אויסגעבויט דיא גאנצע ליניע. ער האט אויסגעפונען, אז אוזון־אדא איז א בעסערער און א זיכערער פּאָרט אלס מיכאילאָוו.

ארבייט איז בילליג אין דיעזע געגענדען. דיא יאָמודען, קירגיזען, טאטארען און טורקאמאנען ארבייטען פאר 40—50 קאָפּיקעס א טאָג, עס איז אָבער שווער צו בעקומען פּראָוויאנט פאר אזוי פיעל מענשען. גענעראל אנענקאָוו האט געבויט געצעלטען — באראקעס — אין דער וויסטע און האט אין זיי געהאלטען מאגאזינען פאר פּראָוויאנט, א האָספּיטאל, א טעלעגראף און א פאבריק צו מאכען שינען און אנדערע זאכען פון אייזען און שטאָהל.

מאיאָר נולין האט געוואָלט מיר וויטער דערצעהלען, וויא אזוי דיעזע באהן איז געבויט געוואָרען, ווען דער קאָנדוקטאָר איז אריינגעקומען און האט אויס־גערופען:

— קיזיל־ארוואט! צווייא שטונדען שטעהן!

מיר זיינען דאָן געוואָהר געוואָרען, אז דער צוג האט פערשפּעטיגט דרייסיג מינוט און מיר מוזען דאָ שטעהן גאנצע צווייא שטונדען אום עפּעס צו רע־פּארירען.

— אין צווייא שטונדען קענען מיר זעהן קיזיל־ארוואט, האב איך געזאגט צום מאיאָר.

— עס איז ניטאָ וואס צו זעהן ביי טאָג, האט דער מאיאָר געענטפערט, וואס וועט איהר דאָ זעהן ביי נאכט?

— אָבער דאך?

— אָבער גאר נישט, האט דער מאיאָר געענטפערט, — קיזיל־ארוואט האט צווייא טויזענד איינוואוינער, אלע זיינען טורקאמאנען און פערזער, עס געפינען זיך אויך א האלבעס דוצענד פּערזישע אידען.

— איך וויל דאך ארויסגעהן זעהן דיעזעס קליינע שטעדטעל אין מיטעל אזיען.

— ווען איהר ווילט, קען איך אייך בעגלייטען. מיר קענען זאָגאר עפּעס עסען אין רעסטאָראַן אויף דער סטאַציאָן.

מיר זיינען ארויס געגאַנגען. עס איז געווען א פיערטעל נאָך אכט. דיא זון איז אונטערגעגאַנגען און דיא לבנה איז נים אויפגעגאַנגען, ווייל עס איז געווען ענדע מאָנאט. דיא קליינע סטאַציאָן איז געווען העל בעלייכטעט מיט קעראָסין לאָמפּען, ווייטער פון דער סטאַציאָן אָבער איז געווען פינסטער.

מיר האבען פּראָבירט ארויסגעהן פון דער סטאַציאָן און אונזערע פיס זיינען אריין אזוי טיעף אין זאַמד, אז מיר האבען זיי קוים ארויסגעצויגען. מיר האבען גע־מוזט זיך אומקעהרען.

מיר האבען געהייסען זיך גיבען עסען אין רעסטאָראַנט און איך מוז צוגעבען, אז אין אזא קליין שטעדטעל אין מיטעל אזיען האט מען אונז געגעבען א גאַנץ גוטעס עסען, וועניגסטענס האב איך עס ניט ערוואַרטעט אין קיזיל־ארוואַט. עס איז געווען דייטליך, אז גענעראַל אַנענקאָוו האט פאר אלעס געזאָרגט.

מיר האבען געגעסען, געטרונקען און געפּלוידערט, ביז מען האט אָנגעהויבען צו קלינגען. ווען מיר זיינען צוריק אריינגעקומען אין וואַגאָן, איז שוין געווען צעהן אוהר.

אלע פּאַסאַזשירען האבען זיך שוין איינגעריכטעט צום שלאָפען, זאָגאר דער אמעריקאַנער און מיסס האָרעשע בלוען זיינען שוין מיעד געוואָרען רעדענדיג פון זייערע געשעפטען און האבען שוין געזאגט איינער צום אנדערן: „גוטע נאַכט!"

מאַיאָר נוכין איז אויך געוואָרען שלעפעריג. ער האט אויסגעצויגען זיין באַנק, האט געמאַכט פון איהר א בעט און האט זיך אויף אַניעדער געלעגט.

— גוטע נאַכט, הערר סען־סיר! האט ער געזאגט צו מיר.

מיט דיעזע ווערטער האט ער זיך איינגעוויקעלט אין זיין דעקע און איז אויך באלד אנטשלאָפען געוואָרען.

איך בין יעצט געבליעבען דער איינציגער פּאַסאַזשיר, וועלכער איז נים גע־שלאָפען. איך בין צוואר אויך געווען מיעד און האב געוואָלט מיך לעגען שלאָפען, אָבער מיין בלינדער פּאַסאַזשיר? — איך מוז דאָך וויסען, ווער דיעזער בלינדער פּאַסאַזשיר איז. איך מוז דאָך עפּעס שרייבען פאר מיין צייטונג.

איך וויים, אז אין 1889 איז אַן עסטעררייכישער שניידער מיט'ן נאמען פראַנץ צייטונג געפאָהרען פון וויען נאָך פּאַריז אין א קאַסטען. איך וויים ווייטער, אז

אין 1891 זיינען צוויא שפּאנישע פערליעבטע אנטלאָפען פון זייערע עלטערן אין א קאסטען און זיינען געפאָהרען פון דער שטאָדט וואלאדאליד אין שפּאניען ביז באָרדא אין פראנקרייך אין א קאסטען. אלזאָ איז דאָך מעגליך, אז אין דעם קאסטען, וועלכער איז בעשטימט פאר מאדעמואזעל זינקא מארקילעסקו געפינט זיך אויך א געליעבטער.

אָבער פון וויען נאָך פּאריז און פון וואלאדאליד נאָך באָרדא געהט דער צוג נור צווייא — דרייא טעג, פון טיפלים אָבער נאָך פּעקין געדויערט דיא רייזע זעכצעהן טעג. קען דען א מענש אויסהאלטען אזא לאנגע צייט אין א קאסטען?

— היינט ביי נאַכט מוז איך געוואָהר ווערן אלעס איבער דיעזען בלינדען פּאַסאזשיר, האב איך געזאגט צו זיך אליין.

איך האב היינט ביי טאָג בעמערקט, אז דער באגאזש־וואגאָן, אין וועלכען עס שטעהט דער קאסטען מיט דעם בלינדען פּאסאזשיר, איז ניט פערשלאָסען. ער איז נור פערריגעלט מיט א גרויסען און שטארקען אייזערנעם ריגעל פון דרויסען. איך קען אלזאָ אויפהייבען דעם ריגעל און אריינגעהן אין וואגאָן.

אָבער פּאָפּאָוו, דער קאָנדוקטאָר? — ער איז צוואר מיין פריינד, איך האב איהם היינט געגעבען א פינף רובעל שטיק. האט ער מיך אָבער פערשטאנען? — איך האב איהם ניט געזאגט, אז איך וויל בעזוכען דעם באגאזש־וואגאָן. וועט ער מיר לאָזען אריינגעהן? וועט ער ניט מורא האבען, אז איך וויל עפּעס אָפּטאָהן: נון, לאָמיר זאגען, אז איך וויל בעגנב'ענען דעם וואגאָן?

ער איז מיין פריינד, ער וועט געוויס טאָהן פאר מיר אלעס, וואס ער וועט נור קענען, ער קען דאָך אָבער פערליערן זיין שטעלע דורך מיך?

איך האב נעטראכט און געקלערט און האב ענדליך בערעכענט, אז עס איז גלייכער צו ווארטען.

— געגען עלף—צוועלף אוהר וועט פּאָפּאָוו געוויס אנטשלאָפען ווערן, דאן וועל איך קענען אריינגעהן אין וואגאָן, האב איך בעשלאָסען.

איך האב געוואוסט, אז ערשט אויף דער סטאציאָן גאָאָק־טעפּע וועט דער צוג בלייבען שטעהן א שטונדע. אין גאָאָק־טעפּע וועט ער אָנקומען פּונקט צווייא אוהר. יעצט איז האלב נאָך צעהן, אלזאָ האב איך נאָך דרייא און א האלבע שטונדע צייט.

אין דיא וואגאָנס איז געוואָרען שטילער און רוהיגער, נור פון צייט צו צייט האט מען געהערט א תראָפּע טאָהן, א קרעכץ, א זיפץ אָדער איינעם רעדען פון

שלאָף. אין דרויסען איז געווען פינסטער און טרויעריג, מען האט זאָגאר ניט געקענט זעהן דיא בערגלעך מיט זאמד פון ביידע זייטען אייזענבאהן.

עס שלעפערט מיך, אָבער איך דארף ניט שלאָפען, איך טאָר ניט שלאָפען, איך דארף ניט אָפּלאָזען דיא געלעגענהייט צו בעזוכען מיין בלינדען פּאסאזשיר. איך וויל אויפשטעהן און ארום שפּאציערן אין וואגאָן אום צו פערטרייבען דעם שלאָף, איך האב אָבער מורא, אז איך זאָל ניט אויפוועקען מיינע מיט פּאַ־סאזשירען.

ענדליך האט מיין אוהר געציינט פינף מינוט נאך עלף.

— יעצט מוז עס געשעהן! האב איך געזאגט צו מיר אליין.

איך הייב מיך אויף שטילערהייט, געה לאנגזאם, פּאָרזיכטיג אויף דיא שפּיץ פינגער, פון איין וואגאָן צום אנדערן. אלע שלאָפען געשמאק. דאס איז אויך קיין וואונדער, ווען מען פאָהרט אין אזא וויסטע און טרויעריגע געגענד, איז דאס בעסטע, וואס מען קען טאָהן, — צו שלאָפען.

איך קום ענדליך ארויס אויף דעם בריקעל פון דעם לעצטען פּאסאזשיר וואגאָן. דאָרט זיצט פּאָפּאָוו, אָבער ער שלאָפט אויך גאנץ געשמאק. ער מעג שלאָפען, ווייל ער איז זיכער, אז ביז געאָק־טעפּע וועט קיין נייער באגאזש אריינ־קומען און קיין אלטער באגאזש ארויסגענומען ווערן. ער האט אלזא צייט צו שלאָפען און ער שלאָפט.

איך טרעט אריבער פון דעם בריקעל פון פּאסאזשיר וואגאָן אויף דעם בריקעל פון באגאזש וואגאָן. אלעס איז שטיל, אלעס איז רוהיג, אלעס שלאָפט.

איך נעהם האסטיג דעם שווערן אייזערנעם ריעגעל פאר דער טהיר פון דעם באגאזש וואגאָן, הייב איהם אויף און געה אריין אינעווייניג. דאָרט איז פינסטער, וויא אין א גראב. דער וואגאָן האט קיינע פענסטער און דיא קאסטענס און פּעק דאַרפען קיין ליכט.

איך מוז טאפּען מיט דיא הענד. איך וויים גאנץ גוט, וואו מיין קאסטען שטעהט, איך מוז אָבער צוגעהן צו איהם, איך מוז צוקומען צו איהם, און דאס איז יעצט א שווערע ארבייט.

איך מוז זיין שטיל, וויא א מויז, ווייל איך וויל ניט, אז דער בלינדער פּאַ־סאזשיר זאָל וויסען, אז מען קוקט אויף איהם, אז מען בעאָבאכטעט איהם.

איך טראכט מיר אזוי:

— עס איז זעהר מעגליך, אז מען קען עפענען דעם קאסטען פון אינעווייניג. ווען דער בלינדער פּאסאזשיר איבערציינט זיך, אז קיינער איז ניטא, עפענט ער

דעם קאסטען, גערט ארויס און גלייכט זיך אויס זיינע פערגליווערטע, ערשטאררטע גליעדער. קוים וועט ער אלזאָ וויסען, אז עס איז דאָ א מענש אין וואגאָן, וועט ער מורא האבען זיך צו ווייזען.

איך מוז אלזאָ זיין שטיל און געהן זעהר פאָרזיכטיג. איך האב מיך געלעגט אויף דעם באָדען פון וואגאָן און קייקעל מיך, וויא א שלאנג.

איך וויים ניט, וויא פיעל עס האט געדויערט, ביז איך בין צוגעקומען צו „מיין" קאסטען, ענדליך בין איך דאָך צוגעקומען צו איהם. איך האב איהם גאנץ שטיכערהייט בעטאפט און האב מיך ווירקליך איבערצייגט, אז דאס איז ווירקליך דער קאסטען, וועלכער איז בעשטימט פיר מאדעמואזעל זינקא מארקולעסקו אין פעקין.

איך לעג צו מיין אויער און הער מיך צו, — אלעס איז שטיל. פון דיא קאסטענס פון דער פירמא וואסקי, בארקי ענד קאָמפ. פון ניו יאָרק, אמעריקא קען מען ניט הערען מעהר גערויש, וויא פון דיעזען קאסטען.

אלזאָ האב איך א טעות געהאט. אין דיעזען קאסטען געפינט זיך ווירקליך גלאָז.

— איך האב דאָך אָבער געהערט גאנץ דייטליך ניעסען אין דיעזען קאסטען, ווען איך בין געלעגען לעבען איהם אויפ'ן דעק פון דער „אסטארא"? פרעג איך זיך אליין.

איך בין פערצווייפעלט. איך בין בייז אויף זיך אליין. איך מאך מיר פאָר־ווירפע, אז איך טויג ניט צו זיין א ספעציאל קאָררעספאָנדענט פון „דעם 20סטען יאהרהונדערט".

איך וויל שוין מיך אויפהייבען און געהן צוריק אין מיין וואגאָן, איך קען עס אָבער ניט. איך בין אזוי בייז אויף זיך אליין, אז איך קען מיך ניט ריהרען פאר צאָרן און פערדרוס. איך בלייב און ווארט.

פלוצלינג הער איך, וויא עפעס ריהרט זיך אין קאסטען. איך ציה מיך צו־נויף, דרעה מיך צונויף און האב זאָגאר מורא צו אטהעמען.

— איך בין דאָך א גוטער קאָררעספאָנדענט פאר א ציימונג! רוף איך אויס אין מיינע געדאנקען. איך האב מיך דאָך ניט אָפגענארט. אין קאסטען איז דאָך דאָ א מענש.

איך ווארט יעצט, אז דאס דעקעל פון קאסטען זאָל זיך עפענען און דער בלינדער פאסאזשיר זאָל ארויס קומען.

אומזיסט! דער קאסטען עפענט זיך ניט!

איך בין ווידער פערצווייפעלט.

עס פערגעהט ווידער איינינע צייט. וויא פיעל צייט? — איך ווייס עס ניט. מיר דאכט זיך, אז עס זיינען פערגאנגען יאהרען, עס קען אבער זיין, אז עס זיינען פערגאנגען נור איינינע מינוט. אין אזא זאנדערבארער לאגע, אין וועלכע איך געפין מיך, איז א מינוט א יאהר.

פלוצלינג הער איך א קנאק, א שטילען, ראשען קנאק, וויא פון א צינדהעלצעל, ווען מען רייבט עס אן.

איך גיב א ציטער, גלייך וויא עס וואלט געפלאצט א באמבע לעבען מיר.

איך קוק מיך אום: — אין קאסטען איז ליכטיג געווארען. עס איז א זעהר שוואכע ליכטיגקייט, אבער דאך א ליכטיגקייט. עס איז זעהר מעגליך, אז ווען אין וואגאן זאל ניט זיין אזוי פינסטער, וואלט מען גאר ניט געקענט בעמערקען דיעזע ליכטיגקייט.

איך הייב מיך אויף לאנגזאם, פארזיכטיג, שטיקערהייט. איך האלט איין מיין אטהעם און בייג מיך אן איבערן קאסטען.

ריכטיג! אינעווייניג געפינט זיך א מענש! — איך זעה איהם יעצט גאנץ דייטליך דורך איינס פון דיא לעכער.

איך קען איהם ניט זעהן גאנץ דייטליך, אבער איך זעה זיין געזיכט. ער האט ברוינעס האאר, א קליין בערדעלע און א גלאטעס, שעהנעס געזיכט.

— ער איז געוויס א רומעניער, טראכט איך. — יעצט פערשטעה איך, פאר וואס ער פאהרט צו מאדעמואזעל זינקא מארקילעסקו. — איז עס א געליעבטער? א ברודער? א פריינד? — פאר וואס פאהרט ער אלס בלינדער פאסאזשיר?

אויף אלע דיעזע פראגען האב איך דערוויול קיינע אנטווארט. איך זוך אויך יעצט קיינע אנטווארט. איך בין אזוי דערפרעהט, אזוי ערשטוינט, אזוי צופריעדען און אזוי נייגיעריג, אז איך דארף יעצט גאר קיינע אנטווארט.

— איך מוז מיך שוין בעקענען מיט איהם, טראכט איך מיר, איך וועל שוין מאכען זיינע בעקאנטשאפט און פיעלייכט וועל איך אויך ווערן זיין פריינד.

איך בעטראכט איהם יעצט. ער האט אנגעצונדען א קליין לעמפעלע און זיצט יעצט גאנץ רוהיג אין זיין קאסטען. ער עסט זיין אבענד עסען, אדער זיין נאכטעסען. לעבען איהם שטעהט א בלעכענע שאכטעל און א פלאש.

ער עסט רוהיג און שטיל, ער איז זיכער, אז קיינער זעהט איהם ניט און קיינער קוקט ניט אויף איהם.

איך בעטראכט איהם איינינע מינוט. א נייער געדאנק קומט מיר אין קאפ:

— איך זאל אנקלאפען אין קאסטען און זאל איהם זאגען, אז איך בין א פראנצויז און וויל ווערן זיין פריינד. א רומעניער האט ליעב דיא פראנצויזען.

איך טראכט איינינע מינוט. איך ווייס, אז ער וועט זיך דערשרעקען און איך וויל זעהר ניט איהם איבערשרעקען. — וויא אזוי אבער קען איך מאכען זיין בעקאנטשאפט? — איך מוז עס טאהן! איך מוז איהם איבערשרעקען.

איך גיב א לייכטען קלאפ אין קאסטען.

דאס קליינע לעמפעלע איז פלוצלינג פערלאשען געווארען. אלעס איז ווידער פינסטער.

דער בלינדער פאסאזשיר האט זאגאר מורא צו אטהעמען.

— שרעקט אייך ניט, זאג איך צו איהם, איך בין א פראנצויז און וויל אייך קיין....

אין דיעזע מינוט האט דער וואגאן א שפרונג געטאהן און האט מיך א שליידער געטאהן וויט פון דעם קאסטען מיט'ן בלינדען פאסאזשיר.

איך הער א גערויש אין דרויסען: מען לויפט און מען שרייט.

— וואס זאל דאס הייסען? מיר זיינען נאך ניט אנגעקומען אין גאק־טעפע. איך מוז ארויסגעהן זעהן, וואס עס איז געשעהען.

איך געה ארויס האסטיג און לויף אריין אין וואגאן דריטער קלאסע. איך געפין דארט דעם קאנדוקטאר פאפאוו מיט א לאנטערנע אין דער האנד.

— וואס איז געשעהען? פרעג איך האסטיג.

— עס איז גאר נישט, ענטפערט פאפאוו.

— אבער דער גאנצער צוג האט דאך זיך א ווארף געטאהן?

— ער איז איבערגעפאהרען א קעמעל.

— א קעמעל? וואס איז דאס? וויא איז דאס מעגליך?

— עס מאכט זיך אמאל, אז א קעמעל פון א קאראוואנע רייסט זיך אפ פון זיין שטריק און געהט זוכען זיין שפייז, דעם „סאקסאול", דיא דערנער, וועלכע וואקסען פוןביידע זייטען פון דער אייזענבאהן, דאן פאהרט איהם איבער דער צוג.

— טרעפען זיך אַפּט אזעלכע פעלע?

— ניט גאנץ אָפּט, האט פּאַפּאָוו גענטפערט, אָבער זייא טרעפען זיך דאָך.

— איך האב מיטליד מיט'ן קעמעל, האב איך בעמערקט.

— דער קעמעל איז אַ דומעס טהיער, ענטפערט פּאַפּאָוו.

8טעס קאפּיטעל.

דיא כינעזען.

איך בין יעצט בייז אויף דעם קעמעל, ער האט מיר געשטערט; דורך דעם דומען קעמעל האב איך געמוזט אונטערברעכען מיינע אונטערהאלטונג מיט דעם בלינדען פּאסאזשיר.

אין אַ קורצע צייט איז דער צוג אריינגעלאָפען אויף דיא סטאציאָן נעאָק־טעפּע. איך וויל זעהר ארויסגעהן און בעטראכטען דיעזע מערקווירדיגע שטאָדט אין מיטעל אזיען, עס איז אָבער נאך אזוי פינסטער, אז איך האב מורא אוועקצוגעהן פון דער אייזענבאהן סטאציאָן.

מאיאָר נולין האט מיר דערצעהלט, אז מען קען נאך זעהן אין נעאָק־טעפּע דיא שפּורען, דיא צייכענס פון דער בעלאגערונג און פון דיא איינגאהמע פון דיעזער שטאָדט דורך גענעראל סקאָבעלאָוו אין 1880. מען זעהט נאך צושאָסענע באסטיאָנען, באָמבען אין דיא מויערן, גראנאטען אין דיא טהורמס און גרויסע לעכער אין דיא אייזערנע טויערן.

איך וויל דאס אלעס זעהן, איך ברען פאר נייגיערדע, עס איז אָבער אונמעגליך. ווען איך זאָל יעצט אראָפּ געהן פון צוג, פערליער איך מיין בילעט און וועל מוזען ווארטען אַ גאנצע וואָך, ביז עס וועט קומען דער צווייטער צוג. איך וואָלט עס פיעלייכט דאָך געטאָהן, וויא קען איך אָבער לאָזען מיין בלינדען פּאסאזשיר? איך האב דאָך דאָ אַ גאנצען אוצר, אַ שאַץ פון נייעס פאר מיינע צייטונג, „דאס 20סטע יאהרהונדערט,“ פיעלייכט וועל איך גאר מאכען אַ ראָמאן פון דיעזען בלינדען פּאסאזשיר, אַ גומען ראָמאן, אַ בעריהמטען ראָמאן און וועל מיר מאכען אַ נאמען וויא וויקטאָר הוגאָ אָדער עמיל זאָלא.....?

איך מוז אלזאָ בלייבען. איך מוז ווייטער פאָהרען מיט דיעזען צוג. איך מוז וויסען דיא גאנצע געשיכטע פון בלינדען פּאסאזשיר. איך בין ארֹאָפּגעגאנגען פון מיי

וואגאָן און בין אריינגעגאנגען אין סטאציאָנס צימער ערשטער קלאסע און האב בע־טראכט דיא איינריכטונג, דיא קעלנער און דיא בעאמטע פון דער אייזענבאהן. איך האב געזעהן רוסישע און אזיאטישע געזיכטער. אייניגע פון דיא קעלנער און זאָגאר מאנכע בעאמטע פון דער באהן זיינען עכטע אזיאטען מיט שווארצע האָר, מיט א לאנגען באָרד, מיט א קרומער נאָז.

מען האט אָנגעהויבען צו קלינגען און איך האב געמוזט צוריק לויפען אין מיין וואגאָן. אלע שלאָפען, אלעס איז שטיל. איך בין דורכגעגאנגען דעם גאנצען צוג און בין צוגעקומען צום באגאזש וואגאָן. קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו שלאָפט ניט, ער טאָר ניט שלאָפען, ווען דער צוג שטעהט אין א סטאציאָן.

איך מוז צוריק געהן. איך גיב א קוק אויף מיין אוהר, עס איז האלב נאך דרייא. דער צוג לויפט ווייטער מיט זיין געוועהנליכער געשווינדיגקייט. איך ווער שלעפעריג און שפּאר מיך צו צו דער ווייכער וואנט פון מיין זיץ, איך קען אָבער ניט שלאָפען, הייב מיך אויף און געה ווידער אמאל דורך דעם גאנצען צוג. איך געפין דעם קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו זיצענדיג אין לעצטען וואגאָן. ער שלאָפט ניט.

— וואו וועט דער צוג ווייטער בלייבען שטעהן? פרעג איך.

— אין אסכאבאד, איז דיא אנטוואָרט.

— קען מען דאָרט עפּעס געפינען צו עסען?

— געוויס! אסכאבאד איז א גרויסע שטאָדט.

איך וויים, אז אסכאבאד איז א רוסישע גובערניע שטאָדט, דאס הייסט, עס וואוינט דאָרט א רוסישער גובערנאטאָר. איך וויים ווייטער, אז אסכאבאד צעהלט עלף טויזענד איינוואוינער, דאס הייסט, אמאל איז עס געווען אַן אָרימעס דערפעל, זייט מען האט אויסגעבויט דיא אזיאטיש־סיבירישע אייזענבאהן, איז אסכאבאד געוואָרען א שטאָדט.

— קען מען געפינען עפּעס צו טרינקען אין אסכאבאד? האב איך געפרעגט קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו.

— געוויס! דיא אייזענבאהן פערוואלטונג זאָרגט זיך פאר איהרע פּאסא־זשירען, איז געווען דיא אנטוואָרט.

— און פאר איהרע קאָנדוקטערע? האב איך געפרעגט.

פּאָפּאָוו האט א שאָקעל געטאָהן מיט'ן קאָפּ.

— ווען דער צוג איז געבליעבען שטעהן און דער קאָנדוקטאָר האט אויס־גערופען:

— סטאנציא אסכאבאד! פונפצעהן מינוטען שטעהן!

איך האב א ווינק געטאָהן פּאָפּאָוו׳ן און מיר זיינען ביידע אוועקגעגאנגען אין דעם רעסטאָראן 1טער קלאסע.

פיעל צו טרינקען איז דאָרט ניט געווען. מען האט געקענט קריגען עכטע רוסישע געריינינגטע וואָדקא און קומיס, א געטרענק, וועלכעס איז געמאכט פון געזייערטע פערד מילך. דיא אזיאטען שיכור׳ן זיך אָן מיט קומיס, איך האב אויך פּראָבירט טרינקען קומיס, אָבער עס האט מיר ניט געשמעקט. עס איז זעהר מעגליך, אז מען מוז זיין א געבאָרענער מאטאר אום צו וויסען וויא אזוי צו שעצען דיעזעס נאציאָנאל געטרענק פון דיא אזיאטען. פּאָפּאָוו האט געטרונקען דעם קומיס מיט פערגניגען און האט זאָגאר געפונען, אז דיעזער קומיס איז פיעל בעסער, וויא דער קומיס אויפ׳ן קויקאז.

איך האב געמוזט מיך קוויקען מיט געריינינגטער וואדקא און איך בין אויך געווען צופריעדען, ווייל זיא איז זעהר לייבט, זיא האט העכסטענס 40 גראד נאך טראַלעס אלקאָהאָלאָמעטער, אלזא מען קען זיך ניט אזוי לייכט אָנשיכור׳ן פון אזא משקה.

אין אסכאבאד זיינען אויסגעשטיעגען פיעלע פּאסאזשירען, טאטארען און קירגיעזען. דערפאר זיינען אָנגעקומען אנדערע: פערזער, יאָמודען און בינעזען.

עס איז געוואָרען העלער טאָג, ווען מיר זיינען ארויסגעפאָהרען פון אסכא־באד. דיא געגענד איז געוואָרען אינטערעסאנט. ווען מען האט ארויס געקוקט פון וואגאָן, האט מען געקענט זעהן דיא בערג פון פערזיען.

דיא פּאסאזשירען האבען זיך אויפגעהאפּט איינער נאכ׳ן אנדערען און זיינען ארויסגעגאנגען אויפ׳ן פּלאטפּאָרם צווישען דיא וואגאָנען. מאיאָר נולין איז ארויס געקומען אויף דיא פּלאטפּאָרם, וואו איך בין געשטאנען. מיר האבען איינער דעם אנדערען בעגריסט, וויא אלטע גוטע פריינד.

— מיר וועלען באלד קומען צו א זעהר אינטערעסאנטע סטאציאָן, האט ער געזאגט צו מיר, זיא הייסט ד ו ש א ק.

— מיט וואס איז זיא אינטערעסאנט?

— ווייל מען בויט פון איהר אָן אייזענבאהן ליניע נאך טהעראן, דיא הויפּט שטאָדט פון פערזיען.

— בויט מען זיא ערשט אָדער זיא איז שוין באלד פערטיג? האב איך געפרעגט.

— מיר דאכט, אז זיא איז שוין פערטיג, אָבער עס געהט נאך ניט אויף איהר רעגולערע ציגע, האט דער מאיאָר געענטפערט.

מיר האבען זיך צורעדט און איך האב בעמערקט, אז איך וויס ניט, אויב דיעזע ליניען זיינען זיכער. דאס לאנד איז נאך בעוואוינט פון האלב ווילדע פעלקער. וואס קענען מאכען דיא אָרימע פאסאזשירען, ווען א באנדע פון דיעזע האלב ווילדע פעלקער זאָל אָנפאלען אויף א צוג און זאָל איהם בערויבען?

— מיר וויסען, אז אין דיא פעראייניגטע שטאאטען פון נאָרד אמעריקא קומען אָפט פאָר אזעלכע פעלע, האב איך ווייטער געזאגט, איך האב ערשט ניט לאנג געלעזען, אז אין שטאאט טעקסאס האבען ווילדע אינדיאנער אָדער אזוי רויבער אָנגעפאלען אויף אן אייזענבאהן צוג פון דער סאנטא־פע אייזענבאהן און האבען צוגענומען ביי דיא פאסאזשירען יעדען סענט און יעדע טהייערע זאך, וואס דיא פאסאזשירען האבען געהאט. קען דען ניט אזא פאל פאָרקומען אין אזיען?

— דיא גאנצע שטרעקע פון דער ליניע, וועלכע געהערט צו רוסלאנד, אלזא ביז קאשגאר, איז דיא ליניע גוט בעוואכט, האט דער מאיאָר געענטפערט, דיא רוסישע רעגיערונג וויס שוין, וויא אזוי צו שעצען און צו בעוואכען איהרע אייזענבאהנען. רוסישע קאזאקען אויף זייערע פלינקע פערד לויפען ארום ביי טאג און ביי נאכט און גיבען גוט אכטונג אויף דיא ליניע. פון קאשגאר אָבער ביז פעקינג געפינט זיך שוין דיא ליניע אונטער דער אויפזיכט און אונטער דער קאָנטראָלע פון כינא, דאָ בין איך שוין ניט זיכער, ווייל איך געטרוי ניט דיא כינעזען.

— זיינען דאָרט דיא סטאציאָנען זעהר וויט איינע פון דער אנדערער? האב איך געפרעגט.

— צו מאל זיינען זיי זעהר וויט, איז געווען דיא אנטוואָרט.

— בייטען זיך דאן אלע מענשען פון דעם צוג? האב איך ווייטער געפרעגט.

— אין קאשגאר בייטען זיך לאָקאָמאָטיווען און דיא קאָנדוקטערע, האט דער מאיאָר געענטפערט, עס בלייבען נור דער אָבער־קאָנדוקטאָר און דער באגאזש־קאָנדוקטאָר.

— אלזאָ וועלען מיר דאן האבען כינעזישע קאָנדוקטאָרען, א כינעזישען מאשיניסט, א כינעזישען הייצער און א כינעזישען צוג־פיהרער?

דער מאיאָר האט א שאָקעל געטאָהן מיט'ן קאָפּ.

— איך ווער אונרוהיג, האב איך בעמערקט, זיך פערלאָזען אויף בינעזען!

— בערוהיגט אייך, הערר סעקרעטער, האט דער מאיאָר געזאגט, דיא בינעזען זיינען פעהיגע און געשיקטע מענשען. זיי קענען זייערע פפליכטען און מען מעג זיך אויף זיי פערלאָזען. איך קען זעהר גוט דאס בינעזישע פאָלק און איך פערזיכער אייך, אז עס איז א גאנץ פעהיגעס פאָלק.

— עס קען נאך אלזא זיין, אז דיא בינעזען וועלען אמאל איבערנעהמען דיא וועלט.

— איך וויים ניט, וואס אמאל וועט זיין, האט דער מאיאָר געענטפערט רוהיג, איך וויים נור, אז דיא בינעזען פאסען אויף זעהר לייכט יעדעס האנדווערק, יעדע אינדוסטריע און יעדע וויסענשאפט. זייער איינציגער פעהלער איז, וואס זיי האבען נאך ווייניג געלערנט. ווען זיי וועלען אָבער אנהויבען צו לערנען, וועלען זיי ווערן דיא בעסטע מאשיניסטען, דיא בעסטע מעכאניקער און דיא בעסטע טעכניקער.

— עס קען זיין, אָבער געפינען זיך ניט פיעלע ווילדע באנדען, וועלכע וואנדערן ארום פון איין אָרט צום אנדערן?

— געוויס!

— דאן קענען ניט אזעלכע באנדען אנפאלען אויף אן אייזענבאהן צוג?

— מעגליך איז עס, איך דענק אָבער, אז זיי וועלען ניט וואגען, זיך ניט אונטערשטעלען, עס צו טאָהן.

— דאס איז שאדע, האב איך בעמערקט.

— וואס איז שאדע? האט דער מאיאָר געפרעגט ערשטוינט.

— איך וואָלט געוועזן צופריעדען, אז אזא באנדע זאָל אנפאלען אויף אונזער צוג, האב איך געענטפערט.

— איהר וואָלט געוועזן צופריעדען דערמיט? האט דער מאיאָר געפרעגט איבערראשט.

— איך בין א צייטונגס מאן און איך מוז האבען מאטעריאל איבער וואס צו שרייבען, האב איך געענטפערט, ווען אונזער רייזע וועט אפלויפען גלאט, אָהן א צופאל, אָהן געפאהר, וועל איך ניט האבען וואס צו בעשרייבען.

— איך בעוואונדער אייך, הערר ספעציאל קאָררעספאָנדענט! האט מאיאָר נולין אויסגערופען.

— וואס איז דאָ צו בעוואונדערן? — א דאָקטאָר מוז האבען פאציענטען

און א צייטונגס מאן מוז האבען צופעלע פון רויב, מאָרד, פייער, וואסער, זאָנסט האט ער דאָך נים איבער וואס צו שרייבען.

— עס טהוט מיר לייד אייך צו זאגען, הערר סען־סיר, מיר דאכט, אז אויף דיעזער רייזע וועט איהר בעקומען זעהר ווענינ מאטעריאל פאר אייער „20סטעס יאהרהונדערט".

— איך האב דאָך אָבער געהערט, אז אויף דער גרענעץ צווישען רוסלאנד און כינא געפינט זיך יעצט א באנדע רויבער און זייער הויפטמאן איז אמאנגאלע אָדער א כינזעזע — געגוי ווייס איך עס נימ, — וועלכער הייסט קי־טשאנג.

— קי־טשאנג איז א פרעכער רויבער, האט דער מאיאָר בעמערקט, קי־טשאנג איז איינער פון דיא געפעהרליכסטע, שרעקליכסטע און פרעכסטע רויבער, וועלכע זיינען בעקאנט אין דער וועלט־געשיכטע, אָבער זייט א געוויסע צייט הערט מען נים פון איהם: ער האט מורא פאר אונזערע קאזאקען.

— נו, דאן וועט ער פיעלייכט מיר פערשאפען עפעס מאטעריאל פאר מיין „20סטען יאהרהונדערט".

— ווען ער וועט וועלען אייך פערשאפען מאטעריאל, וועט עס אייך קאָסטען זעהר טהייער, האט דער מאיאָר בעמערקט.

— „דאס 20סטע יאהרהונדערט" איז רייך גענוג און קען שוין בעצאָהלען דעם הערר קי־טשאנג, האב איך געזאגט שטאָלץ.

— אייער צייטונג קען נור בעצאָהלען מיט געלד, האט דער מאיאָר געענט־פערט, קי־טשאנג אָבער קען פערלאנגען אונזערע קעפ. — איבעריגעעס ווארן איך אייך, הערר סען־סיר, רעדט נים צו הויך פון קי־טשאנג. דיא פאסאזשירען קענען נאך פאָרדערן, אז מען זאָל אייך אראָפלאזען אויף דער ערשטער סטאציאָן.

אין דיעזער מינוט איז דער צוג אָנגעקומען אין דושאק.

— סטאנציא דושאק! דרייסיג מינוט שטעהן! האט דער קאָנדוקטאָר גע־מעלדעט.

איך בין אראָפגעגאנגען אין רעסטאָראן טרינקען טהעע. איך האב גערעכענט, אז וואס נעהנטער מען קומט צו כינא, דארף דער טהעע אלץ זיין בעסער, דאָ אָבער האב איך א טעות געהאט. דער טהעע אין דושאק איז געווען אב־שייליך.

איך בין ארויסגעגאנגען אויף דער פלאטפאָרם פאר דער סטאציאָן און האב געזעהען, וויא אויף דער ליניע פון פערזיען איז אָנגעקומען א לאָקאָמאָטיוו מיט נור

צוויא וואגאנס. איינער מיט פאסאזשירען און דער אנדערער א באגאזש־וואגאן.

דער צוג איז אנגעקומען פון מעסבעד און איז געווען א ספעציאל צוג, אן עקסטרא צוג. דער באגאזש־וואגאן האט בעזאנדערס געצויגען מיינע אויפמערקזאמ־קייט, ווייל ער איז געווען שטארק פעררינגעלט און גוט פערשלאסען מיט גרויסע שווערע שטאהלענע שלעסער.

דיעזער זאנדערבארער וואגאן האט מיך אזוי שטארק אינטערעסירט, אז איך האב איהם ניט אראפגעלאזען פון דיא אויגען. איך האב געזעהן, וויא מען האט איהם אפגעבונדען פון דעם פערזישען צוג, וויא מען האט איהם צוגעפיהרט צו אונזער צוג, וויא מען האט איהם צוגעבונדען צו אונזער צוג און וויא דיא קאנדוק־טארען און דיא אייזענבאהן בעאמטע האבען זיך געגעבען אלע מעגליכע מיה איהם צו בעפעסטיגען און צו פערזיכערן. איך האב מיך ניט געקענט איינהאלטען און בין נעגאנגען זוכען איינעם, ווער עס זאל מיר ערקלערן, וואס פאר א סארט וואגאן דאס איז.

צום גליק האב איך באלד געטראפען פאפאוו'ן, וועלכער האט עפעס גע־רעדט מיט אן אייזענבאהן בעאמטען.

— וויא ווייט געהט דיעזער נייער וואגאן? האב איך איהם געפרעגט.

— ביז פעקינג, האט פאפאוו געענטפערט.

— און וואס געפינט זיך אין איהם?

— א גרויסער מאן.

— א גרויסער מאן אין א פערשלאסענעם וואגאן?

— ער איז טויט און איז צופריעדען מיט א געשלאסענעם וואגאן, האט פא־פאוו געענטפערט.

— טויט? א טויטען פיהרט מען עס אזוי פארזיכטיג? האב איך געפרעגט פערוואונדערט.

— ער איז א גרויסער מאן פון כינא, א גראף, א פרינץ, איך ווייס ניט, אבער א זעהר גרויסער מאן. ער איז געשטארבען אין פערזיען און מען פיהרט איהם יעצט נאך פעקין, וואו מען וועט איהם בעערדיגען מיט אלערליי כינעזישע עהרען, האט פאפאוו ערקלערט.

אין דיעזע מינוט זיינען ארויסגעקומען פון דער סטאציאן צוויא מענשען, וועלכע האבען געצויגען אויף זיך מיינע אויפמערקזאמקייט. ביידע זיינען געווען עכטע

מאָנגאָלען, זייער פארב איז געווען ברוין, זייערע האאר שווארץ, וויא פעך. ביידע זיינען געווען הויך און שטארק געבויט. איינער, דער אינגערער, איז געווען זעהר רייך געקליידעט. זיין קורצער, קרומער שווערד, וועלכען ער האט געטראָגען אין גארטעל, איז געווען אין א שייד פון ריינעם זילבער, בעדעקט מיט שטיינער, מיר האט זיך זאָגאר אויסגעוויזען, אז דיאמאנטען האבען געפונקעלט אין הענטעל פון דיעזען שווערד. עס איז געווען דייטליך, אז דאס איז א פירסט, א פרינץ אָדער א זעהר רייכער מאן. ער איז געווען ווירקליך שעהן. אן עכטע אזיאטישע שעהנהייט.

איך האב מיך ניט געקענט איינהאלטען און האב אויסגערופען:

— דאס איז א שעהנער מאן!

דער צווייטער איז געווען עלטער און אָרימער געקליידעט. מען האט געקענט מיינען, אז דאס איז א דיענער.

ביידע מענער האבען בעטראַכט איינינע מינוט דעם נייעם, ערשט צוגע־בונדענעם וואגאָן און האבען גערעדט א פאאר מינוט שטילערהייט, דאן זיינען זיי אריינגענאנגען אין א וואגאָן צווייטער קלאסע.

— ווער זיינען דיעזע צווייא מענשען? האב איך געפרעגט פאָפאָוון

— איך וויים עס ניט, האט פאָפאָוו געענטפערט, איך וויים נור, אז איינער, דער רייכערער הייסט סארום קיאר און דער צווייטער הייסט האנדשיר.

— פון וואנען ווייסט איהר עס?

— זיי האבען מיר איבערגעגעבען זייער באגאזש און איך האב געלעזען זייערע נעמען אויף זייער געפעק.

ענדליך איז דער צוג פערטיג געוואָרען און דער שעף פון דער סטאציאָן, נאַ־טשאלניק סטאנציא, וויא דיא רוסען רופען איהם, האט געגעבען א צייכען, אז מען זאָל אָנהייבען צו קלינגען. אלע פאסאזשירען, וועלכע האבען זיך געפונען אין דער סטאציאָן, האבען אָנגעהויבען צו לויפען אין דיא וואגאנס. דעם דייטש באראָן פאָן וויסשניצענדארף האט פאסירט א קליינע אונאנגנעהמליכקייט: דער ווינט האט אראָפּגעריסען זיין הוט.

— האלט! האלט! שטעהט! ווארט אויף מיר! האט ער געשריען.

דיא צווייא כינעזען, וועלכע זיינען געפאָהרען מיט אונז, האבען עס געזעהן און דער אינגערער האט א לאף געטאָהן און האט געזאגט צום עלטערן אויף פראנצייזיש:

— וויא געפעלט אייך דיעזער בארָאן? וואס זאגט איהר, דאָקטאָר, צו אזא געבילדעטען אייראָפּעער?

— אזוי? האב איך אויסגערופען, אזוי? דאָקטאָר טיאַ־קינג און הער־ פאַן־טשאַ רעדען פראַנצויזיש? — דאַן מוז איך מאכען זייער בעקאנט־ שאפט.

9טעס קאפיטעל.

איך מאַך בעקאַנטשאפטען.

עס איז געווען געגען צעהן אוהר אין דער פריה. קיינער איז שוין ניט גע־ שלאָפען אין צוג און איך האב געהאט דיא בעסטע געלעגענהייט ארומצוגעהן פון וואגאָן צו וואגאָן, זיך צו צוקוקען, צו צוהערען און צו זוכען מאטעריאל פאר מיין צייטונג.

אין ערשטען וואגאָן האב איך געפונען מיסס האָרעשע בלועט זיצען אליין.

— וואו איז מיסטער לאָנגהעד? האב איך זיא געפרעגט.

— ער איז געגאנגען זעהן, אויב זיינע קאסטענס זיינען ניט געריהרט, האט זיא מיר געענטפערט מיט א טאָן פון א געשעפטסמאַן.

איך געה אריין אין וואגאָן צווייטער קלאסע און געפין דאָרט מיינע צווייא מאַנגאָלען, סארוסקיאר און חאנדשיר. זיי זיצעןביידע אויף איין באנק און רעדען צווישען זיך שטילערהייט.

אין דיעזע מינוט איז דער אמעריקאנער אריינגעקומען. מיר האבען אונז בע־ גריסט און איך האב איהם געפרעגט, אויב זיינע קאסטענס זיינען ניט גע־ ריהרט.

— פון וואנען ווייסט איהר, אז איך בין געגאנגען אכטונג געבען אויף מיינע קאסטענס?

— מיסס בלועט האט עס מיר געזאגט.

— אה! דאס איז א טיכטיגע פרוי! האט דער יענקי אויסגערופען, זיא וואָלט אליין געקענט פיהרען דאס גרעסטע געשעפט.

— און זיא וואָלט געמעגט זיין אן אמעריקאנערין? האב איך בע־ מערקט.

— זיא איז אן עכטע ענגלענדערין, האט אליפלט לאָנגהעד געענטפערט שטאָלץ.

דער אַמעריקאַנער איז אַוועקגעלאָפען צו זיין מיסס בלועט און איך בין אריינ־געגאַנגען אין עסס־וואַגאָן. דאָרט זיינען געזעסען ביידע בינעזען. זיי האבען געגעסען פריהשטיק. לעבען דאָקטאָר טיאַ־קינג איז געלעגען א בוך. אלס ספעציאל קאָר־רעספּאָנדענט פון „20סטען יאהרהונדערט“, האב איך מיר ערלויבט צו נעהמען דאס בוך און א קוק טאָהן, וואס עס איז. דאס איז צוואר ניט גאַנץ העפליך, אָבער א צייטונגס קאָררעספּאָנדענט מוז זעהר אָפט זיין ניט העפליך.

וויא גרויס איז געווען מיינע איבערראשונג, ווען איך האב דערזעהן, אז דאס איז אַן אַלטעס מעדיצינישעס בוך, איבערגעזעצט פון איטאַליענישען אין פראַנצייזישען און געדרוקט אין 1782, פערפאַסט פון א דאָקטאָר לואידשי קאַרנאַרא.

— אזוי? האב איך מיר געטראַכט, דאָקטאָר טיאַ־קינג שטודירט מעדיצין פון אייראָפּעאישע מעדיצינישע ביכער, וועלכע זיינען געדרוקט געוואָרען מיט הונדערט יאָהר צוריק? דאס איז אינטערעסאַנט!

איך וויל אָנהויבען צו רעדען צו דיא בינעזען, בעזאָנדערס צו דאָקטאָר טיאַ־קינג, אין דיעזע מינוט קומט אָבער צו צו מיר מאַיאָר נולין און זאָגט:

— הערר סען־סיר, לאָמיר זיך זעצען עסען. וואס פריהער, איז אַלץ בעסער.

קוים האט ער אַרויסגעזאָגט, זיינען אריינגעקומען דיא צוויא מאַנגאָלען און האבען זיך געזעצט לעבען א טישעל. מאַיאָר נולין האט מיך גענומען ביי דער האַנד און האט מיך צוגעפיהרט צו א טיש פונקט געגען דיא מאַנגאָלען. מיר האבען זיך געזעצט עסען. באַלד איז אריינגעקומען דער אַמעריקאַנער מיט מיסס בלועט און האבען זיך געזעצט לעבען אונז. דאַן זיינען אָנגעקומען דיא איבעריגע פּאַסאַזשירען ערשטער און צווייטער קלאַסע.

איך האב געזעהן, אז מאַיאָר נולין קוקט אַלץ אויף דיא מאָנגאָלען און איך האב איהם געפרעגט:

— ווער זיינען דיעזע צוויא מענער?

— עס איז דייטליך, אז דער איינגערער איז עפּעס א רייכער מאַן אָדער א גרויסער מאַן, האט דער מאַיאָר געענטפערט, זיי זיינען אָנגעטאָהן וויא פּערזער, אָבער זיי זיינען קיינע פּערזער, זייער געזיכט איז א מאָנגאָלישעס, זיי מוזען זיין טאַ־טארען אָדער יאָמודען.

איך פרעג ניט, וואס יאָמודען איז, ווייל איך וויים, אז אין טורקעסטאַן לעבט א ווילדעס פאָלק, וועלכעס רופט זיך אַליין יאָמוד. זיי זיינען דיא בעסטע רייטער אין דער וועלט.

— ווער זאָל אָבער זיין דער אינגערער ? פרעג איך.

מאיאָר נולין האט פערצויגען מיט דיא אקסלען. ער האט ניט געוואוסט.

— וואס דענקט איהר, מאיאָר, קען ניט זיין, אז דאס איז דער בעריהמטער רויבער קירטשאנג ?

— הערר סען־סיר ! איך זאג אייך נאך אמאל, היט אייך צו דערמאָנען דיזען נאמען ! עס קען אייך שלעכט בעקומען.

— איך שפאס דאָך נור.

— שפּאסט ניט, מיין הערר ! א שפּאס קאָסט אמאל זעהר טהייער : פון א שפּאס ווערט אמאל א בלוטיגער ערנסט.

איך האב מעהר ניט געשפּאסט, אָבער אין מיינע געדאנקען האב איך מיך בעשעפטיגט מיט דיזע צווייא מאַנגאָלען.

מיר האבען געהאט א גוטען פריהשטיק. דאס עסען איז געווען פריש און ניט שלעכט געקאָכט. מיר האבען געהאט גאנץ גוטען טהעע, א פלאש קרימער וויין און אלס דעסערט גוטע וויינטרויבען און א וואסער מעלאָנע, ארבוז אויף רוסיש.

נאכ׳ן עסען בין איך ארויסגעגאנגען רויכען א סיגאר. הערר קאטרין איז ארויסגעקומען נאך מיר.ביידע זיינען מיר געשטאנען אויף דער פּלאטפאָרם פון עסס־וואגאָן און האבען גערויכט.

— מיר זיינען לאנדסלייטע, האב איך געזאגט צו איהם.

— נון, מיין הערר, פרעג איך אייך, איז דאס רעכט, אז צווייא פראנצויזען זאָלען פאָהרען צוזאמען פון טיפליס נאך פעקין און זאָלען זיך בעקענען ערשט אויפ׳ן פיערטען טאָג פון זייער רייזע ? האט ער געזאגט מיט א פאָרוואורף.

— איך האב ביז אהער ניט געהאט דיא געלעגענהייט מיך מיט אייך צו בעקענען, הערר קאטרין.

— אזוי ? איהר ווייסט זאָגאר, וויא איך הייס ? און וויא הייסט איהר ?

איך האב איהם געזאגט, וויא איך הייס און ווער איך בין.

— אָה ! איך בין גליקליך ! האט הערר קאטרין אויסגערופען, מאדאם קאטרין וועט אויך זיין זעהר גליקליך אייך צו קענען.

מיר האבען זיך צורעדט און ער האט מיר דערצעהלט, וויא ער און זיין פרוי פאָהרען ארום פון שטאָדט צו שטאָדט און פון לאנד צו לאנד. זיא זינגט זעהר שעהן און וואו זיא קומט, מאכט זיא א פוראָר. ער האט מיך ניט אָפּגעלאָזען און

האט מיך פאַרנעשטעלט פאר זיין פרוי, וועלכע האט מיך אויפגענומען זעהר פריינדליך אלס א לאַנדסמאַן און נאך מעהר אלס א ציימונגס קאָררעס־פאָנדענט.

אונטערדעסען איז דער צוג ווייטער געפלויגען און איך האב געהערט נעמען פון סטאַציאָנען, וויא באַיראַם־אַלי, קורלי־קאַלא, קארי־באַטא און נאך פיעלע אזעלכע, וועלכע א פראנצויז קען ניט נאכזאגען.

דיא געגענד איז געווען בערגיג און עס איז געוואָרען רעכט אנגענעהם ארויס צו קוקען פון פענסטער פון וואגאָן אויף דיא ניט הויכע בערג, בעדעקט מיט גרינע וועלדער און בליהענדע פעלדער.

איך האב מיך דערמאָנט אן מיין בלינדען פאַסאַזשיר, בעסער נאך, איך האב איהם נאר ניט פערגעסען, עס איז אָבער געווען אונמעגליך צו צו קומען צו איהם. עס איז געווען אונמעגליך צו עפענען אין מיט'ן העלען טאָג דעם באַגאַזש וואגאָן אהן דעם וויסען און ווילען פון קאָנדוקטאָר פאַפּאָוו, און איך האב אויף קיין פאל ניט געוואָלט, ער זאָל וויסען דאס געהיימניס פון דעם בלינדען פאַ־סאַזשיר.

10טעס קאַפּיטעל.

מערוו.

— באַלד וועלען מיר זיין אין מערוו, האט פאַפּאָוו געזאַגט צו מיר.

דאס האב איך געוואוסט אָהן איהם, מיין „פיהרער“, דאס בוך, אין וועלכען עס זיינען פערצייכענט אַלע סטאַציאָנען, האט עס מיר געזאגט.

מערוו האט מיך אינטערעסירט. עס געהערט צו רוסלאַנד ערשט זייט 1883. ביז דאמאלס איז עס געווען א זעלבסטשטענדיגעס פירסטענטהום, בעוואוינט פון אונגעפעהר 200,000 ווילדע טורקאמאנען און יאָמודען.

מערוו איז א אָאזיס אין דער וויסטע. ארום איז א וויסטע פון זאמד, אין דער מיט אָבער געפינט זיך א אינזעל מיט גראָזען און ביימער.

דיא שטאָדט מערוו, דיא הויפּט שטאָדט פון דיעזער אָאזיס, איז שוין עטליכע מאל צערשטערט און וויעדער אויפגעבויט געוואָרען. דיא איינוואוינער זיינען כּחמדאנער, וועלכע פלעגען לעבען פון רויב, זיי פלעגען אָנפאלען אויף קאראוואנען און זיי בערויבען.

איך בין צוגעגאנגען צו מאיאָר גולין און האָב איהם געבעטען, ער זאָל מיר עפּעס ערקלערן איבער דיא געשיכטע פון מערוו.

— אויב איהר ווילט עפּעס וויסען איבער מערוו, דארפט איהר נור קענען א שפּריכוואָרט, וועלכע דיא פּערזער האבען אויסגעארבייטעט, האט דער מאיאָר געזאגט. דיא פּערזער האבען א שפּריכוואָרט: „ווען דוא בעגעגענסט אויפ'ן וועג א שלאנג און אן איינוואוינער פון מערוו, זאָלסט דוא פריהער טייטען דעם איינוואוינער פון מערוו און דיא שלאנג זאָלסט דוא לאָזען אויף שפּעטער.“ דיעזעס שפּריכוואָרט רעדט פאר זיך אליין. מערוו איז געוועזען א רויבער העללע, וועלכע מען פלעגט אויסמיידען און פון וועלכער מען פלעגט אנטלויפען, וויא פון דער פּעסט.

— אָבער יעצט?

— יעצט האבען זיך דיא מערוו־ער בערוהיגט. רוסלאנד האט זיי געגעבען אזעלכע גוטע לעקציאָנען, אז זיי וועלען עס אייביג ניט פערגעסען.

— איך גלויב, אז עס איז ווערטה צו זעהן מערוו, האב איך געזאגט.

— אלט־מערוו איז ווערטה צו זעהען, האט דער מאיאָר ערקלערט, ווייל עס שטעהען נאך דיא אלטע מויערן מיט זייערע טהורמס. עס איז וואהר, אז דיא רוסען האבען גענומען דיעזע פעסטונג מיט שטורם אין 1883, אָבער זיי האבען געלאָזען שטעהן דיא אלטע מויערן און האבען אויסגעבויט א נייע שטאָדט, צעהן וויאָרסט ווייט פון דער אלטער, וועלכע זיי האבען א נאמען געגעבען ניי מערוו, נאָוו. מערוו.

אין דיעזע מינוט האט דער קאָנדוקטאָר אויסגערופען:

— סטאנציא נאָוו. מערוו! פינף שטונדען שטעהן!

— ווילט איהר געהן מיט מיר זעהן מערוו? האב איך געבעטען מאיאָר גולין.

— מיט פערגניגען! האט דער מאיאָר געענטפערט, אין פינף שטונדען קענען מיר אלעס זעהען און נאך האבען צייט עפּעס צו עסען אָדער צו טרינקען.

דיא שטאָדט ניי מערוו געפינט זיך פוןביידע זייטען פון טייך מורגאב, אָדער דער וויסער טייך. זיא איז געבויט אויף אמעריקאנישער ארט, דאס הייסט, וויא א שאך אָדער דאמענברעט: דיא גאסען שניידען זיך דורך. דיא שטאָדט איז צוואר נאר ניט ווייט פון דער באהן־סטאציאָן, אָבער דער שטויב אויף דעם

קורצען וועג איז אזוי שטיקענד, אזוי אונאנגענעהם, אז איך האב געמוזט מיר פער־שטעלען דאס מויל מיט מיין טאשענטוך.

דיא שטאָדט אליין שיינט צו זיין גאנץ לעבעדיג. אין דיא גאסען געהן, לויפען און שרייען אלערלייא מענשען, מייסטענס אזיאטען: מאָנגאָלען, יאָמודען, קירגיזען, פערזער, כינעזען, אויך זעהר פיעלע אידען. זיי דערקענט מען באלד אן זייערע קליידער. זיי זיינען אויך דיא גרעסטע קויפלייטע. זיי געהן, קויפען, רעדען, האנדלען, קויפען און פערקויפען אלערליי וואארען.

מען זעהט ווייטער פערד, עזלען, מעהר אָבער קעמלען, בעלאָדען מיט פעק, קאסטענס און קעסטלעך. דיא היץ איז שרעקליך, אָבער דיעזע מענשען און דיעזע טהיערע זיינען שוין אזוי געוואוינט צו דיעזער היץ, אז עס הארט זיי גאר נים.

זעהר וועניג פרויען זעהט מען אויף דער גאס: מיר זיינען אין אזיען, וואו מען האלט דיא פרויען פערשפארט אין זייערע צימער, און דיא פרויען, וועלכע ווייזען זיך אויף דער גאס, זיינען אָנגעטאָהן מיליטעריש. זיי טראָגען זאָגאר פאטראָנען אין זייער גארטעל, וויא דיא טשערקעסען.

— היט אייך פאר דיא הינט, האט מאיאָר נולין געזאגט צו מיר, אין אזיען טויטעט מען קיין הינט און הינט לויפען ארום פריי אין דיא גאסען און פאלען אָן אויף א פרעמדען. מען זאגט זאָגאר, אז זיי האבען אמאל צוריסען א רוסישען גע־נעראל.

מען זעהט אויך אָפט רוסישע סאָלדאטען. אייניגע זיינען עכטע רוסען, מייסטענס אָבער זיינען עס טאטארען, וועלכע דיא רוסישע רעגיערונג האט אויס־געלערנט צו מארשירען אין רייהע, אין גליעד. דיא אזיאטען לאָזען זיך לערנען און מען קען פאָראויס זאגען מיט געוויסהייט, אז מיט דער צייט וועט רוסלאנד האבען א שרעקליכע ארמעע פון דיעזע אזיאטען.

פלוצלינג זיינען מיר געבליעבען שטעהן. עס זיינען אונז ענטגעגען געקומען דער אמעריקאנער מיט דער ענגלענדעריו.

— וויא געפעלט אייך ניי מערוו? האב איך געפרעגט דעם אמע־ריקאנער.

— אבשייליך! האט אויסגערופען מיסטער אליפבט לאָנגהעד, מען קען קיין געשעפט מאכען מיט דיעזע אזיאטען, זיי האבען שטארקע און געזונדע צייהנער.

— מען קען קיין געשעפט מאכען מיט דיעזע ווילדע מענשען, ווייל זיי דארפען קיינע פערוקען, האט נאכגעברומט מיסס הארעשע בלועט.

— פיעלייכט קענט איהר אָבער קויפען זייערע האאר, מיסס בלועט ? האב איך אויסגערופען, זיי האבען זעהר שעהנעס, שווארצעס האאר, איך גלויב, אז אזא סאָרט האאר דארף האבען א גרויסען ווערטה אין לאָנדאָן....

— ניט אין לאָנדאָן, זאָנדערן אין פאריז! האט מיסס בלועט געענט־פערט.

דערביי האט זיא אויף מיך געוואָרפען א זעהר פעראַכטענדען בליק, גלייך וויא זיא האט געוואָלט זאגען: „קוק נור אן דיעזען צייטונגס־מאַן! דער פער־שטעהט גאר ניט, אז אין ענגלאנד בעצאָהלט מען פיעל טהייערער פאר בלאָנדע און זאָגאר פאר רויטע האאר, אלס פאר שווארצע, דאגעגען אָבער ליעבט מען אין פאריז בעסער שווארצע האאר אלס בלאָנדע.

איך שעהם מיך ניט צו זאגען, אז מיסס בלועט האט פאָלקאָמען רעכט גע־האט. איך, אָרימער צייטונגס מענש, האב ווירקליך ניט געוואוסט, וועלכע האאר מען קויפט בעסער אין לאָנדאָן און וועלכע אין פאריז.

דיא צווייא הענדלערס מיט פאלשע צעהנער און מיט פאלשע האאר זיינען אויך באלד אנטלאָפען. זיי האבען קיינע צייט געהאט צו רעדען מיט אונז: זיי זיינען געלאָפען מאכען געשעפטען און, וויא עס ווייזט אויס, האבען זיי פאָלקאָמען איינגעשטימט: וואו מען דארף פאלשע צעהנער, דאָרט דארף מען פאלשע האאר.

איך בין ענדליך הונגעריג געוואָרען און האב געבעטען מאיאָר נולין, מיר זאָלען אריינגעהן אין א רעסטאָראנט עפעס עסען. מיר זיינען אריינגעגאנגען אין האָטעל סאנקט־פעטערסבורג און האבען געהייסען זיך געבען אן עכטע לאקאל עסען, א סאָרט עסען, וועלכעס מען ליעבט אין מערוו. מען האט אונז געגעבען א „באָרשטש.“

אין רוסלאנד קאָכט מען אויך א באָרשטש, אָדער א זויערע זופּע מיט אלערליי גארטען פריכטע, אין מערוו אָבער קאָכט מען דעם באָרשטש מיט שטארקע זויערע מילך. איך האב געגעסען דיעזען בארשט און איך קען נור אזוי פיעל זאגע', אז איך קען איהם ניט רעקאָמענדירען צו דיא לעזער פון „20סטען יאהרהונדערט“. עס קען זיין, אז איך האב מיר ניט פערדאָרבען דעם מאָגען, דאס צווייטע מאל אָבער וועל איך דיעזען באָרטש ניט עסען.

עס איז שפּעט געוואָרען און מיר זיינען צוריק געגאנגען צום באהנהאָף. אויף דער פלאטפאָרם האב איך געטראָפען דעם קאָנדוקטאָר פאפאוו און האב איהם געפרעגט:

— איז דאָ עפּעס נייעס ?

— יאָ, הערר סען־סיר, האט פּאַפּאַו געענטפערט, איך ווייס דעם נאמען פון דעם טויטען אין דעם געשלאָסענעם וואַגאָן.

— אזוי ? וויא האט ער געהייסען ? ווער איז ער געוועןְ ?

— ער האט געהייסען יען־לו און איז געוועןְ א זעהר גרויסער מאנדארין, דאס הייסט, נאטשאלניק, פון פּעקין.

וואס א מאנדארין איז, האב איך געלערנט אין דער שולע, וואס א נאַ־טשאלניק איז, בין איך געוואָהר געוואָרען אין רוסלאנד. פּאַפּאַו האט מיר אלזאָ גאַנץ ריכטיג ערקלערט, ווער יען־לו איז געוועןְ: א גרויסער מאנדארין אָדער א שרעקליכער נאטשאלניק.

איך בין באלד אוועקגעלאָפען אין טעלעגראפען אמט און האב טעלעגראפירט נאך פּאריז:

„דער צוג געהט באלד אָפּ פון מערוו. אויף דער סטאציאָן דושאק האט מען צוגעבונדען א וואַגאָן מיט דעם טויטען קערפּער פון דעם גרויסען און בע־ריהמטען מאנדארין יען־לו פון פּעקין.“

דיעזע טעלעגראמע האט מיך געקאָסט זעהר טהייער, אָבער „דאס 20סטע יאהרהונדערט“ איז א רייכע צייטונג און קימערט זיך זעהר ווענינ, וואס א טעלע־גראמע פון מערוו קאָסט איהר נאך איינינע רובעל.

איך בין דאַן אריינגעגאַנגען אין מיין וואַגאָן. איך האב גערעכענט, אז נור איך ווייס פון דיעזע געהיימנים, אז דער טויטער אין יענעם וואַגאָן איז געוועןְ א גרויסער מאנדארין, וועלכער האט געהייסען יען־לו, באלד אָבער בין איך געוואָהר געוואָרען, אז אלע פּאסאזשירען וויסען שוין פון דיעזעם געהיימנים. מיר האט זיך זאָגאר אויסגעוויעזען, אז דער מאָנגאָלע: פירסט סוראסקיאר האט א שמייכעל גע־טאָהן, ווען א פּאסאזשיר לעבען איהם האט איבערגעגעבען דיעזעם געהיימנים צו א צווייטען פּאסאזשיר.

דער צוג האט געריהרט. מיר פאָהרען ווייטער. איך שטעה אויף דער פּלאַט־פאָרם פון דעם וואַגאָן ערשטער קלאסע מיט מאיאָר נולין.

— אלט־מערוו! רופט אוים דער קאָנדוקטאָר, — פינף מינוטען שטעהן!

איך בעטראַכט אלט־מערוו. עס איז ווירקליך א פעסטונג מיט הויכע ווענט, מיט שטאַרקע מויערן, מיט טהורמס און מיט אייזערנע טויערן.

— אָן אַלטע שטאָדט, זאָג איך צו מיר אליין.

— איהר האט א טעות, הערר סען־סיר, זאגט דער מאיאָר, דיא שטאָדט מערוו איז שוין פיעלע מאל צערשטערט געוואָרען און פיעלע מאל ווידער אויפ־געבויט געוואָרען. אמאל האט דיעזע שטאָדט געהייסען באיראם־אלי, מען פלעגט זיא אָבער אויך רופען איסקאנדער קאלעע, ווייל מען האט געגלויבט, אז אלכסנדר מוקדון האט זיא אמאל אָפּגענומען, ווען ער איז געגאנגען נאך אינדיען.

— אלעקסאנדער דער מאקעדאָניער ? האָב איך געפרעגט פערוואונ־דערט.

— יא, הערר סען־סיר, קיין הערשער האט ניט איבערגעלאָזען אזא גרויסען און בעריהמטען נאמען, וויא אלעקסאנדער דער מאקעדאָניער. אלע פעלקער פון זיך אייראָפּא און אזיען דערצעהלען זיך פון איהם אלערליי וואונדער זאגען, וואונדער ערצעהלונגען. עס איז יעצט שווער צו זאגען, אויב אלעקסאנדער אליין איז דאָ געוועזען אָדער איינער פון זיינע גענעראלען זיינען געקומען אזוי ווייט. געוויס איז עס אָבער, אז מערוו האט אמאל געהייסען איסקאנדער קאלעע, דאס הייסט, דיא שטאָדט פון אלעקסאנדער אָדער אלעקסאנדריע.

דיא פינף מינוט זיינען פאָראיבער און אונזער צוג לויפט ווייטער. דער קאָנ־דוקטאָר מעלדעט דיא סטאציאָנען: קעלטשי, ראווינא — ראווינא ? אָן איטאַ־ליענישער נאמען ? וויא קומט אָן איטאליענישער נאמען אין מיטעל אזיען ? — קיינער קען עס מיר ניט ערקלערען, מאיאָר נולין ווייס עס אויך ניט. ראווינא איז ראווינא! — איך הער ווייטער נעמען פון סטאציאָנען וויא פּעסקי, רעפעטעק, טשון־דשא, חילדשי און דערגלייכען. איך קען זיי מעהר ניט הערען. דיעזע אזיאטישע נעמען רייסען מיינע אויערן, ווייל איך פערשטעה זיי ניט.

איך געה אריין אין וואגאָן, זעץ מיך אניעדער, שפּאר מיך אָן אָן דער וואנט און הייב אָן צו טראכטען פון מיין בלינדען פּאסאזשיר. א גאנצע טאג האב איך איהם ניט געקענט זעהן, ניט געקענט רעדען מיט איהם. איך מוז עס טאָהן היינט ביי נאכט. פאָריגע נאכט האב איך ווייניג געשלאָפען, אלזא מוז איך שלאָפען יעצט אום איך זאל קענען פערברענגען דיא נאכט אין באגאזש־וואגאָן מיט מיין בלינדען פּאסאזשיר.

איך געה ארויס און בעט קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו, ער זאָל מיך אויפוועקען, ווען מיר וועלען אָנקומען אויף דיא סטאציאָן טשארדשואי, א שטאָדט אין בוכארא. פּאָפּאָוו ענטפערט מיר: „טאָטשנאָ טאַק." און איך לעג מיך שלאָפען.

איך בין זעהר מיעד און ווער באלד אנטשלאָפען. איך הער ניט, וויא דער קאָנדוקטאָר רופט אויס דיא ווילדע נעמען פון אזיאטישע אייזענבאהן־סטאציאָנען. דאס איז שוין גוט. ווענינגסטענס ווערן מיינע אויערן ניט צוריסען הערענדיג דיעזע נעמען.

פאָפאָוו האט געהאלטען וואָרט. קוים האט דער צוג געדאַרפט אָנקומען אין טשארדשואי, האט ער מיך אויפגעוועקט.

— איך האב ניט פיעל צייט, האט ער געזאגט צו מיר, טשארדשואי איז א גרויסע סטאציאָן, עס וועלען אָנקומען פיעלע פאסאזשירען און עס וועלען אראָפּגעהן פיעלע פאסאזשירען. איך מוז עפענען דעם באגאזש־וואגאָן און ארויס ווארפען דעם באגאזש נאך טשארדשואי.

איך געה ארויס אויף דיא פלאטפארם. דער צוג איז נור וואס געבליעבען שטעהן. נאך מיין „פיהרער“, מיין בוך, דארף דער צוג שטעהן אין טשארדשואי נור פונפצעהן מינוט. איך וויל זעהר זעהן דיעזע מערקווירדינע שטאָדט אין כאנאט־פירסטענטהום־בוכארא, וויל זיא איז איינע פון דיא וויכטיגסטע האנדעלס־שטעדט אין מיטעל אזיען, וואס קען מען אָבער מאכען אין 15 מינוט?

איך זעה, וויא פאָפאָוו איז בעשעפטיגט. ער ווארפט ארויס קאסטענס, קעסטלעך, קערב און פעק מיט דער אויפשריפט טשארדשואי. ער נעהמט אויך אויף אנדערע מיט אלערליי אויפשריפטען.

ענדליך איז אלעס געענדיגט, פאָפאָוו פערמאכט דיא טהיר פון באגאזש־וואגאָן און געהט אראָפּ אין דיא סטאציאָן.

— מיר פאָהרען באלד, פאָפאָוו? פרעג איך?

— ניין, ענטפערט ער, עפּעס האט זיך צובראָכען אין לאָקאָמאָטיוו.

— וויא לאנג אלזאָ וועלען מיר דאָ שטעהן?

— איך וויים ניט, ענטפערט פאָפאָוו.

דאס פערדריעסט מיך. ווען איך זאָל וויסען גענוי, וויא לאנג מיר וועלען דאָ שטעהן, וואָלט איך פיעלייכט געקענט געהן און זעהן טשארדשואי. איך וויים עס אָבער ניט און קען מיך ניט ריהרען.

איך געה ארויף אויף דעם בריקעל פון מיין וואגאָן און זעה מיט שרעק און שטוינען, וויא דאס טהירעל פון באגאזש־וואגאָן האט זיך לייכט און שטיל געעפענט און א מאן האט זיך ארויסגעגנבעט פון איהם.

— דאס איז מיין בלינדער פאסאזשיר! זאג איך צו מיר אליין. איך האב איהם צוואר נאך ניט געזעהן געהן אָדער שטעהן, אָבער דאס איז ער. — וואס

זאָל איך יעצט טאָהן? זאָל איך איהם נאָכלויפען? — ניין! איך וועל בעסער נאָכקוקען, בעאָבאַכטען, וואוהין ער געהט.

ערשט יעצט האָב איך פערשטאַנען, אַז ער מוז זיין אַ דורכגעטריעבענער מענש. ער האָט אָפּגעהיט דיא בעסטע צייט אַרויסצוגעהן. עס איז שפּעט ביי נאַכט. פּאַסאַזשירען קומען נאָך צו און איינינגע ווילען אַליין זעהן, וואו זייער באַגאַזש ליעגט. אין אַזאַ צייט קען מען אריינגעהן און אַרויסגעהן אונבעמערקט.

צו וואָס אָבער איז ער אַרויסגעגאַנגען? ווילל ער קויפען פּראָוויאַנט אין אַ רעסטאָראַן? פיעלייכט וויל ער גאַנץ איינפאַך אַביסעל אויסשטרעקען זיינע גליעדער. עס איז לייכט צו זאָגען, זיצען עטליכע טעג אויף איין אָרט אין אַ קאַסטען. מיר דאַכט, אַז איך וואָלט עס ניט אויסגעהאַלטען. מען ווערט דאָך פערגליווערט, פערשטיינערט, פערביינערט. ער איז אַלזאָ אַרויסגעלאָפען אויף עטליכע מינוט אום זיך אויסצוציהען, און זיך אויסצושטרעקען, אום צו צו פיהרען זיינע פערגליווערטע גליעדער.

איך זעה, וויא ער איז אַריינגעלאָפען אין רעסטאָראַן פון דער סטאַציאָן, איז דאָרט געבליעבען איינינגע מינוט, דאַן איז ער צוריק געגאַנגען, האָט זיך אומגעקוקט און, ווען ער האָט זיך איבערצייגט, אַז קיינער קוקט ניט אויף איהם, איז ער האַסטיג אַרויפגעשפּרונגען אויף דיא טרעפּ פון דעם באַגאַזש־וואַגאָן, און איז פערשוואונדען געוואָרען.

— היינט ביי נאַכט מוז איך מיט איהם רעדען, האָב איך מיך ענטשלאָסען.

אונטערדעסען האָט דער צוג געריהרט. מיר פאָהרען ווייטער. איך שטעה יעצט אויף דער פּלאַטפאָרם פון דעם לעצטען וואַגאָן פאַר דעם באַגאַזש־וואַגאָן. פּאָפּאָוו קומט צו צו מיר און זאָגט מיר:

— באַלד וועלען מיר אריבער פאָהרען דעם אַמור־דאַריאַ.

דאָס איז אינטערעסאַנט. דער אַמור־דאַריאַ איז אַ גרויסער טייך. ער הייבט זיך אָן אויף דיא בערג פון פּאַמיר און פאַלט אריין אין אַראַל זעע, אַראַלסקאַיע מאָרע, אַ גרויסער בעקען וואַסער אין דער וויסטע.

דיא בריק איבער דעם אַמור־דאַביאַ איז אַ הילצערנע. מען זאָגט, אַז זיא איז אַ קונסט־ווערק פון געגעראַל אַנענקאָוו. איך האָב זעהר געוואָלט בעטראַכטען דיעזע בריק, ווייל מיר דאַכט, אַז זייט דער טייך עקסיסטירט, האָט מען צום ערשטען מאָל געבויט אויף איהם אַ בריק, ביז אַהער פּלעגט מען אריבער פאָהרען איבער איהם אין אַ פּאַראָם אָדער איהם אריבער שווימען זיצענדיג אויף אַ פערד.

פוןביידע זייטען בריק זיינען געווען געבויט באראקען, הילצערנע הייזלעך.

— וואס איז דאס? האב איך געפרעגט פּאפּאוו׳ן.

— דאָ געפינען זיך שטענדיג סאָלדאטען, וועלכע בעוואכען דיא בריק, זיי זיינען אויך פייער־וועהר־לייט.

— פייער־וועהר? האב איך געפרעגט, צו וואס דארף מען פייער־וועהר לעבען א טייך אין דער וויסטע?

— אויפ׳ן טייך געהן פיעלע שיפען, בארקען, מיט אלערליי וואארען, בעזאָנדערס אָבער מיט קעראָסין און אנדערע מאטעריאלען, וועלכע צינדען זיך אָן לייכט, און עס מאכט זיך זעהר אָפט א פייער אויפ׳ן טייך, דארום דארף מען האבען פייער־וועהר.

ווען מיר זיינען אריבערגעפאָהרען דיא בריק, איז דער צוג וויעדער געפאָהרען אין א טרויעריגע זאמד וויסטע. איך בין אריינגעגאנגען אין מיין וואגאָן. אלע פּאַסאזשירען זיינען שוין געשלאָפען. איך האב מיך צוגעשפּארט א וויילע און בין אויך אנטשלאָפען געוואָרען.

11טעס קאפּיטעל.

בוכאַראַ דיא הייליגע שטאָדט.

איך ווייס ניט, וואס מיט מיר איז געשעהען. איך האב פערשלאָפען. איך האב געגלויבט, אז ווען איך וועל שלאָפען אייניגע שטונדען ביי טאג, וועל איך שוין ניט שלאָפען ביי נאכט און וועל קענען בעזוכען מיין בלינדען פּאסאזשיר, אָבער גערעדע ווייל איך בין געשלאָפען ביי טאָג, בין איך ביי נאכט אנטשלאָפען געוואָרען און האב אָפּגעשלאָפען דיא גאנצע נאכט.

ערשט אום פינף אוהר אין דער פריה, ווען עס איז שוין געווען גרויסער טאָג, האב איך מיך אויפגעכאפּט און איידער איך האב צייט געהאט זיך אויסצורייבען דיא אויגען און זיך ארומצוקוקען, וואו איך בין ערגעץ אין דער וועלט, איז דער קאָנדוקטאָר אריינגעקומען און האט געמעלדעט:

— סטאציאָן בוכארא! זעקס שטונדען!

— בוכארא! האב איך אויסגערופען, בוכארא, דיא גרויסע שטאָדט, דיא הייליגע שטאָדט, דיא עדעלע שטאָדט. בוכארא איז אזוי הייליג פאר דיא מחמדאנער, וויא ראָם פאר דיא קאטויליקען, וויא ליאססא פאר דיא בודדיסטען.

בוכארא איז א כאנאט, א פירסטענטהום, וועלכע צעהלט אנדערטהאלבען מילליאָן איינוואוינער, אלע מחמדאנער, פרומע מחמדאנער. דער פירסט אָדער דער כאן, פון בוכארא ווערט בעטראכט אלס א גרויסער לעהרער, א סארט גייסט־ליכער, ביי דיא מחמדאנער.

דיא הויפט שטאָדט פון דעם כאנאט הייסט אויך בוכארא. מען רעכענט, אז זיא צעהלט אכטציג — נייַנציג פיעלייכט הונדערט טויזענד איינוואוינער. דאס איז אלזא קיין גאנץ גרויסע שטאָדט, אין דיעזער שטאָדט געפינען זיך אָבער 360 מעטשעטען, געבעט־הייזער, טעמפעל, וואו דיא פרומע מחמדאנער בעטען נאָט פינף מאל א טאָג. אויסער דיעזע טעמפעל געפינען זיך אין בוכארא 103, הונדערט און דרייא מעדבעסעס, דאס הייסט בתי מדרשים, ישיבות, אָדער שולען, וואו יונגע לייט לערנען אלע וויסענשאַפטען פון דער מחמדאנישער רעליגיאָן. אין קיין שטאָדט אין דער מחמדאנישער וועלט געפינען זיך ניט אזוי פיעל ביכער און שריפטען אין דער אראבישער, פערזישער, טירקישער און טורקאסטאנישער שפּראכען וויא אין בוכארא.

בוכארא איז א היילינע שטאָדט, ווייל אין בוכארא געפינען זיך דיא קברים פון פיעלע מחמדאנישע היילינע, צו וועלכע עס קומען פרומע מחמדאנער פון גאנץ אזיען בעטען גאָט און דעם היילינען.

בוכארא איז אמאל געווען א זעהר שטארקע פעסטונג און דיא כאנס פון בוכארא פלעגען האלטען א גרויסע און שטארקע ארמעע. יעצט האט זיך אלעס געענדיגט. 1868 געפינט זיך בוכארא אונטער דעם שוץ פון רוסלאנד און דער כאן פון בוכארא מעג האלטען נור 10,000 מאן סאָלדאטען, און דיעזע קליינע ארמעע ווערט קאָמאנדירט פון רוסישע אָפיציערן.

איך מוז נעהן זעהן בוכארא. איך זוך אוים מאיאָר נולין און בעט איהם, ער זאָל נעהן מיט מיר, ער קען אָבער ניט, ווייל ער האט עפּעס צו מאַהן אויף דער סטאַציאָן. ער האט דארט געטראָפען א רוסישען בעאמטען און זיי האבען עפּעס וויכטינעס צו רעדען.

איך מוז אלזאָ נעהן אליין, ריכטיגער נאָך, איך פאָהר אליין, ווייל דיא רוסען האבען אויסגעלערנט דיא אזיאטען פאָהרען אויף דראָשקעס און איך האב גע־טראָפען אויף דעם באָהנהאָף פון בוכארא דיעזעלבע דראָשקע, וויא מען געפינט זיא אין סאנקט פעטערסבורג און מאָסקווא. איך האב מיך ארייַנגעזעצט אין בין באלד ארייַנגעפאָהרען אין איינעם פון דיא זיעבען טויערן פון בוכארא.

איך האב געווים געוואָלט קויפען בעזוכען אלע 360 מעטשעטען און אלע 103 מעדרעסעס פון בוכארא, אָבער דיא צייט איז מיר געווען צו קורץ, איך האב דארום בעסער בעזוכט דיא בעלעבטע גאסען און דיא באזארס. אין בוכארא, וויא אין גאנץ אזיען, הייסט א באזאר א גרויסער הויף, א רינג, איינגעשלאָסען פון שטארקע מויערן, וואו עס געפינען זיך אלערליי וואארען צו פערקויפען אָדער צו קויפען.

איך בין אריינגעגאנגען אין איינעם פון דיזע באזארס.—וויא פיעל אזעלכע באזארס עס געפינען זיך אין בוכארא, ווייס איך ניט, איך קען עס ניט וויסען, ווייל איך רעד קיין אראביש, קיין פערזיש און קיין טורקעסטאניש, אָהן דיזע דרייא שפראכען איז שווער זיך דורכצושלאָגען אין בוכארא. — איך געה אריין אין דעם ערשטען בעסטען באזאר, וועלכען איך האב געטראָפען. איך זעה דאָרט אלערלייא וואארען. טאשענטיכער, וועלכע זיינען אזוי פיין און אזוי דין, גלייך וויא זיי וואָלטען געווען געמאכט פון שפינוועבס, לעדער זאכען, וועלכע מען קען זעלטען געפינען אין פאריז, זיידענשטאָפען, פון וועלכע איך האב ביז אהער קיינע אידעע געהאט. אין איין אָרט האב איך געטראָפען א טהעע געשעפט, וואו מען האט מיר אָנגעבאָטען עלף סאָרטען גרינעם טהעע. וויא פיעל סארטען שווארצען טהעע איך וואָלט דאָרט געקענט קויפען, ווייס איך ניט. איך ווייס אָבער, אז דער טהייערסטער טהעע הייסט „לוקא“ און איין בלעטעלע פון דיזען טהעע גיט דעם שעהנסטען אראָמא־גערוך, צו א גאנצען טאָפּ. דיזער טהעע איז אָבער זעהר טהייער און נור גאנץ רייכע מענשען קענען זיך ערלויבען איהם צו צומישען צו זייער טהעע.

אזוי וויא איך בין נור א קאָררעספאָנדענט פון א צייטונג און קיין קויפמאַן, האב איך גאר נישט געקויפט אויפ'ן באזאר און בין געגאנגען זעהן דעם פאלאץ פון דעם עמיר, אָדער חאַן, פירסט פון בוכארא. עס איז א גרויסע און פינסטערע געביידע, מעהר א פעסטונג אלס א פאלאץ. סאָלדאטען אין ווייסע קליידער שטעהן אויף דער וואך און לאָזען ניט צו צו נאָהענט צום פאלאץ. דאס איינציגע, וואס מיר איז געפעלען אין פאלאץ, איז א גרויסע טהורם אוהר, א שטאָדט זייגער, גע־מאכט אין אייראָפּא. וואהרשיינליך אין רוסלאנד.

ניט ווייט פון פאלאץ געפינט זיך דיא גרעסטע מעטשעט, טעמפעל, פון בוכארא, זיא הייסט מעסדשידי קעלאן און איז ווירקליך זעהר גרויס. דאָ האב איך צום ערשטען מאל דערזעהן דערווישעס, מחמדאנישע פרומע, וועלכע האבען זיך אָפּגעזאגט פון דער וועלט און פערברענגען זייער לעבען אין הייליגע טענץ, געבעט תפילות, און לערנען דעם קאָראן, דאס הייליגע בוך פון דיא מחמדאנער.

זיי האבען זיך יעצט פערזאמעלט אום אפצוהאלטען זייער הייליגען טאנץ. ליידער, בין איך ניט געוואוינט ניט צו זייערע ווילדע געשרייען, ניט צו זייערע גרימאסען און ניט צו זייערע אומענשליכע בעוועגונגען, און אזוי וויא איך ווייס, אז דער אונגארישער אידישער געלערנטער ארמיניוס וואמבער, האט זיך פערשטעלט פאר א דערוויש, האט געלעבט מיט זיי א לאנגע צייט און האט זיי דערנאך גאנץ גוט בעשריעבען אין זיין בעריהמטען בוך „איבער מיטעלאזיען", געפין איך עס ניט פאר נעטהיג צו בעשרייבען, וואס איך האב געזעהען.

איך בין אוועק געגאנגען פון דער מעטשעט און בין צופעליגער ווייזע אריינ־געקומען אין בוכער באזאר. זעקס און צוואנציג גרויסע מאגאזינען זיינען פול מיט ביכער און מאנוסקריפטען, אלע אבער אין אריענטאלישע שפראכען.

זאנדערבאר איז, וואס גראדע לעבען דיא ביכער געשעפטען שטעהן מחמדאנער מיט גרויסע סאמאווארען און פערקויפען יעדען פריש געקאכטען הייסען טהעע. איך האב מיך אניעדערגעזעצט אויף א ניעדעריגע באנק און האב אויסגעטרונקען צוויא גלאז גאנץ גוטען טהעע. דאס האט מיר געקאסט א „טהעננגע" — 10 רוסישע קאפיקעס.

אזוי וויא איך בין אזוי געזעסען און געטרונקען טהעע, האב איך דערהערט א געשריי:

— יאהוד! יאהוד!

איך פערשטעה זעהר ווענינ אראביש, אזוי פיעל אבער פערשטעה איך, אז יאהוד הייסט א איד.

— אלזא געפינען זיך אידען אין בוכארא! האב איך אויסגערופען.— דיעזעס פאלק געפינט זיך אין דער גאנצער וועלט. דיעזעס פאלק איז צו זעעט און צושפרייט צווישען אלע פעלקער און אלע נאציאנען. איך מוז נאכגעהן! איך מוז זעהן, וויא עס ווייזען אויס דיא אידען אין בוכארא.

איך האב איבערגעלאזען א האלבע טאסע טהעע און בין נאכגעלאפען נאך דעם קול, נאך דעם געשריי: יאהוד! יאהוד!"

א זאנדערבארעס בילד האט זיך מיר פארגעשטעלט. עס איז געגאנגען א פראצעסיאן פון עטליכע הונדערט מענער, געקליידעט, וויא דיא איבעריגע איינ־וואוינער פון בוכארא, פון דערווייטענס האט מען זיי געקענט אננעהמען פאר אראבער, אבער אנשטאט פון א טורבאן אויפ'ן קאפ האבען זיי געטראגען הויכע היטלען פון יונגע לעמער. זייער געזיכט איז געוועז דונקעל ברוין, וויא דאס געזיכט פון אראבער, און דאך זיינען עס געוועז אידען, קיינע אראבער.

פאַראויס פאר זיי איז גערוטען אויף א שטאָלצעס אראבישעס פערד א הויכער בעאמטער פון בוכארא, הינטער זיי איז געגאנגען אן אָפיציער. מיר האט זיך אויס־געוויעזען, אז דאס איז א רוסישער אָפיציער.

אזוי וויא דיא פּראָצעסיאָן האט מיך שטארק פעראינטערעסירט, בין איך צוּר געגאנגען צום אָפיציער, האב מיך פאָרגעשטעלט אלס פראנצויז, וועלכער רעדט רוסיש, און האב איהם געבעטען ער זאָל מיר ערקלערן, וואס דאס איז פאר א פּראָצעסיאָן.

איך האב געטראָפען. דאס איז ווירקליך געווען א רוסישער אָפיציער, אָבוואָהל ער האט געטראגען דיא קליידער פון א בוכארער.

דיא רוסען זיינען אין אלגעמיינען זעהר העפליך, בעזאָנדערס געגען א פראנצויז. אין אייניגע מינוט זיינען מיר געוואָרען גוטע פריינד און ער האט געזאגט צו מיר:

— קום מיט אונז, וועסט דוא זעהן א צערעמאָניע, וועלכע קומט פאָר נור איין מאל אין יאָהר.

איך האב איהם געדאנקט און בין געגאנגען מיט איהם. הינטער אונז האט זיך פערזאמעלט א גרויסע מענגע מענשען. איך האב מורא געהאט, אז מען וועט אונז דערשטיקען, באלד אָבער האב איך מיך איבערציינגט, אז אין בוכארא האט מען אזוי פיעל רעספּעקט פאר א רוסישען בעאמטען, אז קוים האט זיך דער רוסע אומגעקוקט און האט א ווינק געטאָהן מיט זיין שווערד, איז דיא מענגע געבליעבען שטעהן פון דער וויטען, וויא פערשטיינערט.

איבעריגענס האבען מיר ניט געדארפט לאנג געהן. עס איז געווען גאר ניט וויט. מיר זיינען צוגעקומען צו א גרויסעס געביידע, וועלכעס איך האב אנפאנגס אָנגענומען פאר אן אראבישעס מעדרעסע, ווען מיר זיינען אָבער אריינגעקומען, האב איך באלד דערקענט, אז דאס איז א אידישע סינאגאָגע. שפּעטער בין איך געוואָהר געוואָרען, אז דאס איז דיא גרעסטע אידישע שולע — סינאגאָגע — פון בוכארא.

דיא שולע איז געווען פול געפּאקט מיט מענשען, מענער מיט לאנגע שווארצע בערד און מיט ערנסט, זאָגאר טרויעריגע געזיכטער. דאס האט מיך איבערראשט. איך האב געמיינט, אז מען האט זיך פערזאמעלט אויף א פייערטאג, און האב געזעהן, אז אַלע זיינען ערנסט, אַלע זיינען טרויעריג, אלע האבען אראָבגעלאָזען דיא קעפּ.

איך האב מיך ניט געקענט איינהאלטען און האב געפרעגט דעם רוסישען אָפיציער:

— וואס איז דאָ? וואס ווערט דאָ פּאַרקומען?

— געדולד, הערר פראנצויז, האט דער רוסע געענטפערט מיט א שמייכעל.

איך האב געדאנקט דעם רוסע פאר זיין לעקציאָן און געדולד, און האב געווארט.

עס האט זיך אָנגעהויבען א געבעט, א אידישעס געבעט, א טרויעריגעס, הערצרייסענדעס, וויינענדעס, ביטענדעס געבעט, אין וועלכען מען האט געהערט פיעל מאל אויסרופען „אדוני!“, „ציון!“, „ירושלים!“

ווען דאס געבעט האט זיך געענדיגט, איז אַן אַלטער איד מיט א לאנגער ווייסער בארד ארויפגעגאנגען אויף דער קליינער, קיילעכדיגער פלאטפאָרם, ביהנע, אין דער מיט פון דער שול. באלד נאך איהם איז ארויפגעקומען דער הויכער בעאמטער, וועלכער איז געריטען פאָראויס פאר דער פראָצעסיאָן.

דער אַלטער איד האט געהאלטען אין דער האנד א קליין קעסטעלע, איבער־צויגען מיט רויטען סאמעט. דיעזעס קליינע קעסטעלע האט ער דערלאנגט דעם בעאמטען, דערפאר האט איהם דער בעאמטער געגעבען צוויא פעטש אויף ביידע באקען.

עס איז געווען דייטליך, אז דיא פעטש זיינען געגעבען געוואָרען, ניט אז זייא זאָלען וועה טאָהן, ניט אלס שלעג, זאָנדערן אום צו בעליידיגען, אום צו ער־ניעדריגען.

אלע פערזאמעלטע אידען זיינען דאן געפאלען אויף דיא קניע און האבען גע־בעטען שטילערהייט.

איך בין אויפגעשפרונגען, איך האב עס ניט געקענט אויסהאלטען, איך האב געפרעגט דעם רוסישען אָפיציער:

— וואס איז דאָ? וואס איז דאס פאר א צערעמאָניע?

דער רוסע האט מיר ערקלערט:

— עס איז דאָ א פאָרשריפט, א דין, אין קאראן — דיא תורה פון דיא מחמדאנער, אז א פרעמדעס פאָלק, וועלכעס וואוינט צווישען דיא מחמדאנער, מוז צאָהלען טריבוט — מס, צינז, דעם הערשער און דער הערשער דארף בעווייזען, אז דיעזעס פאָלק איז אים אונטערטהעניג, דערמיט וואס ער שלאָגט דעם עלטסטען פון זיי.

אמאל, אין גאנץ אַלטע צייטען, פלעגט דער עלטסטער פון דיא אידען מוזען פאלען אויף דער ערד מיט'ן געזיכט צו דער ערד און דער כאן, דער הערשער פון בוכארא, פלעגט ארויפשטעלען זיין פוס אויף דעם האלז פון דעם עלטסטען, גע־וועהנליך דער ראבינער פון דער געמיינדע. היינט איז דיא וועלט געוואָרען ציוויר־ליזירטער און העפליכער. דיא אידען פון בוכארא צאָהלען דעם כאן צוויא טויזענד רובעל טריבוט א יאָהר. ווען זיי דארפען בעצאָהלען דיעזען טריבוט, פערזאמלען זייא זיך אין שול. דער כאן שיקט זיין בעאַמטען, א מיניסטער, ער זאָל אפנעהמען דיעזען טריבוט און אלס צייכען, אז דיא אידען זיינען זיינע שקלאפען, גיט ער דעם ראבינער פון דיא אידען צוויא פעטש.

זעלבסטפערשטענדליך, אז דאס איז נור א צערעמאָניע. ער וויל ניט שלאָגען דעם אידישען רבי, ער וויל נור ווייזען, אז דער רבי איז זיין שקלאַף, זיין קנעכט.

מיך האט דיעזע צערעמאָניע אזוי אינטערעסירט, אז איך האב געבעטען דעם רוסע, ער זאָל מיך בעקאנט מאכען מיט דעם אידישען רבי, און אויב עס איז מעגליך, זאָל ער מיר דיענען אלס דאָלמעטשער, ווייל ער האט גערעדט גוט אראביש און איך האב פערשטאנען רוסיש.

— חאראשאָ! האט דער רוסע געזאגט.

ווען דער בעאַמטער פון בוכארא איז אוועק געגאנגען מיט דעם קעסטעלע, אין וועלכען עס האבען זיך געפונען דיא צוויא טויזענד טיללאס—רובעל, טריבוט—מס, האט דער רוסע מיך צוגעפיהרט צו דעם אַלטען מאַן, וועלכער האט נור וואס בעקומען געזעצליכע פעטש, ווייל דער הייליגער קאָראן הייסט אזוי.

דער רוסע האט איהם דערצעהלט, ווער איך בין און ווארום איך בין אזוי אינטערעסירט אין דיעזער צערעמאָניע.

ווען דער רבי פון בוכארא האט דערהערט, אז איך בין א פראנצויז און קום ניט לאַנג פון פראַנקרייך, האט ער מיך געפרעגט:

— וואס מאכט דאָרט דער גרויסער קייזער נאפאָלעאָן?

אָרימער אונגליקליכער מאן! ער האט געהערט, אז אין פראנקרייך הערשט א גרויסער קייזער, וועלכער פערלאַנגט פרייהייט און גלייכהייט פאר אַלע מענשען, אבער ער האט ניט געוואוסט, אז נאפאָלעאָן איז שוין לאַנג געשטאָרבען, פער־שטויסען פון זיין טראָהן, פערטריבען פון זיין לאנד, עלענד און אונגליקליך אין א פרעמדעס לאנד.

דער אָרימער אידישער רבי פון בוכארא האט זאָגאר ניט געוואוסט, אז עס איז געווען א נאפּאָלעאָן דער ערשטער און א נאפּאָלעאָן דער דריטער. ער האט נור געוואוסט פון א נאפּאָלעאָן, פון א גרויסען און מעכטיגען הערשער נאפּאָלעאָן, וועלכער האט ליעב דאס אידישע פאָלק.

איך האב אָנגעהויבען איהם אויסצופרעגען, וויא פיעל אידען עס געפינען זיך אין בוכארא און מיט וואס זיי בעשעפטיגען זיך.

ער האט מיר געענטפערט גאנץ פריינדליך:

— אין דעם קעניגרייך בוכארא געפינען זיך מעהר אלס צעהן טויזענד אידען. זיי וואוינען מייסטענס אין דער הויפּט שטאָדט בוכארא, פיעלע אָבער וואוינען אויך אין דיא שטעדטלעך און דערפער ארום דער הויפּט שטאָדט. זיי בעשעפטיגען זיך מייסטענס מיט האנדעל און מיט האנדווערקע.

— ווען זיינען אָבער דיא אידען געקומען נאך בוכארא? פון וואנען זיינען זיי געקומען אהער? האב איך געפרעגט.

— דיא אידען זיינען געקומען אהער פון פּערזיען, האט דער רבי ערקלערט, אין דיא צייטען פון דעם שטרענגען און פאנאטישען הערשער שאך אבבאס, וועלכער איז געשטאָרבען אין 1628, האט מען אָנגעהויבען שרעקליך צו פערפאָלגען דיא אידען אין פּערזיען. ווער עס האט נור געקענט, ווער עס האט נור געהאט מיטעל — געלד, דער האט אויסגעוואנדערט, דער איז אנטלאָפען פון פּערזיען. אייניגע טויזענד אידען האבען אויסגעוואנדערט נאך בוכארא, וואו מען האט זיי ערלויבט צו בלייבען, אָבער אונטער זעהר שווערע בעדינגונגען.

דער רבי האט אויפגעהויבען דיא אויגען צום הימעל און א שווערער זיפץ האט זיך ארויסגעריסען פון זיין ברוסט.

אייניגע מינוטען האט ער געשוויעגען. איך האב געזעהן, אז ער שלינגט אראָפּ זיינע טרעהרען, ער האט זיך געשעהמט צו וויינען פאר מיר.

— וויא אזוי פלעגט מען זיי בעהאנדלען ביז אהער? האב איך געפרעגט.

— זעהר שלעכט, האט דער רבי געענטפערט טרויעריג. ביז אהער פלעגט א איד ניט טאָרען אריינקומען צו א מחמדאנער אין הויז. ווען א איד האט עפּעס געדארפט, פלעגט ער מוזען שטעהן אויף דער גאס און ווארטען, ביז דער מחמדאנער איז ארויס געקומען און האט איהם געפרעגט, וואס ער דארף. א איד האט ניט געטאָרט פאָהרען אויף א פערד אין א שטאָדט. ווען ער האט בעגעגענט א

מחמדאנער, האט ער געמוזט איהם אויסמיידען, איהם גיבען דעם וועג. זעהר אָפּט איז מען בעפאלען אויף אידישע הייזער און מען האט זיי אויסגערויבט.

— פאר וואס האבען זיי ניט אויסגעוואנדערט? האב איך געפרעגט.

— מען האט אונז ניט געלאָזען אויסוואנדערן, איז געווען דיא אנטוואָרט, — דיא רעגיערונג פון בוכארא האט זעהר גוט פערשטאנען, אז דיא אידען ברענגען נוצען דעם לאנד, אז דיא אידען זיינען א מעלקענדיגע קוה, און זיי האבען ארויס געגעבען א בעפעהל, אז ווען מען חאפּט א אידען, וועלכער וויל אויסוואנדערן, מעג מען איהם טייטען. מען האט אונז אלזאָ געצוואונגען צו בלייבען אין לאנד און צו ליידען ערניעדערינונגען און בעליידיגונגען.

— אָבער יעצט געפינט זיך דאך בוכארא אונטער דעם שוץ פון רוסלאנד? האב איך געפרעגט.

— יא, זייט דער ווייסער צאר (דער קייסער פון רוסלאנד) בעשיצט אונז, אָטהמען מיר פרייער, האט דער רבי געענטפערט, מען בעהאנדעלט אונז פיעל בעסער, און מיר האָפען יעצט, אז דער ווייסער צאר וועט אונז ענדליך אויך אנער־קענען אלס זיינע קינדער און וועט אונז גיבען אלע רעכטע, וועלכע זיינע מחמדאנישע קינדער גענייעסען.

איך האב געוואָלט נאך לענגער מיך אונטערהאלטען מיט דיעזען זאָנדער־בארען מענשען, עס איז אָבער שפּעט געוואָרען און איך האב געמוזט צוריק פאָהרען צום באהנהאָף. איך בין געקומען פונקט צור צייט, פּאָפּאָוו זאגט מיר, אז אין א פערטעל שטונדע ארום וועט דער צוג אָפּגעהן.

איך געה דערווייל ארום אויף דער פלאטפאָרם און בעטראַכט, וואס דאָרט טהוט זיך. איך זעה דיא פּערזער קוקען אויף דעם וואגאָן, וואו עס געפינט זיך דער טויטער מאנדארין. דאס איז קיין וואונדער: זיי האבען איהם געבראַכט פון מעסחעד און זיי פיהרען איהם ביז פּעקין, אלזאָ מוזען זיי איהם אָפּהיטען. איך פערשטעה צוואר, אז א טויטער קען ניט אנטלויפען, איך בין אָבער אַן אייראָפּעער, אזיאַטען דענקען אנדעריש.

אזוי וויא איך שטעה און קוק אויף דיא פּערזער, איז דער פירסט סארום־קיאר פארביי געגאנגען דעם וואגאָן מיט׳ן טויטען און מיר האט זיך אויסגעוויעזען, אז ער האט א ווינק געטאָהן צו דיא פּערזער, דיא וועכטער פון דעם טויטען.

— וואס זאָל דאס הייסען? צו וואס ווינקט ער זיי? — דאס איז ווידער א רעטעניש.

מען האט אָנגעהויבען צו קלינגען און אלע פּאסאזשירען זיינען אריינגעגאנגען אין זייערע וואגאָנעס. קוים איז דער צוג אוועק געפאָהרען פון בוכארא, האט דער קאָנדוקטאָר געמעלדעט, אז דאס עסען איז פערטיג און ווער עס וויל עסען, זאָל געהן אין עסס־וואגאָן.

איך בין געווען הונגעריג. עס איז שוין געווען צוועלף אוהר און אויסער דיא צווייא גלאָז טהעע אין בוכארא, האב איך נאך היינט ניט גענומען אין מויל. איך בין אלזאָ געגאנגען עסען.

איך געפין, אז דיא צווייא כינעזען זיצען אליין ביי א טיש און איך זעץ מיך לעבען זיי מיט דעם פעסטען ענטשלוס מיך צו בעקענען מיט זיי. איך הייב אָן צו רעדען צו זיי פראנצייזיש און געפין, אז דער יונגער טשאן־טשאא רעדט א גאנץ גוטעס פראנצייזיש גלייך וויא ער וואָלט אויסגעוואקסען אין דיא בולווארען פון פּאריז. ער איז לוסטיג, לעבעדיג און געשפּרעכיג, וויא אן עכטער פּאריזער יונגע. דאָקטאָר טיאָ־קינג דאגעגען איז שטענדיג פערטראכט און שטודירט גאנץ פלייסיג מעדיצין פון א בוך, וועלכעס איז געדרוקט געוואָרען אין 1782.

דער יונגער טשאן־טשאאָ מאכט שפּאס און לאכט זיך אויס פון זיין דאָקטאָר.

— זאגט מיר, ליעבער דאָקטאָר, וויא פיעל דארף מען עסען, אז מען זאָל לאנג לעבען? פרעגט דער יונגער כינעזע.

— עס זיינען דאָ זיעבען רעגעלן, וויא אזוי צו עסען, האט דאָקטאָר טיאָ־קינג געענטפערט גאנץ ערנסט. ערשטענס, דארף מען עסען נור אזוי פיעל, וויא פיעל אונזערע גייסטיגע קרעפטע פאָרדערן. צווייטענס, טאָר מען ניט עסען אזוי פיעל, אז דער בויך זאָל ווערן שטארק פול און עס זאָל שווער זיין זיך צו ריהרען. דריטענס, —

— נון, ליעבער דאָקטאָר, דיא ערשטע צווייא רעגעלן זיינען מיר גענוג, לאכט טשאן־טשאאָ.

— לאך ניט, מיין זוהן, זאגט דער דאָקטאָר, ווען מען וויל לאנג לעבען, דארף מען עסען זעהר ווייניג און זעהר פּאָרזיכטיג.

עס איז געשטאנען אויפ'ן טיש א שפּייז, וועלכע איז מיר ניט געווען בעקאנט. עס איז געווען א סאָרט פּודינג פון געהאקטעס פלייש, רייז און אנדערע זאכען, וועלכע זיינען מיר ניט בעקאנט.

— זאָל איך עסען דיעזע שפּייזע? האט טשאן־טשאאָ געפרעגט.

— ניין, מיין זוהן, זיא איז צו פעט, דוא קענסט נאך דיר פערדארבען דעם גייסטיגען מאגען, האט דאקטאר מיא־קינג געענטפערט.

— נון, דאן מעג איך עסען! האט טשאן־טשאא אויסגערופען, מיין גייסטיגען מאגען וועל איך מיר ניט פערדערבען.

און ער האט געגעסען מיט אזא אפעטיט, אז איך האב איהם בענייידעט — מקנא געווען.

איך האב מיך צורעדט מיט איהם איבער דיא רוסישע אייזענבאהנען אין אזיען און איך האב אויסגעפונען, אז ער איז גוט בעקאנט מיט דער געאגראפיע פון סיביר, פון מיטעל אזיען און פון כינא. ער פערשטעהט גאנץ גוט דיא וויכטיגקייט פון אלע אייזענבאהנען און אז דיזע אייזענבאהנען וועלען מאכען א גאנצע רעוואָ־לוציאָן אין וועלט האנדעל.

— עס וועט נאך זיין א צייט, ווען מען וועט קענען פאהרען פון פעקין נאך אפריקא, נאך קאפשטאדט, רופט אויס בעגייסטערט טשאן־טשאא.

— נאך אפריקא? וויא אזוי?

— איבער רוסלאנד, איטאליען, פראנקרייך און שפאניען, דאן איבער גיבראלטאר נאך אפריקא.

— דאס וועט ענגלאנד ניט דערלאזען! האט זיך אפגערופען א שטימע פון אנאנדער טיש.

איך האב מיך אומגעקוקט און האב דערזעהן א רויטען ענגלענדער זיצען לעבען צווייטען טיש פון מיר. איך האב איהם שוין געזעהן עטליכע מאל, איך האב אבער ניט געפונען פאר נעטהיג מיך צו בעקענען מיט איהם, ווייל איך האב איהם געהאלטען פאר א קרעמער, א רייזענדען, א סארט מיסס בלועט אין מענער קליידער. יעצט אבער האט ער מיך פערעאינטערעסירט און איך האב איהם געפרעגט:

— פאר וואס וועט ענגלאנד ניט דערלאזען?

— ווייל אפריקא געהערט צו ענגלאנד און ענגלאנד וועט ניט ערלויבען אנאנדער מאכט אריינציעהען איהרע אייזענבאהנען אין אפריקא.

— רוסלאנד וועט אבער צווינגען ענגלאנד צו פעראייניגען דיא אייראפעאישע און אזיאטישע אייזענבאהנען מיט דיא אפריקאנישע, האט זיך מאיאר גולין אריינ־געמישט.

יעצט האט זיך אנגעהויבען א שטרייט צווישען דעם רוסישען מאיאר און דעם ענגלענדער און מען האט געקענט ארויסזעהן דיא פיינדשאפט, וועלכע עקסיסטירט צווישען דיעזעביידע פעלקער.

אין דער צייט ווען דער רוסע, דער ענגלענדער און דער כינעזע האבען גע־רעדט פון פאָליטיק, האט דער דייטשער באראָן פאָן ווייפענשניצענדאָרף געגעסען מיט ביידע באקען און האט גאר ניט געוואָלט הערען, וואס די אנדערע רעדען. דאָקטאָר טיאַ־קינג האט מורא געהאט, אז דער דייטש זאָל זיך ניט איבערעסען און האט געוואָלט איהם וואָרנען, ער האט זיך אָבער געשעהמט פאר זיין יונגען פריינד און שילער.

איך האב אויפגעפאסט א מינוט, ווען דער שטרייט האט אביסעל אויפ־געהערט, און איך האב געפרעגט דעם יונגען כינעזען:

— דענקט איהר, אז די אייזענבאהן איז זיכער געגען רויבער?

— עס איז שווער צו זאגען, האט ער געענטפערט, ביז אהער האט נאך קיין אונגליק פאסירט.

— מען דערצעהלט אָבער, אז עס געפינט זיך בייא דער גרענעץ פון כינא א געפעהרליכער רויבער הויפטמאן קי־טשאנג?

— קי־טשאנג איז ערגעץ ווייט פון דאַנען, האט דער יונגער כינעזע געענט־פערט.

ער האט ארויסגעזאגט דיעזעס וואָרט גאנץ אנדערש, וויא איך. אזוי איז שוין די כינעזישע שפראכע: וועך עס קען זיא שרייבען, דער קען זיא ניט רעדען. זעלבסטפערשטענדליך, אז איך רעד פון פרעמדע, ניט פון כינעזען. אין אייראָפא איז אָנגענומען, אז ווען מען קען א שפראכע לעזען און שרייבען, קען מען זיא אויך רעדען. אין דער וואהרהייט אָבער איז עס פיעל לייכטער זיך אויסצולערנען לעזען און שרייבען א שפראכע, אלס זיא צו רעדען: לעזען און שרייבען קען מען זיך אויסלערנען פון ביכער, רעדען אָבער מוז מען לערנען פון לעבעדיגע מענשען. מען מוז וואוינען אין דעם לאַנד, וואו דיעזע שפראכע ווערט גערעדט, יאָהרען לאנג אום זיא ריכטיג צו רעדען.

די כינעזישע שפראכע איז אָבער פיעל שווערער אלס אַלע אייראָפעאישע שפראכען צוזאמען, ווייל עס געפינען זיך אין איהר 10—15 ווערטער, וועלכע ווערען געשריעבען גלייך און ווערן אויסגעשפראָכען אנדערש. דאס וואָרט: אַ־אי האט צעהן בעדייטונגען און זעהר פערשיעדענע בעדייטונגען. מען מוז אלזאָ וויסען וויא אויסצושפרעכען דיעזעס וואָרט, אָבער וויסען איז נאך ניט גענוג, מען מוז עס אויך קענען, ווייל ניט יעדע צונג און ניט יעדע ליפען קענען עס ארויסזאָגען, וויא דער געבאָרענער כינעזע.

דאס וואָרט קי־טשאנג איז, דאכט זיך, אזא געוועהנליכעס וואָרט, אז יעדער קען עס ארויסזאגען, אין דער ווירקליכקייט אָבער זאגט עס דער כינעזע מיט אזא טאָן, אז דער אייראָפּעער קען עס ניט פערשטעהן: זיינע אויערן הערען עס ניט.

דאס האט פּאסירט מיט מיר. ווען טשאן־טשאָא האט ארויסגעזאגט דיעזעס וואָרט, האבען מיינע אויערן עס ניט געהערט. דערפאר אָבער האט עס געהערט דער פירסט כּאָרוּסקיאָר, ער האט אויפגעהויבען זיינע שארפע, שטעכענדע אויגען און האט אונז צוגעוואָרפען א שטרענגען בייזען בליק.

דאס האט אָבער געדויערט נור א פּאאר אויגענבליקע, דאן האט ער זיך געווענדעט צו זיין פריינד אָדער דיענער האנדשיר און האט מיט איהם גערעדט שטילערהייט.

12טעם קאפּיטעל.

סאמאַרקאַנד.

שטיל און רוהיג איז געפלויגען אונזער צוג מיט דער שנעללינקייט פון 30 וויאָרסט א שטונדע. אין איינינע שטונדען וועלען מיר זיין אין סאמארקאנד. מיר וועלען דאָרט שטעהן גאנצע פינף שטונדען, און איך וועל האבען צייט צו בע־טראכטען דיעזע מערקווירדיגע שטאָדט.

סאמארקאנד איז איינע פון דיא עלטסטע שטעדט אין דער וועלט. ווען זיא איז געבויט געוואָרען, וויים מען ניט, מען וויים אָבער אז קיראָס דער גרויסער, כורש מלך פרס, דערזעלבער קעניג, וועלכער האט בעפרייט דיא אידען פון גלות בבל, האט זיא בעלאַגערט, האט זיא איינגענומען און האט זיא צעריסטערט אין יאָהר 529 פאר קריסטוס. דערנאך איז זיא ווידער אויסגעבויט געוואָרען און איז ווידער געוואָרען א גרויסע האנדעלס שטאָדט. אין יאָהר 711 נאך קריסטוס האט זיא אָפּגענומען אן אראבישער פירסט, וועלכער האט געהייסען קוטאיב איבן מאָסלום און האט זיא געמאכט פאר זיין הויפּט־שטאָדט. ער האט געצוואונגען דיא איינוואוינער אָנצונעהמען דעם מחמדאנישען גלויבען און זייט דאמאלס זיינען דיא איינוואוינער פון דער שטאָדט וויא פון דער געגענד ארום מחמדאנער.

אונטער דער הערשאפט פון דיעזע אראבער איז סאמארקאנד ווידער געוואָרען איינע פון דיא גרעסטע און רייכסטע שטעדט אין מיטעל אזיען. דיא

אראבער האבען דאָרט נעגריינדעט שולען און אקאדעמיען, וואו מען האט געלערנט אלערלייא וויסענשאפטען, און סאמארקאנד איז בעריהמט געוואָרען מיט איהרע געלערנטע מענער.

אין 1219 האט זיא איינגענומען דער בעריהמטער וועלט עראָבערער דשענגיס חאן, איינער פון דיא גרעסטע קריעגס העלדען פון דער וועלט. הונדערט און פונפציג יאהר שפעטער, אין 1369, האט זיא אָפּגענומען דער צווייטער גרעסטער עראָבערער פון דער וועלט טימור אָדער טאמערלאַן און האט זיא געמאכט צו זיין הויפט שטאָדט. שפעטער האט כינא אָפּגענומען סאמארקאנד, דאן האט בוכארא אָפּגענומען דיעזע שטאָדט פון כינא. ענדליך אין 1868 האט רוסלאנד אָפּגענומען סאמארקאנד און האט זיא געמאכט צור הויפט־שטאָדט פון דער פּראָווינץ טורקעסטאַן.

סאמארקאנד איז אלזאָ א העכסט אינטערעסאנטע שטאָדט, וועלכע איך מוז בעזוכען און זעהן אלעס, וואס איז ווערטה צו זעהן, צו בעטראכטען און צו בע־שרייבען. דאס קען מיר גיבען מאטעריאל פאר א לאנגען ארטיקעל.

איך האב אויסגעזוכט דער רוסישען מאיאָר און האב איהם געפרעגט, אויב ער וועט געהן מיט מיר זעהן סאמארקאנד.

— מיט פערגניגען, האט מאיאָר נולין געענטפערט.

קוים איז דער צוג אָנגעקומען אויף דיא סטאציאָן סאמארקאנד, בין איך און מאיאָר נולין אראָפּגעגאנגען פון צוג.

— ארבא! ארבא! האט מען געשריען פון אלע זייטען.

— וואס איז דאס? האב איך געפרעגט.

— דאס איז א סאָרט דראָשקע, א וואָגען נאך דער אלטער אזיאטישער מאָדע, דאס הייסט א גרויסער קאסטען אויף פיער רעדער.

מאיאָר נולין האט צוגערופען אן ארבא און איך האב געהאט דיא געלעגענ־הייט צו בעטראכטען דיעזע זאָנדערבארע אזיאטישע דראָשקע. זיא איז ווירקליך ווערטה צו בעטראכטען, זיא איז ווירקליך א קאסטען אויף פיער רעדער, אָבער איינגעטהיילט אין אבטהיילונגען. יעדער פאסאזשיר זיצט זיך אין א בעזונדערן קאסטען.

מיר האבען זיך אריינגעזעצט אין צוויא קעסטלעך איינער לעבען אנדערן און דיא ארבא איז געפאָהרען נאך סאמארקאנד.

דיא שטאָדט סאמארקאנד, וויא אלע שטעדט, וועלכע רוסלאנד האט אָפּ־גענומען אין מיטעל אזיען, בעשטעהט פון צוויא טהיילע, צוויא פערשידענע

שטעדט. דיא נייע שטאָדט, וואו עס וואוינען דיא רוסישע בעאַמטע און פיעלע רוסישע קויפלייטע, אלזא דיא רוסישע שטאָדט, און דיא אלטע שטאָדט אָדער דיא מחמדאנישע שטאָדט, וואו עס וואוינען דיא מחמדאנער.

אין דער נייער שטאָדט איז ניטאָ וואס צו זעהן, ווייל עס איז א גאַנץ געװעהנליכע רוסישע שטאָדט, וויא יעדע ניט גאנץ גרויסע רוסישע שטאָדט. אינטערעסאנט איז אָבער דיא אלטע שטאָדט, דיא אראביש־טאטארישע שטאָדט, ווייל אין איהר געפינט מען א שטיק וועלט־געשיכטע, געשריעבען ניט מיט אויף פּערגאַמענט פּארמעט, אָדער פּאפּיער, זאָנדערן אין שטיין, אין געביידען, אין מאָנומענטען פון פערגאנגענע צייטען.

צווישען דער רוסישער שטאָדט און דער אראבישער שטאָדט סאמארקאנד געפינט זיך דיא פעסטונג, „קרעפּאָסט,״ וויא עס הייסט אויף רוסיש. מאיאָר נולין האט מיר געוויעזען דאס מאָנומענט, וועלכע דיא רוסען האבען אויפגעשטעלט צום אנדענקען אן דיא סאָלדאטען, וועלכע זיינען געפאלען בײַא דער איננאהמע פון דער שטאָדט אין 1868. דיעזעס מאָנומענט געפינט זיך לעבען דעם אלטען פּאלאץ פון עמיר פון בוכארא, ווייל סאמארקאנד האט דאמאלס געהערט צו בוכארא און דער עמיר־הערשער, פון בוכארא פלעגט דאָרט פערברענגען איינינע מאָנאטע אין יאָהר.

דאס מאָנומענט האט מיך ניט איבערראשט, עס איז א מאָנומענט, וויא פיעלע אנדערע אין אזא פּאל: א הויכע שטיינערנע זייל און אויבען שטעהט א רוסישער סאָלדאט מיט א ביקס. אלזא ניכטס נייעס און ניכטס בעזאָנדערעס.

אין איינינע מינוט זיינען מיר אריבער געפאָהרען אין דיא אלטע שטאָדט און מיר זיינען אָנגעקומען אויף א גרויסען פּלאץ, סקווער, פּלאָשטשאד אויף רוסיש, וועלכער הייסט ריגיסטאן. דאָרט געפינען זיך דיא אלטע, האלב איינגעפאלענע געביידען פון דרייא מעדרעשעס — בית המדרש, — אראבישע שולען, וואו קינדער און אויך דערוואקסענע לערנען אלע מעגליכע קענטניסע און וויסענשאפטען.

אמאל זיינען דיעזע מעדרעשעס — מדרש — בתי מדרשים — געװען זעהר בעריהמט. דיא גרעסטע אראבישע געלערנטע פלעגען דאָרט האלטען פּאָרלעזונגען איבער פערשיעדענע וויסענשאפטען, היינט זיינען זייא אָרימע קינדער שולען — חדרים, — וואו דיא מיללאהס־מחמדאנישע גייסטליכע — לערנען דיא קינדער לעזען און שרייבען אראביש, און פערשטעהן און ערקלערן דעם קאָראן, — דיא תורה פון מחמד.

מיר זיינען געפאָהרען ווייטער און אריינגעקומען אין דיא טאטארען שטאָדט. דיא גאסען זיינען זעהר שמאל, דיא הייזער האבען מייסטענס נור איין שטאָק און האבען קיינע פענסטער אויף דער גאס. יעדעס הויז האט א גרויסען הויף און אלע פענסטער זיינען אין הויף. דיא טאטארען שטאָדט וואָלט געווען זעהר לאַנגווייליג פאר אן אייראָפּעער, ווען עס זאָלען זיך ניט געפינען אין איהר 85 מאָשעען — בתי תפילה — געבעט הייזער, און 17 מעדרעשעס. דיא מאָשעען זיינען מייסטענס זעהר שעהן און עס איז ווערטה צו זעהן א מעדרעשע מיט זיין גרויסען, גוט גע־פלאַסטערטען הויף, מיט זיינע גרויסע העלע צימער, וואו קינדער און דער־וואקסענע מענשען זיצען מיט דיא היטלען אויפ'ן קאָפּ און שטודירען דעם קאָראן.

לעבען איינינע פון דיזע מעדרעשעס געפינען זיך דיא קברים פון מחמדאנישע היילינע. אין איין אָרט האט מען אונז געוויעזען דעם קבר פון א זעהר גרויסען הייר ליגען, וועלכער האט געהייסען קאַסים בן אבבאס, און מען האט אונז דערצעהלט, אז ווען מען זאָל עפענען זיין קבר, וועט ער ארויסקומען לעבעדיג און ער וועט שיינען וויא דיא זונן אין מיטען טאָג. זעלבסטפערשטענדליך, אז ניט איך און ניט מאיאָר נולין האבען ניט פּראָבירט עפענען דעם קבר פון דעם הייליגען קאַסים בן אבבאס, און וויא עס ווייזט אויס, האט עס ביז אהער נאך קיינער ניט געטאָהן, און דער הייליגער שלאָפט דאָרט גאַנץ רוהיג זיין אייביגען שלאָף.

דאס מערקווירדיגסטע אָבער איז דיא מאָשעע גור עמיר, דאס גרעסטע היילינטהום פון סאמארקאנד, ווייל דאָרט געפינט זיך דער קבר פון טאמערלאן. דער גרעסטער העלד, דער גרעסטער ערָאבערער, אָבער אויך דער שרעקליכסטער און גרויזאמסטער מענש פון פיערצעהנטען יאהרהונדערט. ער האט אָבגענומען פערזיען, אינדיען, כינא, סוריען, קליין אזיען, רוסלאנד ביז צו דער וואָלגא און ביז צום אזאָווישען מעער, און האט געפאנגען דעם טערקישען סולטאן באיאזעט I.

דיא געשיכטע דערצעהלט פון איהם, אז אין דער שטאָדט דעלהי, אין אינדיען, האט ער געהייסען טייטען הונדערט טויזענד געפאנגענע. אין דער שטאָדט באגדאד האט ער געהייסען אויפבויען א פּיראמידע פון אכציג טויזענד מענשען־קעפּ. דיא וועלט האט געציטערט פאר איהם און ער וואָלט געוויס אָפּגענומען דיא גאַנצע וועלט, ווען ער וואָלט ניט געשטאָרבען פּלוצלינג אין 1405, ווען ער איז אלט געווען 72 יאָהר.

יעצט ליענט ער רוהיג אין זיין ענגען, שטיינערנעם קבר אין דער מאָשעע גור עמיר. לעבען איהם ליענען זיינע פיער זיהן. זייערע קברים זיינען בעדעקט מיט

שוואַרצע שטיינער, אויף וועלכע עס זיינען אָנגעשריעבען אויף אַראַביש זייערע העלדענטהאַטען אין דיא לענדער, וועלכע זיי האבען אָפּגענומען.

פון דער מאָשעע גור עמיר זיינען מיר געפאָהרען צו דעם פּלאַץ, וועלכער הייסט ריבי־חאַנום, וועיל אין דער מיט שטעהט א מאָשעע, וועלכע הייסט ריבי־חאַנום. דאָרט געפינען זיך דיא קברים פון טאַמערלאַן'ס א פרוי, וועלכע האט אזוי געהייסען. טאַמערלאַן האט געהאט פּיעלע פרויען, אָבער ריבי־חאַנום איז געוועזען זיין געליעבטעסטע פרוי, זיין קעניגין, און דארום ליעגט זיא אין א מאָשעע.

ניט וועיט פון ריבי־חאַנום געפינט זיך דער באַזאַר, דער מאַרק פון דער שטאָדט, וואו מיר האבען געזעהן אַלערליי וואַארען, וועלכע ווערן דאָרט פערקויפט. סאַמאַרקאַנד איז ווירקליך א האַנדעלס שטאָדט, א גרויסע האַנדעלס שטאָדט, דאס קען מען לייכט זעהן אויפ'ן באַזאַר. פּערזיען, כינא, אַפגאַניסטאַן און רוסלאַנד שיקען זייערע טהייערסטע וואַארען נאַך סאַמאַרקאַנד און דארום זעהט מען אזוי פיעל פערשיעדענע מענשען אויף דיעזען באַזאַר, עס פעהלט דאָרט זאָגאַר ניט דער איד, וועלכער קויפט, פערקויפט, פערמיטעלט, מאַקלערט, און ברענגט לעבען און בעוועגונג אין דיעזען בעלעבטען פּלאַץ.

אונטערדעסען איז שפּעט געוואָרען און מאַיאָר נולין האט מיר דערמאָנט, אז עס איז צייט צו פאָהרען צום באַהנהאָף. קוים זיינען מיר ארויס געפאָהרען עטליכע שריט פון דער שטאָדט, האבען מיר דערזעהן צוויא רייטער אויף בייסיקעלס — וועלאָסיפּעדען — אונז ענטגעגען קומען.

— אָט האט איהר דיא נייעסטע אייראָפּעאישע ציוויליזאַציאָן אין מיטעל אזיען, האט מאַיאָר נולין געזאָגט.

— נון, דאס זיינען געווים אייראָפּעער, האב איך געענטפערט.

קוים האב איך עס ארויס געזאָגט, זיינען דיא בייסיקעל־רייטער צוגעקומען צו אונז. — דאס זיינען געוועזען צוויא עכטע טאַטאַרען.

13טעס קאַפּיטעל.

דער בלינדער פּאַסאַזשיר.

מיר זיינען אָנגעקומען פּונקט אין דער צייט. אייניגע מינוט שפּעטער האט דער צוג געריהרט. דיא נעכסטע סטאַציאָן, וואו מיר וועלען בלייבען שטעהן א לענגערע צייט, איז דיא שטאָדט טאַשקענט.

— דיזע נאכט מוז איך שוין אריינגעהן אין באגאזש־וואגאָן און מיך בע־סענען מיט דעם געהיימניספאָלען פאסאזשיר אין קאסטען, האב איך געזאגט צו מיר אליין.

אזוי וויא מיר האבען קיין צייט געהאט צו עסען מיטאג אין סאמארקאנד, האב איך געגעסען אין וואגאָן.

ביים עסען האב איך געזעהן, אז מאיאָר גולין לאזט ניט אראָפּ אן אויג פון דעם פירסט סארוסקיאר. ער בעטראכט איהם, ער בעאָבאכטעט איהם, ער קוקט זיך צו צו יעדער מינע, וואס דער פירסט מאכט.

— וואס זאָל דאס הייסען? האב איך געפרעגט זיך אליין, געפינט דער מאיאָר, אז דיזער טאטארישער פירסט איז ניט דאס, וואס מיר מיינען? — מאיאָר גולין איז א קלוגער מאן, א געלערנטער מאן. ער האט פערבראכט פיעלע יאָהרען אין מיטעל אזיען אלס דאָקטאָר און ער קען געוויס זעהר גוט דיא איינ־וואוינער פון דיזע געגענדען. ער פערשטעהט פיעלע אזיאטישע שפראכען, עס מוז אלזא זיין עפּעס ניט גלאט מיט דיזען פירסט סארוסקיאר.

איך האב געוואָלט פרעגען דעם מאיאָר, פאר וואס ער האט זיך אזוי צוגע־קוקט צו דיזען מאן, אָבער עס איז מיר געווען אונמעגליך, ווייל דער מאיאָר איז געזעסען ווייט פון מיר און איז אויך באלד אוועקגעגאנגען. ער איז געווען מיעד פון אונזער שפּאציער אין סאמארקאנד. איך בין אויך מיעד געווען אָבער איך האב ניט געקענט דענקען פון זיך לעגען שלאָפען. היינט ביי נאכט מוז איך רעדען מיט'ן בלינדען פאסאזשיר.

עס איז שוין האלב נאך אכט. אין דרויסען איז פינסטער, א קאלטער ווינד וועהט פון דיא סטעפּעס. עס איז אונמעגליך צו שטעהן אין דרויסען אויף דיא פלאטפארמס פון דיא וואגאָנעס. דיא פאסאזשירען הייבען אָן צו געגעצען און זיך צו לעגען שלאָפען. דאס דארף איך. מיר וועלען אָנקומען אין טאשקענט מאָרגען, זיעבען אוהר אין דער פריה. ביי נאכט וועלען מיר בלייבען שטעהן ביי דיא קליינע סטאציאָנען נור צו עטליכע מינוט. עס איז אלזא דיא בעסטע געלעגענהייט מיך צו זעהן מיט דעם בלינדען פאסאזשיר.

געגען צעהן אוהר בין איך דורכגעגאנגען אלע וואגאָנס און בין צוגעקומען צו מיין בעקאנטען, דעם קאָנדוקטאָר פאפּאָוו.

— מיר וועלען האבען א רוהיגע נאכט און איך ראטה אייך, איהר זאָלט זיך לעגען שלאָפען, האט ער געזאגט צו מיר.

— און איהר, פאפאוו ? וועט נאר ניט שלאפען ?

— איך וועל אויך חאפען א דרימעל, האט ער געענטפערט מיט א שמייכעל.

איך בין צוריק געגאנגען אין מיין וואגאן, האב מיך געזעצט אויף מיין בעט און האב געוואכט. עס האט מיך געקאסט פיעל מיה, איך זאל ניט אנטשלאפען ווערן, אבער איך האב עס אויסגעהאלטען. נאך עלף זיינען שוין אלע געשלאפען, וויא דיא געהרג'עטע. איך בין דורכגעגאנגען אלע וואגאנס און האב ניט געפונען ניט איין וואכענדען מענשען.

— יעצט איז דיא צייט צו בעזוכען מיין בלינדען פאסאזשיר, האב איך געזאגט צו זיך אליין.

איך בין ארויסגעגאנגען פון וואגאן, האב איבערגעשפאנט דיא פלאטפארם פון דעם באגאזש-וואגאן, האב פארזיכטיג און שטילערהייט געעפענט דיא טהיר און בין אריינגעגאנגען. אין באגאזש-וואגאן איז פינסטער, וויא אין א קבר. איך מוז טאפען מיט דיא הענט און געהן זעהר פארזיכטיג, איך זאל ניט פאלען איבער א קאסטען.

מיט שווערער מיה איז עס מיר געלונגען צו צו קריעכען צו דעם קאסטען פון מיין בלינדען פאסאזשיר. ער איז פינסטער.

— וואס זאל עס הייסען ? זאל ער האבען ארויסגעגאנגען פון זיין קאסטען ?

איך האב צוגעלעגט מיין אויער צום קאסטען און הער, וויא ער אטהעמט. אלזא ער שלאפט אויך.

— איך מוז איהם אויפוועקען, האב איך געזאגט צו זיך אליין און האב אנ-געהויבען צו קלאפען גאנץ שטיל אן דעם דעקעל פון קאסטען.

דאס האט געווירקט. אין אייניגע מינוטען האב איך געהערט, וויא א שוועבעלע האט א קנאק געטאהן און א קליינע לאמפ האט זיך אנגעצונדען. יעצט זעה איך מיין פאסאזשיר דורך דיא לעכער פון קאסטען.

— עפענט און קומט ארויס, איך בין אייער פריינד, האב איך געזאגט.

דיא לאמפ איז פערלאשען געווארען און קיינער האט מיר ניט געענט-פערט.

— איהר זייט א רומעניער און איך בין א פראנצויז, האב איך ווייטער גע-זאגט, א פראנצויז איז שטענדיגער פריינד פון א רומעניער.

— זיים איהר א פראנצויז? האט א שטימע פון קאסטען נעפרעגט.

— יא, מיין פריינד, איך בין א פראנצויז און איך מיין עס גוט מיט אייך.

דאס קליינע לעמפעלע האט זיך ווידער אנגעצונדען, דאס דעקעל פון קאסטען האט זיך אראפגערוקט און איך קען יעצט זעהן מיין בלינדען פאסאזשיר.

— הערט אונז קיינער נים? האט ער געפרעגט מיט א פערשטיקטער שטימע.

— קיינער איז ניטא, האב איך געענטפערט.

— וואו איז דער קאנדוקטאר?

— ער שלאפט.

דער בלינדער פאסאזשיר האט אנגעכאפט מיינע ביידע הענד, האט זייא צוגעדריקט צו זיין הערצען און האט געזאגט מיט א שטילער, ביטענדער שטימע:

— פערראטה מיך נים! זאגט ניט אויס, אז איך פאהר אין קאסטען.

— אייך פערראטהען? צו וואס זאל איך עס טאהן? האב איך געענטפערט, אים נעגענטהייל, איך וויל, איהר זאלט פאהרען אין קאסטען ביז פעקין, דאן וועל איך האבען וואס צו בעשרייבען אין מיין צייטונג.

— אזוי? איהר זייט א צייטונגס שרייבער?

— יא, איך הייס קלאד סענדסיר און בין א ספעציאל קארעספאנדענט פון דער גרויסער פראנצייזישער צייטונג „דאס 20סטע יאהרהונדערט“, האב איך געענטפערט.

— פאהרט איהר נאך פעקין?

— איך פאהר גלייך נאך פעקין.

— אה! דאן האט גאט אליין אייך צוגעשיקט! האט דער בלינדער פאסאזשיר אויסגערופען פול פרייד.

— עס קען זיין, אז גאט האט מיך צוגעשיקט צו אייך, עס קען אבער אויך זיין, אז דיא פערוואלטער פון מיין צייטונג האבען מיך געשיקט און דורך א צופאל בין איך געוואהר געווארען, אז איהר פאהרט נאך פעקין אין א קאסטען. זאגט מיר, וואס קען איך טאהן פאר אייך. איך וועל טאהן אלעס, וואס איך וועל נור קענען אום אייך צו מאכען אייער רייזע בעקוועם.

— איך דאַנק אייך פון מיין גאַנצען הערצען! האט ער אויסגע־רופען.

— וויא הייסט איהר? האב איך געפרעגט.

— קינקאַ.

— קינקאַ איז א שעהנער נאמען.

— א שעהנער נאמען? פאַר ווען?

— פאַר מיר. עס איז א שעהנער נאמען פאַר א צייטונגס ארטיקעל. — פון וואַנען זייט איהר?

— פון בוקאַרעסט.

— איהר רעדט גאַנץ גוט פראַנצייזיש.

— ווייל איך בין געווען פיער יאָהר אין פּאַריז.

— וואס האט איהר דאָרט געטאָהן?

— איך בין א מעבעל ארבייטער.

— וואַרום זייט איהר אַלזאָ ניט געבליעבען אין פּאַריז?

— ווייל איך האב מיך פערליעבט. —

— אין מאַדעמואַזעל זינקא מאַרקילעסקו? האב איך איהם אונטער־בראָכען.

— יא, אין מאַדעמואַזעל זינקא מאַרקילעסקו, האט ער געענטפערט. פון וואַנען ווייסט איהר, וויא מיין געליעבטע הייסט?

— עס איז אָנגעשריעבען מיט גרויסע בוכשטאַבען אויף אייער קאַסטען, האב איך געענטפערט.

— גאַנץ ריכטיג.

— וואו האט איהר זיך פערליעבט אין איהר?

— אין פּאַריז. זיא האט זיך געלערנט צו מאַכען דאַמען־היטע, זיא איז א גרויסע קינסטלערין און זיא ליעבט מיך. מיר וואָלטען געהייראַטהעט אין פּאַריז, אָבער דיא פירמא, וואו זיא האט געאַרבייטעט, איז אוועק געפאָהרען נאך פּעקין און מיין זינקא האט געמוזט מיטפאָהרען, ווייל מיר זיינעןביידע זעהר אָרים און מען האט איהר צוגעזאַגט א גוטעס געהאַלט. מיר פלעגען זיך שרייבען בריעף און אם ענדע האט זיא מיר געראַטהען, איך זאָל קומען נאך פּעקין און דאָרט וועלען מיר הייראַטהען. זיא איז יעצט איום שטאַנד צו עפענען אליין א געשעפט, אָבער זיא איז ניט אַזוי רייך אום מיר צו שיקען אַלע רייזע קאָסטען.

— אלזא איהר פאהרט מיט נאכנאהמע? האב איך געפרעגט.

— יא, ווען מען וועט מיך ברענגען נאך פעקין, וועט מיין געליעבטע זינקא בעצאהלען פאר מיר דיא פראכט. זיא ליעבט מיך זעהר און איך ליעב זיא.

— און דארום האט זיא געהייסען, אז מען זאל אנשרייבען אויף אייער קאסטען: „פארזיכטיג!", „גלאז", „אפהיטען פון פייכטקייט!"

— איהר לאכט פון מיר? דאס איז ניט שעהן פון אייך, האט דער בלינדער פאסאזשיר געזאגט מיט א פארוואורף.

— ניין, פריינד קינקא! האב איך געענטפערט, איך פערזיכער אייך נאך אמאל, אז איך וועל טאהן אלעס, וואס איך וועל נור קענען, אז איהר זאלט אנקומען אין פעקין געזונד און שטארק. איהר פערשטעהט דאך אליין, אז איך קען מאכען געלד מיט אייך. מיין צייטונג וועט מיר גוט בעצאהלען, ווען איך וועל בעשרייבען אייער ליעבע און אייער רייזע אין קאסטען.

— וויא אזוי אבער האט איהר אויסגעפונען מיין געהיימניס? האט דער רומעניער געפרעגט.

איך האב איהם דערצעהלט אלעס, וויא איך האב אויפ'ן שיף איבער דעם קאספישען מעער געשלאפען לעבען זיין קאסטען, וויא איך האב איהם געהערט ניעסען, וויא איך האב ניט אראפגעלאזען קיין אויג פון איהם, ביז איך האב אלעס אויסגעפונען.

קינקא האט מיר יעצט געוויעזען, וויא זיין קאסטען איז געבויט, וויא ער איז איינגעריכטעט, אז ער קען ליעגען גאנץ בעקוועם און האלטען אביסעל פראוויאנט ביי זיך.

— איך בין א מעבעל ארבייטער און האב אליין געבויט דיעזען קאסטען, האט ער געזאגט שטאלץ. איך קען ארויסגעהן, ווען איך וויל, איך קען עפענען מיין געפענגניס און קען עס פערשליעסען, ווען איך וויל.

איך האב יעצט בעטראכט דיעזען זאנדערבארען קאסטען און האב געפונען, אז ער איז ווירקליך א מייסטער-שטיק.

— דאס שווערסטע איז, ווען איך דארף האבען פרישען פראוויאנט, האט ער ווייטער געזאגט, דאן בין איך אין געפאהר, אבער מען זאגט, אז עס איז דא א בעזונדערער גאט, וועלכער זארגט זיך פאר ליעבענדע מענשען. דיעזער גאט וואכט איבער מיר אויך. ביז אהער איז עס מיר געלונגען זיך ארויסצוגנב'ענען און צו קויפען לעבענסמיטעל.

— פון דעסטוועגען ראטה איך אייך, טהוט עס ניט נאך אמאל: עס איז דאך געפעהרליך. זאגט מיר, וואס איהר דארפט, און איך וועל עס אייך בעזארגען.

— אה! איך דאנק אייך זעהר, הערר סען־סיר! — נאך עפּעס, איך האב זעהר מורא פאר דעם צאָלל־אמט — טאמאזשניא — אין קאשנאר. מען האט מיר געזאגט, אז אין קאשנאר, וואו עס איז דיא גרענעץ צווישען בינא און רוסלאנד, עפענט מען אלע קאסטענס. וואס וועט זיין, ווען מען וועט מיך דארט געפינען?

— איך וועל טאָהן אלעס, וואס איך וועל נור קענען אום אייך צו רעטען, האב איך געענטפערט.

— איך זאג נאך אמאל, אז גאָט אליין האט אייך צוגעשיקט מיר צו העלפען, האט דער רומעניער אויסגערופען פול פרייד.

ער האט מיר נאך אמאל געדריקט דיא הענד, און האט געפרעגט:

— מיט וואס קען איך אייך אָפּדאנקען, הערר סען־סיר?

— דערמיט וואס איהר וועט מיך איינלאדען אויף אייער האָכצייט מיט דער שעהנער זינקא, האב איך געענטפערט.

— אָה, יא! זינקא וועט זיין גליקליך אייך צו זעהן אויף אונזער האָכצייט!

מיר האבען נאך גערעדט אייניגע צייט. קינקאָ האט מיר געזאגט, וועלכע לעבענס־מיטעל ער דארף און מיר האבען זיך צושיידט אלס דיא בעסטע פריינד אין דער וועלט.

— מאָרגען ביי נאכט קום איך ווידער צו אייך, האב איך געזאגט פאר מיין אוועקגעהן.

איך בין צוריקגעגאנגען אין מיין וואגאָן העכסט צופריעדען, איך האב געוואוסט, אז מיינע צייטונג וועט זיין צופריעדען מיט מיר, ווען איך וועל בעשרייבען דיא געשיכטע פון דער שעהנער זינקא און דעם שעהנעם קינקאָ.

איך האב מיך געלעגט שלאָפען און בין באלד אנטשלאָפען געוואָרען.

14טעם קאפיטעל.

טאַשקענט און חאָדשענט.

איך בין געשלאָפען דיעזע נאכט אזוי געשמאק, אז איך האב נים געהערט, ווען דער צוג איז אָנגעקומען אין טאשקענט און איך וואָלט געווים פערשלאָפען דיעזע שעהנע שטאָדט, ווען מיין גוטער פּאפּאָוו זאָל מיך נים געווען אויפוועקען און מיר זאָגען:

— טאשקענט, צווייא שטונדען!

איך בין אויפגעשפרונגען, וויא איין אָפּגעבריהטער. טאשקענט איז א וויכטיגע שטאָדט אין מיטעל אזיען, און איך האב נור צווייא שטונדען צייט זיא צו זעהן. וואס קען מען זעהן אין צווייא שטונדען?

איך האב באלד אויפגעזוכט מאיאָר נולין און האב איהם געבעטען, ער זאָל פאָהרען מיט מיר זעהן און בעטראכטען טאשקענט. איך האב געוואוסט, אז ער האט געוואוינט א געוויסע צייט אין טאשקענט, אז ער האט געקענט טאשקענט, און דארום האב איך איהם געדארפט. אָהן איהם וואָלט איך אין צווייא שטונדען גאר נים געקענט אויפטאָהן.

אויפ'ן וועג צו דער שטאָדט האט מיר מאיאָר נולין דערצעהלט, אז שוין אין 1870 האט דיא רוסישע רעגיערונג בעשלאָסען צו גרינדען אין טאשקענט א יאָהר־מארק, א יריד, וועלכער זאָל ווערן אזוי גרוים און אזוי בעריהמט, וויא דיא יאָהר־מערק — ירידים — פון ניזשני נאָווגאראָד, אָבער זאָ לאַנג עס איז נים געווען אַן אייזענבאהן צווישען מאָסקווא און טאשקענט, פלעגט דער יאהר־מארק זיין שוואך בעזוכט. ערשט זיים עס האט זיך געעפענט דיא טראנס קאספּישע און דיא טראנס סיבירישע אייזענבאהן, איז טאשקענט געוואָרען א גרויסע האנדעלס־שטאָדט און דער פּלאַץ פון איינעם פון דיא גרעסטע יאהר־מערק — ירידים — אין רוס־לאנד.

איך האב מיך באלד איבערצייגט, אז מאיאָר נולין האט רעכט, ווייל קוים זיינען מיר אריינגעפאָהרען אין באזאר פון טאשקענט, האב איך דאָרט געפונען מעהר אידען, וויא אין אלע אַנדערע שטעדט פון מיטעל אזיען. דיא אידען זיינען העכסט צופריעדען מיט רוסלאנד, ווייל זייט רוסלאנד האט אָפּגענומען דיא לענדער פון מיטעל אזיען, האבען זיי, דיא אידען, אלע בירגער רעכטע גלייך מיט דיא

מחמדאנער. — אונטער דער הערשאפט פון דיא טאטארען פלעגען דיא אידען מוזען טראגען בזאָנדערע קליידער, אָדער וועניגסטענס א צייכען אויף זייערע קליידער, אז זיי זיינען אידען. זיי פלעגען ניט טאָרען וואוינען איבעראל, זיי האבען געמוזט וואוינען אין געוויסע קווארטאלען. זיי פלעגען ניט טאָרען רייטען אויף אן עזעל אין שטאָדט, זאָנדערן געהן צו פוס און ווען זיי פלעגען בעגעגענען א מחמדאנער, פלעגען זיי מוזען איהם אָפּטרעטען דעם וועג. יעצט אונטער דער הערשאפט פון רוסלאנד מעגען זיי וואוינען, וואו זיי ווילען, מעגען זיי געהן, פאָהרען און רייטען, וויא זיי ווילען, און זיי האבען אלע בירגער רעכטע וויא דיא מחמדאנער.

זאָנדערבאר איז עס אָבער, אז נור דיא אידען, וועלכע האבען פריהער גע־וואוינט אין מיטעל אזיען, האבען דיזע רעכטע, אידען, וועלכע קומען פון רוסלאנד און פון פּאָלען, טאָרען זיך ניט בעזעצען אין דיא שטעדט פון מיטעל אזיען.

אין טאשקענט האב איך צום ערשטען מאל געזעהן פיעלע טאטארישע פרויען אין דיא גאסען. מאיאָר נולין האט מיר דערצעהלט, אז דיא מחמדאנער זיינען שטארק ברוגז, פאר וואס דיא רוסישע רעגיערונג האט זיי פערבאָטען צו שלאָגען זייערע ווייבער. — „וויא קען מען הייראטהען א פרוי, ווען מען טאָר זיא ניט שלאָגען?" האט מיך אמאל געפרעגט אן אלטער טאטאר, האט מאיאָר נולין מיר דערצעהלט.

דער אזיאט איז שוין אזוי געוואוינט געוואָרען צו בעהאנדלען זיינע פרויען אלס שקלאפינען, אז ער קען גאר ניט פערשטעהן, וויא אזוי א רעגיערונג קען עס ניט ערלויבען צו שלאָגען א פרוי. וויא עס ווייזט אויס, האבען דיא פרויען פון יענע געגענדען געוואוסט, וויא זיך צו בענוצען מיט דיא געזעצע פון רוסלאנד און ניט איין מאן האט געמוזט ליידען א שווערע שטראף פאר שלאָגען זיין פרוי.

טאשקענט איז א בליהענדע שטאָדט. זיא געפינט זיך אין א שעהנער, בליהענדער ווארעמער געגענד, א וואהרער פאראדיז, — א גן־עדן. ניט אומזיסט דערצעהלען זיך דיא טאטארען, אז אין טאשקענט איז געווען דער פאראדיז, וואו דיא ערשטע מענשען, אָדם און חוה, האבען געוואוינט, איידער זיי האבען געגעסען פון עץ הדעת.

א פיערטעל נאך ניין אוהר זיינען מיר ארויסגעפאָהרען פון טאשקענט, אונזער נעכסטע סטאציאָן, וואו מיר וועלען שטעהן דרייא שטונדען, איז חאָדשענט, א גרויסע שטאָדט ביים טייך סיר־דאריא.

גענען דרייא אוהר נאך מיטאג זיינען מיר אָנגעקומען אין חאָדשענט. דאס

קלימא איז היער נאך ווארעמער, וויא אין מאסקוי, ווייל חאַדשענט איז איינגע־שלאָסען פון בערג, וועלכע האלטען אָפּ דיא קאלטע ווינטען פון סיביר.

אויפ׳ן באזאר פון חאַדשענט האב איך בעגעגענט מיינע לאנדסלייט, דיא קאטרענס, דעם אקטער און דיא אקטריסע פון פאריז. קוים האבען זיי מיך דערזעהן, זיינען זיי צוגעלאָפען צו מיר און הערר קאטרען האט אויסגערופען:

— חאַדשענט איז א שטאָדט! איך וועל קיין מאָל ניט פערגעסען דיא שטאָדט חאַדשענט!

— וואס האט איהר דאָ געפינען?

— זעהט, הערר סען סיר, בעטראַכט נור דיזע אפּריקאָסען! פאר צווייא פונט האב איך בעצאָהלט פיער רוסישע קאָפּיקעס, אין פאריז זיינען זיי ווערטה א האלבען פראנק.

עס זיינען ווירקליך געווען גרויסע, שעהנע אפּריקאָסען, וויא מען געפינט זעלטען אין פאריז.

— דאס זיינען דיא עפּעל פון מיטעל־אזיען, האב איך געזאגט צום שפּאס. אונזער מוטער חוה האט זיך ניט געקענט איינהאלטען, ווען זיא האט דערזעהן אזא שעהנע פרוכט, און זיא האט געגעסען.

— אויב אזוי, מוזען מיר איהר ענטשולדיגען, האט מאדאם קאטרען געזאגט.

מיט׳ן זאָגען אליין איז זיא אָבער ניט צופריעדען געווען, זיא האט אויך גע־וואָלט בעווייזען, אז זיא ענטשולדיגט מוטער חוה, וואס זיא האט געגעסען פון עץ הדעת, און מאדאם קאטרען האט עס בעוויזען דערמיט, וואס זיא האט אָנגע־הויבען צו שלינגען דיא שעהנע אפּריקאָסען מיט אזא שעהנעם אפּעטיט, וויא דיא מוטער חוה האט געשלונגען דיא פרוכט פון עץ הדעת.

איך האב אָבער ניט פיעל צייט געהאט מיך צו קוויקען מיט דעם שעהנעם אנבליק, וויא מאדאם קאטרען האט געגעסען דיא אפּריקאָסען. איך מוז נאך זעהן און בעטראכטען חאַדשענט.

ליידער, האב איך ניט וואס צו בעשרייבען. דיא אזיאטישע שטעדט זיינען זעהר עהנליך איינע צו דער אנדערער, ווען מען בעשרייבט איין שטאָדט, קען מען שוין וויסען, וויא דיא אנדערע ווייזט אויס.

איך בין אלזא האסטיג דורכגעלאָפען דעם באזאר פון חאַדשענט, האב בע־טראכט איינינע מאשעען און א פּאאר מעדרעסעס, איך האב געקויפט צווייא פונט

אפריקאַסען פאַר מיין בלינדען פּאַסאַזשיר און בין צוריק נעגאַנגען צום באַהנהאָף. אין חאַדשענט נעפינט זיך א צוויינ־ליניע, וועלכע פעראייניגט דיא טראַנס־קאַספּישע אָדער מיטעל אזיאַטישע אייזענבאַהן מיט דער סיבירישער אייזענבאַהן. פון חאַדשענט צוטהיילען זיך אלזאביידע באַהנען: דיא טראַנס־קאַספּישע געהט נאָך זידען — דרום זייט — און דיא סיבירישע געהט נאָך נאָרדען — צפון זייט.

ווען מיר זיינען ארויסגעפאַהרען פון חאַדשענט, בין איך געוואָהר געוואָרען, אז דיא נעכסטע סטאַציאָן, וואו מיר וועלען שטעהן צווייא שטונדען איז קאָקאַנד, אָבער מיר וועלען דאָרט אָנקומען אום צווייא אוהר ביי נאַכט. — וואס קען מען טאָהן אום צווייא אוהר נאָך האַלבע נאַכט? וויא קען מען זעהן א שטאָדט אזוי שפּעט ביי נאַכט? איך וויל אָבער דאָך עפּעס שרייבען איבער קאָקאַנד, ווייל איך וויים, אז קאָקאַנד איז ערשט ניט לאַנג געווען דיא הויפּט־שטאָדט פון א בע־זונדערן חאַנאַט, א פרייעס, אונאַבהענגיגעס פירסטענטהום.

— איך מוז בעטען מאַיאָר נולין, ער זאָל מיר דערצעהלען אַלעס, וואס ער וויים פון קאָקאַנד, האָב איך געזאָגט צו מיר אליין.

איך בין דורכגעגאַנגען דיא וואַגאָנס און האָב געפונען אַלע מיינע בעקאַנטע. מיסטער אַליפאַנט לאַנגהעד זיצען לעבען מיסס האָרעשע בלוּעט און זיי זיינען אזוי פערטיעפט אין זייער אונטערהאַלטונג, אז זיי בעמערקען מיך גאָר ניט. וואַהרשיינליך האָבען זיי זעהר פיעל צו רעדען פון פאַלשע האָאר און פאַלשע צעהנער.

— עס איז אויך א ראָמאַן, אָבער דער ראָמאַן פון מאַדעמואַזעל זינקא גע־פעלט מיר בעסער, האָב איך געזאָגט צו זיך אליין. מאַדעמואַזעל זינקא ליעבט וועניגסטענס עהרליך און בעציעהט איהר געליעבטען אין קאַסטען אַלס בלינדען פּאַ־סאַזשיר, מיסס בלוּעט אָבער ליעבט דעם אמעריקאַנער נור דערפאַר, ווייל ער קען פערקויפען פיעלע פאַלשע צעהנער. איך בין פעסט איבערצייגט, אז ווען זיא בעקומט יעצט א דעפּעשע, אז מען האָט ענטזאָגט מיסטער אַליפאַנט לאַנגהעד פון זיין שטעלע, וואָלט זיא איהם אויך אָפּגעזאָגט פון איהר ליעבע; דערווייל אָבער האָט מען איהם נאָך ניט אָפּגעזאָגט פון זיין שטעלע און דיא פאַלשע צעהנער מיט דיא פאַלשע האָאר האַלטען זיך צוזאַמען און רעדען — פון געשעפטען.

דיא צווייא כינעזען, דער רייכער טשאַן־טשאָא און דאָקטאָר טיא־קינג, האַלטען זיך אויך צוזאַמען. דער דאָקטאָר לערנט דעם יונגען מאַן, וויפיעל ער זאָל עסען און וויא ער זאָל זיך אויפפיהרען. דער יונגער טשאַן־טשאָא הערט איהם אויס גאַנץ אויפמערקזאַם און טהוט אַלעס פערקעהרט, וויא דער דאָקטאָר הייסט איהם.

ענדליך געפין איך דעם מאיאָר און בעט איהם, ער זאָל מיר בעשרייבען דיא שטאָדט קאָקאנד.

— שאדע, וואס איהר וועט ניט קענען זעהן קאָקאנד, האט מאיאָר נולין געענטפערט, עס איז ווערטה צו זעהן קאָקאנד, ווייל זיא איז געבליעבען א ריין אזיאטישע שטאָדט. קאָקאנד איז געווען דיא הויפט־שטאָדט פון א מעכטיגעס פירסטענטהום — חאנאט, וועלכעס האט אויך געהייסען קאָקאנד, און ערשט אין 1876 האט עס רוסלאנד אָפּגענומען און געמאכט דערפון א גובערנסקי גאָראָד.

אין קאָקאנד געפינט זיך נאך דער אלטער פאלאץ פון דיא פירסטען — חאן'ס. דער פאלאץ געפינט זיך אויף א הויכען בערגעל און איז איינס פון דיא שעהנסטע געביידען אין דער וועלט.

— זיינען דאָ באזארען אין קאָקאנד? האב איך געפרעגט.

— קען דען זיין אן אזיאטישע שטאָדט אָהן א באזאר? האט מאיאָר נולין געענטפערט. דער באזאר פון קאָקאנד איז איינער פון דיא גרעסטע און רייכסטע פון אלע מיטעל־אזיאטישע שטעדט. — איבעריגענס, ווען איהר האט געזעהן דיא באזארען פון בוכארא, סאמארקאנד און טאשקענט, קענט איהר שוין זיך לייכט מאכען א פאָרשטעלונג פון דעם באזאר פון קאָקאנד.

איך האב מיר נאָטירט אלעס, וואס מאיאָר נולין האט מיר דערצעהלט פון קאָקאנד, און אזוי וויא מען האט אונז באלד געמעלדעט, אז דאס עסען איז פערטיג, זיינען מיר געגאנגען עסען אין דעם עסס־וואגאָן.

ביים עסען האב איך ווידער בעמערקט, אז מאיאָר נולין לאָזט ניט אראָפּ אן אויג פון דעם מאָנגאָלישען פירסט סארוסקיאר. איך האב עטליכע מאל געוואָלט פרעגען דעם מאיאָר, פאר וואס ער קוקט זיך צו אזוי שטארק צו דיעזען טאטאר, אָבער יעדעס מאָל ווען איך האב געוואָלט שטעלען דיעזע פראגע, האט זיך דער מאיאָר אוועק געקעהרט אָדער ער האט אָנגעהויבען צו רעדען פון עפּעס אנדערש.

נאך'ן עסען זיינען מיר ארויס געגאנגען אויף דער פּלאַטפאָרם רויכען א סיגאר. מיט אונז איז ארויסגעגאנגען דער יונגער בינעזע טשאן־טשאָא.

— ווייסט איהר, אז אין איינעם פון דיא וואגאָנס געפינט זיך א טויטער? האט נאר פּלוצלינג מאיאָר נולין געפרעגט דעם בינעזען.

— איך האב געהערט דערפון, האט טשאן־טשאָא געענטפערט.

— ווייסט איהר אָבער אויך, אז דער טויטער איז געווען א גרויסער מאנדא־רין, א בעריהמטער מאן אין כינא, וועלכער האט געהייסען יען לו?

— דאס וויים איך ניט און איך האב קיין מאל ניט געהערט פון א מאנדא־רין מיט'ן נאמען יען לו, האט דער כינעזע געענטפערט.

— פון וואנען זייט איהר דען? האט דער מאיאָר געפרעגט.

— פון פעקין, איז געווען דיא אנטוואָרט.

— קענט איהר דיא נעמען פון אַלע גרויסע מענער אין פעקין?

— איך בין אויפגעוואקסען אין פעקין און מיין פאטער איז גוט בעקאנט אין פעקין.

— און פון דעסטוועגען האט איהר קיין מאל ניט געהערט דעם נאמען יען לו?

— אין פעקין איז ניטאָ א גרויסער מאַן מיט אזא נאמען, האט דער כינעזע געענטפערט פעסט און זיכער.

— פיעלייכט איז יען לו ניט געווען א מאנדארין, זאָנדערן אזוי א רייכער מאן?

— איך זאג אייך נאך אמאל, אז איך האב קיין מאל ניט געהערט דעם נאמען יען לו, האט דער כינעזע געענטפערט.

מאיאָר נולין האט זיך פערטראַכט און איך האב ניט געוואָגט איהם צו שטערען אין זיינע געדאנקען.

15טעם קאפיטעל.

אין דיא בערג.

דיא זון האט אָנגעהויבען אונטערצוגעהן. דער צוג איז געפלויגען מיט זיין געוועהנליכער שנעלליגקייט, 20 וויאָרסט א שטונדע, אין א פלאכעס סטעפען לאַנד. פון דער וויימענס האט מען געזעהן הויכע בערג.

איך האב אויפגעזוכט דעם קאָנדוקטאָר פאפאָוו און האב איהם גע־פרעגט:

— וויא הייסען דיעזע בערג?

— זיי הייסען פאמיר, איז געווען דיא אנטוואָרט.

— וואס בעדייטעט דיעזער נאמען?

דיא אזיאטען גלויבען, אז דאס זיינען דיא העכסטע בערג פון דער וועלט, און דארום זאגען זיי, אז דיעזע בערג זיינען דער „דער דאך פון דער וועלט", האט פּאַפּאָו געענטפערט, איבעריגענס פערשטעה איך נור איינזע טאטארישע ווערטער, איך וויים נור דיא נעטהיגסטע ווערטער, וועלכע איך מוז רעדען מיט א פּאַ־סאזשיר.

— וועלען מיר דורכפאַהרען דיעזע בערג ?

— יא, מיר מוזען זיי דורכפאַהרען.

— ווען ?

— מיר וועלען אריינפאַהרען אין זיי געגען אכט אוהר אבענדס.

— דאס איז שאדע ! האב איך אויסגערופען.

פּאַפּאָו האט געשוויעגען. ער איז קאָנדוקטאָר פון דעם שלאף־וואגאָן, ווייטער קימערט ער זיך זעהר ווענינ און ער האט רעכט. וואס געהן איהם אָן דיא הויכע בערג ?

עס איז נאכט געוואָרען און מיר האבען געמוזט אריינגעהן אין דיא וואגאָנס. א לאנגע רייזע איז שטענדיג לאנגווייליג, ביי טאָג אָבער זעהט מען ווענינסטענס דיא געגענד, וואו מען פאָהרט און מען צערשטרייט זיך אביסעל, ביי נאכט ווערט דיא לאנגווייליע אונערטרעגליך. דיא ערשטע, דיא צווייטע און דיא דריטע נאכט זוכט מען נאך זיך צו אונטערהאלטען מיט דיא אנדערע פּאסאזשירען; ענדליך שעפּען זיך אוים אלע געגענשטענדע צור אונטערהאלטונג און מען ווערט מיעד און צובראָכען אוים לאנגווייליע.

איך האב געזעהן וויא דיא פּאסאזשירען געגעצען, וויא זיי לאנגווייליען זיך, וויא זיי ווערן בייז, אונצופריעדען מיט זיך אליין און מיט דער וועלט, וויא יעדער האט זיך צוגויפגעדרעהט אין זיין ווינקעלע און האט זיך געמאכט שלאָפענדיג.

איך וויל היינט בעזוכען מיין בלינדען פּאסאזשיר. איך מוז איהם זעהן, איך מוז מיט איהם רעדען. ערשטענס, האב איך געקויפט פאר איהם אפריקאָסען און אייניגע אנדערע לעבענסמיטעל. צווייטענס, וויל איך איהם ווארנען, ער זאָל זיין זעהר פאָרזיכטיג, וויל מיר וועלען באלד קומען נאך קאשגאר, דיא גרענעץ צווישען רוסלאנד און כינא. דאָרט וועט יעדער מוזען ווייזען זיין פּאספּאָרט און מען וועט איבערקוקען יעדעס שטיק באגאזש, וועלכעס געהט נאך כינא.

נעגען האלב נאך צעהן אוהר איז עס מיר געלונגען צו צוקומען צום באגאזש וואגאָן. אין דיא פּאסאזשיר וואגאָנס איז אלעס שטיל און רוהיג. אייניגע

שלאָפען ווירקליך, אנדערע מאכען זיך שלאָפענדיג. פּאָפּאָוו עסט זיין נאכט־עסען אין עסס־וואגאָן.

איך עפען דיא טהיר פון באגאזש וואגאָן און געה אריין. דאס מאל וויים איך שוין בעסער, וואו עס געפינט זיך דער קאסטען פון מיין בלינדען פּאסאזשיר. איך קום צו צו איהם און קלאַפּ אָן שטילערהייט אין קאסטען.

— ווער איז דאָרט ? פרעגט מען שטילערהייט.

— איך בין עס, קלאָד סען־סיר.

דאס קליינע לעמפּעלע צינדעט זיך אָן, דאס דעקעל פון קאסטען רוקט זיך ארוים און איך זעה מיין בלינדען פּאסאזשיר.

— נון, וויא געהט עס אייך, מיין פריינד ? פרעג איך.

— דערווייל גאנץ גוט, ענטפערט קינקאָ.

איך גיב איהם איבער דיא אפריקאָסען, דאס ברויט און דיא אנדערע לעבענס־מיטעל, וועלכע איך האב געקויפט פאר איהם. קינקאָ איז העכסט צופריעדען. ער וואָלט געוויס ארויסגעשפּרונגען און וואָלט געטאנצט פאר פרייד, אָבער ער איז דאָך א בלינדער פּאסאזשיר.

— איך וויים גאר ניט, וויא אזוי איך זאָל אייך דאנקען און מיט וואס איך זאָל אייך דאנקען, הערר סען־סיר ! רופט ער אוים.

— ווען איהר וויימט ניט, וויא אזוי מיר צו דאנקען, דאן דאנקט מיר גאר נישט, ענטפער איך. דאס איז, דאכט זיך, גאנץ איינפאך.

— וויא לאנג וועלען מיר שטעהן אין קאָקאנד ?

— צווייא שטונדען.

— און ווען וועלען מיר אָנקומען אין קאשגאר ?

— מאָרגען נאך מיטאג.

— דאָרט איז דיא געפאהר, הערר סען־סיר, זיפצט קינקאָ.

— איהר קענט גאר ניט ו'יסען, האב איך איהם בערוהיגט, עס קען זיין, אז אלעס וועט אָפּלויפען גאנץ גוט.

— מען האט מיר געזאגט אין פּאריז, אז דורכצוגעהן א כינעזישע גרענעץ איז פיעל שווערער וויא דורכצוגעהן א רוסישע גרענעץ: מען זוכט, מען טאפּט איבער יעדע זאך, מען פרעגט אוים, מען ווארפט איבער אלעס, האט קינקאָ געזאגט טרויעריג.

— איך האב אויך געהערט דערפון, אָבער מען געהט דאָך דורך אלערלייא

גרענעצען, און עס געפינען זיך זאַגאר מענשען, וועלכע שמוגלען אריבער וואַרען איבער דיא שטרענגסטע בעוואַכטע גרענעצען.

איך האב מיר געגעבען אלע מעגליכע מיה צו בערוהיגען מיין בלינדען פאַ־סאזשיר. מיר האבען זיך אזוי אונטערהאלטען נעגען א האַלבע שטונדע, דאַן האב איך איהם געזאגט: גוטע נאַכט! און בין ארויסגעגאַנגען פון באַגאַזש־וואַגאַן.

אלעס איז שטיל, אלעס איז רוהיג. קיינער האט מיך ניט געזעהן, קיינער האט מיך ניט בעמערקט. איך בין רוהיג צוריק געגאַנגען אין מיין שלאַף־וואַגאַן און האב מיך געלעגט שלאַפען.

זאַנדערבאר! וויא מיעד איך בין געווען, האב איך דאָך ניט געקענט אנט־שלאַפען ווערן. איך האב געהערט, וויא דער צוג איז געבליעבען שטעהן אויף פער־שיעדענע סטאַציאָנען. איך בין זאַגאר אויפגעשטאַנען, ווען דער צוג איז אָנגעקומען אין קאָקאַנד און בין ארויסגעגאַנגען אויס דעם וואַגאַן, עס איז אָבער געווען צוויא אוהר ביי נאַכט און איך האב געקענט זעהן נור דיא מיעדע, פערשלאָפענע געזיכטער פון דיא אייזענבאַהן בעאַמטע.

צווייא אָדער דרייא פאַסאַזשירען פון אונזער צוג זיינען אראָפּגעגאַנגען אין קאָקאַנד, צווייא אָדער דרייא אנדערע מיט פלאַכע געזיכטער, גראָבע נעז און קרומע אויגען זיינען אָנגעקומען און האבען זיך אויפגעזעצט אויף אונזער צוג. דאס איז אלעס, וואס איך האב געקענט זעהן פון קאָקאַנד.

איך בין צוריק אריין אין מיין וואַגאַן און האב מיך געלעגט שלאָפען. דאס מאַל בין איך באַלד אַנטשלאָפען געוואָרען גאַנץ געשמאַק, אָבער עס איז מיר ניט בעשערט געווען פיעל צו שלאָפען דיעזע נאַכט. פלוצלינג האט עס א שליידער געטאָהן מיט מיין וואַגאַן, אז מיר זיינען אלע שיער ניט ארויסגעפאַלען פון אונזערע געלעגער.

אַלע זיינען אויפגעשפרונגען, וויא דיא אָפּגעבריהטע, זאַגאר דער רוהיגער, קאַלטבליטיגער און איבערלעגטער מאַיאָר גולין האט זיך ניט געקענט איינהאַלטען און האט אויסגערופען:

— וואס איז שוין נייעס!

דער צוג איז געבליעבען שטעהן. איך בין צוגעלאָפען צו מאַיאָר גולין און מיר זיינען ביידע ארויסגעגאַנגען אויף דיא פלאַטפאָרם.

— וואס איז געשעהן? האט מאַיאָר גולין געפרעגט א קאָנדוקטאָר, וועלכער איז ארומגעלאָפען מיט א לאַנטערנע אין דער האַנד.

— עס איז גאר נישט, האט דער קאָנדוקטאָר געענטפערט און איז אוועק־געלאָפען.

עס האט שוין אָנגעהויבען צו טאָגען, אָבער עס איז נאך ניט געווען העל גענוג, אז מען זאָל קענען זעהן דיא געגענד אַרום.

אזוי וויא דער צוג איז געשטאַנען, זיינען מיר אראָפּגעשפּרונגען פון דעם וואַגאָן און זיינען צוגעגאנגען צום לאָקאָמאָטיוו. דאָרט האבען מיר געפונען פּאַ־פּאָווין.

— וואס איז געשעהען? האב איך איהם געפרעגט.

— גאר נישט, האט ער געענטפערט, דיא צווייא לעצטע וואַגאָנס פון אונזער צוג האבען זיך אָפּגעריסען און זיינען אנטלאָפען געוואָרען צוריק.

— און וואו זיינען זיי יעצט?

— דאס ווייס איך ניט.

אונטערדעסען זיינען ארויסגעקומען אייניגע אנדערע פּאסאזשירען פון דיא וואַגאָנס, צווישען זיי זיינען אויך געווען דער טאטארען פירסט סארוסקיאר און זיין פריינד און מיניסטער חאנדשיר.

אלע זיינען געלאָפען זעהן, וויא אזוי דיא לעצטע צווייא וואַגאָנס האבען זיך אָפּגעריסען פון צוג. דאָרט איז געשטאַנען א קאָנדוקטאָר מיט א לאַנטערנע; ביים שוואכען שיין פון דיעזער לאַנטערנע האבען מיר געזעהן, אז דער סוואָרען, א גראָבער אייזערנער נאָגעל, וועלכער האט צוזאמען געהאלטען דיא וואַגאָנס, האט זיך צובראָכען.

— דאס איז א צופאל, האט דער קאָנדוקטאָר געזאגט, וויא צו זיך אליין.

— וואס וועלען מיר אָבער יעצט טאָהן? האט אנאנדערער געפרעגט.

— מיר מוזען צוריק פאָהרען און אויפנעהמען דיא אָפּגעריסענע צווייא וואַ־גאָנס, האט געענטפערט דער אָבער־קאָנדוקטאָר, וועלכער איז גראדע צוגעקומען צו אונז.

איך און מאיאָר נולין האבען געפונען, אז דאס איז גאנץ ריכטיג. מען קען דאָך ניט לאָזען יענע צווייא וואַגאָנס און אליין ווייטער פאָהרען. וויא איבערראַשט זיינען מיר אָבער געוואָרען, ווען דער טאטאריאן פירסט סארוסקיאר האט זיך ארויסגעשטעלט און האט געפאָדערט, אז מען זאָל לאָזען יענע צווייא וואַגאָנס און מען זאָל ווייטער פאָהרען.

דערביי האט עס זיך ארויסגעוויזען, אז ער רעדט גאר גאנץ גוט רוסיש, וויא אן עכטער רוסע. דאס האט מיך איבערראשט. איך בין געווען פעסט איבערציינט, אז דיעזער מאן רעדט נור טאטאריש, פערזיש, פיעלייכט אויך אראביש, אבער רוסיש און נאך גוט רוסיש רעדען? דאס וואלט איך פון איהם קיין מאל ניט גע־גלויבט.

אלע איבעריגע פאסאזשירען האבען געפונען, אז מען מוז צוריק פאהרען אויפ־נעהמען יענע צווייא וואגאנס, נור דער דייטשער באראן פאן וויסענשניצענדארף האט אונטערשטיצט דעם טאטארען פירסט און האט געשריען אויף דייטש:

— מיר פערליערען צופיעל צייט! איך מוז ארומפאהרען דיא וועלט אין 39 טעג און קען ניט פערלירען אזוי פיעל צייט.

דאגעגען אבער האט דער ענגלענדער סער פערנעסים אויסגערופען:

— וואס איז דאס פאר א פערוואלטונג! וואס איז דאס פאר אן ארדנונג! וויא איז עס מעגליך, אז וואגאנס זאלען זיך אפרייסען פון א צוג? אין ענגלאנד וואלט אזא זאך ניט פארגעקומען, ווייל דיא ענגלישע אייזענבאהנען זיינען דיא בעסטע אין דער וועלט.

מאיאר נולין האט מיר א קוועטש געטאהן ביי דער האנד און האט געזאגט מיר אין אויער:

— קוקט אייך צו צו דעם טאטארען פירסט! הערט, וויא ער שטרייט, וויא ער רייסט זיך, אז מען זאל לאזען דיא אפגעריסענע וואגאנס!

פירסט סארוסקיאר האט געשריען און געהייסען, מען זאל ווייטער פאהרען. ער האט עס געזאגט דעם אבער־קאנדוקטאר, ער האט עס געזאגט דעם מאשיניסט, ער האט עס געזאגט אונזער קאנדוקטאר פאפאוו, ער האט ענדליך געזאגט צו אלע פאסאזשירען אויף רוסיש און טאטאריש, אבער מען האט איהם דאך ניט גע־הערט. עס איז געבליעבען, אז דער צוג זאל צוריק פאהרען נעהמען יענע צווייא וואגאנס.

— וואס פאר א וואגאנס זיינען עס, וועלכע האבען זיך אפגעריסען? האב איך געפרעגט מאיאר נולין.

— איינער מיט דעם קערפער פון דעם טויטען מאנדארין י ע ן ל ו און דער צווייטער מיט דיא פערזער, וועלכע בעוואכען דעם טויטען, האט דער מאיאר גע־ענטפערט.

— מיר דאכט, אז עס וואלט גאר ניט געשאדעט מען זאל לאזען דעם טויטען מאנדארין שטעהן אביסעל אויפ'ן וועג, האב איך געשפאסט.

— הערר סען סיר, איהר ווייסט ניט, וואס פאר א קאָמעדיע אָדער וואס פאר א טראגעדיע דאָ שפּיעלט זיך אָפּ, האט מיר דער מאיאָר געזאגט שטילער־הייט.

— ווייסט איהר עס?

— דערווייל נאך ניט.

דער צוג איז צוריק געפאָהרען און עס האט געדויערט א שטונדע, איידער מען האט געפונען דיא צווייא אָפּגעריסענע וואגאָנס.

ווען מען האט זיי ענדליך געפונען, האט דער פירסט סארוסקיאר מיט זיין פריינד חאנדשיר געהאָלפען זיי צובינדען צום צוג. איך האב דאן גוט בעמערקט, וויא ער האט נעגעבען עטליכע ווינק צו אנדערע טאטארען, וועלכע זיינען געפאָהרען דריטער קלאסע. מאיאָר נולין האט עס אויך בעמערקט און האט מיר א קוועטש געטאָהן ביי דער האנד.

— וואס זאָל דאס הייסען? האב איך געפרעגט.

— לאָמיר זיין פאָרזיכטיג, עס איז דאָ ניט גלאַט.

ענדליך האט מען אלעס צורעכט געמאכט און מיר זיינען ווייטער געפאָהרען. דער מאשיניסט האט געטריעבען זיין מאשין, וויא וויים ער האט געקענט און פון דעסטוועגען זיינען מיר אָנגעקומען אין קאשגאר מיט צווייא שטונדען שפּעטער.

16טעס קאפּיטעל.

קאַשגאר. מיר מוזען ווייזען אונזערע פּאַספּאָרטען.

דיא שטאָדט קאשגאר געפינט זיך אויף דער גרענעץ צווישען רוסלאנד און כינא, ריכטיגער נאך צווישען דיא פּראָווינצען פון טורקעסטאן, וועלכע געהערן צו רוסלאנד, און דיא פּראָווינצען פון טורון עסטאן, וועלכע געהערן צו כינא.

אייגענטליך זיינען עס צווייא שטעדט, דיא נייע שטאָדט יאנדשי טשאר גע־הערט צו רוסלאנד און דיא אלטע שטאָדט קאשגאר געהערט צו כינא. דאָ מוזען אלע פּאסאזשירען אויסשטייגען פון דיא רוסישע וואגאָנס און זיך אויפזעצען אויף כינעזישע וואגאָנס. דיא רוסישע אייזענבאהן ענדיגט זיך אין יאנדשי טשאר און דיא כינעזישע אייזענבאהן הייבט זיך אָן אין קאשגאר.

קאשגאריא איז אמאל געווען א גרויסעס און מעכטיגעס קעניגרייך. מחמד יאקוב חאן איז געווען א גרויסער הערשער. ער האט געהערשט איבער גאַנץ

טורקעסטאַן און אַלע קאַראַוואַנען פון רוסלאַנד און פון כינא פלעגן מוזען איהם צאָהלען טריבוט, ויען זיי פלעגן דורכגעהן זיין לאַנד.

ענגלאַנד האט שוין לאַנג געוואָרפען אַן אויג אויף קאַשגאַר, ווייל קאַשגאַר איז א זעהר וויכטיגער האַנדעלס פונקט אין מיטעל אַזיען, רוסלאַנד האט עס אָבער ניט דערלאָזען און קאַשגאַר געהערט צו כינא, איהר האַנדעל אָבער געפינט זיך אין דיא הענד פון רוסישע קויפלייטע און אין קאַשגאַר אַליין וואוינען מעהר רוסען, וויא כינעזען.

איך האב צוואר געהאט גענוג צייט צו בעטראַכטען קאַשגאַר, אָבער איך האב ניט פיעל וואס צו בעשרייבען. עס איז א געוועהנליכע אַזיאַטישע שטאָדט מיט באַזאַרען, מאָשעען און מעדרעסעס.

פונקט עלף אוהר האט מען אָנגעהויבען צו קלינגען אויפ'ן באַהנהאָף, דאס איז געווען א צייכען, אַז עס איז געקומען דער מאַנדאַרין — בעאַמטער, וועלכער וועט איבערקוקען אונזערע פאַספּאָרטען און אונזערע זאַכען. אַלע פּאַסאַזשירען, געגען אַכציג מענשען, האבען זיך פערזאַמעלט אין א גרויסען זאַל און יעדער האט געמוזט ווייזען זיינע דאָקומענטע. ווען מען האט געפונען, אַז זיין פאַספּאָרט איז אין אָרדנונג, האט מען אַרויפגעלעגט אויף איהם א כינעזישען זיגעל און מען האט איהם געגעבען א טשעק, ער זאָל ווייזען זיינע זאַכען פאַר אַנאַנדער מאַנדאַרין.

דער ערשטער מאַנדאַרין איז געווען א מאַן פון א יאָהר פופציג מיט א לאַנגען צאָפּ, מיט לאַנגע וואָנציעס און מיט א פּאַאַר גרויסע ברילען אויף זיין פּלאַציגער נאָז, מיט א פּאַאַר קרומע אויגען, פעט און קיילעכדיג, וויא א קירבוס, אָנגעטאָהן אין ברייטע, רייכע קליידער, מיט א רויטען קנאָפּ אויפ'ן הוט.

דאס איז געווען דער הויפּט בעאַמטער פון דעם צאָלל־אַמט — טאַמאָזשניא — קאַשגאַר. לעבען איהם איז געזעסען א צווייטער מאַנדאַרין, וועלכער האט גערעדט גאַנץ גוט רוסיש, און לעבען איהם איז געשטאַנען א דאָלמעטשער, וועלכער האט גערעדט דייטש, פראַנצייזיש און ענגליש.

איך האב געהאט דאס גליק צו זיין דער ערשטער, וועלכער האט זיך פאָר־געשטעלט פאַר דעם גראָבען מאַנדאַרין. איך האב געוויזען מיין פאַספּאָרט מיט אַלע וויזאַ'ס און יאַווקאַ'ס פון אַלערליי קאָנסול'ן און בעאַמטע, און מען האט מיר קיינע שוועריגקייט געמאַכט. דער גרויסער מאַנדאַרין האט געגעבען א ווינק און דער קליינער מאַנדאַרין האט אַרויפגעלעגט אויף מיין פאַספּאָרט א גרינעם שטעמפּעל מיט דעם כינעזישען פראַנאָן, — דאס וואַפען — גערב — פון כינא.

נאך מיר איז געקומען דער אקטער קאטרען מיט זיין פרוי. אויך מיט זייא האט מען קיינע צערעמאָניען געמאכט און מען האט זיי דורכגעלאָזען. זיי זיינען באלד אנטלאָפען, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך ארויסגעחאפט פון א געפענגניס, איך אָבער בין געבליעבען. עפעס בין איך דאָך א ספעציאל קאָררעספאָנדענט פון „דעם 20סטען יאהרהונדערט," איך דארף דאָך בעשרייבען אין מיין צייטונג דיא צערע־מאָניען פון א כינעזישער גרענעץ.

דער אמעריקאנער אליפלט לאַנגהעד און דיא ענגלענדערין מיסס האָרעשע בלועט זיינען צוגעקומען שטאָלץ און האבען געוויעזען זייערע פאספאָרטען, און מיר האט זיך אויסגעוויעזען, אז דער מאנדארין איז געווען העפליכער געגען זיי, וויא געגען אנדערע פאסאזשירען. פאר אמעריקא און ענגלאנד האט מען רעספעקט איבעראל. אמעריקא און ענגלאנד נעהמען זיך אָן פאר זייערע בירגער, דאס ווייס מען גאנץ גוט זאָגאר אין כינא.

מיט דיא איבעריגע פאסאזשירען: רוסען, טאטארען, פערזער, קירגיזען, יאמודען און אנדערע פעלקער האט מען אויך ניט געמאכט פיעל צערעמאָניען. יעדער האט געוויעזען זיין פאספאָרט, האט בעצאָהלט דיא טאקסע און דער שווערער כינעזישער גרינער זיעגעל האט זיך ארויפגעלעגט אויף זיין פאספאָרט.

ווען עס זיינען צוגעקומען צום טיש דיא כינעזען טשאַן־טשאַא און דאָקטאָר טיאָ־קינג און זיי האבען געוויעזען זייערע פאספאָרטען, האט דער מאנדארין א שמייכעל געטאָהן און דאָקטאָר טיאָ־קינג האט איהם געווונשט „צעהן טויזענד גוט מאָרגענס!" דאס איז אן עכט כינעזישע העפליכקייט, וועלכע מיר, אָרימע אייראָפעער, קענען עס ניט פערשטעהן.

נאך זיי איז צוגעקומען מאיאָר נולין און האט געוויעזען זיינע פאפירען. ווען ער איז פערטיג געוואָרען, איז ער צוגעקומען צו מיר און האט מיר א דריק געטאָהן דיא האנד, א צייכען, איך זאָל קוקען מיט ביידע אויגען, און ער האט רעכט גע־האט, דער גוטער מאיאָר, ווייל נאך איהם איז צוגעקומען צום טיש דער טאטארען פירסט סארוסקיאר מיט זיין פריינד אָדער מיניסטער האנדשיר.

אזוי וויא מיר האבען יעצט געוואוסט, אז פירסט סארוסקיאר רעדט גוט רוסיש, האבען מיר שוין מורא געהאט צו רעדען אן אייראָפעאישע שפראכע, פיעלייכט רעדט ער אויך פראנצייזיש? פיעלייכט אויך ענגליש? — מיר האבען אלזאָ געמוזט רעדען איינער צום אנדערן דורך געהיימע צייכענס. א דריק מיט דער האנד, א טרעט מיט'ן פוס, א ווינק מיט דיא אויגען און דערגלייכען.

וויא גרויס איז אָבער געווען אונזער שטוינען און אונזער איבערראשונג, ווען מיר האבען געזעהן, אז קוים האט פירסט סארוסקיאר און זיין פריינד חאנדשיר ארויפגעלעגט זייערע פאפיערן אויפ'ן טיש, האט זיך דער הויפט מאנדארין אויפגעהויבען פון זיין זיץ און האט געזאגט אונטערטהעניג און ערגעבען:

— איך דריק אויס צעהן טויזענד מאל מיין רעספעקט פאר דעם הויפט פערוואלטער פון דער טראנס־אזיאטישען אייזענבאהן.

ביי דיעזע ווערטער האט ער זיך פערנייגט ביז צו דער ערד.

אלזא דאס איז פירסט סארוסקיאר! ער איז דער הויפט בעאמטער פון דער כינעזישער אייזענבאהן! זאָ לאנג ער איז געפאָהרען אויף דער רוסישער אייזענבאהן, האט קיינער נים געוואוסט, ווער ער איז, און ער אליין האט עס נים געפונען פאַר נעטהיג זיך פאָרצושטעלען פאר דיא פאסאזשירען, יעצט אָבער ווען ער איז געקומען קיין כינא, האט ער זיך געמעלדעט, אז יעצט איז ער א זעהר וויכטיגע פערזאָן.

— און מיר האבען געמיינט, אז דאס איז נאר דער רויבער קי־טשאנג! האב איך געזאגט שטילערהייט צום מאיאָר. איך וויים גאנץ גוט, אז איהר, מאיאָר, האט איהם אויך געהאלטען פאר א רויבער.

דער מאיאָר האט מיך אוועק געשלעפט אין א ווינקעל און האט געזאגט שטילערהייט אויף פראנצייזיש:

— איך גלויב איהם נאך אלץ נים. אין כינא קען מען זעהר לייכט מאכען פאלשע פאפיערן, עס קען אויך זיין, אז דיעזע פאפיערן זיינען גע —

מעהר האט ער נים געקענט זאגען, ווייל אין דיעזע מינוט האבען מיר געהערט א געשריי:

— דאָנערוועטער! וואו איז מיין פאספאָרט? — צעהן טויזענד מאָל דאָנערוועטער!

דאס האט געשריען באראָן פאָן ווייסענשניצענדאָרף.

— וואו זיינען אייערע דאָקומענטען? האט געפרעגט דער כינעזישער דאָלמעטשער אויף דייטש.

— דאָנערוועטער! איך וויים נים! האט געשריען דער גראָבער באראָן.

— מאכט עס שנעלער, מיין הערר! האט דער דאָלמעטשער געזאגט שטרענג, מיר האבען נים פיעל צייט, דער צוג וועט באלד אוועק געהן.

איך האב מיך דערמאָנט אן מיין בכינגדען פאסאזשיר און האב געקאָזען דעם

דייטש שרייען דאָנערוועטער און בין געגאַנגען זעהן, וואס עס טהוט זיך מיט'ן באַגאַזש.

ערשט יעצט האב איך געקענט בעטראַכטען דעם כינעזישען צוג. ער איז געווען קליינער פון דעם רוסישען, זאָגאר דיא וואַגאָנס זיינען געווען עטוואס קליינער. איך האב א קוק געטאָהן אויף דעם באַגאַזש-וואַגאָן. מען האט יעצט אריבער גע־טראָגען דיא קאַסטענס און דיא פעקלעך פון דעם רוסישען וואַגאָן אין דעם כינעזישען. אין דיעזע מינוט האט מען געבראַכט דעם קאַסטען מיט מיין בלינדען פאַסאַזשיר און איך האב א ציטער געטאָהן.

— וואס וועט זיין, ווען מען וועט אויסגעפינען, אז דאָ ליעגט א מענש? האב איך מיר געטראַכט.

איך האב געזעהן, וויא מען האט אוועק געשטעלט דעם קאַסטען זעהר פאָר־זיכטיג: עס איז דאָך אָנגעשריעבען אויף איהם „גלאָז!" ווען אלע קאַסטען און פעק זיינען אריבערגעטראָגען געוואָרען אין כינעזישען וואַגאָן, זיינען אריינגעקומען אין וואַגאָן כינעזישע בעאַמטע און האבען אלעס איבערגעקוקט. איך בין דיא גאַנצע צייט געשטאַנען, וויא אויף הייסע קאָהלען, און האב געציטערט, גלייך וויא איך אליין וואָלט געליעגען אין קאַסטען.

ענדליך זיינען דיא כינעזישע בעאַמטע ארויסגעקומען. עס איז מיר אראָפּ־געפאַלען א שטיין פון הארצען: זיי האבען ניט אויסגעפונען, וואס פאר א סאָרט גלאָז עס ווערט געשיקט צו מאַדעמואַזעל זינקא מאַרקולעסקו.

איך האב שוין געוואָלט אריינגעהן אין מיין וואַגאָן, ווען מאַיאָר נולין איז צו־געקומען צו מיר און האט מיר געזאָגט שטילערהייט:

— לאָמיר צוגעהן צום ענדע צוג.

מיר זיינען צוגעגאַנגען צו דיא לעצטע וואַגאָנס און האבען געזעהן א סצענע, וועלכע איך וועל קיין מאל ניט פערגעסען. דיא בעאַמטע פון דער רוסישער אייזענ־באַהן האבען איבערגעגיבען צו דיא בעאַמטע פון דער כינעזישער אייזענבאַהן דעם וואַגאָן מיט דעם טויטען קערפּער פון דעם מאַנדאַרין יען לו. דיא פערזער, וועלכע זיינען געזעסען אין צווייטען וואַגאָן און האבען ביז אהער בעוואַכט דעם טויטען, זיינען ארויסגעגאַנגען פון וואַגאָן, און אנשטאט זיי זיינען אָנגעקומען צוואַנציג כינעזישע זשאַנדאַרמען מיט אן אָפיציער. אלע זיינען געווען בעוואַפענט מיט ביקסען און רעוואָלווערן, נור דער אָפיציער האט געטראַגען צוויא רעוואָלווערן אין גאַרטעל. א גרויסער מאַנדאַרין איז צוגעקומען און האט געזאָגט דעם אָפיציער עטליבע

ווערטער שטילערהייט. דער אָפיציער האט זיך פערנייגט זעהר טיעף און האט עפּעס געענטפּערט.

— וואס הייסט עס? האט מאַיאָר נולין מיך געפרעגט, קענט איהר זיך לאָזען איינרעדען, אז מען בעוואכט אזוי שטרענג א טויטען מאַנדאַרין? — האט איהר דען ניט געהערט, וויא דער כינעזע טשאַן־טשאָא האט מיר געזאגט, אז ער האט קיינמאל ניט געהערט פון א מאַנדאַרין, וועלכער האט געהייסען י ע ן ל ו? — וואס טהוט זיך דאָ? וואס קומט דאָ פאָר?

איך האב געוואָלט עפּעס ענטפּערן, אָבער אין דיעזע מינוט איז פירסט סארוסקיאר און זיין פריינד האנדשיר צוגעקומען צום וואגאָן מיט'ן טויטען מאַנ־דאַרין. יעצט האבען זיך אלע כינעזישע בעאַמטע פערנייגט פאר איהם. נון, דאס איז קיין וואונדער: ער איז דאָך דער הויפּט פערוואַלטער — אופּראַוולאַיושטשי — פון דיעזער אייזענבאהן.

ער האט געזאגט עטליכע ווערטער צום אָפיציער אויף כינעזיש, און דער אָפיציער האט איהם עפּעס געענטפּערט. מיר האבען ניט געהערט, וואס זיי האבען זיך געזאגט, און ווען מיר זאָלען געווען הערען, וואָלטען מיר עס אויך ניט פער־שטאַנען, ווייל ניט איך, ניט מאַיאָר נולין פערשטעהן קיין וואָרט כינעזיש.

איינינע מינוט שפּעטער האט מען אויסגערופען אויף רוסיש:

— אין דיא וואַגאָנס! דער צוג וועט באלד אָפּגעהן!

מיר זיינען אריינגעגאנגען אין אונזער שלאָף־וואגאָן און איך בין געווען העכסט צופריעדען צו געפינען דאָרט דעם קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו. ער איז געפאָהרען ביז פּעקין, ווייל ער איז געווען קאָנדוקטאָר נור פון דעם שלאָף־וואגאָן און דיעזער וואגאָן איז געגאנגען פון אוזון־אדא ביז פּעקין.

17טעס קאַפּיטעל.

אַן איבערראשענדע ענטדעקונג.

מיר זיינען יעצט אין כינא! דיא אייזענבאהן איז א כינעזישע, דער מאַ־שיניסט איז א כינעזע, דער הייצער א כינעזע, דער קאָנדוקטאָר א כינעזע, אין רעסטאָראַנט וואגאָן קאָכט מען כינעזישע עסענס. אלעס איז כינעזיש, זאָגאר דיא ליניע איז א כינעזישע, ווייל זיא האט נור איין פּאאר רעלסען. מיר דאַרפען אכזא ניט מורא האבען, אז עס וועט אָנקומען א צוג אונז ענטגעגען און מיר וועלען זיך צוזאמען שטויסען: אויף דיעזער ליניע געהט נור איין צוג און צווייא ציגע קענען זיך

בענגענען נור אויף א סטאציאָן. אויסערדעם האבען מיר ניט וואס מורא צו האבען פאר א צוזאמענשטויס, ווייל מיט אונז פאָהרט דאָך דער הויפט פערוואלטער פון דיעזער אייזענבאהן, דער פירסט סארוסקיאר.

איך מאך א לוסט־רייזע אין אלע וואגאָנס אום צו זעהן דיא נייע פאסא־זשירען, וועלכע האבען זיך אויפגעזעצט אין קאשגאר, מייסטענס זיינען עס טא־טארען אָדער כינעזען, מיט וועלכע איך קען מיך ניט צוזאמענרעדען, נור איין פא־סאזשיר איז מיר געפעלען, ווייל ער איז אַן אייראָפּעער.

אויף דעם ערשטען בליק האב איך דערקענט, אז דאס איז א גייסטליכער. ער איז צוואר גאנץ אייראָפּעאיש געקליידעט, אָבער א שארפעס אויג קען דאָך באלד דערקענען, אז ער געהערט צו דער שווארצער קאוואלעריע: ער איז א גייסטליכער. איך קען זאָגאר אויסענווענדיג זאגען, אז ער איז אַן ענגלענדער אָדער אַן אמעריקאנער, איך וויל מיך אָבער איבערצייגען, זעץ מיך לעבען איהם און ער־לויב מיר איהם צו פרעגען אויף ענגליש:

— וואוהין פאָהרט איהר, מיין העררע? וויא לאנג וועל איך האבען דאס פערגניגען צו פאָהרען מיט אייך צוזאמען?

אנפאנגס ענטפערט ער אויף מיינע פראגען זעהר אונגערן און נור איין וואָרט איבער צעהן, ענדליך געפינט ער דאָך, אז איך בין קיין ווילדער מענש און ער דער־צעהלט מיר, אז ער איז א מיססיאָנער פון אמעריקא. ער האט געפּרעדיגט דאס קריסטענטהום אין פיעלע שטעדט פון דעם רוסישען טורקעסטאן און האט אויס־געפונען צו זיין גרעסטען בעדויערן און צו זיין שרעקליכען שמערץ, אז דיא מחמדאנער ווילען ניט וויסען פון קריסטענטהום.

— דיא מחמדאנער זיינען זעהר פאנאטיש, האט דער אמעריקאנער מיסיאָנער זיך בעקלאגט, עס איז זעהר שווער זיי צו ערקלערן דיא הייליגע לעהרען פון קריסט־ענטהום. ווען מען וויל זיי עפּעס ערקלערן, ווייזען זיי אויף פון זייער קאָראן, אז זיי האבען בעסערע לעהרען. גאָה, בעווייז זיי, אז דער קאָראן איז פאלש!

— דאס קריסטענטהום מאכט אלזאָ וועניג פאָרטשריטע צווישען דיא מחמדאנער? האב איך געפרעגט.

— עס מאכט גאר קיינע פאָרטשריטע! האט דער אמעריקאנער מיססיאָנער געזיפצט. דאס פאָלק, דיא מאסע וויל גאר ניט הערען פון גאָט'ס זוהן; דיא גע־לערנטע אָבער ווילען אין קיין זאך ניט גלויבען, ווייל זיי האבען געלערנט דיא אראבישע פילאָזאָפיע. וואס קען מען מאכען מיט אזא פאָלק?

— וויא לאנג זייט איהר געווען אין טורקעסטאן? האב איך געפרעגט.

— צעהן יאהר, איז געווען דיא אנטוואָרט.

— און יעצט?

— פאָהר איך נאך כינא מיט דער האָפנונג, אז דיא כינעזען, וועלכע זיינען עבטע געצענדיענער, וועלען בעסער פערשטעהן דיא הייליגע לעהרען פון קריסטענ־טהום.

דער מיססיאָנער, רעווערענד יהושע דשאָנסאָן, איז מיר געפעלען און איך האב מיך בעשלאָסען מיט איהם בעסער בעקאנט צו ווערן. מיר האבען נאך גאנצע זעקס טעג צייט צו פאָהרען צוזאמען. איך וועל נאך געפינען גענוג געלעגענהייטען צו רעדען מיט איהם און ארויסצוקוועטשען פון איהם א גוטען ארטיקעל פיר מיינע צייטונג.

אויסער דעם מיסיאָנער דשאָנסאָן האב איך ניט געפונען ניט איין נייעם פאַ־סאזשיר, מיט וועלכען עס זאָל ווערטה זיין בעקאנט צו ווערן.

איך געה ווייטער און געפין דעם אמעריקאנער אָליפלט פערטיעפט אין א געשפרעך מיט מיסס האָרעשע בלועט. איך דענק, אז זיי רעדען פון ליעבע, פון פריינדשאפט, פון אכטונג צווישען מאן און פרוי; איך בייג מיך אָן צו זיי און איך הער מיט שטוינען און פערוואונדערונג, וויא מיסטער לאָנגהעד זאָגט:

— ווען עס זאָל אויסברעכען א קריעג צווישען רוסלאנד און כינא, וועל איך ניט קענען פערקויפען מיינע צעהנער.

— דערפאר וועל איך קענען קויפען זעהר ביללינ דיא לאנגע צעפּ פון דיא כינעזען, ענטפערט מיסס בלועט.

מען רעדט אלזא ווידער נור פון געשעפט. דאס האט מיך זעהר פער־דראָסען. ווען א מאן און א פרוי פערליעבען זיך, דארפען זיי דאך געפינען אנדערע מאטעריאלען פון וואס צו רעדען אלס פון געשעפט, אבער.... אך! אמעריקאנער און ענגלענדער קענען רעדען נור פון געשעפט, פון פרייזען, פון קויפען און פער־קויפען.

איך געה ווייטער און געפין מאיאָר נולין זיצען און זיך לאנגווייליגען. איך זעץ מיך לעבען איהם און ווער געוואָהר, אז ער איז קיין מאל ניט געווען אין כינעזישען טורקעסטאן און ער וויים יעצט פון דער געגענד אזוי פיעל, וויא איך.

— דאס איז זעהר אונאנגענעהם, זאָג איך צו זיך אליין, ביז אהער פלעגט מיר דער מאיאָר אויסהעלפען, ווען איך האב ניט געקענט בעזוכען א שטאָדט, יעצט אבער?

איך האב אוועקגערעדט איינינע צייט מיט מאיאָר נולין, און בין ווייטער גע־גאנגען. איך געפין דיא צוויא בינעזען טשאן־טשאָא און דאָקטאָר טיאָ־קינג זיצען און זיך אונטערהאלטען אויף זייער ארט. דער דאָקטאָר לעזט דאס אלטע איטאַ־ליענישע מעדיצינישע בוך און ערקלערט זיין יונגען פריינד, אז מען טאָר ניט עסען צופיעל.

עס ווערט מיר לאנגווייליג. איך געה צוריק אויף מיין פלאץ, נעהם מיין „אייזענבאהן פיהרער" און לעז, אז באלד וועלען מיר אריבער פאָהרען א היכצערנע בריק איבער דעם טייך יאמאניאר. דיא בריק איז איינס פון דיא גרעסטע וואונדער פון בינעזישע אינזשענערען.

— אין אמעריקא איז עס דאָך אינטערעסאנטער צו רייזען, זאג איך צו מיר אליין, אין אמעריקא קען מען ערווארטען, אז א בריק זאָל איינפאלען, אז דער צוג זאָל אראָפּ פון דיא רעלסען, אז דער קעסעל זאָל פלאצען, אָדער אז רויבער זאָלען אָנפאלען און בערויבען דעם צוג. וואס קען מען אָבער ערווארטען אויף אן אייזענ־באהן צוג אין בינא? ווען מען פאָהרט אכט טעג אויף אן אייזענבאהן אין אמע־ריקא, קען מען אָנשרייבען צעהן ארטיקעל פיר דיא בעסטע ציימונג, וואס קען מען אָבער מאכען אין בינא? — דאָ איז אלעס שטיל, אלעס רוהיג, אלעס פּאָליציייליך אין אָרדנונג. — נייעס! נייעס! וואו נעהמט מען נייעס?

איך געה ארום פון איין וואגאָן צום אנדערן, קוק מיך צו צו יעדען פּאסאזשיר און גיב מיר אלע מעגליכע מיה צו מאכען בעקאנטשאפטען, וואס העלפט עס אָבער? איך געפין דאָך קיין נייעס.

צום אונגליק נאך געהט דער בינעזישער צוג זעהר לאנגזאם, אין בינא איילט מען זיך ניט, אין בינא האט מען צייט. דער צוג שלעפּט זיך, גלייך וויא מען וואָלט געפאָהרען מיט אָקסען, און דאס איז זעהר לאנגווייליג. עס איז וואהר, אז איך קען יעצט גוט בעטראכטען דיא געגענד, אָבער אויך דאס איז ניט אינטערעסאנט. עס איז א שעהנע געגענד, גוט בעארבייטעט, בעזעסען און בעפלאנצט מיט אלערלייא פרוכט־ביימער, אָבער דאס איז אלעס.

נעגען פינף אוהר פאר נאכט זיינען מיר אָנגעקומען אין יארקאנד, א גרויסע שטאָדט אין בינעזישען טורקעסטאן. איך און מאיאָר נולין זיינען געפאָהרען זעהן דיא שטאָדט, אָבער יארקאנד איז אן עכט אזיאטישע שטאָדט און איך האב דאָרט קיין נייעס געפונען, אויסער פיעלע בינעזען.

מיר זיינען צוריק געפאָהרען צו דער סטאציאָן און איך בין געווען אזוי אונ־צופריעדען מיט זיך אליין, אז איך האב קוים דערווארט דיא נאכט, איך זאָל מיך

לעגען שלאָפען. פאַרטאָג האָב איך מיך אויפגעחאַפּט און בין געלאָפען מאַכען א בעזוך מיין בלינדען פאַסאַזשיר. ער איז געשלאָפען געשמאַק און איך האָב געמוזט איהם אויפוועקען.

— נון, קינקאַ, יעצט זייט איהר שוין זיכער, האָב איך געזאָגט צו איהם, דיא כינעזישע בעאַמטע אין קאַשגאַר האָבען ניט געפונען פאַר נעטהיג צו עפענען א קאַסטען גלאָז, וועלכער געהט דירעקט נאָך פעקין.

מיט דיעזע ווערטער האָב איך איהם געגיבען איינינע פריכטע און לעבענס־מיטעל, וועלכע איך האָב געקויפט פאַר איהם אין סאַרקאַנד. איך האָב נאָך גע־רעדט מיט איהם איינינע מינוט און בין צוריק געגאַנגען אין מיין וואַגאָן.

געגען צעהן אוהר אין דער פריה איז דער צוג אָנגעקומען אין חאָטאַן, איינע פון דיא גרעסטע פאַבריק שטעדט אין כינאַ. חאָטאַן איז בעריהמט אין דער וועלט מיט זיינע וועבערייען. עס ווערן דאָרט געוועבט און געמאַכט דיא טהייערסטע שטאָפען און דיא פיינסטע שאַלען אין גאַנץ אזיען.

קוים זיינען מיר אָנגעקומען אויף דעם באַהנהאָף און איך האָב געוואָלט אַראָפגעהן פון וואַגאָן, אום צו פאָהרען אין שטאָדט, איז פּאָפּאָוו אריינגעקומען אין וואַגאָן און האָט געזאָגט צו מיר:

— העדר סען־סיר, עס איז דאָ פאַר אייך א טעלעגראַמע, דער סטאַציאָנס־שעף — נאַטשאַלניק סטאַנציאי — האָט זיא מיר נור וואָס געגעבען.

איך האָב ערוואַרטעט טעלעגראַמען פון מיין צייטונג אין פאַריז, ווייל איך האָב פון וועג עטליכע מאָל טעלעגראַפירט נאָך פאַריז.

איך האָב גענומען דיא טעלעגראַמע און האָב זיא דורכגעלעזען:

„העדר קלאָד סען־סיר, חאָטאַן, כינאַ."

„אין דעם לעצטען וואַגאָן פון אייער צוג געפינט זיך ניט דער טויטער קערפּער פון א מאַנדאַרין, זאָנדערן פונפציג מילליאָן פראַנקס אין געלד, וועלכע כינאַ האָט געליעהען פון פערזיען. אזוי האָט אונז טעלעגראַפירט אונזער ספּע־ציאַל קאָררעספּאָנדענט אין טעהעראַן — דיא הויפּט־שטאָדט פון פערזיען. מיר האָבען עס שוין זאָגאַר געדרוקט אין אונזער צייטונג."

„וויטער זאָלט איהר זיין פאָרזיכטיגער און זיך גוט איבערציינען, אויב א זאַך איז ריכטיג, איידער איהר טעלעגראַפירט אונז."

„דאס 20טע יאהרהונדערט."

דיא טעלעגראַמע איז אַרויסגעפאַלען פון מיינע הענד און איך בין גע־בליעבען שטעהן, וויא א פערשטיינערטער. ווען איך האָב טעלעגראַפירט נאָך פּאַריז, אַז מען פיהרט דעם טויטען קערפּער פון דעם מאַנדאַרין י ע ן ל ו און א בעזונדערן וואַגאָן, האָב איך גערעכענט, אַז איך וועל איבערראשען גאַנץ פּאַריז, דיא גאַנצע וועלט, אַם ענדע מאַכט מען מיר נאַר פּאַרווירפע און מען בעווייזט מיר, אַז איך בין קיין פעהיגער צייטונגס מאַן. דאָס האָט מיך געקרענקט, דאָס האָט מיך פערדראָסען.

18טעס קאַפּיטעל.

אַ האָכצייט אין אַ וואַגאָן.

איך האָב פערגעסען דיא שטאָדט האַטאַן און דיא גאַנצע וועלט. איך בין געוואָרען בייז, אונרוהיג, אונצופריעדען און אויפגערעגט.

— אַזוי? האָב איך געזאָגט צו זיך אַליין, אין יענעם וואַגאָן געפינען זיך נאַר מילליאָנען? — וויא עס ווייזט אויס, האָט דיא פערזישע רעגיערונג אָפּגע־מאַכט מיט דער כינעזישען רעגיערונג, אַז מען זאָל זאָגען פאַר אַלעמען, אַז אין יענעם וואַגאָן געפינט זיך דער טויטער קערפּער פון א מאַנדאַרין. דיא מחמדאַנער טאָרען ניט זיך צוריהרען צו א טויטען, מען ווערט ניט ריין — טמא, ווען מען ריהרט אָן א טויטען. — יעצט פערשטעה איך, פאַר וואָס מען בעוואַכט שטאַרק דעם טויטען......

איך בין אויפגעשפּרונגען פון מיין זיץ און בין אַרומגעלאָפען אין וואַגאָן, וויא א וואַהנזיניגער.

— און דאָך האָב איך געמאַכט א גראָבען פעהלער, האָב איך געזאָגט צו זיך אַליין. — ווער האָט מיר געזאָגט, אַז דאָרט געפינט זיך א טויטער? — פּאָפּאָוו.— האָט אָבער פּאָפּאָוו אַבזיכטליך געוואָלט מיך אָפּנאַררען, אָדער ווייס ער אויך ניט, אַז דאָרט געפינט זיך קיין טויטער, זאָנדערן פונקעלנדע, גליצערנדע, גלענצענדע גאָלדשטיקע? — ווער ווייס עס? — עס איז גיכער צו גלויבען, אַז פּאָפּאָוו ווייס אויך ניט, וואָס עס ליגט אין יענעם וואַגאָן, מען האָט איהם אויך אָפּגענאַרט. — יעצט זעה איך, אַז מאַיאָר נולין איז דאָך א קלוגער מענש: ער האָט קיין מאָל ניט געגלויבט, אַז מען פיהרט דאָרט א טויטען מאַנדאַרין. ער האָט זאָגאַר געפרעגט דעם יונגען כינעזען טשאָן־טשאַ, אויב ער האָט אַמאָל געהערט פון א מאַנדאַרין י ע ן ל ו?

דיעזער געדאנק האט מיך אביסעל בערוהיגט.

— מאיאר גולין איז א קלוגער מאן און דאך האט ער ניט געקענט אייסנעד פינען, אז מען פיהרט אין יענעם וואגאן אזוי פיעל גאָלד. איך בין אויך נור א מענש און האב געקענט א טעות האבען.

באלד אָבער זיינען אנדערע געדאנקען געקומען מיר אין קאָפּ.

— וויא אזוי האט דער קאָררעספּאָנדענט פון טעהעראן אויסגעפונען, אז מען שיקט פונפציג מילליאָן אין גאָלד און מען זאגט נור פאר דער וועלט, אז דאס פיהרט מען א טויטען מאנדארין? ער, יענער קאָררעספּאָנדענט, איז דאך אויך נור א מענש און ער איז עס געוואָהר געוואָרען. — איך האב געמאכט א פעהלהר, א גראָבען פעהלער, און איך פערדיען דיא פּאָרווירפע, וועלכע מיין צייטונג האט מיר געמאכט.

איך בין געוועזען אזוי אויפגערעגט, אזוי בייז אויף זיך אליין, אז איך האב ניט בעמערקט, וויא דיא צייט איז אוועק און דער צוג האט גערי'הרט. מיר זיינען שוין געוועזען ווייט פון חאָטאָן.

ענדליך האב איך מיך אביסעל בערוהיגט און בין צוגעגאנגען צום מאיאָר.

— ווייסט איהר וואס פאר א טויטען מאנדארין מען פיהרט אין לעצטען וואגאָן? האב איך איהם געפרעגט.

— איך ווייס עס ניט, האט דער מאיאָר געענטפערט, איך ווייס נור, אז מען פיהרט קיין טויטען.

— מען פיהרט א קאסטען מיט פונפציג מילליאָן פראנק אין גאָלד, האב איך געזאגט און האב איהם געוויזען דיא טעלעגראמע פון פּאריז.

— דאס קען זיין! יעצט פערשטעה איך, פאר וואס דיא כינעזישע רעגיערונג האט געשיקט א וואך פון צוואנציג זשאנדארמען מיט אן אָפיציער, האט מאיאָר גולין געזאגט.

— דענקט איהר, אז מיר זיינען זיכער? האב איך געפרעגט.

— איך דענק עס גאר ניש ט, האט דער מאיאָר געענטפערט, איך האב זעהר מורא, מיר זאָלען ניט ליידען פון .....

— דענקט איהר, אז דער בעריהמטער רויבער קי־טשאנג האט געקענט גע־וואָהר ווערן, אז מען פיהרט אזוי פיעל געלד אויף דיעזען צוג?

— אלעס איז מעגליך, הערר סען־סיר.

— וואס מיינט איהר דערמיט, מאיאָר?

— מיר וועלען באלד אריינפאָהרען אין א וויסטע געגענד, וואו די סטאַ־ציאָנען זיינען זעהר ווייט איינע פון דער אנדערער, דאן איז אלעס מעגליך.

— אָבער וויא אזוי קען דער רויבער קי־טשאנג געוואָהר ווערן, אז אין דיזען צוג געפינט זיך אזוי פיעל גאָלד?

— איהר ווייסט נים, ווער דיזער קי־טשאנג איז, האט דער מאיאָר גע־ענטפערט שטילערהייט. איך ראטה אייך, הערר סען־סיר, איהר זאָלט שטענדיג טראָגען אין קעשענע א געלאָדענעם רעוואָלווער.

אזוי וויא מיר האבען אזוי גערעדט, איז צו אונז צוגעקומען מיסטער אליפלט לאָננהעד און האט געזאגט צו מיר גאַנץ ערנסט:

— הערר סען־סיר, איך וויל אייך עפּעס בעטען, איהר קענט מיר טאָהן א גרויסע געפעליגקייט.

— איך בין בערייט צו טאָהן פון אייערט וועגען אלעס אין דער וועלט, האב איך געענטפערט, זאגט מיר נור, וואס קען איך טאָהן פאר אייך?

— איך וויל, איהר זאָלט זיין מיין צייגע — עדות.

— א צייגע? צו וואס? געגען ווען?

— איך וויל הייראטהען מיסס בלועט.

— הייראטהען? האב איך אויסגערופען פערוואונדערט.

— מיסס בלועט איז א טיכטיגע פרוי, א געשעפטס־פרוי, א פעהיגע פרוי, דארום וויל איך זיא הייראטהען.

— איך ווינש אייך גליק! איך דענק אויך, אז מיסס בלועט איז א טיכטיגע פרוי. איך וועל זיין אייער צייגע מיט'ן גרעסטען פערגניגען.

— איך מוז אָבער האבען נאך א צווייטען עידות.

— איך גלויב, אז מאיאָר נולין וועט זיך אויך ניט אָפּזאגען צו זיין אייער עידות, האב איך געזאגט, איבעריגענס, האבען מיר נאך צייט, ביז מיר וועלען קומען נאך פּעקין, וועלען מיר שוין געפינען גענוג עידות.

— ביז פּעקין? האט דער אמעריקאנער געפרעגט פערוואונדערט, דענקט איהר, הערר סען־סיר, אז איך וויל ווארטען, ביז מיר וועלען אנקומען אין פּעקין?

— דאן ווילט איהר הייראטהען, ווען מיר וועלען קומען אויף די סטאציאָן לאַן טשעאו, וואו דער צוג בלייבט שטעהן דריי שטונדען?

— אָה, ניין! אזוי לאַנג וויל איך ניט ווארטען, האט דער אמעריקאַנער אויסגערופען, אַן אמעריקאַנער, אַן עכטער יענקי קען ניט ווארטען!

— אלזאָ ווארדען ווילט איהר הייראַטהען מיסס בלועט?

— דאָ אויפ'ן צוג.

— אין וואַגאָן? האב איך אויסגערופען ערשטוינט.

— אין וואַגאָן, האט מיסטער אָליפלט לאַנגהעד געענטפערט גאַנץ רוהיג.

— אָבער דאַן מוזט איהר דאָך האבען —

— א גייסטליכען, האט דער אמעריקאַנער אויסגעחאַפּט ביי מיר, איך האב א גייסטליכען און נאָך אַן אמעריקאַנער גייסטליכען, רעווערענד יהושע דשאָנסאָן.

— דער מיססיאָנער פון אמעריקא?

— דער מיסיאָנער פון אמעריקא.

— און ער וויללינט איין צו פערהייראַטהען א פּאאר פאָלק אין א וואַגאָן, ווען דער צוג געהט?

— פאר וואס ניט? בעט איהם נור, ער וועט פערהייראַטהען אלע מענער און אלע פרויען, וועלכע געפינען זיך דאָ אין צוג.

איך האב מיך ניט געקענט איינהאַלטען און האב אויסגערופען:

— בראַוואָ, מיסטער לאַנגהעד! דיא אמעריקאַנער זיינען ווירקליך פּראַקטישע מענשען.

— מיר אמעריקאַנער האבען א רעגעל, אז וואס מען קען טאָהן היינט, זאָל מען ניט אָפּלעגען אויף מאָרגען, האט מיסטער לאַנגהעד געזאגט שטאָלץ.

— איך וויים, איהר, אמעריקאַנער, זאגט דאָך אויך: „טיים איז מאָני", צייט איז געלד.

— ניין, צייט איז צייט און געלד איז געלד. איך וויל ניט פערלירען א סענט אומזיסט און איך וויל ניט פערלירען א מינוט אומזיסט.

אזוי וויא דאס געוועזן בּאַדערט, אז אויף א הייראַטה'ס קאָנטראַקט אין אויסלאַנד מוזען זיין אונטערגעשריעבען פיער ציינען, צוויא פאר'ן ברייטיגאם און צוויא פאר דיא בראוט, האט דער אמעריקאַנער מיך געבעטען, איך זאָל איהם בעזאָרגען דיא איבעריגע צוויא ציינען.

דאס איז געווען ניט שווער, אָבער אויך ניט לייכט. איך האב אָנגעהויבען צו טראַכטען, וועמען איך זאָל איינלאַדען אלס ציינען. אלס דריטען ציינער האב איך איינגעלאַדען דעם אָקטער קאָטרען. ער האט מיט פערגניגען איינגעוויללינט

צו זיין אן עדות און האט זאָגאר פאָרגעשלאגען זיין פרוי, אלס „ב ר י י ד ס מ י י ד", אונטערפיהרערין.

דעם פיערטען צייגען איז מיר ניט לייכט געווען אויסצוגעפינען. איך האב געדרעכענט איינצולאַדען דעם באראָן פאָן ווייסענשניצענדאָרף, אָבער איך האב מיך איבערלעגט, אז דיעזער גראָבער דייטש איז מיר צו לאנגזאם, צו לעפיש, צו אונ־געלומפערט. איך האב דאן געדרעכענט צו בעטען דעם ענגלענדער, סער פרענסיס טראוועלין, איך האב מיך אָבער איבערלעגט, אז דער ענגלענדער איז צו שטאָלץ, ער בלאָזט פון זיך צופיעל.

ענדליך איז מיר איינגעפאלען, אז דער יונגער כינעזע טשאן־טשאָאָ קען זיין א גאנץ גוטער צייגע. דיעזער געדאנק איז מיר אזוי געפעלען, אז איך האב אויסגע־רופען אין דער הויך:

— גראַסאַרטיג! דיא האָכצייט וועט שטאטפינדען אין א וואגאָן אויף דער טראנס־אזיאטישער אייזענבאהן. דער ברייטיגאם איז אן אמעריקאנער, דיא בראוט איז אן ענגלענדערין, דיא צייגען זיינען צוויא פראנצויזען, איין רוסע און איין כינעזע!

ווען איך האב דערצעהלט דעם יונגען כינעזען טשאן־טשאָאָ, וועגען וואס עס האנדעלט זיך און וואס מען פערלאנגט פון איהם, איז ער שיער ניט אויפגע־שפרונגען פאר פרייד און האט אויסגערופען:

— איך וועל אונטערשרייבען מיין נאמען צעהן טויזענד מאל!

אלזא, דאס איז אָפּגעמאכט, טשאן־טשאָאָ וועט זיין דער פיערטער צייגע. יעצט בין איך געגאנגען צו מאדאם קאַטרען, דיא אַקטריסע, און האב איהר אָפיציעל געמעלדעט, וואס פאר אן עהרע מען וויל איהר דערוויזען. מאדאם קאַטרען האָט מיר געשענקט איינעם פון איהרע שעהנסטע שמייכלען און האט גע־זאגט פריינדליך:

— הערר סען־סיר, שרייבט אָן א טהעאטערשטיק מיט'ן נאמען: „דיא האָכצייט אין א וואגאָן", מיר וועלען עס שפּיעלען אין פּעקין און וועלען מאכען א מילליאָן פראנקס.

— איהר האט פאָלקאָמען רעכט, מאדאם, האב איך געענטפערט, איך קען עס אָבער טאָהן ערשט אין פּעקין, ווייל עס איז מיר שווער צו שרייבען אין וואגאָן.

אזוי וויא עס איז היינט שוין געווען צו שפּעט פאר דיא האָכצייט, האבען מיר זיא אָפּגעלייגט אויף מאָרגען, ניין אוהר אין דער פריה.

די זון איז באַלד אונטערגעגאַנגען און מיר זיינען אַלע געגאַנגען עסען אין רעסטאָראַן־וואַגאָן. ביים עסען האט מען גערעדט נור פון דער האָכצייט און מיר איז איינגעפאַלען, אז איך האב געמאַכט א גרויסען פעהלער, וואס איך האב איינ־געלאַדען דעם אַקטער קאַטרען אַלס צייגע און ניט דעם פירסט סאַרוסקיאר, דאס וואָלט געווען פיעל אינטערעסאַנטער, אָבער עס איז שוין געווען צו שפעט. אָפּגע־רעדט איז אָפּגערעדט!

מיר זיינען יעצט געפאָהרען אין א וויסטע און טרויעריגע געגענד און עס האט זיך זאָגאר ניט געוואָלט קוקען דורך דעם פענסטער פון וואַגאָן, וואו מען פאָהרט.

געגען צעהן אוהר ביי נאַכט זיינען מיר געבליעבען שטעהן אויף אייניגע מינוט בייא קליינער סטאַציאָן, דאָן האט דער צוג געדאַרפט בלייבען שטעהן א לענגערע צייט ערשט אויף דער סטאַציאָן טשערנטשען, א גרעסערע שטאָדט אין מאָנגאָליען. די איבעריגע קליינע סטאַציאָנען האבען מיך גאר ניט אינטערעסירט.

געגען עלף אוהר זיינען שוין אלע פּאַסאַזשירען געשלאָפען און איך האב מיך אריינגענב'עט אין באַגאַזש־וואַגאָן אום צו זעהן מיין פריינד קינקאָ, דעם בלינדען פּאַסאַזשיר.

ער איז געווען העכסט צופריעדען, וואס מען האט איהם ניט אויפגעהאַלטען אין קאַשגאַר און וואס מיר זיינען שוין ניט ווייט פון פּעקין, דאס הייסט, ניט ווייט פון זיין געליעבטע זינקא. ווען איך האב איהם דערצעהלט, אז מיר וועלען האבען מאָרגען אין דער פריה א האָכצייט אויפ'ן צוג, האט ער א זיפץ געטאָאן און געזאגט:

— גליקליכע מענשען! זיי דאַרפען ניט ווארטען, ביז זיי וועלען קומען נאך פּעקין!

— ניין, קינקאָ, מיר געפעלט ניט אזא האָכצייט, האב איך איהם געענטפערט, איך האב קיין צוטרויען צו דיעזע אמעריקאַנישע קונסט־שטיקע. איך גלויב זאָגאר, אז דער אמעריקאַנער וואָלט פיעל בעסער געטאָהן צו ווארטען, ביז ער וועט אָנ־קומען אין פּעקין און דאָרט הייראַטהען אין אמעריקאַנישען אָדער ענגלישען קאָנסולאט. הייראַטהען איז דאָך קיין קינדער־שפּיעל און מען דאַרף ניט זיין לייכטזיננינג.

איך בין ארויסגעגאַנגען שטיקערהייט פון באַגאַזש־וואַגאָן און האב מיך באַלד געלעגט שלאָפען.

19טעס קאפיטעל.

דיא האַכציים.

איך האב גוט געשלאָפען און בין אויפגעשטאנען גאנץ פריה. איך האב גע־פרעגט דעם קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו, וואו מיר געפינען זיך ערגעץ אין דער וועלט, און ער האט מיר געענטפערט:

— מיר זיינען נור וואס אוועקגעפאָהרען פון דער סטאציאָן טשערטשען.

— אלזא האב איך פערשלאָפען טשערטשען! האב איך אויסגערופען.

— איהר האט גאר נישט פערלאָרען, הערר סע־סיר, האט פּאָפּאָוו געזאגט, עס איז ניטאָ וואס צו זעהן אין יענער שמוציגער שטאָדט.

איך האב באלד געפונען מאיאָר נולין און האב איהם געפרעגט, וואס הערט זיך עפּעס נייעס?

— גיט א קוק אין דעם וואגאָן צוויימער קלאסע, דאָרט זיצט א טאטאר, וועלכען איך האב ביז אהער ניט געזעהן, ער געפעלט מיר ניט, האט מאיאָר נולין געזאגט צו מיר שטילערהייט.

איך בין אריינגעגאנגען אין וואגאָן צוויימער קלאסע און האב באלד דערקענט דעם נייעם פּאסאזשיר. דאס איז געוועזן א הויכער, שטארקער, קרעפטיגער מאן מיט א ווילדעס געזיכט, מיט א פּאאר פייערדיגע אויגען, מיט א געדיכטער שווארצער באָרד. ער איז מיר אויך ניט געפעלען.

איך בין צוריק געגאנגען צו מאיאָר נולין און האב איהם דערצעהלט, אז דער נייער פּאסאזשיר געפעלט מיר אויך ניט.

— לאָמיר פרעגען פּאָפּאָוו'ן, האט מאיאָר נולין געזאגט.

מיר האבען געפרעגט פּאָפּאָוו'ן, ווען דיעזער פּאסאזשיר איז אָנגעקומען און וואוהין ער פאָהרט.

— ער איז אָנגעקומען אויף א קליינע סטאציאָן פאר טשערטשען, האט פּאָ־פּאָוו געענטפערט, וואוהין ער פאָהרט, ווייס איך ניט, ווייל ער האט קיין באגאזש און דיא ביכעטען אויף דיעזע סטאציאָנען זיינען געדרוקט אין כינעזיש.

— וויא געפעלט אייך דיעזער נייער פּאסאזשיר? האב איך ווייטער גע־פרעגט.

— ווען ער איז ארויפגעקומען, איז דער הויפּט פערוואלטער פון דיעזער אייזענבאהן ליניע, פירסט סארוסקיאר, געשטאנען אויף דער פּלאטפּאָרם פון וואגאָן

און ער האט עפּעס געפרעגט דעם נייעם פּאסאזשיר אויף כינעזיש. זיי האבען דאן גערעדט עטליכע מינוט.

— אלזא וואס דענקט איהר פון איהם ?

— איך דענק, אז ער איז אויף א בעאמטער פון דער אייזענבאהן, האט פּאפּאוו געענטפערט.

איך האב אָנגעהויבען צו זוכען דעם פירסט סארוסקיאר און האב איהם גע־פונען שטעהן אויף דער פּלאטפארם פון דעם וואגאן ערשטער קלאסע מיט זיין פריינד האנדשיר. זיי זיינען געווען פערטיעפט אין א געשפּרעך און האבען גערעדט אזוי שטיל, אז עס איז מיר געווען אונמעגליך צו הערען, וואס פאר א שפּראכע זייא רעדען.

פּלוצלינג האט זיך א לייכטע האנד ארויפגעלעגט אויף מיין פּלייצע. איך האב מיך אומגעקוקט און האב דערזעהן דעם מיססיאָנער יהושע דשאָנסאָן.

— גוט מאָרגען !

— גוט מאָרגען !

— איהר האט וואהרשיינליך פערגעסען, אז מיר האבען הייגט א האָכצייט, האט דער אמעריקאנער מיסיאָנער געזאגט מיט א האָניג זיסען שמייכעל.

— איך האב גאר ניט פערגעסען, העדר דאָקטאָר.

אן אמעריקאנער גייסטליכער האט ליעב, מען זאָל איהם רופען דאָקטאָר, פאר וואס זאָל מען עס איהם ניט צוליעב טאָהן ?

— איך האב גאר ניט פערגעסען, דאָקטאָר, האב איך געענטפערט, אָבער עס איז יעצט ערשט אכט אוהר און דיא האָכצייט וועט שטאטפינדען פונקט ניין. אלזא האבען מיר נאך א שטונדע צייט.

— א שטונדע צייט איז ניט פיעל, האט דער פרומער מאן בעמערקט.

אין דער וואהרהייט האב איך יא פערגעסען דיא האָכצייט, און איך האב מעהר געטראכט פון דעם נייעם פּאסאזשיר, וויא פון דעם אמעריקאנערס האָכצייט. יעצט ווען דער גייסטליכער האט מיך דערמאָנט, בין איך צוגעגאנגען צו מאיאר נולין און האב געזאגט צו איהם :

— מיר מוזען זיך איבערטאָהן, מיר דארפען דאך געהן צו דער טרויאונג (חופה).

— מיר קומט פאָר דיא גאנצע געשיכטע מיט דער האָכצייט אלס א לעבער־ליכע קאָמעדיע, צו וועלכער מען דארף זיך גאר ניט איבערטהון, האט מאיאר נולין געזאגט.

— ווען מיר געהן אין א טהעאטער, טהוען מיר זיך אויך אָן שעהנער, וויא ווען מיר געהן אויף דער גאס וועגען געשעפטען, האב איך בעמערקט.

מיר זיינען אלזאָ געגאנגען זיך איבערטאָהן. מאיאָר נולין האט זיך אָנגעטאָהן זיין מונדיר אלס מאיאָר פון דער רוסישער אַרמעע, איך האב אָנגעטאָהן א שווארצען פראַק.

ווען איך האב ווידער בעגעגענט דעם מאיאָר, האט ער מיך גע־פרעגט:

— האט איהר אריינגעשטעקט אין קעשענע אייערע רעוואָלווערס?

— ניין! איך געה דאָך אויף א האָכצייט.

— איך ראטה אייך, וויא א פריינד, נעהמט מיט אייערע רעוואָלווערס, האט מאיאָר נולין געזאגט ערנסט און פינסטער.

איך האב איהם צוליעב געטאָהן און מיר זיינען געגאנגען אויף די האָכצייט.

די טרויאונג האט שטאטגעפונען אין רעסטאָראַן־וואגאָן, מיר האבען אלזאָ געמוזט דורכגעהן אלע וואגאָנס. וויא איבערראשט בין איך געווען, ווען איך האב געפונען אין יעדען וואגאָן א בויגען פאפּיער צוגעשלאגען צו דער טהיר מיט פאָלגענדער איינלאדונג.

„מיסטער אליפלט לאַנגהעד פון דער פירמא ווהיסקי, בארלי ענד קאָמפּ. ניו יאָרק, אמעריקא, לאדעט איין אלע פּאסאזשירען פון דיעזען וואגאָן אויף זיין טרויאונג מיט מיסס האָרעשע בלוטט פון דער פירמא האָלמס — האָלמס פון לאָנדאָן, ענגלאנד, אין רעסטאָראַן־וואגאָן פון צוג נומער 5. רעווערענד דאָקטאָר יהושע דשאָנסאָן פון באָסטאָן, אמעריקא, וועט פּאָלציעהען די טרויאונג־צערעמאָניע. (מסדר קידושין זיין).“

אזעלכע איינלאדונגען זיינען געווען אָנגעשלאָגען אויף די טהירען פון די וואגאָנס ערשטער און צווייטער קלאסע. פּאסאזשירען דריטער קלאסע, האט דער אמעריקאנער ניט איינגעלאדען.

איך פרעג פּאָפּאָוו'ן, וואו מיר געפינען זיך יעצט און ער ענטפערט מיר:

— פונפציג וויאָרסט פון טשערטשען און הונדערט און פונפציג וויאָרסט פון דער סטאַציאָן טשארקילאָק.

מיר זיינען אריין אין רעסטאָראַן־וואגאָן און געפינען דאָרט שוין איינינגע געסט.

דיא טאַטארען און דיא כינעזען זיינען העכסט פעראינטערעסירט צו זעהן א האַכ־צייט פון א פראַנדשי, א פרעמדען, אַן אייראָפּעער. זיי זיינען דארום געקומען פריהער.

באלד איז אָנגעקומען דער כינעזע טשאַן־טשאַ מיט זיין פריינד, דאָקטאָר טיאַ־קינג, וועלכער איז געקומען מיט זיין מעדיצינישעם בוך, געשריעבען אין 17טען יאהרהונדערט. דאס בוך איז געווען פערבויגען אויף דעם קאפּיטעל: „דיא ערשטע הילף פיר פעראונגליקטע“. דאָ האבען זיך געפונען מיטעל, וועלכע מען זאָל געברויכען פיר דערטרונקענע, געהאנגענע, פערטשאַדעטע און דערגלייכען.

— דאָקטאָר, האט טשאַן־טשאַ געפרעגט, דאָקטאָר, דענקט איהר, אז א האָכצייט איז אויך אַן אונגליק? איז דאָ עפּעס א מיטעל נעגען אזא אונגליק?

דאָקטאָר טיאַ־קינג האט געוואָרפען א בליק פול מיט פאָרווירפע אויף זיין יונגען פריינד און האט גאר ניט געענטפערט.

דער אקטער קאַטרען מיט זיין פרוי זיינען באלד אָנגעקומען. מאדאם קאַטרען האט אויסגעזוכט א קלייד פון א טהעאטער קעניגין און האט עס אָנגע־טאָהן ביי אזא וויכטיגער געלעגענהייט. זיא איז מיר גאַנץ גוט געפעלען אין דיעזען קלייד: זיא איז געווען א טהעאטער קעניגין. דיא טאַטארען, מאָנגאָלען און אנדערע אזיאטען זיינען געווען איבערראַשט און האבען זיך אָנגעבויגען ביז צו דער ערד, ווען זיי האבען דערזעהן דיעזע טהעאטער קעניגין מיט איהר לאַנגען שלייף, וועלכער האט אויסגעקעהרט דעם גאַנצען וואַגאָן.

איך האב אָנגעהויבען צו זוכען מיט דיא אויגען דעם פירסט סאַרוסקיאַר און האב איהם ניט געפונען צווישען דיא געסט.

— עס וואונדערט מיך, וואס איך זעה ניט דעם אָבער־פערוואלטער, גלאַווני אופּראַוולִיאַיאושטשי, פון דער כינעזישער באַהן, האב איך געזאגט שטילערהייט צו מאַיאָר נולין.

— וואהרשיינליך איז ער בעשעפטיגט, האט מאַיאָר נולין געענטפערט פינסטער.

איך האב א קוק געטאָהן מאַיאָר נולין אין דיא אויגען און מיר האט זיך אויסגעוויעזען, אז ער איז היינט מעהר פערטראַכט, מעהר ערנסט, מעהר פינסטער, וויא ביז אהער.

— וואס איז מיט דיעזען מענשען? האב איך געפרעגט זיך אליין, פאר וואס איז ער אזוי פערטראַכט?

איך האב געוואָלט איהם פרעגען פריי און אָפענהערציג, וואס עס איז מיט איהם, אין דיעזע מינוט אָבער איז אריינגעקומען דער ברייטיגאם — חתן — מיסטער אליפלט לאַנגהעד.

ער איז געווען אָנגעטאָהן אין א שווארצען ראָק, מיט א בלום אין דעם אייבערסטען לאָך, אין א צילינדערהוט און אין ווייסע האנדשוה. מיר האט זיך אויסגעוויעזען, אז ער איז אָנגעטאָהן, וויא א געשעפטס־רייזענדער, וועלכער געהט מאַכען א וויזיט א רייכער פירמאַ, וואו ער וויל נעהמען א גרויסע בעשטעללונג — אָרדער.

באַלד נאָך איהם איז אָנגעקומען דער גייסטליכער, רעווערענד דאָקטאָר יהושע — דשאָזשוא — דשאָנסאָן אָנגעטאָהן וויא א גייסטליכער.

קוים איז ער אריינגעקומען אין רעסטאָראַן־וואַגאָן, האט ער ארויסגענומען פון בוזים א פאַפּיער און האט זיך געווענדעט צו אַלע פערזאַמעלטע געסט מיט פאָלגענדע ווערטער:

— מיינע הערען, דאס איז דער הייראַטהס קאָנטראַקט צווישען מיסטער אליפלט לאַנגהעד פון ניו יאָרק און מיסס האַרעשע בלועט פון לאָנדאָן. —

— ווארט א מינוט! האט דער ברייטיגאם געבעטען, מיסס בלועט איז נאָך ניטאָ.

אין דיעזע מינוט איז מיסס בלועט אריינגעקומען אין וואַגאָן. זיא איז געווען אָנגעטאָהן אין איהרע רייזע קליידער. זיא האט זאָגאר ניט געפונען פאַר נעטהיג זיך אָנצוטאָהן וויא א בראַוט.

— יעצט קענט איהר לעזען אונזער האָכצייטס־קאָנטראַקט, האט דער אַמע־ריקאַנער געזאָגט.

דער גייסטליכער האט אָנגעהויבען צו לעזען:

— מיסטער אליפלט לאַנגהעד פון ניו יאָרק און מיסס האַרעשע בלועט פון לאָנדאָן האבען פון זייער אייגענעם פרייען ווילען בעשלאָסען צו הייראַטהען און צו גרינדען א נייע פירמאַ אונטער דעם נאָמען: „לאַנגהעד, בלועט ענד קאָמפּ.“ זייא וועלען האַנדלען מיט פאַלשע......

אין דיעזע מינוט האט עס א וואָרף געטאָהן מיט'ן וואַגאָן, אז אַלע פּאַ־סאַזשירען זיינען שיער ניט אומגעפאַלען, און דער לאָקאָמאָטיוו האט אָנגעהויבען צו פייפען האַסטיג, אונרוהיג, קורץ, געפאהר!

— ארויס פון וואַגאָן! אראָפּ פון צוג! האט מאַיאָר נולין קאָמאַנדירט.

20טעם קאפיטעל.

דער רויבער קי-טשאנג.

עס האט אזא וואָרף געטאָהן מיט'ן וואגאָן, אז פיעלע פאסאזשירען זיינען אומגעפאלען און האבען זיך צושלאגען די הענד, די פיס, די קעפ אָדער אנדערע טהיילען פון קערפער. אייניגע האבען געקרעכצט, אנדערע האבען געזיפצט, ווידער אנדערע האבען געוויינט.

קוים אָבער האט מאיאָר נולין אויסגערופען מיט זיין הויכער, פעסטער, בע־פעהלענדער שטימע:

— ארויס פון וואגאָן!

איז יעדער, ווער עס האט זיך נור געפיהלט שטארק גענוג ארויסצושפרינגען, צוגעקומען צו דער פלאטפאָרם און איז אַרויסגעשפרונגען פון וואגאָן.

פירסט סארוסקיאר, זיין פריינד האנדשיר און פיער אנדערע סאטארען זיינען געווען די ערשטע, וועלכע זיינען אראפגעשפרונגען פון צוג. יעדער פון זיי האט געהאלטען זיין קרומען שווערד, דעם קינדשאר, אין איין האנד און אין דער אנדערער האנד א געלאָדענעם רעוואָלווער.

מאיאָר נולין און איך זיינען אראָפגעשפרונגען נאך זיי, לאך אונז זיינען אראפ־געשפרונגען פיעלע פון די איבעריגע געסט אויף דער האַלבציג פון דעם אמעריקא־נער מיט דער ענגלענדערין.

אין דער ערשטער מינוט האבען מיר ניט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך ארום אונז און מיט אונז. א הויכע, גראָבע, בייזע שטימע האט אויסגערופען:

— וואס איז דאס? איך האב א ביילעט גלייך נאך פעקין און די אייזענ־באהן איז נאך ניט געענדיגט? איך פערליער מיין צייט אומזיסט!

דאס האט געשריען דער דייטש, באראָן פאָן ווייסענשניצענדאָרף.

מיר האבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן מיט שרעק און שטוינען, אז דער צוג איז אראָפ פון די רעלסען, דאס הייסט, אז מען האט צונעמען די רעלסען און דער צוג שטעקט אין זאמד.

— וואס הייסט דאס? האט געשריען און געליארמט באראָן פאָן ווייסענ־שניצענדאָרף, וויא אזוי לאָזט מען עס פאָהרען אויף אן אייזענבאהן, וועלכע איז ניט געענדיגט? איך וועל מיך בעקלאגען ביים קייזער......

— מיין הערר, דיא באהן איז גענענדיגט, אָבער דאָ האט פּאסירט אַן אונגליק, רויבער האבען אוועק גענומען דיא רעלסען, אום צו מאכען, אז דער צוג זאָל בלייבען שטעהן, האט פּאָפּאָוו געענטפערט.

ערשט יעצט האב איך דערזעהן פּאָפּאָוו'ן און האב איהם געפרעגט:

— וואס איז דאָ געשעהן?

— איך האב מורא, אז דער בעריהמטער רויבער קי־טשאַנג איז אויף אונז אָנגעפאַלען, האט פּאָפּאָוו געענטפערט טרויעריג, זיין באַנדע האט עס צוגומען דיא רעלסען, אום דער צוג זאָל בלייבען שטעהן.

קוים האבען דיא פּאסאזשירען דערהערט דעם נאמען קי־טשאַנג, האבען זייא אָנגעהויבען צו ציטערן. זיי האבען גוט געוואוסט, אז דער רויבער קי־טשאַנג שוינט קיינעם ניט.

— דענקט איהר, פּאָפּאָוו, אז קי־טשאַנג וויים, וואס פאַר א טויטען מאַנ־דארין מען פיהרט אין לעצטען וואַגאָן?

— קי־טשאַנג וויים אַלעס, איז געווען דיא אַנטוואָרט.

מאיאָר נולין האט זיך אָנגעבויגען צו מיר און האט מיר געזאגט שטילער־הייט:

— איך ווייס ניט, ווער עס איז דער רויבער: קי־טשאַנג אָדער פירסט סאַרוסקיאר.

— דאס איז אונמעגליך, מאיאָר! פירסט סאַרוסקיאר איז דאָך דער הויפּט־פערוואַלטער פון דער כינעזישער באהן?

— הויפּט־פערוואַלטער אָדער הויפּט־רויבער, האט דער מאיאָר געענטפערט רוהיג.

— דאס גלויב איך ניט!

— וויא איהר ווילט זיך, הערר סען־סיר! —

מעהר האב איך ניט געקענט רעדען, פון הינטער א בערגעל האבען זיך ארויסגעוויזען דיא קעפּ פון עטליבע ווילדע טאַטארען.

— מיר מוזען זיך פערטהיידיגען, האט מאיאָר נולין אויסגערופען, מיר מוזען קעמפּפען ביז צו לעצט! לאָמיר וועניגסטענס פערקויפען אונזער לעבען אזוי טהייער, וויא נור מעגליך.

— ער האט רעכט! האט מען געשריען, אויף אַלע מעגליבע שפּראַכען.

אַלע פּאַסאַזשירען זיינען אראָפּגעשפּרונגען פון צוג און האבען זיך פערזאַמעלט

b.

ארום אונז. יעדער איז געווען בעוואפענט, יעדער האט געהאט ביי זיך א רעוואָל־ווער, א קינדשאר — א קרומען שווערד — אָדער אנאַנדערע וואפע.

אייניגע הונדערט שריט פון דעם אָרט, וואו דער צוג איז אראָפּ פון דיא רעלסען, האט זיך געפונען א בערגעל, בעוואקסען מיט ניעדעריגע, אָבער גאנץ געדיכטע ביימלעך. דאָרט האבען דיא רויבער זיך בעהאלטען. יעצט זיינען זייא ארויסגעקומען. עס איז געווען אונמעגליך צו צעהלען, וויפיעל רויבער עס האבען זיך דאָרט געפונען, אָבער עס זיינען געווען נאך מיין רעכנונג אַן ערך פון 60—70 מאַן, אלע בעוואפענט פון קאָפּ ביז דיא פיס, מיט לאַנגע שווארצע האאר, מיט לאַנגע בערד, מיט ווילדע געזיכטער.

קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו האט געהייסען דיא פרויען אריינגעהן אין וואגאָן און זאָגאר מיסס בלוטט, וועלכע האט געהאט ביי זיך א קליינעם טאשען רעוואָלווער, האט געמוזט אריינגעהן אין וואגאָן.

עס טהוט מיר הערצליך לייד, וואס איך האב ניט געקענט זעהן, אויב זיא האט זיך בעהאלטען אונטער א באַנק, וויא דיא אַנדערע פרויען, אָדער זיא האט זיך געזעצט ביי א פענסטער מיט'ן רעוואָלווער אין דער האַנד.

איך האב קיין צייט געהאט צו קוקען, וואס מיסס בלוטט טהוט, ווייל מיך האט מעהר אינטערעסירט פירסט סארוסקיאר. איך האב ניט אראָפּגעלאָזען קיין אויג פון איהם. איך האב געוואָלט מיך איבערצייגען, אויב מאַיאָר נולין האט רעכט.

סארוסקיאר איז געווען בלייך, וויא קאַלך, אָבער ניט דערשראָקען. ער האט געהאלטען זיין רעוואָלווער אין דער הויך און האט געווארט.

דיא רויבער האבען אויסגעשאָסען מיט אמאל. דאַן האבען זיי ארויסגעלאָזען א ווילדעס, אונמענשליכעס געשריי און האבען אָנגעהויבען צולויפען צו אונז.

יעצט איז געקומען דיא צייט זיך צו פערטהיידיגען.

פירסט סארוסקיאר און זיין פריינד חאנדשיר האבען ניט געווארט, ביז דיא רויבער זאָלען צוקומען צו אונז, זיי זיינען ענטגעגענגעלאָפען דיא רויבער. מיר זיינען זיי נאכגעלאָפען און האבען אָנגעהויבען צו שיעסען אויף זיי.

עס האט זיך אָנגעהויבען א שלאכט, א ריכטיגע שלאכט, אין וועלכער יעדער האט ארויסגעוויזען זיין כאראַקטער. מאַיאָר נולין האט בעוויזען, אז ער איז ניט נור א גוטער דאָקטאָר, זאָנדערן אויך א גוטער סאָלדאט. א רוסישער מיליטער דאָקטאָר, קען אויך, ווען עס איז נעטהיג, קאָמאנדירען א רעגימענט סאָלדאטען.

מאיאר נולין האט ווירקליך קאָמאַנדירט: „שיעסט דאָרט! — רעכטס! לינקס!"

איך האב איהם בעוואונדערט. ער איז געבליעבען רוהיג, קאַלטבלוטיג, פעסט, וויא א מויער, און האט שטענדיג געטראָפען דעם ריכטיגען פונקט.

מיסטער אַליפּלט לאַנגהעד האט זיך ארויסגעוויזען אלס עכטער אמעריקאַנער. ער איז געוועזען זעהר אויפגערעגט, ניט אזוי פיעל דערפאר וואס מען האט איהם געשטערט זיין שמחה, מען האט אונטערבראָכען זיין האָבצייט, זאָנדערן ער האט מורא געהאט, מען זאָל ביי איהם ניט אוועק רויבען זיינע פאַלשע צעהנער, און דארום האט ער געקעמפּפט מוטהיג און בראוו וויא אן עכטער אמעריקאַנער.

דער יונגער כינעזע טשאַן־טשאָא האט קאָמאַנדירט דיא כינעזען, וועלכע זיינען געוועזען אויפ׳ן צוג, און האט זייא אריינגענעבען מוטה אויף כינעזיש. דער מיססיאָנער דשאָנסאָן האט געוויעזען, אז אן אמעריקאנער גייסטליכער קען אויך גוט שיעסען. ער קען פיעלייכט בעססער איבערצייגען דיא היידען מיט א רעוואָלווער, וויא מיט זיין שארפען צונג.

פּאַפּאָוו און דיא איבעריגע קאָנדוקטאָרען האבען בעוויזען, אז זיי זיינען קיינע פייגלינגע (טרוסען), — קורץ, יעדער האט געקעמפּפט און זיך פערטהיידיגט, וויא ווייט ער האט געקענט.

דיא רויבער האבען אָבער אויך ניט געשוייגען, זיי האבען אויך געשאָסען, און אין א קורצער צייט זיינען געליעגען אויף דער ערד פערוואונדעטע פוןביידע זייטען. א קוגעל האט מיר דורכגעלעכערט דעם ארבעל פון דער רעכטער האנד און האט מיר אויסגעריסען א שטיק פלייש פון דער האנד. איך האב פערבונדען דיא וואונד מיט מיין טאשענטוך און האב ווייטער געשאָסען. דעם אקטער קאטרען האט מען אראָפּגעשאָסען דעם הוט פון קאָפּ, פערגעסט ניט, אז דאס איז געוועזען אן פאַריזער צילינדער־הוט, וועלכען דער אקטער האט אָנגעטאָהן היינט צוליעב דער האָכצייט. איין פּאסאזשיר איז געפאלען ניט ווייט פון מיר, און איך האב ניט געוואוסט, אויב ער לעבט נאך אָדער ער איז טויט.

דאס שיעסען האט געדויערט געגען צעהן מינוט. יעדער האט געשריען, יעדער האט געלארמט, און העכער פון אלעמען האבען געשריען און געוויינט דיא פרויען אין דיא וואגאָנס.

פירסט סארוסקיאר מיט זיין פריינד חאנדשיר און איינינע טאטארען האבען זיך צוגעשלאָגען צו דעם וואגאָן, וואו עס האט זיך געפונען דאס געלד, און זייא

האבען געשריען צו דיא כינעזישע סאָלדאטען, דיא וואך, אז זיי זאָלען ארויסגעהן פון וואגאָן און שיעסען אויף דיא רויבער מיט זייערע לאנגע ביקסען; קוים אָבער איז ארויסגעקומען דער אָפיציער פון דעם קאָנוואָ, האט איהם געטראָפען א קוגעל אין קאָפּ און ער איז אראָפּגעפאלען טויט פון וואגאָן.

יעצט איז געווען דייטליך, אז דיא רויבער ציעהען זיך צום וואגאָן מיט דיא מיליאָנען. פאָראויס איז געגאנגען א הויבער, שטארקער מאן מיט א לאנגער שווארצער באָרד. ער האט קאָמאנדירט דיא רויבער, ער האט גערעדט צו זיי און האט זיי אויפגערייצט צו קעמפפען און ניט אָפּצוטרעטען א שריט.

— אלזאָ דאס איז דער שרעקליכער רויבער קי־טשאנג, האב איך מיר גע־טראכט.

ביז אהער בין איך געבליעבען רוהיג און קאלטבלוטיג, יעצט אָבער ווען איך האב דערזעהן דעם רויבער קי־טשאנג, וויא מוטהיג און וויא רוהיג ער האט זיך געשטעלט געגען אונז, איז מיר קיהל געוואָרען ביים הערצען. מיר האט זיך אויס־געוויזען, אז קי־טשאנג איז דאָך שטארקער פון אונז און ער וועט דאָך אונז אלע כויגען.

מען מעג זאגען מיט'ן מויל, וואס מען וויל, ווען מען געפינט זיך א געזיכט געגען א געזיכט געגען א שרעקליכען רויבער, ווערט מען דאָך אביסעל דערשראָקען. דערצו נאָך האט זיך ביי אונז אָנגעהויבען אויסצולאָזען דאס קריעגס מאטעריאל. אייניגע פון אונז האבען אויסגעשאָסען דיא עטליכע קוגלען, וועלכע זיי האבען גע־האט אין זייערע רעוואָלווערס, און זייא האבען מעהר ניט געהאט מיט וואס צו שיעסען.

אונזער לאגע איז געוואָרען פערצווייפעלט. דאס האט גוט פערשטאנען מאיאָר נולין און ער האט געזאגט צו מיר:

— אונזער לאגע ווערט מיט יעדער מינוט ערגער. מיר מוזען טייטען דעם רויבער־הויפּטמאן, אָדער מיר זיינען פערלאָרען.

— קומט, מאיאָר! האב איך אויסגערופען; איך האב נאָך צווייא קוגלען אין מיין רעוואָלווער.

דער מאיאָר האט רעכט געהאט, אונזער איינציגע רעטונג איז געווען צו טייטען דעם רויבער־הויפּטמאן, זאָנסט זיינען מיר פערלאָרען.

מיר האבען געמאכט אייניגע שריט צום רויבער־הויפּטמאן, אָבער פירסט סארוסקיאר, איז אונז צופאָרגעקומען. ער מיט זיין פריינד האבען זיך א וואָרף

געטאָהן אויף דעם רויבער־הויפטמאַן מיט אזא אימפעט, אז איידער מיר האבען צייט געהאט זיך אומצוקוקען האט פירסט סאַרוסקיאַר ארייננעשטאָכען זיין קינדשאַר דעם רויבער אין בויך.

קוים איז דער רויבער־הויפטמאַן געפאַלען, האבען דיא רויבער אָנגעהויבען צו אנטלויפען. זיי האבען זאָגאַר ניט מיטגענומען זייערע פערוואונדעטע.

מיר האבען געמיינט, אז דער רויבער־הויפטמאַן איז שוין טויט, פלוצלינג אָבער האט ער זיך אויפגעזעצט און האט געוואָלט זיך אויפהייבען. פירסט סאַ־רוסקיאַר איז צוגעלאָפען צו איהם און האט איהם ארייננעשטאָכען זיין מעסער אין הערצען. יעצט איז דער רויבער־הויפטמאַן נעפאַלען טויט.

פירסט סאַרוסקיאַר האט זיך אומגעקעהרט צו אונז און מיט א שמייכעל אויף זיינע גראָבע ליפען האט ער נעזאגט צו אונז אויף רוסיש:

— קי־טשאַנג איז טויט, מיר האבען ניט מעהר וואס מורא צו האבען.

איך האב יעצט בעוואונדערט דיעזען מענשען. ער האט זיך ארויסגעוויעזען, אלס א העלד, און איך האב ביי מיר אין הערצען איהם געבעטען אום פערצייהונג, פאר וואס איך האב איהם חושד געווען, אז ער איז א רויבער.

— מאַיאָר נולין איז א קלוגער מענש, אָבער ער האט דאָך א טעות געהאט, האב איך געזאגט צו זיך אליין, פירסט סאַרוסקיאַר איז א העלד און א גרויסער מאַן.

21טעס קאַפּיטעל.

מיר מוזען ארבייטען.

דיא רויבער זיינען ענדליך פערשוואונדען געוואָרען און מיר האבען אויפגע־אטהעמט פרייער. איינינע מינוטען זיינען מיר געבליעבען שטעהן, וויא צומישטע. ביז אהער זיינען אלע געווען אויפגערעגט, אונרוהיג, איבערגעשראָקען, געררייצט און ווילד, יעצט איז געקומען דיא געגענווירקונג, דיא רעאַקציאָן; יעדער האט אראָפּגעלאָזען דיא הענד, האט אויסגעגלאָצט דיא אויגען און איז געבליעבען שטעהן וויא פערשטיינערט. יעדער האט געמוזט זאמלען זיינע קרעפטע, קומען צו זיך, ווידער בעקומען מוטה. יעדער האט זיך געפיהלט מיעד, מאַט, אָבגעשוואכט, ערשעפּפט.

באראָן פאָן וויסענשניצענדאָרף האט פלוצלינג אויפגעוועקט אלעמען פון זייער מיעדינקייט.

— קרייץ דאָנערוועטער! האט ער געשריען אויסער זיך פאר צאָרן און פער־דרוס, — צעהן טויזענד מאל קרייץ דאָנערוועטער! איך פערליער מיין צייט! איך מוז זיין איבער־מאָרגען אין פעקינג! אין אכט טאג מוז איך זיין אין שאנ־חאי, ווייל דאָרט געהט אָפּ דאס שיף נאך אינדיען. איך האב פערלאָרען אייניגע שטונדען! איך מוז ווייטער פאָהרען. איך קען ניט וואַרטען! צעהן טויזענד מאל קרייץ דאָנערוועטער.

קיינער האט איהם ניט געענטפערט, קיינער האט איהם ניט געקענט אָדער ניט געוואָלט ענטפערן. ער האט אָבער מיט זיינע געשרייען אויפגעמונטערט, אויפ־געוועקט דיא פּאסאזשירען. מיר האבען אָנגעהויבען זיך אומצוקוקען און צו זעהן, וואס עס טהוט זיך מיט אונז.

צו ערשט האבען מיר זיך אומגעקוקט צו דיא טויטע און פערוואונדעטע.

פון דיא בינעזישע זשאנדארמען, וועלכע האבען בעוואכט דעם טויטען קערפּער פון דעם מאנדארין יען לו, דאס הייסט, דיא פונפציג מילליאָן פראנק, זיינען גע־פאַלען טויט, דרייא סאָלדאטען און דער אָפיציער, און פינף זיינען פערוואונדעט געוואָרען. פון דיא פּאסאזשירען זיינען צוועלף געוועזען פערוואונדעט.

דיא פערוואונדעטע האט מען צוערשט געמוזט העלפען און מאיאָר נולין האט באלד געמאכט א לאזארעט אין איינעם פון דיא וואגאנס און האט עהרליך געטאָהן זיין פפליכט אלס דאָקטאָר. יעדער פּאסאזשיר האט געמוזט גיבען א העמד, א האנדטוך אָדער א טאשענטוך דאָקטאָר נולין, ער זאָל האבען מיט וואס צו פער־בינדען דיא וואונדען. דיא דאמען, בעזאָנדערס אָבער מאדאם קאטרען, דיא אקטריסע, האט בעוויעזען, אז זיא קען מאכען קאָרפּיע — שארפּיע — פאר דיא פערוואונדעטע.

אזוי וויא איך בין אויך געווען פערוואונדעט אין אָרים, בין איך אויך צוגע־גאנגען צו דאָקטאָר נולין און האב איהם געוויעזען מיין וואונד.

— נון, האב איך געמורמעלט, — נון, איך האב מיך בעקלאגט, וואס אונזער רייזע געהט צו אזוי שטיל, אזוי רוהיג, אז איך האב גאר נישט, וואס צו שרייבען אין מיין צייטונג, יעצט האב איך מאטעריאל פאר א האלב יאָהר.

ווען דאָקטאָר נולין האט פערבונדען מיין וואונד, האב איך איהם גע־פרעגט:

— נון, וואס זאגט איהר יעצט, מאיאָר? וואס דענקט איהר יעצט פון פירסט סארוסקיאר? — ער האט דאָך בעוויעזען א העלדענטהאט און האט געטייטעט דעם בעריהמטען רויבער קי־טשאנג.

— ווער ווייס ? האט מאיאר נולין געענטפערט ערנסט און פינסטער, — ווער ווייס, אויב דאס איז ווירקליך געווען קי־טשאנג ?

דאס האט מיך שוין אביסעל פערדראָסען, און איך האב געזאגט צו זיך אליין:

— דיא רוסען זיינען דאָך א זאָנדערבארעס פאָלק: ענטוועדער זיי גלויבען אלעס, וואס מען זאגט זיי אָדער זיי גלויבען גאר נישט.

מיין וואונד איז געווען זעהר לייכט און דאָקטאָר נולין האט נעהאט ווייניג ארבייט זיא צו פערבינדען.

דער כינעזע, דאָקטאָר טיאָ־קינג, איז צוגעקומען און האט זיך אנגעבאָטען אלס דאָקטאָר פיר דיא פערוואונדעטע. ער האט פון גאנצען הערצען געוואָלט עפּעס טאָהן און ארויסווייזען זיינע קענטניסע, אָבער זאָנדערבאר! זאָגאר דיא כינעזישע און טאטארישע פערוואונדעטע האבען בעסער געוואָלט, אז דאָקטאָר נולין זאָל זיי היילען, אלס דער כינעזע.

מיט דיא טויטע האט מען ניט געקענט מאכען פיעלע צערעמאָניע', מען האט אויסגעגראָבען א ניט טיעפע גרוב אין זאמד און מען האט זיי ארייגעלעגט און פערדעקט מיט זאמד.

ווען מען האט בערזאָרגט דיא טויטע און פערוואונדעטע, האט מען אָנגע־הויבען צו טראכטען פון ווייטער פאָהרען. עס האט זיך ארויסגעוויעזען, אז דיא רויבער האבען צונומען דיא רעלסען אויף א שטרעקע פון א האלבען ווערסט און דערביי האבען זיי איבערגעשניטען דיא טעלעגראפישע דראָטהען.

קאָנדוקטאָר פאָפאָוו, דער מאשיניסט און דער אָבער־קאָנדוקטאָר האבען אויסגערעכענט, אז מיר געפינען זיך פונקט אויף האלבען וועג צווישען דיא סטאַ־ציאָנען טשערטשען און טשארקאליק. ווען מען זאָל קענען טעלעגראפירען אין איינע פון דיעזעביידע סטאציאָנען, וואָלט מען אונז געשיקט הילף, אזוי וויא דיא רויבער האבען אָבער צוריסען דיא טעלעגראפען־דראָטהען, קען מען ניט טעלעגראפירען און מיר מוזען זעהן צוריקצולעגען דיא רעלסען און, ענטוועדער צוריקצופאָהרען נאך טשערטשען אָדער ווייטער צו פאָהרען נאך טשארקאליק.

איך האב פערגעסען צו דערצעהלען, אז קוים האבען מיר זיך אביסעל בעד רוהיגט, האבען מיר, אלע פאסאזשירען פון צוג, הערצליך געדאנקט פירסט פארוסקיאר פיר זיין הילף און פיר זיינע העלדענטהאטען.

— איהר האט מיר ניט וואס צו דאנקען, האט ער געזאגט, איך האב נור געטאָהן מיין פפליכט אלס הויפט־פערוואלטער פון דיעזער ליניע.

יעצט ווען מיר האבען בעטראכט, וואס דיא רויבער האבען געטאָהן און וויא אזוי מיר קענען זיך יעצט העלפען, האבען מיר אויסגעפונען, אז מיר האבען קיין אנדער מיטעל ניט אלס צוריק צו פאָהרען נאך טשערטשען. מיר האבען אזוי גע־רעכענט: עס זיינען אראָפּ פון דיא רעלסען נור דער לאָקאָמאָטיוו, דער טענדער און דער באגאזש־וואגאָן, דיא איבעריגע וואגאָנס שטעהן נאך אויף דיא רעלסען. ווען מיר זאָלען דיא איבעריגע וואגאָנס אָפּטרייבען אייניגע הונדערט שריט צוריק, קענען מיר אונטערלעגען רעלסען אונטער דעם לאָקאָמאָטיוו, איהם צוריק ארויפ־נעהמען אויף דיא רעלסען און ער זאָל שטופען דעם גאנצען צוג צוריק ביז טשערטשען.

אזוי האבען מיר אלע גערעכענט און געגלויבט, אז מיר האבען פאָלקאָמען רעכט. אויס דאנקבארקייט און אויס העפליכקייט האבען מיר געפרעגט פירסט סארוסקיאר זיינע מיינונג.

— מיינע הערען, איהר האט א גרויסען טעות, האט פירסט סארוסקיאר געענטפערט, — אזוי לייכט איז עס ניט ווידער ארויפצושלעפען דעם לאָקאָמאָטיוו אויף דיא רעלסען, מיר וועלען מוזען ארבייטען זעהר שווער, ביז מיר וועלען עס צו־שטאנד ברענגען. אלזאָ צו וואס זאָלען מיר ארבייטען אום צוריק צו פאָהרען נאך טשערטשען, לאָמיר בעסער ארבייטען, אז מיר זאָלען קענען ווייטער פאָהרען נאך טשארקאליק.

— אָבער דיא רעלסען זיינען דאָך צוגומען? האט פּאָפּאָוו גע־פרעגט.

— וועלען מיר זייא צוריק לעגען, האט פירסט סארוסקיאר געענט־פערט.

— וויא אזוי?

— גאנץ איינפאך, מיר וועלען צוריק לעגען דיא שיענען איינס לעבען אנדערן, וועלען ארויפהייבען דעם לאָקאָמאָטיוו און וועלען לאנגזאם און פאָרזיכטיג אריבער פאָהרען דיעזע קליינע שטרעקע, וואו דיא רעלסען זיינען צוגומען געוואָרען, דאן פאָהרען מיר שוין גלייך ווייטער נאך טשארקאליק.

מיט דיעזע ווערטער האט פירסט סארוסקיאר צוגערופען דעם מאשיניסט און אלע קאָנדוקטערע און האט זיי ערקלערט, וואס מען זאָל טאָהן און וויא אזוי מען זאָל עס טאָהן, אז מען זאָל קענען ווייטער פאָהרען.

ער אליין האט געוויעזען א ביישפּיעל און האט אלעמען געבעטען, מען זאָל

איהם העלפען. מען האט באלד געבראכט האמערס, שופעל, העק, זעגען און אנדערע אינסטרומענטען און מען האט זיך גענומען צו דער ארבייט.

יעדער האט מיטגעהאָלפען און האט געטאָהן, וואס ער האט געקענט. מיין וואונד איז געוועזן אזוי לייכט, אז איך האב אויך מיטגעהאָלפען און זאָגאר מאיאָר נולין איז אויך געקומען ארבייטען מיט אונז, ווען ער האט בעזאָרגט זיינע קראנקע.

פירסט סארוסקיאר האט געארבייטעט, וויא יעדער פון אונז, דערביי אָבער האט ער אונז געוויעזען, וואס צו טאָהן און וויא אזוי צו טאָהן. איך האב מיך צוגעקוקט צו איהם און האב אָנגעהויבען צו בעוואונדערן דיעזען מענשען. ער האט אלעס פערשטאנען, אלעס געוואוסט, אלעס געקענט און אלעס געמאכט אזוי איינפאך, אזוי קלוג און אזוי פראקטיש, אז איך האב אָנגעהויבען צו שעצען און צו אכטען דיעזען זאָנדערבארען מענשען.

איך האב עס געזאגט מאיאָר נולין און האב איהם זאָגאר געמאכט א פאָרוואורף, פאר וואס ער האט קיינע צוטרויען צו אזא קלוגען און אזא פעהיגען מענשען, וויא פירסט סארוסקואר.

מאיאָר נולין האט פערצויגען מיט דיא אקסלען און האט געענטפערט קורץ:

— מיר וועלען זעהן.

אלע האבען געארבייטעט פלייסיג. מיסטער אָליפלט לאָנגהעד האט פערגעסען, אז מען האט געשטערט זיין האָבצייט, און האט געארבייטעט, וויא אן עזעל. דער יונגער כינעזע טשאן־טשאָא האט געטראָגען זאמד אין זיינע זיידענע קליידער. דאָקטאָר טיא־קינג האט געשלעפט שטיקער האָלץ אונטערצולעגען אונטער דיא רעלסען. באראָן פאָן וויסענשניצענדאָרף האט אויפגעהערט צו שרייען: דאָנערוועטער! און האט אריינגעשלאָגען גרויסע נעגעל אין דיא שטיקער האָלץ אונטער דיא רעלסען. דער אמעריקאנער מיססיאָנער יהושע דשאָנסאָן האט מיט צוויא מאטארען געשלעפט רעלסען. קורץ, יעדער האט געארבייטעט מיט אלע זיינע קרעפטע.

ליידער, האבען מיר זיך געפונען אין דער שרעקליכער וויסטע גאָבו, וואו ביי טאָג ברענט דיא זון, וויא פייער, און ביי נאכט ווערט עס אמאל אזוי קאלט, אז וואסער ווערט דערפראָרען. קוים האבען מיר אָפגעארבייטעט א פאאר שטונדען, איז יעדער בענאָסען געוואָרען מיט שוויים. וואס העלפט עס אָבער? מיר מוזען ארבייטען, מיר מוזען זיך מאבען א וועג.

ענדליך איז נאכט געוואָרען און אונזער ארבייט איז נאך ניט געווען גע־ענדיגט. פירסט סארוסקיאר האט געהייסען אַלעמען געהן עסען. היינט האבען אַלזאָ זאָגאר פאסאזשירען דער דריטער קלאסע געגעסען אין רעסטאָראַן וואגאָן. היינט האט קיינער ניט געצאָהלט פאַר׳ן עסען, דער הויפּט־פערוואַלטער פון דער ליניע האט געהייסען גיבען אַלעמען עסען אויף דיא רעכנונג פון דער אייזענבאהן.

ביים עסען האט דער אַקטער קאַטרען געזאָגט צום אמעריקאנער, אַז עס וואָלט גלייך געווען, מען זאָל יעצט ענדיגען דיא האָכצייטס צערעמאָניע.

דער אמעריקאנער האט ניט געענטפערט. ער און מיסס בלועט האבען זיך אזוי דערשראָקען פאר זייערע פאַלשע האאר און פאַלשע צעהנער, אַז זיי האבען גאר פערגעסען, אַז דיא רויבער האבען געשטערט זייער האָכצייט. עס איז אויך שוין געוועזען צו שפּעט צו מאכען דיא האָכצייט. אַלע זיינען געווען מיעד, אַלע זיינען געווען אויפגערעגט, אַלע האבען זיך אָנגעארבייטעט און יעדער האט געפיהלט, אַז ער מוז זיך אָפּרוהען.

וויא אזוי זאָלען זיך אָבער אַלע לעגען שלאָפען און לאָזען דעם צוג אליין אין דער וויסטע? — פיעלייכט געפינען זיך נאך דיא רויבער ערגעץ ניט וויט? פיעלייכט ווארטען זיי נור, אַז מיר זאָלען אנטשלאָפען ווערן, אום דאַן אויף אונז אָנצופאַלען?

פירסט סארוסקיאר האט אונז אויך פון דיעזער געפאַהר אויסגעהאָלפען. ער האט ערקלערט, אַז ער האט איינגעאָרדענט א וואַך. יעדע דרייא שטונדען וועט זיך דיא וואַך בייטען. דיא ערשטע דרייא שטונדען וועט ער און זיין פריינד האנדשיר שטעהן אויף דער וואַך.

דאס איז געווען אַלעס, וואס מיר האבען געקענט ערווארטען פון אזא גרויסען מאַן. מיר האבען איהם געדאנקט און האבען זיך געלעגט שלאָפען.

מיר זיינען געווען אזוי מיעד, אַז יעדער איז באַלד אנטשלאָפען געוואָרען און האט ניט געוואוסט, וואו דיא נאכט איז אהינגעקומען.

פירסט סארוסקיאר איז געווען אזוי העפליך, אַז ער האט קיין אייראָפּעער אויפגעפאָדערט צו שטעהן אויף דער וואַך. דיא אייראָפּעער זיינען געשלאָפען רוהיג און דיא מאָנגאָלען, טאַטארען און כינעזען האבען געהאַלטען דיא וואַך.

גאַנץ פריה, ווען עס האט נור וואס אָנגעהויבען צו טאָגען, האט מען אונז אויפגעוועקט און מיר האבען זיך ווידער גענומען צו דער ארבייט.

מיר האבען ווידער געארבייטעט זעהר פלייסיג. מען האט געמוזט צוזאמענ־

לעגען דיא קלעצער, אויף זיי ארויפלעגען דיא שיענען, זיי צושלאגען, וויא מען האט געקענט, און דאן ערשט אויפהייבען דעם לאקאמאטיוו.

ביז עלף אוהר האבען מיר געארבייטעט אהן אויפהער, אום עלף אוהר אבער איז דיא היץ געוואָרען אזוי שטארק, אז זאגאר דיא טאטארען האבען עס ניט גע־קענט אויסהאלטען. מען האט געמוזט אוועקלעגען דיא ארבייט און אנטלויפען אין דיא וואגאנס זיך שיצען געגען דיא שרעקליכע היץ.

איך בעניץ דיעזע צייט אום זיך צו זעהען מיט מיין בלינדען פאסאזשיר. איך דערצעהל איהם אלעס, וואס עס האט פאסירט, בערוהיג איהם און געה ארויס פון באגאזש־וואגאן. יעצט האב איך קיין מורא צו געהן אין באגאזש־וואגאן.

נעגען פיער אוהר האבען מיר ענדליך צורעכט געמאכט דעם וועג. דער לאָ־קאָמאָטיוו האט אָנגעהויבען זיך צו ריהרען און איז לאנגזאם און פאָרזיכטיג אריבער געפאהרען דאס שלעכטע שטיקעל וועג.

מיר געהן אריין אין דיא וואגאנס, דער צוג ריהרט, מיר פאהרען ווייטער. צוועלף אוהר ביי נאכט זיינען מיר אנגעקומען אין טשארקאליק.

דער צוג האט פערשפעטיגט א קלייניגקייט, — נור זעקס און דרייסיג שטונדען. מען קען זיך לייכט דענקען, וויא פיעלע טויזענד מאל דאָננערוועטער! דער באראָן פאָן ווייסענשניצענדארף האט אויסגערופען. אין דרייסיג שטונדען האט ער געקענט צו פאהרען פון טיען טסין נאך יאָקאהאמא, דאס הייסט, פון כינא נאך יאפאן. ער האט פערלאָרען אזוי פיעל צייט.

22טעם קאפיטעל.

דיא כינעזישע מויער.

ערשט יעצט זעה איך, וואס פאר א וויכטיגע פערזאָן פירסט סארוסקיאר איז. קוים זיינען מיר אנגעקומען אין טשארקאליק, האט ער זיך פאָרגעשטעלט, ווער ער איז, און אלע כינעזישע בעאמטע זיינען געשטאנען פאר איהם אויף דיא שפּיץ פינגער. ער האט יעצט קאָמאנדירט. וואס ער האט געהייסען, האט מען באלד געטאָהן.

צוערשט האט מען אראָפּגענומען זייא פערוואונדעטע פון צוג און מען האט זיי ערגעץ אוועק געפיהרט. דאן האט מען אוועק געשיקט א גאנצע באנדע

ארבייטער, זייא זאָלען צורעכט מאַכען דעם וועג און דיא טעלעגראַפישע דראָטהען.

מען האט מיר געזאָגט, אז טשארקאליס איז א גרויסע שטאָדט, איך וויל זעהר זיא זעהן, עס איז אָבער אונמעגליך: האַלבע נאַכט קען מען ניט געהן בע־טראַכטען א שטאָדט.

מיר זיינען געשטאַנען אין טשארקאליק איינינע שטונדען. מען האט געמוזט מיטנעהמען פראָוויאַנט. איך האב אויך געקויפט איינינע זאַכען פאר מיין בלינדען פאסאזשיר.

ד׳ער אמעריקאנער האט זיך שוין בערוהיגט און האט זיך ענטשלאָסען צו ענדיגען מאָרגען זיין האַבציית. ער האט אלזאָ אויך געקויפט פיעלע זאַכען אין טשארקאליק. — דיא איבעריגע פאסאזשירען זיינען געשלאָפען אין זייערע וואַגאָנס און זיינען ניט אראָפּגעגאַנגען.

נעגען דרייא אוהר איז דער צוג ארויסגעפאָהרען פון טשארקאליק. איך האב מיך צוגעלעגט, האב אָבער ניט געקענט שלאָפען. איך האב געטראַכט, וואס איך זאָל שרייבען אין מיין צייטונג און וויא איך זאָל שרייבען דעם איבערפאַל פון דיא רויבער אויף אונזער צוג.

איך האב געוואָלט טעלעגראפירען דיא גאַנצע געשיכטע נאָך פאריז אין טשארקאליק, אָבער דאָרט האט דער כינעזישער טעלעגראפיסט ניט געוואָלט אָנ־נעהמען א פראנצייזישע דעפּעשע, ווייל ער האט קיין פראנצייזיש פערשטאַנען. מען האט מיר דאָרט ערקלערט, אז א פראנצעזישע טעלעגראַמע קען איך שיקען נור פון דיא גרויסע שטעדט, וויא אין לאַן טשעאו אָדער סו טשעאו.

איך מוז אלזאָ ווארטען.

נעגען זיעבען אוהר אין דער פריה בין איך אויפגעשטאַנען און בין ארויס געגאַנגען בעטראַכטען דיא געגענד, דורך וועלכע מיר זיינען יעצט געפאהרען. עס איז נאָך אַלץ געווען א וויסטע, טרויעריגע געגענד, אָבער פון ווייטענס האט מען שוין אָנגעהויבען צו זעהן דיא כינעזישע בערג האַן טשאנג.

אום אכט אוהר איז מיסטער אָליפּאָנט לאַנגזאַם געקומען אונז מעלדען, אז פונקט האַלב נאָך ניין וועט שטאַטפינדען זיין טרויאונג — דיא חופה — מיט מיסס בלועט, און אונז בעטען, אז מיר זאָלען פינקטליך קומען.

דאס מאל האט דער אמעריקאנער בעסער בערעכענט דיא צייט פון זיין האָכצייט. נעגען ניין אוהר האט דער צוג געדאַרפט אָנקומען אויף דיא סטאַציאָן לאַב נאָר, א קליינע סטאַציאָן נעבען דעם בעריהמטען זעע — (אָזיערא) לאַב נאָר,

פון דיעזע סטאַציאָן ביז דער סטאַציאָן קאַרא נאָר איז צוויא הונדערט מייל. אויף דעם גאַנצען וועג פון אוזון־אדא ביז פּעקינג געפינען זיך ניט אזעלכע צוויא וויטע סטאַציאָנען, וויא לאָב נאָר און קאַרא נאָר.

אזוי וויא א כינעזישער צוג געהט זעהר לאַנגזאם, וועט עס געוויס גדויערן זעקס אָדער זיעבען שטונדען פון איין סטאַציאָן צו דער אנדערער. אין זעקס שטונדען קען מען מאַכען דיא גרעססטע האָכצייט.

דאס מאל איז דער צוג אָנגעקומען פּינקטליך. שוין נייַן זיינען מיר גע־בליעבען שטעהן ביי דער סטאַציאָן לאָב נאָר. מיר זיינען דאָרט געשטאַנען נור עטליכע מינוט. ווען דער צוג איז אוועקגעפאָהרען פון דיעזער סטאַציאָן, בין איך און מאיאָר נולין אריינגעגאַנגען אין רעסטאָראַן וואַגאָן, וואו דיא טרויאונג (חופּה) האַט געדאַרפט שטאַטפינדען.

מיר האבען געפונען דעם וואַגאָן אויפגעפּוצט, וויא אויף א האָכצייט. באלד איז אָנגעקומען דער מיססיאָנער, רעווערענד יהושע דשאָנסאָן, מיט א געבעט־בוך אונטערן ארים, מיט טינט און פעדער און מיט א פערטיגען הייראַטהס קאָנטראַקט.

אביסעל שפּעטער זיינען אָנגעקומען דער יונגער כינעזע טשאַן־טשאָ מיט דעם אַקטער קאַטרען מיט זיין פרוי, דיא אַקטריסע. אזוי וויא טשאַן־טשאָ האַט גערעדט אַן עכט פאַריזער פראַנצייזיש, האַט ער זיך גאַנץ גוט אונטערהאַלטען מיט דער אַקטריסע. דאס איז מיר געפעלען און איך האב געזאָגט צו זיך אליין:

— מיר וועלען היינט האבען א פרעהליכען טאָג.

קאַטרען האַט מיר געזאָגט שטילערהייט, אז דאס נייע פּאַאר פאָלק מאַכט הייטע אבענד א מאָהלצייט פאַר אלע פּאַסאַזשירען און פירסט סאַרוסקיאַר איז אויך איינגעלאַדען אויף דעם מאָהלצייט.

פונקט האלב נאך נייַן אוהר זיינען דיא חתן כלה אָנגעקומען און האבען זיך געזעצט לעבען גייסטליכען. מען וואָלט שוין געקענט מאַכען דיא צערעמאָניע, אָבער מען וואַרט אויף פירסט סאַרוסקיאַר. דאס איז גאַנץ נאַטירליך, אויף אזא מאַן דאַרף מען וואַרטען.

ענדליך איז דער פירסט אָנגעקומען מיט זיין פריינד חאַנדשיר. אלע געסט האבען זיך אויפגעהויבען פון זייערע פלעצער און האבען בעגריסט אזא הויכע פּערזאָן, וויא פירסט סאַרוסקיאַר. מען האַט זאָגאַר אָפּגערעדט, אז מען זאָל בעטען דעם פירסט, ער זאָל אונטערשרייבען דעם הייראַטהס קאָנטראַקט אלס צייגע —

עדות. דאס איז געווים א גרויסע עהרע, און ווען איך זאָל דארפען הייראַטהען, וואָלט איך עס אויך געהאַלטען פאַר אַן עהרע צו האבען דיא אונטערשריפט פון אזא בעריהמטען מאַן אויף מיין הייראַטהס קאָנטראַקט.

דער מיסיאָנער, רעווערענד יהושע דזשאָנסאָן, הייבט זיך אויף, זאָגט א געבעט און האלט דאַן א לאַנגע רעדע אויף ענגליש איבער דעם פסוק פרו ורבו ומלאו את הארץ, זייט פרוכטבאַר, פערמעהרט אייך און פילט אָן דאס לאַנד. ער ערקלערט, וויא נאָטהווענדיג עס איז צו הייראַטהען, וויא דיא פרוי דאַרף העלפען דעם מאַן, און וויא דער מאַן דאַרף ליעבען און שעצען דיא פרוי.

דיא רעדע איז צוואַר געוועזען זעהר שעהן, אָבער אויך זעהר לאַנגווייליג, וויא אַלע רעדען פון מיסיאָנערן.

איך ווייס ניט, אז פירסט סאַרוסקיאַר פערשטעהט ענגליש, אָבער מיר דאַכט זיך, אַז ער לאַנגווייליט זיך.

ענדליך האַט דער פּרומער מאַן דאָך געענדיגט זיין רעדע. יעדע זאַך מוז דאָך אמאָל אַן ענדע נעהמען, זאָגאַר דיא רעדע פון א גייסטליכען.

יעצט הייבט ער אָן צו לעזען דעם הייראַטהס קאָנטראַקט. מיסס בלועט ברעכט איהם אונטער און רופט אויס:

— דיא פירמא האָלמס — האָלמס זאָל האבען פינף און צוואַנציג פּראָצענט פון אונזער שותפות, אַזוי האבען מיר אָפּגערעדט, מיסטער לאָנגהעד.

— ניין! נור פופצעהן פּראָצענט, מיסס בלועט, ענטפערט דער ברייטינגאַם.

— דאס איז ניט רעכט, מיסטער לאָנגהעד, שרייט דיא בראוט, פאַר וואס קומט דער פירמא וואַהיסקי, באַרלי ענד קאָמפּ. פינף און צוואַנציג פּראָצענט?

— נון, לאָז זיין צוואַנציג פּראָצענט, וויללינגט איין דער ברייטינגאַם.

— נור פינף און צוואַנציג פּראָצענט! שרייט דיא בראוט.

איך האָב מיך אָנגעבויגען צו מאַיאָר נולין און האָב איהם געזאָגט אויפ'ן אויער:

— איבער פינף פּראָצענט וועט זיך צוגעהן דיא גאַנצע האָכצייט.

עס איז אָבער אַזוי ווייט ניט געקומען. מען האָט זיך באַלד אויסגעגלייכט, אַז פון אַלע געשעפטען, וועלכעביידע וועלען מאַכען, זאָלען דיא פירמא האָלמס — האָלמס און דיא פירמא וואַהיסקי, באַרלי ענד קאָמפּ. בעקומען נור צו צוואַנציג פּראָצענט, און דאס איבעריגע זאָל געהערן צו דער נייער פירמא לאָנגהעד ענד בלועט גלייך אויף גלייך.

דער מיססיאָנער מאכט צורעכט דעם קאָנטראַקט און פרעגט דעם ברייטיגאם:

— ווילסט דוא מיט דיין פרייען ווילען הייראטהען מיסס האַרעשע בלועט און זיא ליעבען און אכטען?

— יעס! ענטפערט קורץ און שארף מיסטער לאָנגהעד.

דאס זעלבע פרעגט ער מיסס בלועט און זיא ענטפערט קורץ און שארף:

— יעס!

מען בייט זיך מיט צווייא גאָלדענע רינגען און דער גייסטליכער זאָגט אין דער הויך:

— איך ערקלער אייך אלזא אלס מאן און פרוי!

דערמיט האט זיך דיא צערעמאָניע גענענדיגט. מיר שרייבען אונטער דעם הייראטהס־קאָנטראַקט אלס צייגען. פירסט סארוסקיאר שרייבט אונטער זיין נאמען קלאָר און דייטליך. נאר אונטען שרייבט זיך אונטער דער מיססיאָנער און לעגט ארויף זיין זיעגעל.

דיא אַקטריסע געהט צו צו דער פריש געבאַקענער פרוי לאָנגהעד און ווינשט איהר גליק. מיר אַלע טהוען דאסזעלבע און בעגריסען דאס נייע פּאאר פּאָלק.

אַלעס איז גענענדיגט. מיר געהן ארויס רויכערן א סיגאר. מיסטער לאָנגהעד געהט מאכען זיין רעכנונג פאר דער פירמא וועהסקי, בארלי ענד קאָמפּ. מיסיס לאָנגהעד איז געגאנגען מאכען רעכנונגען פאר דער פירמא האָלמס — האָלמס. פירסט סארוסקיאר און זיין פריינד חאנדשיר געהן עפּעס רעדען שטילערהייט. דער אַקטער מיט דער אַקטריסע זעצען זיך אין א ווינקעל און מאכען א רעפּעטיציאָן פון א שטיק, וועלכע זיי וועלען גיבען אין פּעקין. דיא איבעריגע פּאסאזשירען צוגעהן זיך יעדער אויף זיין פּלאַץ.

איך בעטראַכט יעצט דיא געגענד, דורך וועלכע מיר פאָהרען, און רעד מיט מאיאָר נולין. יעדער פון אונז דערמאָנט זיך, וואס ער האט אמאל געלערנט איבער בינא, ווייל קיינער פון אונז איז קיינמאל ניט געוועזן אין דיעזע געגענדען און מיר קענען זיי נור פון ביכער.

מאיאָר נולין דערצעהלט, וואס דער רוסישער גענעראל פּיעווצאָוו און דער בעריהמטער רוסישער געלערנטער, אָבערסט — פּאָלקאָווניק — פּרזשעוואלסקי האט געשריעבען איבער דיעזע געגענדען. איך דערצעהל, וואס איך האב געלעזען אין דיא

בעשרייבונגען פון פרינץ הענריך פון ארלעאנס און פון דעם געלערנטען פראנצויז גאַנוואלעע.

אזוי וויא מיר רעדען אזוי און דערמאָנען זיך, וואס מיר האבען געלעזען איבער דיא וויסטע גאָבי אָדער שאמאָ, קוממ צו צו אונז פירסט סארוסקיאר און הייבט אָן צו רעדען צו אונז.

צום ערשטען מאל, זייט מיר פאָהרען צוזאמען, האט דער פירסט אונז ער־צייגט דיא עהרע צו צוגעהן צו אונז און צו רעדען מיט אונז. ער רעדט מיט אונז רוסיש. עס בייסט מיר דיא צונג, איך זאָל אָנהייבען צו רעדען מיט איהם פראנ־צייזיש, אָבער איך קען עס ניט: עס איז געגען דיא העפליכקייט. ווען א מענש רעדט צו דיר אין א שפראַכע, וועלכע דוא פערשטעהסט, פאסט עס ניט איהם צו אונטערברעכען און אָנצוהייבען רעדען אנאנדער שפראכע. אזוי פיהרט זיך דיא וועלט, און א פראנצויז וועט זיך קיינמאָל ניט ערלויבען צו בעגעהן אן אונ־העפליכקייט.

איך טראכט יעצט, וויא אזוי איך זאָל איהם איינלאַדען, ער זאָל אויס־שרייבען מיין צייטונג „דאס 20טע יאהרהונדערט". עס קאָסט נור 76 פראנק א יאָהר. איך ווייס גאנץ גוט, אז פאר אזא מאַן, וויא פירסט סארוסקיאר, איז 76 פראנק א קליינינקייט, א גאר נישט.

איך שטעל מיך פאר אלס ספעציאל קאָררעספאָנדענט פון „דעם 20טען יאהרהונדערט". פירסט סארוסקיאר ענטפערט, אז ער ווייס שוין, ווער איך בין.

מיר רעדען נאך פון אנדערע זאכען. איך פראביר רעדען פון דער געשיכטע פון דיעזע לענדער און דערמאָן דעם נאמען פון דעם בעוואוסטען אואלי כאן טוללא, וועלכער האט געהעררשט אין קאשגאר און איז ביז 1854 געוועזן איינער פון דיא מעכטיגסטע פירסטען פון טורקעסטאן.

— וואס ווייסט איהר פון דיעזן מאן? רופט אויס פירסט סארוסקיאר, דיעזער מאן איז געווען איינער פון דיא גרעסטע הערשער אין דער וועלט, אָבער אויך איינער פון דיא גרויזאמסטע און ווילדעסטע מענשען, פון וועלכע דיא וועלט־געשיכטע ווייס.

מען דערצעהלט פון איהם פאָלגענדע געשיכטע. א גוטער וואפען שמיעד, א קינסטלער אין זיין פאך, האט געמאכט א זעהר קינסטליכען שווערד. דער מאן האט געארבייטעט עטליכע יאָהר נאכאנאנד און האט אויסגעהאממערט, אויסגעשלאָגען א זאָנדערבאר שארפען שווערד, מיט וועלכען מען האט געקענט איבערהאקען א

האאר אויפ'ן קאָפּ פון א מענשען און נים שעדינען דעם מענשען. ווען דאס שווערד איז פערטיג געוואָרען, האט דער קינסטלער עס צוגעשיקט צום הערשער אואלי כאן טוללא מיט זיין זוהן, א איינגעל פון א יאָהר צעהן, דערבייא האט ער איהם מיטגעגיבען א בריעף, אין וועלכען ער האט בעשריעבען דאס שווערד, וויא גוט עס איז און וויא שארף עס איז. דער כאן האט צוגענומען דאס שווערד און האט גע־פרעגט דעם יונגען:

„דענקסט דוא, אז דאס שווערד איז ווירקליך אזוי גוט און אזוי שארף, וויא דיין פאטער ריהמט זיך?" — „געוויס!" האט דער יונגע געענטפערט. — „דאן קום אהער", האט דער כאן געזאגט.

דער יונגע איז צוגעקומען צו איהם. אואלי כאן טוללא האט אויפגעהויבען דעם שווערד, האט אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ פון דעם יונגען און האט געשיקט דורך א שקלאַף צום פאטער דעם קאָפּ פון זיין קינד מיט דרייא טויזענד גאָלד־שטיקע.

איך האב א ציטער געטאָהן, ווען איך האב דערהערט דאס ענדע פון דיעזער זאָנדערבארער ערצעהלונג. פירסט סארוסקיאר איז געבליעבען רוהיג און קאלט־בליטיג. עס האט זיך מיר זאָגאר אויסגעוויעזען, אז פאר איהם איז עס א גאַנץ געוועהנליכע געשיכטע, וועלכע קען פּאסירען יעדען טאָג אין דיא הויפען פון דיא פירסטען פון מיטעל אזיען.

מיר האבען נאך אוועקגערעדט א לענגערע צייט איבער מיטעל־אזיען און איך האב געמאכט פיעלע בעמערקונגען, וועלכע איך האב שפּעטער פערשריעבען אין מיין טאגעבוך. איך בין געוועזען העכסט צופריעדען, ווייל איך האב אויסגעארבייטעט אין מיין קאָפּ א גאַנצען פּלאַן, וואס איך זאָל דאריבער שרייבען אין „דעם 20טען יאהרהונדערט", וויא פיעל ארטיקעל איך קען דערפון מאכען און וויא פיעל געלד דאס קען מיר איינברענגען.

אזוי איז פערגאַנגען דער טאָג. דער צוג איז געפאָהרען זעהר לאַנגזאם. דער בינעזישער מאשיניסט האט זיך נים געאיילט, ווייל א בינעזע איילט זיך קיינמאָל נים. ער האט גענוג צייט און ער וויל נים וויסען פון דעם אַמעריקאנישען שפּרוך: „טיים איז מאָני", צייט איז געלד, פאר איהם איז צייט קיין געלד.

מיר זיינען געבליעבען שטעהן אויף אייניגע סטאַציאָנען צו צעהן — פונפצען — צוואנציג מינוט, אָבער איך האב מיך ווענינ אינטערעסירט מיט דיעזע סטאַציאָנען, ווייל מייסטענס זיינען זיי געוועזען נור אייזענבאהן סטאַציאָנען, אָהן א דאָרף אָדער א שטאָדט לעבען זיי. מיר זיינען געפאָהרען אין דער וויסטע, און וואס מען זאָל

זאגען פון דער וויסטע, זיא איז ניט אינטערעסאנט: א וויסטע איז א וויסטע, זאָגאר ווען אן אייזענבאהן שניידט זיא דורך.

ווען עס איז געוואָרען נאכט, האט מיסטער אָליפלט לאַנגהעד איינגעלאַדען אלע פאסאזשירען ערשטער און צווייטער קלאַסע אויף זיין האַבציימס מאהל־צייט.

אין רעסטאָראנט־וואַגאן האט מען געדעקט אלע טישען און מען האט נאך צוגעשטעלט עטליכע טישען, אום אלע געסט זאָלען האבען פלאַץ. — אז איך בין אויך געוועזן איינגעלאַדען, איז זעלבסט פערשטענדליך, איך בין דאָך געוועזן איינער פון דיא ציינען, און דערפאַר האב איך געהאט דיא גרויסע עהרע צו זיצען אין דער לינקער האנד פון מאַדאַם לאַנגהעד. מאַיאָר גולין אָבער האט מען געזעצט בייא איהר אין דער רעכטער האנד.

אייגענטליך בין איך געוועזן ניט גאנץ צופריעדען מיט מיין פּלאַץ: מיינע אויגען האבען געזוכט פירסט סארוסקיאַר און איך האב בעסער געוואָלט זיצען לעבען איהם, וויא לעבען מאַדאַם לאַנגהעד. צו מיין גרעסטען בעדויערן אָבער האט פירסט סארוסקיאַר ניט אָנגענומען דיא איינלאַדונג פון דעם אמעריקאַנער אויף זיין האַבצייטס־באלל.

וויא קומט עס? פאַר וואס האט ער עס געטאָהן? פאַר וואס איז ער ניט געקומען אויף אזא שמחה? — דאס האב איך ניט פערשטאַנען.

מיר האבען פערבראַכט דיא צייט רעכט אנגענעהם. מיר האבען געגעסען עכט כינעזישע שפּייזען און האבען זיך אונטערהאַלטען אזוי אנגענעהם, וויא מיר האבען נור געקענט. דער אקטער קאַטהרען איז גראַדע געזעסען לעבען דעם יונגען כינעזען טשאַן־טשאַאַ און האבען זיך אונטערהאַלטען אויף פראַנצייזיש. אזוי וויא דער אקטער פאָהרט נאך כינא, האט ער געבעטען זיין נאַכבאַר, ער זאָל איהם אויס־לערנען עטליכע ווערטער כינעזיש. טשאַן־טשאַאַ האט איהם צוליעב געטאָהן. דאס ערשטע וואָרט, וועלכעס ער האט זיך אויסגעלערנט, איז געוועזן טשין־כשין, דאס הייסט, „איך דאנק" אויף כינעזיש. דעם אקטער איז אזוי געפעלען דיעזעס שעהנע וואָרט, אז ער האט יעדען פערטויבט דיא אויערן מיט זיין טשין־טשין.

דערפאַר אָבער האבען מיר געהערט אלערלייא געזעננגע. מען האט געזונגען רוסישע ליעדער, פראַנצייזישע ליעדער, מאַטארישע ליעדער, כינעזישע ליעדער און באראָן פאָן וויסענשניצענדאָרף האט זאָגאר געזונגען א דייטשעס ליעד, אָבער מיט אזא שעהנער באס שטימע, אז מיר האבען אלע געדאַנקט גאָט, ווען ער האט

געענדיגט, און פיעלע פאסאזשירען האבען געשוואָרען, אז זיי וועלען מעהר ניט הערען קיינע דייטשע ליעדער.

מען האט פרובירט האלטען רעדען, אָבער עס איז עפּעס ניט געגאנגען. דיא אמעריקאנער זיינען דיא גרעסטע קינסטלער צו האלטען א לאנגע רעדע, אין וועלכע עס ווערט זעהר פיעל גערעדט, אָבער זעהר וועניג געזאגט; ליידער האט זיך געפונען צווישען אונז נור איין אמעריקאנער און דיעזער אמעריקאנער איז היינט עפּעס ניט געווען אויפגעלעגט צו רעדען.

דער מאָהלצייט און דיא אונטערהאלטונג האבען געדויערט ביז צוועלף אוהר, דאן איז מען געגאנגען שלאָפען. ווען עס זאָל געווען זיין גענוג פלאץ אין וואגאָן, וואָלט מען געוויס געווען געטאנצט, אָבער דערווייל האט מען נאך קיין טאנץ־וואגאָנס אויף דער כינעזישער באהן, און מען האט געמוזט געהן שלאָפען.

דער צוג איז אונטערדעסען ווייטער געגאנגען לאנגזאם און פאָרזיכטיג, וויא אן עכטער כינעזע. מיר זיינען דארום אויך באלד אנטשלאָפען געוואָרען און זיינען רוהיג און פערגניגט איבערגעשלאָפען דיא נאכט.

נעגען זיעבען אוהר אין דער פריה בין איך אויפגעשטאנען און בין ארויס־געגאנגען אויף דיא פלאטפאָרם. איינינע מינוטען שפעטער איז מאיאָר נולין צוגע־קומען צו מיר און ווען דער קאָנדוקטאָר האט אויסגערופען: „סטאציאָן קאן טשעאו!“ האט דער מאיאָר געזאגט צו מיר:

— באלד וועלען מיר צוקומען צו דער בעריהמטער כינעזישער מויער. מיר פאָהרען יעצט אריין אין עכטען כינא, אין וואהרען כינא, ביז אהער זיינען מיר געווען אין טאטארישען כינא.

און ווירקליך, דיא געגענד האט זיך אין גאנצען געענדערט. ביז אהער זיינען מיר געפאָהרען אין א וויסטע, אין וועלכע עס האבען זיך געפונען עטליכע בע־ארבייטעטע שטיקער לאנד, יעצט זיינען מיר אריינגעקומען אין א העכסט ציוויר־ליזירטעס לאנד, וואו מען האט געזעהן גרינע וועלדער, בליהענדע פעלדער, שעהנע גערטנער און פלייסיגע מענשען, וועלכע האבען געארבייטעט אויף זיי.

נעגען צעהן אוהר זיינען מיר אָנגעקומען אין דיא ערשטע גרויסע שטאָדט אין עכטען כינא, טשאן־סו.

מיר שטעהן דאָ צוויא שטונדען און איך האב צייט צו זעהן דיא שטאָדט און צו שיקען א דעפּעשע נאך פאריז, אין וועלכער איך האב בעשריעבען דיא האָכצייט פון מיסטער לאָנגהעד מיט מיסס בלועט.

פיעלעס האב איך דארט ניט געקענט זעהן, ווייל אין צווייא שטונדען קען מען זעהן זעהר ווענינ זאגאר אין א בינעזישער שטאדט. דאס איינציגע מערק־ווירדיגע, וואס איך האב געזעהן, איז דער פלאן פון דער שטאדט.

אין דער טארטאריי בעשטעהט יעדע שטאדט פון צווייא בעזונדערע שטעדט, וועלכע געפינען זיך געוועהנליך פוןביידע זייטען פון א טייך. אן אלטע שטאדט, געבויט פון עכטע טאטארען מיט הונדערטער אדער טויזענדער יאהר צוריק, און א נייע שטאדט, געבויט פון אייראפער אדער פון אייראפעער און טאטארען. אין בינא בעשטעהט יעדע גרויסע שטאדט פון צווייא — דרייא שטעדט, איינע אין דער אנדערער, אדער איין שטאדט ארום דער אנדערער. אין דער מיט איז געבויט א שטאדט, וועלכע איז ארומגערינגעלט מיט א מויער. ארום דיעזער שטאדט האט זיך מיט דער צייט אויסגעבויט נאך א שטאדט, וועלכע מען האט ווידער ארומ־גערינגעלט מיט א מויער, און ארום דיעזער שטאדט האט זיך ענדליך אויסגעבויט א דריטע שטאדט.

איך מוז נאך בעמערקען, אז דאס מאל האט מיך ארומגעפיהרט מיין פריינד, דער יונגער בינעזע טשאן־טשאא.

אין קיאן־סו הייבט זיך אן דיא בינעזישע מויער, א הויכע מויער, וועלכע איז אזוי ברייט, אז צווייא קארעטעס איינגעשפאנט מיט זעקס פערד קענען גאנץ בעקוועם פאהרען פון אויבען. פון צייט צו צייט זעהט מען טהורמס אויף דיעזער מויער.

— צו וואס ניצט דיעזע זאנדערבארע מויער? האב איך געפרעגט מאיאר נולין. דער זאנדערבארער איינפאל פון א פאלק ארומצורינגלען זיין לאנד מיט א מויער!

מאיאר נולין האט ניט געענטפערט.

23טעס קאפיטעל.

א וויזיט ביי מיין בלינדען פאסאזשיר.

זייט צווייא טעג האב איך ניט געזעהן מיין בלינדען פאסאזשיר. איך בין געוועזען אזוי בעשעפטיגט, אז איך האב ניט געקענט געפינען א געלעגענהייט איהם צו זעהן און איהם עפעס צו ברענגען.

איך האב געקויפט פאר איהם איינינע לעבענס מיטעל אין קיאן־סו און האב מיך ענטשלאסען איהם צו זעהן היינט אבענדס.

עס איז וואהר, אז מיר האבען נור נאך דרייא טעג צו פאָהרען. אין דרייא טעג קומען מיר אָן אין פעקינג און אונזער לאנגע רייזע האט זיך געענדיגט. מיין בלינדער פּאַסאַזשיר וועט קומען צו זיין געליעבטער זינקא און איך וועל אָנשרייבען א לאנגען ארטיקעל איבער דיעזער רייזע פאר מיין צייטונג, אָבער דרייא טעג איז אויך א שטיק צייט. מען מוז אויך עסען אין א צייט פון דרייא טעג און ליעגען פערשלאָסען אין א קאַסטען גאנצע דרייא טעג, איז אויך קיין גרויסעס פער־גניגען.

דיא נעכסטע גרויסע שטאָדט, וואו מיר וועלען בלייבען שטעהן א לענגערע צייט, איז לאָן טשעאו. אזוי וויא דער צוג געהט זעהר לאנגזאם, האב איך גענוג צייט צו פּלוידערן מיט דעם יונגען כינעזען טשאָן־טשאָא. יעצט איז מיר ניצליכער צו רעדען מיט איהם, אלס מיט מאיאָר נולין, ווייל טשאָן־טשאָא איז אַן עכטער כינעזע און ער קען כינא פיעל בעסער, וויא מאיאָר נולין.

מיר זיינען ביידע געשטאנען אויף דער פּלאַטפאָרם פון א וואַגאָן און האבען געפּלוידערט.

— אין אייער כינא פאָהרט מען אזוי לאנגזאם, גלייך וויא מען וואָלט זיך געשלעפּט מיט אַן אָקסען וואָגען, האב איך בעמערקט. אין אנדערע לענדער לויפט מען און מען טרייבט דעם לאָקאָמאָטיוו, וויא שנעל ער קען נור לויפען.

— הערר סען סיר, איהר וועט ניט איבערמאכען דיא כינעזען, האט טשאָן־טשאָא געענטפערט ערנסט. זיי זיינען א קאָנסערוואטיווער פאָלק, זיי האבען ליעב דאס אלטע און האלטען זיך ביים אלטען. עס וואונדערט מיך זעהר, וואס זיי האבען געלאָזען בויען אייזענבאהנען אין זייער לאנד.

— איהר האט פאָלקאָמען רעכט, הערר טשאָן־טשאָא, האב איך געזאגט, אָבער ווען מען האט שוין געבויט אַן אייזענבאהן, ווען מען פאָהרט שוין אויף אַן אייזענבאהן, פאר וואס זאָל מען ניט אויסניצען אלע בעקוועמליכקייטען פון אַן אייזענבאהן? פאר וואס זאָל מען ניט פאָהרען שנעלער?

— צו וואס?

— וואס הייסט, צו וואס? צייט! מען קען דאָך שפּארען צייט! מען קען דאָך אָנקומען שנעלער, וואו מען דארף.

— צייט? האט טשאָן־טשאָא געפרעגט, פאר אונז כינעזען האט צייט קיין ווערטה. צייט קען ניט האבען א ווערטה פאר א פאָלק פון פיער הונדערט מיליאָן מענשען. וואו וועט איהר נעהמען גענוג צייט פאר אלעמען? בייא אייך

אייראָפּעער איז דיא צייט אַזוי טהייער, אַז איהר צעהלט זאָגאַר שטונדען און מינוטען. מיר צעהלען נור מאָנאַטען און יאָהרען, אונזערע טעג זיינען איינגעטהיילט אין וואכען — משמורות, און מיר זאָגען, יעצט איז דיא ערשטע וואכע, דער ערשטער משמור. —

— דאס איז זעהר שעהן, זעהר פּאָעטיש, אָבער גאר ניט פּראַקטיש, האב איך בעמערקט.

— פּראַקטיש ? האט טשאַן־טשאַ געלאכט, — פּראַקטיש ? אך ! איהר אייראָפּעער קענט לעבען אָהן דיעזעס וואָרט. יעדע זאך מוז זיין ביי אייך פּראַקטיש. ווייסט איהר, וואס דאס וואָרט פּראַקטיש בעדייטעט ? ווייסט איהר, וויא מיר פערשטעהן דאס וואָרט פּראַקטיש ? — פּראַקטיש הייסט זיין א שקלאַף, א פערקויפטער קנעכט, צו דער צייט, צו געלד, צום געשעפט, צו יעדען מענשען, נור ניט צו זיך אליין. — איך האב געלעבט עטליכע יאָהר אין פּאריז און בין דאָרט אויך ניט געווען פּראַקטיש. איך פאָהר יעצט אהיים און וועל דאָרט אויך ניט ווערן פּראַקטיש. איך וויל ניט זיין פּראַקטיש, איך וויל לעבען, וויא א שטיקעל האָלץ שווימט אויף א טייך און וויעגט זיך און לאָזט זיך שאָקלען פון דעם פליעסענדען וואסער.

— איך זעה שוין, אַז מיר מוזען זיין צופריעדען מיט כינא, וויא זיא איז.

— און זיא וועט שטענדיג אַזוי זיין, האט טשאַן־טשאַ בעמערקט, מיר לעבען רוהיג, מיר ווילען זיך ניט מאַכען קיינע זאָרגען. אונזערע געשעפטען געהן, וויא זייא געהן. מיר מישען זיך ניט אין פרעמדע אנגעלעגענהייטען, מיר ווערן זיך ניט וועגען פּאָליטיק. — זעהט, הערר סען־סיר, אונזער ערשטער קייסער פו־הו האט געלעבט מיט 2950 יאָהר פאר יעזוס קריסטוס, אלזאָ אין דער צייט ווען אייער נח איז ארומגעשוואומען אין זיין תיבה. זייט דאמאלס האבען געהעררשט איבער אונז 23 דינאסטיען אָדער הערר־שער פאמיליען. יעצט הערשט איבער אונז א קייסער־ליכע פאמיליע פון דעם פאָלק מאנדשו. וואס וועט ווייטער זיין ? ווען מען האַרט עס ? ווען מען קימערט עס ? צו וואס זאָל איך מיר דאריבער ברעכען דעם קאָפּ ?......

האט דער כינעזע רעכט ? זאָל א מענש לעבען, וויא עס לאָזט זיך, וויא עס געהט מיט איהם און זאָל ווירקליך זיך ניט ברעכען דעם קאָפּ איבער אנדערע זאכען ? — איך ווייס עס ניט און קען דאריוף ניט אנטוואָרטען.

איך האב געוואָלט נאָך עפּעס פרעגען דעם כינעזען, אין דיעזע מינוט אָבער

האט מען אונז גערופען עסען. אזוי וויא מען האט אונז שוין גערופען צום דריטען מאָל, האבען מיר געמוזט געהן עסען.

ווען מיר זיינען אריינגעקומען, זיינען שוין אלע פּאסאזשירען געזעסען ארום דיא טישען און מיר האבען געמוזט זיך זעצען, וואו מיר האבען געפונען א לעדיגען פּלאַץ. מיר איז אויסגעקומען צו זעצען זיך לעבען דאס נייע פּאאר־פאָלק, מיסטער ענד מיסעס לאָנגהעד.

זיי זיינען צוואר געזעסען איינער לעבען אנדערן, אָבער זאָנדערבאר! איידער זייא האבען געהייראטהעט, פלעגען זייא שטענדיג רעדען פון געשעפטען. זייט זייא האבען געהייראטהעט, האט זיך ביי זיי אויסגעשעפּט דאס מאטעריאל צום רעדען. זייא זיינען יעצט געזעסען איינער לעבען אנדערן, האבען געגעסען מיט אפּעטיט, האבען אָבער קיין וואָרט גערעדט איינער צום אנדערן.

וואס זאָל דאס הייסען? וויא זאָל איך עס מיר ערקלערן? עס איז זעהר מעגליך, אז פאר דער האָכצייט האבען זייא שוין אזוי ווייט אלעס אָפּגערעדט און אזוי פּינקטליך אלעס אָפּגעמאכט, אז יעצט האבען זיי שוין ניט פון וואס צו רעדען. זיי זיינען פּראקטישע מענשען, זעהר פּראקטישע מענשען!

מיר האבען געהאט א שלעכטע נאכט. דער הימעל האט זיך בעדעקט מיט שווארצע וואָלקענס און עס האט אויסגעבראָכען א שרעקליכער שטורם. דער דונער האט נאר ניט אויפגעהערט און דיא בליצען האבען געדויערט מינוטען לאנג. דער רעגען האט געגאָסען, וויא פון אַן עמער, און עס האט זיך אונז אויסגעוויעזען, אז דער צוג שווימט אין א מעער פון פייער.

אין אזא שטורם האב איך גאנץ רוהיג און גאנץ זיכער געקענט געהן צו מיין בלינדען פּאסאזשיר. איך בין אריינגעקומען אין באגאזש־וואגאָן און האב געפונען מיין פּאסאזשיר שלאָפענדיג. איך האב איהם אויפגעוועקט און האב איהם איבער־געגעבען דיא לעבענס־מיטעל, וועלכע איך האב פאר איהם אָנגעגרייט.

— ווען וועלען מיר אָנקומען אין פּעקינג? האט ער מיך געפרעגט.

— איבערמאָרגען, האב איך געענטפערט, — ווען מיר וועלען נור ניט האבען א שטערונג אָדער אַן אָפּהאַלט.

— עס הארט מיך ניט, ווען מיר וועלען אָנקומען, האט ער געזאגט, איך האב נור מורא, אז ווען מיר וועלען אָנקומען אין פּעקינג, וועט מען עפענען דעם קאסטען און מען וועט אויסגעפינען, אז איך בין א בלינדער פּאַ־סאזשיר.

— איך רעכען, אז אייער געליעבטע זינקא האט שוין אפגעמאכט מיט דיא בעאמטע אין פעקינג, אז מען זאָל באלד צושיקען דעם קאסטען אין איהר וואָהנונג.

— דערפאר עבען האב איך מורא, האט קינקא געזאגט טרויעריג, זיא איז א פרוי, פרויען זיינען אונגעדולדיג, זיא וועט קומען צולויפען, וועט וועלען עפענען דעם קאסטען און......

— אלזאָ וואס טהוט מען? האב איך געפרעגט.

— איך וויל אייך עפּעס בעטען, הערר סען־סיר.

— ווען עס איז נור מעגליך, וועל איך עס געוויס טאָהן.

— עס איז מעגליך.

— דאן זאגט, וואס קען איך פאר אייך טאָהן?

— ווען מיר וועלען אנקומען אין פעקינג, זאָלט איהר דינגען א דראָשקע אָדער טרעגער, מען זאָל מיך טראנספּאָרטירען צו מיין זינקא אין דער שטראכע טשא טשוא.

— אויב עס וועט נור מעגליך זיין, וועל איך עס טאָהן מיט פערגניגען, האב איך אויסגערופען, — איך וועל זאָגאר ערקלערן דיא דומע בינעזען, אז אין דיעזען קאסטען געפינט זיך גלאָז און מען מוז זיין זעהר פאָרזיכטיג ביים איבערפיהרען אָדער איבערטראָגען פון איין אָרט צום אנדערן.

— איך וואָלט אייך נאך געבעטען, איהר זאָלט מיטפאָהרען מיט'ן קאסטען און זעהן, ער זאָל ריכטיג אנקומען.

— געוויס, הערר קינקא! איך וועל עס טאָהן מיט פערגניגען, ווייל איך וויל זעהן אייער געליעבטע, דיא שעהנע זינקא מארקולעסקו!

אין דיעזער מינוט האט דער דונער אזא קלאפּ געטאָהן, אז איך האב גע־מיינט דער צוג פאלט אום מיט אונז.

איך האב בערוהיגט מיין בלינדען פאסאזשיר און בין צוריק געגאנגען אין מיין וואגאָן.

ערשט פארטאָג האט דער שטורם אויפגעהערט און איך האב געקענט אנט־שלאָפען ווערן.

איך בין אויפגעשטאנען שפּעט, ערשט נאך אכט אוהר. קוים האב איך מיך אנגעטאָהן, אפגעוואשען און האב געוואָלט ארויסגעהן אויף דיא פּלאטפאָרמע פון אונזער שלאָף־וואגאָן, איז דער קאָנדוקטאר אריינגעקומען און האט אויס־גערופען:

— לאַן־טשעאו! דרייא שטונדען!

איך האב אויסגעזוכט מאיאָר גולין און דעם יונגען כינעזען טשאַן־טשאַא.

— שנעל! האב איך געזאגט צו זיי, — שנעל! קומט! לאָמיר זעהן דיא שטאָדט לאַן־טשעאו! דרייא שטונדען איז ניט פיעל צייט. לאַן־טשעאו איז א גרויסע שטאָדט.

אין אייניגע מינוטען זיינען מיר געווען פערטיג ארויסצוגעהן זעהן דיא גרויסע שטאָדט לאַן־טשעאו. קוים אָבער זיינען מיר אָפּגעגאנגען פון צוג, האט זיך אונז פאָרגעשטעלט אן עכט כינעזישעס שוישפּיעל, א ספּעקטאקל, וועלכען איך וועל ניט פערגעסען מיין לעבען לאנג.

עס איז ענטגעגען געקומען א גאנצער הויפען כינעזען. פאָראויס איז גע־גאנגען א דיקער, הויכער אַלטער מאַן אין זיידענע קליידער פון ווייסע און געלע זייד, פון אויבען האט ער געטראָגען א קורצען מאַנטעל פון שווארצער זייד. דיעזער מאַנטעל וואָלט בעסער געפּאסט צו ליעגען אויף דיא פּלייצעס פון א פרוי, וויא אויף דיא פעטע פּלייצעס פון א מאַן. הינטער איהם זיינען געגאנגען פונפצעהן כינעזען מיט א קיילעכדיג קנעפּעל אויפ'ן הוט, א צייכען, אז זיי זיינען מאַנדאַ־רינען — בעאַמטע. קוים האט מען איהם דערזעהן, איז מען געפאלען אויף דיא קניע און מען האט אויפגעהויבען דיא פויסטען.

— וואס איז דאס? ווער איז דיעזער מאַן? האב איך געפרעגט.

— דאס איז דער גובערנאַטאָר פון לאַן־טשעאו, האט טשאַן־טשאַא גע־ענטפערט.

— אָבער וואס וויל ער? צו וואס איז ער געקומען צום צוג? וויל ער זעהן דיא פּאסאַזשירען אָדער איבערקוקען דעם באַגאַזש? האב איך געפרעגט.

מיר איז באַלד איינגעפאלען מיין בלינדער פּאסאַזשיר. וואס וועט זיין, ווען דער הערר גובערנאַטאָר וועט הייסען עפענען אַלע קאַסטענס און וועט אויסגע־פינען מיין אָרימען קינקאָ?

טשאַן־טשאַא האט מיר דיעזעס מאל ניט געענטפערט, ווייל ער האט אויך ניט געוואוסט וויא עס קומט, וואס דער הערר גובערנאַטאָר פון לאַן־טשעאו האט אונז בעעהרט מיט זיין וויזיט.

איך האב מיך געווענדעט צו מיין אַלטען פריינד, דעם רוסישען קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו, און האב איהם געפרעגט:

— וואס וויל דער גובערנאטאָר ? וועט יעדער פּאסאזשיר מוזען ווייזען זיין פּאספּאָרט ? וויל מען אונטערזוכען די פּאסאזשירען און אויסגעפינען, וואס עס איז געשעהען מיט׳ן צוג ניט ווייט פון טשערטשען ?

— אָה, ניין ! האט פּאָפּאוו געענטפערט, דער הערר גובערנאטאָר איז גע־קומען זיך איבערציייגען, אויב דיא „קאץ״, דיא פונפציג מילליאָנען פראנק, איז ניט גערירט. ווארט א ווייל, וועט איהר זעהן, וואס עס וועט גע־שעהען.

וויא נייגיעריג איך בין געוועזען צו זעהן דיא שטאָדט לאַנ־טשעאו, בין איך דאָך געבליעבען שטעהן אום צו זעהן, וואס דער הערר גובערנאטאָר וועט טאָהן.

ער איז צוגעגאנגען מיט אַלע זיינע מאנדארינען צום וואגאָן, וואו „די קאץ״ האט זיך געפונען. איז אריינגעגאנגען, האט בעטראכט דעם קאסטען, וואו דיא נייבע, דער טויטער מאנדארין יען־לו, האט געדארפט ליעגען, האט זיך צוגעקוקט צו יעדען שלאָס, צו יעדען שפּאלט, און אזוי וויא ער האט געפונען אַלעס אין בעסטער אָרדנונג, האט ער געוואָלט ארויסגעהן פון וואגאָן.

יעצט אָבער איז צו איהם צוגעקומען פירסט סארוסקיאר מיט זיין פריינד חאנדשיר. דער הויפּט־פּערוואַלטער, „גלאוווני אופּראוולאיושטשי״ פון דער בינע־זישער באהן און דער גובערנאטאָר פון לאַנ־טשעאו האט זיך בעגריסט מיט אַלע קליינינקייטען פון דער בינעזישער עטיקעטע. זיי האבען זיך עטליבע מאל פערנייגט איינער פאר׳ן אנדערן, דאן האט איינער דעם אנדערן געווינשט צעהן טויזענד מאָל „גוט מאָרגען !“ דאן האט איינער דעם אנדערן געבראכט צעהן טויזענד גריסע פון גוטע פריינד, דאן האט איינער דעם אנדערן געווינשט צעהן טויזענד מאל גליק און פריעדען, דאן האט מען זיך געזאגט צעהן טויזענד קאָמפּלימענטען און דער גובערנאטאָר האט עפּעס געזאגט אזוי הויך, אז אַלע האבען עס געקענט הערען.

אזוי וויא איך האב ניט פערשטאנען, וואס ער זאגט, האב איך געבעטען מיין פריינד טשאן־טשאָא, ער זאָל מיר איבערזעצען, וואס דער גובערנאטאָר האט געזאגט דעם פירסט.

טשאן־טשאָא האט עס מיר איבערזעצט.

— דער גובערנאטאָר דאנקט דעם פירסט סארוסקיאר דערפאר, וואס ער האט איינגעשטעלט זיין לעבען און האט געראטעוועט דיא קאסא פון דעם רויבער

קי־טשאנג, דער זוהן פון הימעל — דער קייסער פון כינא — וועט איהם דערפאַר בעלוינען.

פירסט סאַרוסקיאַר האט אויפגעהויבען שטאָלץ זיין קאָפּ און האט געענט־פערט, אז ער האט געטאָהן דאס, וואס יעדער כינעזע, יעדער געטרייער זוהן פון דעם גרויסען הערשער, דאַרף טאָהן.

— אלזאָ לאָמיר געהן, האב איך געבעטען טשאַן־טשאָאַ און מאַיאָר גולין. מיר האבען דאָ מעהר ניט וואס צו זעהן.

מיר זיינען אוועקגעגאַנגען אין שטאָדט. לאַן־טשעאו איז א לעבעדיגע שטאָדט. זיא בעשטעהט אויף פון צוויא שטעדט, איינע אין דיא אַנדערע, אָדער איינע אַרום דער אַנדערער. לעבען דער שטאָדט פליעסט איינער פון דיא גרעסטע טייכען פון כינא, דער האָאַנג האָ אָדער דער געלער טייך, וויל זיינע וואַסערן ווייזען אויס געלבליך.

— דיעזער טייך פאַלט אַריין אין מעער לעבען דער גרויסער שטאָדט טיען טזין, האט טשאַן־טשאָאַ ערקלערט. פון דאָרט געהן אָפּ דיא פּאַסאַזשיר־שיפען נאָך יאָקאָהאמאַ, איינע פון דיא גרעסטע שטעדט אין יאַפּאַן.

אין דער שטאָדט לאַן־טשעאו קאָכט עס, וויא אין א קעסעל. דיא איינ־וואָהנער פערשטעהן גאַנץ גוט דיא וויכטיגקייט פון דער אייזענבאהן. זיי ווייסען, אַז דיא אייזענבאהן ברענגט צו זיי פיעלע פרעמדע און יעדער פרעמדער לאָזט איבער עטליכע זילבער אָדער גאָלד־שטיקע, און דארום זיינען זיי זעהר העפליך נעגען א פרעמדען און טהוען אַלעס מעגליכע אום איהם צו געפעלען, זעלבסט־פערשטענדליך, נור ווען ער האט גאָלד אָדער זילבער־שטיקע.

מיר האבען בעזוכט דיא פּאַגאָדאַ, דעם טעמפעל פון לאַן־טשעאו. א׳ע טעמפעל אָדער פּאַגאָדאַס אין כינא זיינען געבויט אויף איין אַרט, אין איין סטיל. שטעלט אייך פאָר א גרויסער הויפען טעללער איינער אויפ׳ן אַנדערן. אונטען גרויסע טעללער און וואס העכער, אַלץ קלענערע טעללער, איהר וועט דאַן האבען א פאָלשטענדיגען בעגריף, א קלאָרעס ביכד, פון א כינעזישער פּאַגאָדאַ.

אינעווייניג אין דער פּאַגאָדאַ זעהט מען דעם גרויסען שלאַנג, דעם דראַגאָן, דאס וואונדערטהימער פון כינא. עס איז א זאָנדערבאַרעס טהיער מיט פינף פיס מיט א זאָנדערבאַרען קאָפּ. עס איז א גאָט און דאָך קיין גאָט, עס איז א טהיער און דאָך קיין טהיער. עס איז א סאָרט הייליגע חיה, וועלכע לעבט ערגעץ

אין הימעל בייא נאַט אָדער לעבען נאַט. עס איז היילינג, אָבער עס איז קיין נאַט.

פון דער פּאנאַדא זיינען מיר געגאַנגען זעהן דיא פאבריקען און דיא געשעפטען פון דער שטאָדט. וואו מיר זיינען געקומען, האבען מיר געפונען לעבען, בעשעפטיגונג, בעוועגונג. דיא איינוואוינער זיינען בינעזען און טאטארען, קיינע אייראָפּעער.

איך בין געווען זעהר מיעד, ווען איך בין צוריקגעקומען אויף דיא באהן־סטאציאָן. איך האב געוואָלט אַלעס זעהן, און עס איז געווען א זעהר הייסער טאָג.

ווען איך בין צוגעקומען צו מיין וואגאָן, האב איך געזעהן, וויא מיסטער אָליפאַלט לאַנגהעד איז אָנגעקומען פון איין זייט און מיסעס הארעשע לאַנגהעד איז אָנגעקומען פון דער אנדערער זייט.

— וואהרשיינליך זיינען זיי אויך געגאַנגען אין שטאָדט מאכען געשעפטען, אנדערש קען עס ניט זיין. זייא אינטערעסירט געווים ניט צו זעהן א בינעזישע שטאָדט, האב איך מיר געטראכט.

זאָנדערבאר אָבער איז עס געווען, וואס מאן און פרוי האבען ניט גע־רעדט א וואָרט איינער צום אנדערן. יעדער איז זיך געגאַנגען זיין וועג, יעדער איז געקומען פון אנאנדערער זייט, איז זיך רוהיג אריינגעגאַנגען אין וואגאָן און האט זיך געזעצט אויף זיין אָרט, גלייך וויא זייא וואָלטען געווען ווילד פרעמדע.

עס זיינען אָנגעקומען נייע פּאסאזשירען. אייניגע זיינען געפאָהרען גלייך נאך פעקין, אנדערע זיינען געפאָהרען נאך דיא צווישען סטאציאָנען, וועלכע האבען אזעלכע זאָנדערבארע נעמען, וויא סי־נגאָ, הא־נאַן, לו־נגאַן, טאי־יון, און דער־גלייכען.

אייניגע מינוט שפּעטער איז דער צוג ארויסגעפאָהרען פון לאַן־טשעאו.

24טעם קאפיטעל.

דער בלינדער פאַסאַזשיר איז א העלד און רעטעט אונז אַלעמען.

מיר זיינען יעצט געפאָהרען איבער א גוט בעארבייטעטעס לאנד, אָבער אין זאַנדערבארעס לאנד. אויף יעדע האלבע מייל איז דער צוג אריבער געפאָהרען א בריק, א בריקעל, א דאמם, „נאסיפ", א הויכען בארג, אָדער א שמאָלען וועג צווישען צווייא בערג. עס איז געווען דייטליך, אז דיא אינזשינירען, וועלכע האבען געבויט דיעזע באהן, האבען געארבייטעט זעהר שווער. אין ערטער האט מען זאָגאר געקענט זעהן, אז זייא האבען געברויכט פיעל קענטניסע און פיעל קונסט.

אין ערטער פלעגט זיך עס אויסווייזען, אז דיא באהן בייגט זיך איין אונטער דער שווערער לאסט — מישא — פון דעם צוג. אין ערטער האט דיא באהן געמוזט זיך אויסדרעהען ארום דיא גרויסע מויער.

געגען זעקס אוהר פאר נאכט זיינען מיר אָנגעקומען אין קינג־טשעאו, אויך א גרויסע שטאָדט, וועלכע איך האב אָבער ניט געקענט זעהן, ווייל דער צוג איז דאָ געשטאנען נור א האלבע שטונדע.

געגען אכט אוהר אבענדס האט זיך אויפגעהויבען א נעבעל, וועלכען מען קען זעהן נור אין לאָנדאָן. א גרויער, געדיכטער, שטיקענדער רויך איז אָנגעקומען פון ערגעץ און האט איינגעוויקעלט דעם גאנצען צוג, וויא מיט א געדיכטע שלייער. ער איז געוואָרען אלע מאָל געדיכטער, אלע מאל שווארצער, דונקלער און אונאננגענעהמער.

מען האט ניט געקענט שטעהן אויף דער פלאטפאָרם, מען האט ניט געקענט זעהן דיא לאָמפען פון דיא סטאציאָנען. איך האב גערעכענט, אז דער צוג וועט גאר בלייבען שטעהן, ווייל עס איז געפעהרליך צו פאָהרען אין אזא געדיכטען נעבעל, און איך האב געפרעגט דעם קאָנדוקטאָר פאַפאָו, וואו מיר וועלען בלייבען שטעהן.

— בלייבען שטעהן? האט פאַפאָו געלאכט, ווער האט עס אייך געזאגט, אז דער צוג וועט בלייבען שטעהן?

— וויא קען מען פאָהרען אין אזא נעבעל, ווען מען קען ניט זעהן אויף פינף שריט ווייט פון זיך?

— דיא כינעזישע מאשיניסטען פערשטעהן זייער זאך, האט פאפאוו גענעכט־פערט, — לעגט אייך שלאפען, העררר סען־סיר, און שלאפט געשמאק, דער נעבעל וועט דויערן א גאנצע נאכט.

איך האב געמוזט איהם פאלגען און זיך לעגען שלאפען. אין דער פריה בין איך אויפגעשטאנען און ארויסגעגאנגען אויף דיא פלאטפארם, דער נעבעל איז געוועזן אזוי געדיכט, וויא ביי נאכט. דער אונטערשיעד איז נור געוועזן, וואס ביי נאכט האט ער אויסגעוויעזען שווארץ, ביי טאג אבער האט ער אויסגעוויעזען גרוי־רויכיג.

מיר זיינען פארביי געפאהרען דיא שטעדט סי־נגאן און הא־נאן, וועלכע איך האב זעהר געוואלט זעהן. איך האב בעזאנדערס געוואלט זעהן דיא שטאדט הא־נאן, ווייל מיין פריינד טשא־טשאא האט מיר דערצעהלט, אז דאס איז א גרויסע שטאדט און א לעבעדיגע האנדעלס־שטאדט. וואס העלפט עס אבער? ווען מיר זיינען אנגעקומען אויף דיא סטאציאן הא־נאן, איז דער נעבעל געוועזן אזוי געדיכט, אז פון דעם וואגאן האבען מיר ניט געקענט זעהן דיא סטאציאן. מיר האבען נור געזעהן, אז אלע לאנטערנען ברענען און דיא סטאציאן איז געוועזן בע־לייכטעט.

מען קען זיך לייכט דענקען, אז דער צוג האט געמוזט געהן זעהר לאנגזאם און האט זיך פערשפעטיגט אויף איינינע שטונדען.

בארא פאן וויסענשטיצענדארף האט אויסגערופען צעהן טויזענד מאל: „דאנערוועטער!" אבער דאס האט איהם זעהר ווענינ געהאלפען. דער צוג איז דאך געגאנגען זעהר לאנגזאם.

ערשט פאר נאכט האט זיך אויפגעהויבען דער נעבעל און, אלע פאסאזשירען האבען אפגעאטהעמט פרייער.

עס איז געוועזן א דונקעל, פינסטערע, אונאנגענעהמע, אונהיימליכע נאכט. אזוי וויא איך האב געמוזט פאריגע נאכט שלאפען א גאנצע נאכט און איך האב נאך געשלאפען איינינע שטונדען ביי טאג אויך, האב איך שוין דיעזע נאכט ניט געקענט שלאפען.

מיר זיינען געבליעבען שטעהן אויף איינינע מינוט בייא א קליינער סטאציאן. איך בין ארויס געגאנגען, האב געקויפט איינינע קובען און א פלאש וויין.

— עס איז דיא לעצטע נאכט פון אונזער רייזע, האב איך מיר געטראכט, איך וועל אריינגעהן צו מיין בלינדען פאסאזשיר און מיר וועלען טרינקען צוזאמען

„לחיים!“ אויף זיין וואָהל און אויף זיין גליקליכע האָכצייט מיט דער שעהנער זינקא מארקולעסקו.

ווען איך בין צוריק געגאנגען פון דער סטאַציאָן צו מיין וואגאָן, האב איך געזעהן, וויא פירסט סארוסקיאר און זיין פריינד האנדשיר שטעהן פאר'ן צוג און בעטראַכטען דיא ערשטע וואַגאָנעס.

— וואס זאָל דאס זיין? האב איך געפרעגט זיך אליין. זאָלען זיי וויסען פון מיין בלינדען פאסאזשיר?

איך האב פון זיי קיין אויג ניט אראָפּגעלאָזען, אום זיי זאָלען עס אָבער ניט בעמערקען, בין איך אריינגעגאנגען אין וואגאָן און האב געקוקט אויף זיי דורכ'ן פענסטער. איך האב געזעהן, אז זיי רעדען עפּעס, אז זיי ווייזען עפּעס, וואס אָבער האב איך ניט געקענט וויסען.

דער צוג האט געריהרט. מיר זיינען אריינגעפאָהרען אין א וואלד. אלעס איז דונקעל, פינסטער, אונאנגענעהם, טרויעריג.

איך געה צו מיין בלינדען פאסאזשיר. אין לעצטען וואגאָן טרעף איך פּאָ־פּאָוו'ן.

— וואס איז דאס, העררר סען־סיר? ווילט איהר גאר ניט שלאָפען דיעזע נאכט? האט ער מיך געפרעגט.

— איך קען ניט שלאָפען, ווייל איך האב געשלאָפען א גאנצען טאָג. — און איהר פּאָפּאָוו? געהט איהר ניט שלאָפען?

— יא, איך וועל מיך באלד לעגען שלאָפען.

— וואו וועט דער צוג ווייטער בלייבען שטעהן?

— אויף דער סטאציאָן פוען־טשו, ווען ער קרייצט איבער דיא ליניע פון נאנקין.

— גוטע נאכט, פּאָפּאָוו!

— גוטע נאכט, העררר סען־סיר!

איך מוז מיך אומקעהרן, ווייל איך וויל ניט, אז פּאָפּאָוו זאָל זעהן, וויא איך געה אריין אין באגאזש־וואגאָן.

איך דענק דאהער, איך וועל בעסער געהן צוריק, וועל דורכגעהן דעם גאנצען צוג און וועל א קוק טאָהן אויף דעם לעצטען וואגאָן. וואו עס געפינט זיך „דיא קאַץ“. דיא פאסאזשירען שלאָפען אלע. אלעס איז שטיל און רוהיג. אין דעם לעצטען וואגאָן, וואו עס האט זיך געפונען דער קאסטען מיט דיא פונפציג מילליאָן פראנק, זעה איך דיא כינעזישע זשאנדארען זיצען און שלאָפען.

איך געה צוריק ביז צום באגאזש־וואגאָן. פּאָפּאָוו איז פערשוואונדען גע־וואָרען, דאס הייסט, ער איז זיך פערקראָכען אין זיין שטיבעלע און האט זיך גע־לייגט שלאָפען.

איך קען אלזא רוהיג געהן צו מיין בלינדען פּאסאזשיר.

איך עפען אויף שטילערהייט דיא טהיר פון דעם באגאזש־וואגאָן און געה אריין. יעצט טרעף איך שוין גלייך צום קאסטען פון מיין בלינדען פּאסאזשיר. איך קען שוין דעם וועג אין דער פינסטער, ווייל איך בין שוין דאָ געוועזען אזוי פיעל מאָל, אז איך וויים שוין וואו צו געהן.

איך קלאַפּ אָן, דאס קליינע לעמפּעלע ווערט אָנגעצונדען, קינקאָ קומט ארויס, ווינשט מיר גוטען אבענד און מיר הייבען אָן צו רעדען.

איך עפען דיא פלאַש וויין און מיר טרינקעןביידע אויף דאס וואָהל און דעם גליק פון דער שעהנער און ליעבענסווירדיגער זינקא מארקולעסקו.

— איך דענק, אז דאס איז דיא לעצטע נאכט פון אונזער רייזע און פון אייערע ליידען, העדר קינקאָ, זאָג איך, מאָרגען אבענדס, העכסטענס איבער־מאָרגען, וועלען מיר זיין אין פּעקין און מיר וועלען טרינקען צוזאמען אין דער וואָהנונג פון דער שעהנער זינקא.

קינקאָ האט א זיפץ געטאָהן. איך האב פערשטאנען זיין זיפץ: ער וואָלט זיך געפיהלט זעהר גליקליך, ווען ער זאָל שוין זיצען לעבען זיין זינקא.

מיר האבען נאך אוועקגערעדט אייניגע מינוט, דאן האב איך איהם גענעבען דיא האנד און האב שוין געוואָלט אוועקגעהן, אין דיעזע מינוט האבען מיר דער־הערט שווערע טריט פון מענשען.

— לעשט אוים אייער לעמפּעל! האב איך געזאגט שטילערהייט.

אין אן אויגענבליק האט קינקאָ אויסגעלאָשען זיין לעמפּעלע און איז אריינ־געקראָכען אין זיין קאסטען. איך בין געבליעבען זיצען לעבען איהם און האב גע־הערט, וויא מען האט געעפענט דיא טהיר פון באגאזש־וואגאָן און מען איז אריינ־געקומען.

— וואס זאָל דאס הייסען? האב איך מיר געטראכט. ווער זאָל עס קומען אהער אזוי שפּעט ביי נאכט? — זאָל עס זיין פּאָפּאָוו? ווען עס זאָל זיין פּאָפּאָוו, וואָלט ער געקומען מיט א לאנטערנע, ווייל יעדער קאָנדוקטאָר געהט ארום בייא נאכט מיט א לאנטערנע? — אלזאָ ווער איז עס געקומען אהער?

איך לייג מיך אניעדער אויף דעם באָדען פון דעם וואגאָן און וואַרט און הער מיך צו.

— עס איז ניט פּאָפּאָוו, טראַכט איך ביי מיר, עס זיינען צווייא, אָבער ווער זיינען זיי? זאָלען עס זיין פּאַסאַזשירען? וויא קומען זיי אהער? וואס טהוען זיי דאָ?

איך האב איינגעהאַלטען דעם אטהעם און האב מיך צוגעהערט. מיר איז איינגעפאַלען, אז דאָ איז עפּעס ניט גלאַט, אז דאָ איז עפּעס ניט ריכטיג. מיין הערץ זאגט מיר, אז מיר זיינען אין געפאַהר און דארום הער איך מיך צו.

איך הער, וויא צווייא מענשען זיינען אריינגעקומען אין וואגאָן און זיינען לאַנגזאַם, פּאָרזיכטיג און זעהר שטיל דורכגעגאַנגען דעם גאַנצען וואַגאָן ביז צו דער אנדערער טהיר פון יענער זייט. דורך יענע טהיר קען מען אָבער קומען נור צו דעם קאָהלען־וואגאָן און צו דעם לאָקאָמאָטיוו.

איך הער, וויא זיי האבען געעפענט יענע טהיר און האבען זיך געשטעלט רעדען. איך קריך וויא א שלאַנג, איבער דעם גאַנצען וואַגאָן צו יענער טהיר. איך לעג מיך אַניעדער הינטער א קאַסטען און הער מיך צו וואס מען רעדט.

— גאָט אין הימעל! איז דאס מעגליך? האב איך געוואָלט אויסרופען אין דער הויך, דאס איז דאָך דער פירסט סאַרוסקיאַר מיט זיין פריינד חאַנדשיר. וואס טהוען זיי דאָ? וואס ווילען זיי? וואס רעדען זיי?

איך הער גאַנץ דייטליך, וואס זיי רעדען. — זיי רעדען רוסיש. ווארום רוסיש? פּיעלייכט ווייל זיי זיינען זיכער. אז דיעזע שפּראַכע פערשטעהט מען זעהר ווייניג אין כינא.

— ווען וועלכען מיר צוקומען צום קרייץ וועג? — דער אָרט, וואו צווייא אייזענבאַהן ליניען שניידען זיך איבער, וויא א קרייץ, — פרעגט פירסט סאַרוסקיאַר.

— העכסטענס אין צעהן מינוט, ענטפערט חאַנדשיר.

— וועט קאַרדעק דאָרט זיין?

— געוויס! מען האט דאָך אַזוי אָפּגערעדט.

ווער דיעזער קאַרדעק איז און וואס מען האט אָפּגערעדט, ווייס איך ניט, אָבער עס געפעלט מיר ניט, עס איז אנגעפאַלען אויף מיך א שרעק. איך הער מיך ווייטער צו.

— וואס איז דער סיגנאַל? פרעגט סאַרוסקיאַר.

— א גרינע לאַנטערנע, ענטפערט חאַנדשיר.

— דאס איז דער צייכען, אז מען האט אויסגעדרעהט דיא רעלסען און דער צוג איז אריבער אויף דיא צווייטע ליניע?

— יא, ווען דער צוג וועט שוין זיין אויף אונזער ליניע, וועט קארדעק ווייזען א גרינעם ליכט.

איך קען מיך ניט איינהאלטען. איך ליעג וויא אויף הייסע קוילען.

— וואס הייסט דאס? וויא קומט עס, וואס סארוסקיאר וויל, אז דער צוג זאָל אריבער אויף א צווייטער ליניע? פרעג איך זיך אליין.

איך וויל אויפשפרינגען, לויפען צום קאָנדוקטאר פאפאוו, איהם אויפוועקען און איהם פרעגען, וואס דאָ קומט פאָר, אין דיעזע מינוט אָבער הער איך, וויא חאנדשיר זאָגט:

— אָט איז דיא גרינע לאנטערנע!

— אלזאָ איז שוין דער צוג אויף דיא נייע ליניע? פרעגט סארוסקיאר.

— יא, דער צוג איז שוין אריבערגעפיהרט געוואָרען אויף דיא נייע ליניע, ענטפערט חאנדשיר.

— דיא נייע ליניע! טראכט איך ביי מיר, — דיא נייע ליניע איז דאָך נאָך ניט געענדיגט. מיר זיינען אלזאָ אלע פערלאָרען! פאפאוו האט מיר דער־צעהלט פון דער נייער ליניע, אז זיא בויט זיך ערשט און מען בויט יעצט א בריק איבער א טייכעל, וועלכער פליעסט צווישען צוויא הויכע בערג. ווען דער צוג וועט אזוי וויטער געהן, וועט ער אריינפאלען אין א טיעפען אָפגרונד און אלע פאסאזשירען וועלען צוקוועטשט ווערן.

ערשט יעצט האב איך מיך דערמאָנט, אז מאיאָר נולין האט קיין מאל ניט געהאט קיין צוטרויען צום פירסט סארוסקיאר און האט איהם שטענדיג געהאלטען פאר א געפעהרליכען רויבער.

ערשט יעצט פערשטעה איך דעם טייפלישען פלאן פון דיעזען רויבער. ער האט אָפגערעדט מיט זיין באנדע, אז מען זאָל אראָפפיהרען דעם צוג אויף דיא נייע ליניע און איהם לאָזען לויפען, ביז ער וועט אראָפפאלען אין טייך, דאן וועט סארוסקיאר מיט זיין פריינד חאנדשיר צונעהמען דיא פונפציג מיליאָן פראנק.

דער פלאן איז שרעקליך, שוידערהאפט, טייפעליש.

— וואס טהוט מען? וויא אזוי העלפט מען זיך? וויא אזוי רעטעט מען זיך?

דיא שטימען זיינען שטיל געוואָרען. אלזאָ דער רויבער סארוסקיאר מיט זיין פריינד זיינען ערגעץ פערשוואונדען געוואָרען. וואוהין? וויא אזוי? — איך ווייס עס ניט, פיעלייכט זיינען זיי אראָפגעשפרונגען פון צוג.

איך ציטער, וויא אין א פיעבער, און האב מיך קוים צונעשלעפט צו מיין בלינדען פאסאזשיר.

— מיין גוטער קינקא, מיר זיינען פערלארען! האב איך אויסנערופען.

— וואס איז געשעהען? האט קינקא געפרעגט און איז ארויסגעשפרונגען פון זיין קאסטען.

איך האב איהם דערצעהלט אין קורצע ווערטער, וואס דיא רויבער האבען געטאהן אום צו צונעהמען דיא פונפציג מילליאן פראנק, און וויא מיט יעדער מינוט קומען מיר נעהנטער צום שרעקליכען אפגרונד, וואו דער צוג וועט אראפפאלען, אלע פאסאזשירען וועלען דערהרג'עט ווערן און דיא רויבער וועלען גאנץ רוהיג צו־נעהמען דאס געלד.

— מיר מוזען רעטען דעם צוג, האט קינקא אויסגערופען.

— אבער וויא אזוי?

— קומט מיט מיר, האט קינקא געשריען.

ער האט מיך געחאפט ביי דער האנד אין האט מיך געשלעפט צו דער טהיר, וועלכע פיהרט צום קוילען־וואגאן און צום לאקאמאטיוו.

איך האב ניט געקענט מיין בלינדען פאסאזשיר. ערשט יעצט בין איך געוואהר געווארען, אז ער איז שטארק, וויא א לייב, און קאלטבליטיג, וויא א שטיק אייז.

ער האט מיך אנגעחאפט, וויא מיט אייזערנע צוואנגען און האט מיך אריבער געשלעפט איבער דעם קאהלען־וואגאן צום קעסעל.

— וואס איז דארט? וואו איז דער הייצער? וואו איז דער מאשיניסט? קיינער איז ניטא.

סארוסקיאר מיט זיין באנדע האבען אנגעשאטען דעם אויוון פול מיט קאהלען, האבען אויפגעהויבען דעם ליוועך און האבען געלאזען לויפען דעם צוג מיט פולע שנעללינקייט.

קינקא וויל אראפלאזען דעם ליוועך, אפשליעסען דעם דאמפף און איינ־האלטען דעם צוג, — אונמעגליך!

— איך מוז לויפען רופען דעם קאנדוקטאר פאפאוו, האב איך געזאגט.

— וואס קען ער דען העלפען? איך פערשטעה וויא צו טרייבען א לא־קאמאטיוו בעסער פון פאפאוו'ן, ווייל איך האב אמאל געארביים בייא מאשינעריע.

— אלזאָ וואס טהוט מען? איז שוין פאר אונז נאר קיין רעטונג ניטאָ?
האב איך געשריען אויסער זיך פאר שמערץ און פערצווייפלונג.

שטארבען וויל קיינער ניט, בעזאָנדערס אָבער וויל מען ניט דערהרג'עט
ווערן אין א וואגאָן, ווען ער פאלט אראָפּ אין אָפּגרונד.

— לאָמיר אראָפּשפּרינגען, קינקאָ! האב איך אויסגערופען.

— און דיא אנדערע פּאסאזשירען? זאָלען זיי דערהרג'עט ווערן? האט ער
געפרעגט רוהיג.

— אלזאָ, וואס זאָלען מיר טאָהן?

— אנטלויפט צוריק אין אייער וואגאָן, הערר סען־סיר!

— און איהר, קינקאָ?

— איך וויל רעטען דיא פּאסאזשירען.

— וויא אזוי?

— איך וועל פערמאכען אלע קלאפּען פון קעסעל, דער דאמפּף וועט ניט
קענען ארויס און דער קעסעל וועט פּלאצען. דאן וועט דער צוג בלייבען
שטעהן.

מיט דיעזע ווערטער האט ער אָנגעשאָטען נאך מעהר קאָהלען אונטער'ן
קעסעל און האט אָנגעהויבען צו פערמאכען אלע רעהרען און אלע קלאפּען פון דער
מאשין.

— אנטלויפט, הערר סען־סיר! האט ער געשריען צו מיר

— און איהר, קינקאָ? וואס וועט ווערן פון אייך? ווען דער קעסעל וועט
פּלאצען, וועט איהר דאך צוריסען ווערן אויף שטיקער?

— אנטלויפט, הערר סען־סיר! האט ער געשריען.

איך האב געזעהן, וויא ער האט זיך ארויפגעלעגט מיט זיין גאנצער קראפט
אויפ'ן ליוועך און האט איהם אראָפּגעקוועטשט.

— קומט, קינקאָ! האב איך געבעטען.

— אנטלויפט, אָדער איהר זייט א טויטער! האט ער געשריען.

איך האב קוים צייט געהאט אריינצולויפען אין באגאזש־וואגאָן, צו צולויפען
צו דער צווייטער טהיר און אָנהויבען צו שרייען:

— פּאָפּאָוו! פּאָפּאָוו! רעטעט אייך!

פּלוצלינג האט עס געגעבען א שרעקליכען טראך. דער קעסעל האט גע־
פּלאצט. אלע פּאסאזשירען זיינען אויפגעשפּרונגען און זיינען ארויסגעלאָפען דער־
שראָקען, אויפגערעגט, בלייך, ציטערנדיג.

— וואס איז געשעהען? מיר זיינען פערלאָרען! שרייט מען פון אלע זייטען.

דער צוג איז נאך אוועקגעלאָפען אייניגע מינוט, דאן איז ער געבליעבען שטעהן.

אלע פאסאזשירען זיינען אראפגעשפרונגען פון צוג. פאפאָו און דיא בינע־זישע קאָנדוקטאָרען זיינען געקומען צו לויפען מיט לאנטערנען.

דער צוג איז געבליעבען שטעהן קוים דרייא הונדערט שריט ווייט פון א שרעקליכען אָבגרונד, לעבען דער בריק, וועלבע מען האט נור וואס אָנגעהויבען צו בויען.

25טעס קאפיטעל.

וואו איז אַהינגעקומען סאַרוסקיאַר און זיין פריינד האַנדשיר?

אין דיא ערשטע עטליכע מינוטען זיינען מיר אלע געווען אזוי צומישט, אז קיינער האט ניט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהם. יעדער האט געפיהלט, אז עס האט פאסירט עפעס שרעקליכעס, עפעס שוידערהאפטעס, אז דער צוג האט זיך געפונען אין א גרויס געפאהר; יעדער האט פערשטאנען, אז ער איז גערעטעט, אבער וואס איז דאָ געווען? וואס האט פאסירט? וויא אזוי איז מען גערעטעט געוואָרען פון דער געפאהר? ווער האט עס אלעמען גערעטעט דאס לעבען? — דאס האט קיינער ניט געוואוסט, קיינער האט עס ניט געקענט וויסען.

איך בין געווען דער איינציגער, וועלכער האט אלעס געוואוסט. איך האב מיך ביז אהער בעקלאגט, וואס אונזער רייזע געהט צו אזוי שטיל, אזוי רוהיג, אזוי גלאט, אז איך האב ניט איבער וואס צו שרייבען, יעצט האב איך שוין גענוג מאטעריאל פאר „דעם 20סטען יאהרהונדערט“. אונזער צוג איז געווען אין דער גרעסטער געפאהר. ווער האט אונז גערעטעט? — א בלינדער פאסאזשיר! — א רומעניער!

וואו איז ער יעצט? — ער איז געוויס טויט. ווען דער קעסעל האט גע־פלאצט, האט עס איהם צוריסען אויף שטיקער. — ער האט זיך געהאפפערט פאר אונז. ער האט אונז גערעטעט און דארום איז ער געשטאָרבען מיט אזא שרעק־ליכען טויט.

אָרימער קינקאָ! דוא ביסט א העלד און ביסט געשטאָרבען וויא א העלד. איך האב גאר ניט געוואוסט, וויא עדעל, וויא גרויס, וויא מוטהיג דוא ביסט! — וואס וועט ווערן פון דער שעהנער און ליעבענסווירדיגער זינקא מאַרקולעסקו? — זיא וועט עס ניט אויסהאַלטען! זיא וועט ווערן וואהנזיניג! זיא וועט בעגעהן זעלבסטמאָרד....

פערטיעפט אין דיעזע טרויעריגע געדאנקען, בין איך געשטאַנען לעבען צוג און האב פערגעסען אַלעס אין דער וועלט, זאָגאר דיא טרויעריגע לאַגע, אין וועלכע מיר האבען זיך יעצט געפונען.

— וואס זאָל איך טאָהן פאר דיעזען עדעלען מענשען, וועלכער האט געאָפּפערט זיין לעבען אום צו רעטען אנדערע מענשען? — איך וועל איהם בעשרייבען אין מיין צייטונג „דאס 20סטע יאהרהונדערט“, איך וועל איהם אויפשטעלען א מאָנומענט, וועלכעס וועט בלייבען אויף אייביג. איך מוז יעצט אַלעמען דערצעהלען, ווער עס האט אונז גערעטעט און וויא אזוי ער האט אונז גערעטעט. לאָזען דיא פאסאזשירען וועניגסטענס וויסען, וועמען זיי האבען צו פערדאנקען זייער לעבען.

אין דיעזע מינוט זיינען צוגעקומען צו מיר מאיאָר נולין, אָליפלט לאָנגהעד, טשאָן־טשאָ, באראָן פּאָן ווייסענשניצענדאָרף און דער פראנצייזישער אקטער קאטהרען.

— וואו זיינען אהינגעקומען דער הייצער און דער מאשיניסט? פרעגט דער אמעריקאנער.

— זיי זיינען צוריסען געוואָרען אויף שטיקלעך, ווען דער קעסעל האט געפּלאצט, ענטפערט דער אקטער.

— וויא אזוי איז עס אָבער מעגליך, אז דער צוג זאָל אריבער געהן אויף א פרעמדע ליניע? האט פּאָפּאָוו געפרעגט.

— עס איז געוועזען זעהר פינסטער דיעזע נאכט און דער מאשיניסט האט ניט געקענט זעהן דעם וועג, האט דער פראנצייזישער אקטער געענטפערט.

דער אמעריקאנער האט א לאַך געטאָהן און האט אויסגערופען:

— מיינט איהר, אז א אייזענבאהן־צוג געהט, וויא א פאריזער דראָשקע, וועלכע קען פערלירען דעם וועג, ווען עס איז פינסטער? ווייסט איהר דען ניט, אז אן אייזענבאהן־צוג געהט אויף רעלסען און ווען ער דארף איבערגעהן פון איין ליניע אויף דיא אנדערע, מוז מען איבערשטעללען, איבערדרעהען דיא רעלסען?

— עס קען אָבער זיין, אז דער מאַן, וועלכער שטעלט איבער דיא רעלסען, דער ווייכען־שטעללער, וויא ער הייסט אויף דייטש, האט פערגעסען אָנצושטעלען ריכטיג דיא רעלסען, האט פּאָפּאָוו בעמערקט.

— אָבער וויא אזוי האט געפּלאצט דער קעסעל? האט גאר פּלוצלינג מאיאָר נולין געפרעגט.

— איך האב מורא, אז דאָ איז פאָרגעקומען א שרעקליכעס פערברעכען, האט פּאָפּאָוו געזאגט וויא צו זיך אליין: מען האט אבזיכטליך אראָפּגעפיהרט דעם צוג אויף אנאנדער ליניע.

— צו וואס פאר א צוועק? האט קאַטהרען געפרעגט.

— ווייל מען האט געוואָלט צונעהמען דיא קאַסאַ, דיא פונפציג מילליאָן פראנק, האט פּאָפּאָוו געענטפערט.

אלס אלטער קאָנדוקטאָר, אלס מאַן, וועלכער איז א לאנגע צייט ארומגעפאָהרען אויף דיא כינעזישע אייזענבאהנען, האט ער ריכטיגער דערראטהען דיא וואהרהייט.

— וואו איז פירסט סארוסקיאר? האט גאר פּלוצלינג מאיאָר נולין געפרעגט.

— יא, וואו איז דער פירסט סארוסקיאר? וואו איז דער הויפּט־פערוואַלטער פון דער כינעזיש־טאטארישער אייזענבאהן? האט פּאָפּאָוו ווידערהאָלט.

מען האט אָנגעהויבען צו שרייען און צו רופען: „פירסט סארוסקיאר! — חאנדשיר!“ קיינער האט זיך ניט אָפּגערופען. מען האט איהם געזוכט אומעדום, און מען האט איהם ניט געפונען. — סארוסקיאר, זיין פריינד חאנדשיר און פיער טאטארען, וועלכע זיינען געפאָהרען צווייטער קלאַסע, זיינען פערשוואונדען געוואָרען.

מאיאָר נולין האט ריכטיג געראטהען. ער האט שטענדיג ניט געטרויט דעם טאטארען פירסט סארוסקיאר און ער איז געוועזען דער איינציגער, וועלכער האט פערשטאנען, אז סארוסקיאר האט געשפּיעלט א וויכטיגע ראָללע אין דיעזער שרעקליכער טראגעדיע.

יעצט האב איך מיך שוין ניט געקענט איינהאלטען. איך בין ארויסגעטרעטען עפענטליך און האב דערצעהלט אלעס, וואס איך האב געוואוסט. איך האב אָבער נאך מורא געהאט צו דערצעהלען, אז קינקאָ איז א בלינדער פּאסאזשיר און אז ער האט אונז געראַטעט.

— דאס קען ניט זיין! דאס איז אונמעגליך! האבען געשריען פיעלע פּאַסאזשירען, — פירסט סארוסקיאר, דער הויפּט־פערוואלטער פון די בינעזישע אייזענבאהן, איז נאר א רויבער און א מערדער? — דאס איז אונמעגליך!

איך האב געמוזט ווידערהאָלען און בעווייזען, אז סארוסקיאר האט עס אראָפּגעפיהרט דעם צוג פון דער ריכטיגער ליניע.

— נו, זעהט איהר, הערר מע־סיר, אז איך האב רעכט געהאט, וואס איך האב ניט געטרויט דיעזען הערן פירסט סארוסקיאר, האט מאיאָר גולין געזאגט ערנסט.

— איהר האט פאָלקאָמען רעכט, מאיאָר, האב איך געענטפערט, איך האב א טעות געהאט אין דיעזען מענשען, ווייל ער האט אזעלכע שעהנע מאַניערן, אז מען קען מיינען, אז ער איז ווירקליך א פירסט.

— א פירסט פון רויבער און מערדער, האט מאיאָר גולין געברומט.

— בליץ דאָנערוועטער! האט געשריען באראָן פאָן וויסענשניצענדאָרף, איך פערליער מיין צייט! איך וועל פערזאמען דאס שיף נאך יאָקאָהאמא! — בליץ, שטורם אונד דאָנערוועטער! און ווער איז שולדיג אין דעם, דיעזער פערדאמטער סארוסקיאר! בליץ דאָנערוועטער!

מען האט געלאָזען דעם דייטשען באראָן דאָנערוועטערן, וויא פיעל ער האט אליין געוואָלט. ווען ער האט זיך אין גאנצען אויסגעדאָנערוועטערט, און די איבעריגע פּאסאזשירען האבען זיך אביסעל בערוהיגט פון זייער שרעק, האבען מיר אָנגעהויבען צו טראכטען, וואס מיר זאָלען ווייטער טאָהן.

מיר קענען דאך ניט בלייבען שטעהן אין מיטען פעלד, מיר מוזען דאך זעהן מעלדען ערגעץ, אז אונז האט פּאסירט אן אונגליק, מען זאָל אונז שיקען א לאָקאָמאָטיוו, וועלכער זאָל צוריקפיהרען דעם צוג אויף די ליניע נאך פּעקינג.

— דאס בעסטע איז, איינער אָדער צוויא פון אונז זאָלען צוגעהן צו פוס צו דער ערשטער, נאָהענטסטער סטאציאָן און זאָל דאָרט מעלדען, וואס עס איז געשעהען.

— וועלכע סטאציאָן איז אָבער נעהנטער צו אונז? האט מאיאָר גולין געפרעגט.

— די נאהענטסטע סטאציאָן איז פוען־טשו, האט פּאָפּאָוו געענטפערט.

— וויא ווייט זאָל עס נאך זיין ביז פוען־טשו? האט דער אמעריקאנער לאָנגהעד געפרעגט.

קאָנדוקטאָר פּאָפּאָוו האט אָנגעהויבען צו רעכענען און האט אויסגערעכענט, אז עס דארף זיין אַן ערך פון צעהן רוסישע וויאָרסט; גאַנץ גענוי קען ער עס ניט וויסען, ווייל ער איז נאך קיין מאל ניט געפאָהרען אויף דער נייער ליניע.

— דאס הייסט, ווען מען זאָל געשמאַק געהן, קען מען אָנקומען אין צוויא שטונדען אין פוען־טשו, האט מאיאָר נולין געזאגט. — איך בין בערייט צו געהן.

— איך געה מיט אייך, האט זיך אָפּגערופען אָליפּלט לאָנגהעד.

— איך וועל אויך געהן מיט אייך, האט פּאָפּאָוו נאכגעזאגט.

— איהר מוזט אָבער מיטנעהמען רעוואָלווערס מיט זיך, האט דער אמע־ריקאנער געראטהען, איך האב שטענדיג מיט מיר א רעוואָלווער, ווייל ביי אונז אין אמעריקא האט מען זעהר ליעב דיעזעס שיעס־אייזען.

— הערר לאָנגהעד האט רעכט, האט מאיאָר נולין געזאגט, מיר קענען ניט וויסען, אויב מיר וועלען ניט בעגעגענען אויפ׳ן וועג סארוסקיארס באנדע. איך דענק זאָגאר, אז עס דארפען געהן מעהר וויא דרייא מענשען, מיר ווייסען דאך ניט, וואו סארוסקיאר מיט זיין באנדע געפינען זיך יעצט.

— איך געה אויך מיט אייך, האב איך געזאגט.

— איך אויך, האט זיך אָפּגערופען דער אקטער קאטרען.

— איך אויך, בלייץ דאָנערוועטער! האט געשריען באראָן פאָן ווייסענ־שניצענדאָרף.

— טשאָן־טשאָ זאָל אויך געהן מיט אונז, האט מאיאָר נולין געבעטען, ער רעדט גוט כינעזיש און נור ער וועט קענען דערצעהלען אין פוען־טשו, וואס מיט אונז האט פּאסירט.

— איך געה מיט אייך מיט פערגניגען, האט דער יונגער כינעזע זיך אָפּ־גערופען.

עס האבען זיך אָפּגערופען נאך אייניגע פּאסאזשירען און מיר האבען אויס־געקליבען צוועלף מאַן, וועלכע זיינען געוועזען בעוואפענט מיט רעוואָלווערס און קינזשאַלען, און מיר זיינען אַוועק געגאנגען נאך פוען־טשו.

פּאָפּאָוו האט ריכטיג בערעכענט, עס איז געוועזען א שטרעקע פון אונגעפעהר צעהן רוסישע וויאָרסט און אין צוויא שטונדען צייט זיינען מיר אָנגעקומען אויף דער סטאציאָן פוען־טשו. טשאָן־טשאָ האט ערקלערט דעם סטאציאָנס־שעף, נאטשאלניק סטאַנציאי, וואס מיט אונז האט פּאסירט.

ערשט יעצט האב איך איינגעזעהן, וויא קלוג מאיאר נולין האט געהאנדעלט, וואס ער האט פערלאנגט, אז דער יונגער בינעזע זאל געהן מיט אונז. דער סטאַציאָנס־שעף, נאטשאלניק סטאנציאי, פון פוען־טשו איז געוועזן אן עלטער בינעזע, אויסער זיין מוטער־שפראכע — בינעזיש — האט ער ניט פערשטאנען א וואָרט פון אנאנדער שפראכע. וואס וואָלטען מיר געקענט מאכען מיט איהם, ווען טשאָך טשאָ זאל ניט געוועזן זיין מיט אונז.

אזוי וויא פוען־טשו איז א קליינע סטאציאָן, אויף וועלכער עס האט זיך ניט געפונען קיין איינציגער לאָקאָמאָטיוו, האט מען טעלעגראפירט אויף דיא סטאציאָן טאַי־יואן, מען זאל ארויסשיקען פון דאָרט א לאָקאָמאָטיוו.

מיר האבען אויסגעטרונקען עטליכע גלעזער טהעע אין פוען־טשו און זיינען צוריק געגאנגען צו אונזער צוג. דאס האט וויעדער געדויערט א פאאר שטונדען און ווען מיר זיינען אָנגעקומען צו אונזער צוג, איז שוין געווען גרויסער טאָג.

אזוי וויא דער לאָקאָמאָטיוו פון טאַי־יואן איז נאָך ניט אָנגעקומען, בין איך געגאנגען זוכען דעם טויטען קערפער פון דעם אָרימען קינקאָ. איך האב גוט בע־טראכט דעם געפלאצטען קעסעל, איך האב געזוכט א גרויסע שטרעקע ארום און האב ניט געפונען א שפור, א צייכען, פון דעם אונגליקליכען קינקאָ, וועלכער האט אונז אלעמען געראטעוועט דאס לעבען.

איך האב אנפאנגס געוואָלט דערצעהלען אלעמען, אז ווען ניט קינקאָ, וואָלטען מיר יעצט אלע געליגען מיט צובראָכענע גליעדער אין טיעפען טהאָל, איך האב מיר אָבער איבערלעגט:

— צו וואס זאָל איך עס דערצעהלען? קינקאָ איז דאָך טויט, צו וואס וועט עס נוצען, ווען איך וועל דערצעהלען, אז ער איז א העלד?

באלד האב איך דערהערט דעם פייף פון א לאָקאָמאָטיוו. עס איז אָנגע־קומען דער לאָקאָמאָטיוו פון טאַי־יואן.

מיר האבען זיך ארייגגעזעצט אין דיא וואגאָנעס און דער צוג האט גע־ריהרט. מערקווירדיג! דיעזער נייער צוג־פיהרער האט געטריעבען זיין לאָקאָמאָטיוו אזוי שנעל, וויא ער האט נור געקענט, גלייך וויא ער האט אונז געוואָלט ווייזען, אז אויף א בינעזישער באהן קען מען אויך פאָהרען זעהר שנעל, און דערביי האט מיט אונז נאָר ניט פאסירט.

נעגען ניין אוהר אבענדס זיינען מיר אָנגעקומען אין פעקין.

אלעס אויף דער וועלט מוז האבען אן ענדע, זאָגאר א רייזע אויף א בינע־זישער באהן מוז זיך אמאל ענדיגען. אויך אונזער רייזע האט זיך געענדיגט, אָבער

אנשטאט דרייצעהן טעג זיינען מיר געפאָהרען פונפצעהן טעג מיט זעקס שטונדען.

26טעס קאפּיטעל.

דער בלינדער פּאַסאַזשיר ווערט ארעסטירט.

— פּעקין! אַלע פּאַסאַזשירען ארויסגעהן! האט פּאַפּאָוו אויסגערופען.

און אלע פּאַסאַזשירען זיינען ארויסגעגאנגען פון זייערע וואַגאָנס. יעדער האט זיך אומגעקוקט אייניגע מינוט. יעדער האט עפּעס ערוואַרטעט, עפּעס געזוכט מיט דיא אויגען.

איך האב אויך געזוכט מיט דיא אויגען, איך האב געזוכט א האָטעל. ווען מען פאָהרט אוועק אויף אַן אייזענבאַהן פונפצעהן טעג נאכאנאנד, ווערט מען גוט מיעד און שלעפּעריג.

צום גליק, איז באַלד צוגעקומען צו מיר א רוסישער טאַטאַר אָדער א בינע־זישער רוסע און האט מיר אָנגעבאָטען א האָטעל מיט דעם זאָנדערבאר שעהנעם נאמען: „דיא צעהן טויזענד אנגענעהמע טרוימע.“

איך און מאיאָר גולין האבען אָנגענומען דיעזען האָטעל, ווייל ער איז נאָהענט צו דער אייזענבאַהן־סטאַציאָן און ווייל ער האט אזא שעהנעם נאמען.

נאך טשאַן־טשאָא און דאָקטאָר טיאָ־קינג איז געקומען צופאָהרען א קארעטע. דער יונגער בינעזע איז געוועזען אזוי העפליך, אז ער האט מיך איינגעלאַדען צו זיך אין זיין יאמען־פּאַלאַץ. איך האב געזאגט, אז איך וועל קומען צו איהם און האב אויך דעם אנדערן טאָג געמוזט קומען צו איהם.

דער אַמעריקאַנער אָליפּלט לאָנגהעד איז געוועזען אזוי בעשעפטיגט מיט זיינע צווייא און פיערציג קעסטלעך פּאַלשע צעהנער, אז ער האט קיין צייט געהאט צו רעדען א וואָרט צו מיר אָדער צו זיין פרוי. מיסיס לאָנגהעד האט אויך ניט געוואָלט ווארטען אויף איהם און איז זיך ערגעץ אוועקגעגאַנגען. ערשט ווען איך האב געוואָלט מיך אריינזעצען אין האָטעל־וואָגען און פאָהרען אין האָטעל, איז מיסטער לאָנגהעד פארביי געלאָפען און האט אויסגערופען:

— זיי זיינען אלע גאַנץ.

ער האט דערמיט געמיינט, אז אלע זיינע צוויי און פערציג קעסטלעך זיינען גאַנץ.

איך האב געוואָלט איהם פרעגען, וואוהין ער וועט פערפאָהרען און וואָרום ער האט געלאָזען זיין יונגע פרוי אליין, אָבער ער איז אוועקגעלאָפען, וויא א שטורם־ווינד און איך האב איהם מעהר ניט געזעהן.

א האלבע שטונדע שפעטער האב איך מיך געפונען אין האָטעל פון „דיא צעהן טויזענד אנגענעהמע טרוימע", וואו איך האב געגעסען אן עכט כינעזישען מאָהלצייט, און האב מיך באלד געלעגט שלאָפען.

איך ווייס ניט, אויב אנדערע פאסאזשירען האבען געהאט צעהן טויזענד אנגענעהמע טרוימע אין דיעזען האָטעל, איך האב ניט געהאט ניט איין איינציגען אנגענעהמען טרוים. א גאנצע נאכט האב איך געטראכט פון דעם בראַווען קינקאָ און פון דער אונגליקליכער זינקא מאַרקולעסקו.

— עס איז מיין פפליכט צו געהן צו דער פערליעבטער זינקא און איהר צו זאָגען, אז איהר קינקאָ איז געשטאָרבען, וויא א העלד, האב איך מיר געטראַכט,— וויא אזוי זאָגט מען איהר אָבער אזא שרעקליכע נאַכריכט? וואס וועל איך טאָהן, ווען זיא וועט פאלען אין אָהנמאכט? — זאָל איך פיעללייכט מיטנעהמען מאיאָר נולין, ווייל ער איז א דאָקטאָר?

דיא אונגליקליכע זינקא מארקולעסקו איז מיר ניט ארויס פון קאָפּ און איך האב געהאט זעהר שלעכטע טרוימע.

אזוי וויא איך האב זעהר שלעכט געשלאָפען און האב געהאט גאר שלעכטע טרוימע, בין איך געשלאָפען זעהר שפעט. איך בין אויפגעשטאנען געגען צעהן אוהר אין דער פריה און איידער איך האב מיך אָנגעטאָהן, איידער איך האב עפּעס גענומען אין מויל אריין, איז געוואָרען האלב נאך עלף.

איך האב געהייסען א דיענער פון האָטעל, ער זאָל מיר ברענגען א דראָשקע. יעצט ביי טאָג האב איך געקענט בעטראכטען דיא הויפּט־שטאָט פון כינא.

פעקין, וויא אלע אנדערע שטעדט אין כינא, בעשטעהט ניט פון איין שטאָדט, זאָנדערן פון פיער שטעדט, איינע אין דער אנדערער, אָדער איינע ארום דיא אנדערע. אלע פיער שטעדט צוזאמען הייסען טשים־קין־פּא, אויף אונזער שפּראכע הייסט עס: „דיא גרויסע שטאָדט, וועלכע פאלגט דעם הימעל".

גאנץ אין דער מיט געפינט זיך דיא רויטע שטאָדט אָדער טסען־קאַ־טשינג, דאס הייסט, דיא פערבאָטענע שטאָדט, ווייל קיין פרעמדער טאָר אהין ניט קומען, ווייל דאָרט געפינט זיך דער פּאלאץ פון דעם קייסער פון כינא.

ארום דער רויטער שטאָדט געפינט זיך דיא געלע שטאָדט אָדער הונג־טשאנג, דאָרט וואוינען נור בעאמטע און מאנדארינען. ארום דער געלער שטאָדט

געפינט זיך די וויסע שטאָדט, וואו עס וואוינען שוין אַלערליי מענשען, בעזאָנדערס קויפלייטע און באַנקירען. אַרום דער ווייסער שטאָדט געהט די גרינע שטאָדט, וואו עס געפינען זיך פאַבריקען און עס וואוינען מייסטענס אָרימע מענשען.

די גאַסען פון די ערשטע דרייא שטעדט זיינען זעהר בעלעבט, אין ערטער איז זעהר שווער דורכצוגעהן א גאַס, אַזוי פול איז זיא מיט מענשען און מיט אַלערליי סאָרטען וועגען און פוהרען. מען געהט, מען פאָהרט, מען לויפט, מען רעדט, מען איז בעשעפטיגט, — קורץ, מען געפינט זיך אין א גרויסער שטאָדט.

די גאַסען זיינען אַזוי גלייך, אַלע פיער־עקיג, אַלע שניידען איבער איינע די אַנדערע, וויא די קעסטעלעך אויף א שאַך־ברעט, און דאַרום איז לייכט אויסצוגעפינען אַן אַדרעסע אין פעקין, ווען מען ווייס נור די נעמען פון די צוויא גאַסען, וואו דיזע אַדרעסע געפינט זיך, די גאַס פון דער לענג און די גאַס פון דער ברייט.

אַזוי וויא די אַדרעסע פון מאַדעמואַזעל זינקאַ מאַרקולעסקו איז געווען גאַנץ דייטליך אָנגעשריעבען אויף'ן קאַסטען מיט „גלאָז“, וועלכען זיא האַט אַזוי אונגע־דולדיג ערוואַרטעט פון פאַריז, האָב איך גאַנץ לייכט אויסגעפונען איהר וואָהנונג.

איך האָב אָנגעקלאַפּט אין דער טהיר און געה אריין. פאַר מיר שטעהט א שעהנע יונגע דאַמע פון א יאָהר דרייא — פיער און צוואַנציג. זיא איז ווירקליך שעהן און ליעבענסווירדיג, וויא קינקאַ האַט מיר געזאָגט.

איך שטעה פאַר איהר און קען ניט אַרויסרעדען א וואָרט. וויא אַזוי קען איך ברענגען אַזאַ שרעקליכע נאַכריכט אַזאַ שעהנע, ליעבענסווירדיגע דאַמע?

דאָס הערץ קלאַפּט אין מיר, וויא מיט א האַמער. איך בין א פּאַריזער און האָב שטענדיג געלעבט אין געזעלשאַפט פון שעהנע דאַמען, אָבער צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען שעהם איך מיך און קען ניט רעדען מיט א שעהנע יונגע דאַמע.

זיא איז געקומען מיר צו הילף און האַט מיך געפרעגט אויף פראַנצייזיש:

— וואָס ווינשען זיא, מיין הערר?

יעצט מוז איך שוין רעדען. איך מוז שוין איהר אַרויסזאָגען די גאַנצע וואָהרהייט. איך הייב אָן צו זאָגען:

— מאַדעמואַזעל מאַרקולעסקו.....

— איהר ווייסט, וויא איך הייס? פרעגט זיא פערוואונדערט.

— איך בין געסטערן אָנגעקומען מיט'ן צוג פון טיפליס, רוסלאַנד....

דיא שעהנע זינקא איז געוואָרען בלייך און אין איהרע אויגען האבען זיך געוויזען טרעהרען. עס איז געווען דייטליך, אז זיא האט געפיהלט, אז עפּעס אן אונגליק איז געשעהן מיט איהר געליעבטען.

— מאדעמואזעל זינקא מארקולעסקו, האב איך געזאגט לאנגזאם, — גאנץ צופעליגער ווייזע האב איך מיך אויפ'ן וועג בעקאנט מיט א יונגען מאן פון רומעניען....

— קינקאָ! מיין אָרימער קינקאָ! האט זיא אויסגערופען און האט אָנגע־הויבען צו ציטערן, וויא אין א פיעבער.

— קיינער ווייס דערפון ניט, האב איך פערהאַפּט, איך אליין בין עס גע־וואָהר געוואָרען דורך א צופאל, איך בין געוואָרען זיין פריינד און פלעג איהם אָפט פערשאַפען לעבענס־מיטעל.

— אך! איך דאנק אייך, מיין הערר! איך דאנק אייך! האט זיא אויס־גערופען און געוויינט, איך ווייס, אז א פראנצויז איז עהרליך, א פראנצויז איז עדעל, ער וועט ניט פערראַטהען אן אָרימען מענשען.

דיעזע פרייד פון דער אָרימער יונגער פרוי, דיעזע טרעהרען האבען מיר געשניטען דאס הערץ, וויא מיט מעסער. וואס זאָל איך יעצט טאָהן? וויא אזוי קען איך איהר זאָגען, אז איהר געליעבטער איז טויט?

— אלזאָ, ווייס קיינער ניט, אז ער איז געפאָהרען אלס בלינדער פּאַ־סאַזשיר?

— קיינער ווייס דערפון ניט.

— וואס האבען מיר געקענט טאָהן? האט זיא זיך פערענטפערט, מיר זיינען אָרימע מענשען, מיר קענען ניט בעצאָהלען פאר אזא לאנגע רייזע. איך האב איהם געשיקט אזוי פיעל, וויא פיעל איך האב געקענט. איך ווייס אָבער, אז אין טיפלים האט ער שוין קיין געלד געהאט. וואס האט ער געקענט טאָהן? — ער האט געמוזט פאָהרען אלס בלינדער פּאסאזשיר אין א קאסטען.

— איך ווייס עס, ער האט מיר אלעס דערצעהלט.

— מיר ליעבען אונז זעהר. איך קען ניט לעבען אהן איהם און ער קען ניט לעבען אָהן מיר. — איך ווייס אָבער, אז ער איז א גוטער ארבייטער און ער וועט דאָ פערדיענען געלד.

איך האב געשוויעגען און האב געטראכט, וויא אזוי איך זאָל איהר מעלדען די טרויעריגע נאכריכט.

פלוצלינג האט זיא מיך א פרעג געטאָהן:

— וואס מאכט ער אָבער, מיין ליעבער קינקאָ? איז ער געזונד?

— איך ווייס — ניט — יא — ער איז......

— ער האט אייך געבעטען, איהר זאָלט קומען מיר מעלדען, אז ער איז אָנגעקומען?

— יא — ער האט מיר געזאגט....

זיא האט פערשטאנען, אז איך וויל עפּעס זאגען און איך קען עס ניט.

— איז מיין קינקאָ קראנק? האט זיא געפרעגט האסטיג.

— יא, — פון וועג — איז ער —

— ווען ער איז קראנק, מוז איך לויפען איהם זעהן, איהם העלפען! האט זיא אויסגערופען.

— אָבער פערגעסט ניט, אז ער איז דאָך נאך אין זיין קאסטען, האב איך בעמערקט.

זיא איז האסטיג צוגעקומען צו מיר, האט מיר א קוק געטאָהן גלייך אין דיא אויגען און האט געזאגט ערנסט און טרויעריג:

— זאגט מיר דיא וואהרהייט, מיין העררן! לאָמיך אלעס וויסען.

זיא איז געוואָרען בלייך, ווייא קאלך, און האט געמוזט זיך אָנהאלטען אָן טיש, זיא זאָל ניט אומפאלען.

— איך האב ווירקליך פאר אייך א זעהר ניט פרעהליכע נאכריכט, האב איך געזאגט לאנגזאם.

— מען האט אויסגעפונען, אז ער פאָהרט אין קאסטען? מען האט איהם ארעטירט? האט זיא געפרעגט האסטיג, אונגעדולדיג.

— דאס וואָלט נאך געוועזן ניט אזוי שלעכט, — האב איך געזאגט.

— דאן איז ער טויט! מיין קינקאָ! מיין טהייערער קינקאָ איז טויט, געשטאָרבען, דערשטיקט געוואָרען און —

זיא האט ניט געענדיגט, וואס זיא האט געוואָלט זאגען און איז געפאלען אין אָהנמאכט.

דאס איז געוועזן דאס ערגסטע. דערפאר האב איך מורא געהאט. איך בין אין א פרעמדער וואָהנונג און ווייס ניט וואס צו טאָהן. איך זוך וואסער, איך שריי, איך רוף מענשען....

פּלוצלינג הער איך א שרעקליכען לארם פאר דער טהיר און א בעקאנטע שטימע רופט:

— זינקא! מיין ליעבע זינקא!

— וואס איז דאס? ווער רופט עס? פרעג איך זיך אליין, מיר דאכט, אז דאס איז קינקאָ'ס שטימע.

— יא, דאס איז קינקאָ'ס שטימע! האט געשריען דיא שעהנע זינקא.

זיא איז אויפגעשפרונגען, וויא אַן אָפּגעבריהטע און איז ארויסגעלאָפען אויף דער גאס, איך בין איהר נאכגעלאָפען.

אויף דער גאס האט זיך מיר פאָרגעשטעלט, א זאָנדערבארעס ביכד. פיער טרעגער האבען געטראגען דעם קאסטען מיט גלאָז צו מאדעמואזעל זינקא מארקו־לעסקו. פאר דער טהיר האט זיך דער קאסטען אָנגעשלאָגען אַן א וואָגען מיט שווערע זאכען און ער איז צובראָכען געוואָרען. קינקאָ איז פון איהם ארויסגע־שפרונגען און האט גערופען זיין געליעבטע.

מען קען זיך לייכט דענקען, וואס פאר א געוואלד און וואס פאר א לארם עס איז געוואָרען אין א בעלטבטער גאס, ווען מען האט דערזעהן, אז פון א קאסטען מיט גלאָז איז ארויסגעשפרונגען א מענש, א לעבעדיגער, געזונדער מענש. עס זיינען זיך צונויפגעלאָפען טויזענדער מענשען, עס זיינען אָנגעקומען פּאָליסלייט, וועלכע האבען באלד ארומגערינגעלט דעם קאסטען און דעם אָרימען קינקאָ.

מאדעמואזעל זינקא און איך האבען זיך דאָך צוגעשלאָגען צו איהם און איך האב אויסגערופען:

— קינקאָ! וואס מאכט איהר? וויא אזוי האט איהר זיך גערעטעט? איך בין געווען זיכער, אז איהר זייט צוריסען געוואָרען אויף שטיקלעך, ווען דער קעסל האט געפּלאצט.

— צום גליק האב איך צייט געהאט אראָפּצושפּרינגען פון דעם לאָקאָמאָטיוו און אריינצופאלען אין א טיעפען גראָבען. איך האב מיך אביסעל צושלאָגען און בין געפאלען אין אָהנמאכט, אָבער איך בין שפּעטער געקומען צו זיך און האב נאָך געהאט גענוג קרעפטע אריינצוקריכען אין מיין קאסטען.

איך האב קיין ווערטער צו בעשרייבען דיא פרייד און דאס גליק פוןביידע ליעבענדע. זיי האבען זיך ארומגענומען, האבען זיך געקושט, האבען געוויינט, האבען געטאנצט פאר פרייד און האבען פערגעסען, אז זיי געפינען זיך אויף דער גאס צווישען הונדערטער מענשען.

זייער פרייד האט אָבער אויך ניט לאנג געדויערט. דיא בינעזישע פּאָליסלייט האבען באלד ערקלערט, אז זיי ארעטירען איהם, וויל ער האט בערויבט און בע־שווינדעלט דיא בינעזישע אייזענבאהן.

איך האב צוואר ניט פערשטאנען, וואס זיי זאגען, זיי האבען עס אָבער אזוי גוט ערקלערט דורך צייכענס, אז זינקא און קינקאָ האבען אָנגעהויבען צו וויינען.

— העלפט מיר יעצט, הערר סען־סיר, האט קינקאָ געבעטען.

— בערוהיגט אייך, מיין פריינד, איך וועל טאָהן פאר אייך אלעס, וואס איך וועל נור קענען, האב איך געזאגט. איך וועל געהן צום פראנצייזישען קאָנסול, איך וועל בעטען דעם רומענישען קאָנסול, און פיעללייכט וועט זאָגאר דער רוסישער קאָנסול עפּעס טאָהן פאר אייך.

איך האב געוואָלט נאך עפּעס זאגען און טרייסטען דעם אָרימען קינקאָ, אָבער דיא פּאָליסלייט האבען איהם אוועקגעשלעפּט. ווען איך זאָל געוועזען קענען רעדען בינעזיש, וואָלט איך פיעלייכט געבעטען דיא פּאָליסלייט, זיי זאָלען וואַרטען אביסעל, ביז איך אָדער מאדעמואזעל מארקולעסקו וועלען ברענגען ערבות, קויציאָן — זאלאָג, — אָבער איך האב ניט געקענט רעדען מיט זיי און זיי זיינען העכסט צופריעדען, וואס זיי האבען געפאנגען אזא פערברעכער.

27טעס קאפּיטעל.

ענדע גוט, אַלעס גוט.

ווען מען האט אוועקגעפיהרט דעם אָרימען קינקאָ אין געפענגניס, האב איך אריינגעפיהרט דיא שעהנע זינקא צוריק אין איהר וואָהנונג.

דיא אָרימע פרוי האט געגאָסען מיט טרעהרען. איך האב פּראָבירט זיא בערוהיגען און איהר ערקלעהרען, אז ענדליך איז עס דאָך גאר ניט אזא אונגליק.

— וואס פאר א שטראפע קען איהם דען קומען דערפאר, וואס ער איז גע־פאָהרען אלס בלינדער פּאסאזשיר? האב איך געפרעגט.

— אך, הערר סען־סיר! איהר קענט נאך גאר ניט בינא, האט דיא שעהנע זינקאָ געוויינט. איהר ווייסט גאר ניט, וואס פאר ווילדע שטראפען מען ניט אין בינא.

— וואס פאר א שטראפע קען עס דען זיין?

— דיא באסטאָנאדאָ, האט זינקא געוויינט.

— וואס איז דאס פאר א שטראפע?

— מען פעראורטהיילט איינעם, ער זאָל בעקומען הונדערט שטעקענס אויף דיא נאַקעטע פיס זאָהלען, — אויף דיא נאַקעטע פאדעשוועס פון דיא פיס.

— דאס איז שרעקליך! האב איך אויסגערופען.

— שרעקליך, זאָגט איהר? האט זינקא געוויינט, ניט אלע כינעזען האלטען עס אויס, מיין קינקאָ וועט שטארבען פון דיא ערשטע צוואַנציג קלעפּ.

— דאן מוזען מיר זעהן איהם אין גאַנצען צו בעפרייען, האב איך געזאגט. — קומט נור מיט מיר! איך וועל פּראָבירען עפּעס טאָהן פאר איהם.

זיא האט זיך האַסטיג אָנגעטאָהן און מיר זיינען אַוועקגעפאָהרען אין מיין האָטעל פון „דיא צעהן טויזענד אנגענעהמע טרוימע".

צום גליק האב איך געטראָפען אין האָטעל מאיאר נולין און דעם יונגען כינעזען טשאן־טשאָא. ער איז צופעליגער ווייזע געקומען זעהן א בעקאנטען.

איך האב זיי יעצט דערצעהלט אַלעס, וויא איך האב מיך בעקענט מיט קינקאָ, וויא מיר האבען ביידע געהערט, אז דער רויבער סארוסקיאר וויל אריינ־ווארפען דעם צוג אין אַן אָפּגרונד און בערויבען דיא פונפציג מיליאָן פראנק, וויא קינקאָ האט ריזיקירט זיין לעבען אום אונז צו רעטען. קורץ, אַלעס וואס עס האט פּאסירט מיט קינקאָ פון טיפלים ביז פעקין.

— יעצט מיינע פריינדע, גוט אונז א ראטה, וויא זאָלען מיר בעפרייען דעם אָרימען קינקאָ פון געפענגניס, האב איך געזאגט, ווען איך האב געענדיגט מיין ער־צעהלונג.

— א שלימע געשיכטע, האט מאיאָר נולין געזאגט, איך וויים גאר ניט, אויב מען וועט אייך גלויבען.

— איך קען עס בעווייזען, האב איך אויסגערופען.

— בעווייזען עפּעס אין כינא! האט מאיאָר נולין געענטפערט מיט א ביטערן שמייכעל.

— זאָלען מיר זיך ווענדען צו דיא קאָנסולען אָדער צו דיא געזאנדעטע פון אונזערע רעגיערונגען און זיי בעטען, זיי זאָלען זיך אָננעהמען פאר דעם אָרימען קינקאָ?

— איך גלויב ניט, אז זיי זאָלען וועלען זיך אריינמישען אין אזא געשיכטע, האט מאיאָר נולין געענטפערט, פערגעסט ניט, אז דער מאן האט בעטראגען און בעשווינדעלט דיא רוסישע און דיא כינעזישע אייזענבאהנען.

דיא שעהנע זינקא האט אָנגעהויבען צו וויינען אזוי שטארק, אז עס האט געקענט ריהרען א שטיין.

איך האב מיך געווענדעט צו מיין פריינד טשאן־טשאָ און האב איהם געפרעגט:

— וואס טהוט מען? איהר זייט דאָך דאָ אין דער היים, פיעללייכט קענט איהר אונז עפּעס ראטהען, עפּעס העלפען?

טשאן־טשאָ האט זיך פערטראכט. ער האט גוט געקענט דיא געזעצע פון זיין פאטערלאנד און האט גוט געוואוסט, אז עס איז א זעהר שווערער פאל.

ער האט געטראכט איינינע מינוט, דאן האט ער געזאגט:

— איך וועל געהן מיט אייך צום ריכטער און וועל איהם פערטהיידיגען, וויא ווייט איך וועל קענען. איהר אָבער, הערר סען־סיר, שרייבט אָן א ווארימען אר־טיקעל אין דער פראנצייזישער צייטונג פון פעקין. איך ווייס, אז דיא גרויסע מאנדארינען און זאָגאר אין קייזערליכען הויף לעזט מען דיא פראנצייזישע צייטונג, פיעלייכט וועט עס ווירקען, פיעלייכט וועט זיך געפינען א מאנדארין, וועלכער וועט זיך אָננעהמען פאר אייער קינקאָ.

— אָבער וואו איז ער? איך וויל איהם זעהן, האט דיא אונגליקליכע זינקא געוויינט.

— דאס וועל איך אויסגעפינען און וועל עס אייך באלד מיטטהיילען, האט טשאן־טשאָ געענטפערט.

מיר האבען אָפּגערעדט, אז טשאן־טשאָ זאָל באלד פאָהרען אויסגעפינען, אין וועלכער געפענגניס קינקאָ געפינט זיך און פאר וועלכען ריכטער מען וועט איהם שטעלען. דערווייל זאָל מאדעמואזעל מארקולעסקו בלייבען אין האָטעל, און איך זאָל אָנשרייבען מיין ארטיקעל אין דער פראנצייזישער צייטונג.

טשאן־טשאָ איז באלד אוועק געפאָהרען, און איך האב מיך געזעצט שרייבען.

— מיר איז איינגעפאלען א אידעע, האט פלוצלינג מאיאָר נולין געזאגט.

איך האב אוועקגעלעגט דיא פעדער און האב געקוקט אויף איהם.

— פיעללייכט וואָלט עס געווען א פּלאן, מיר זאָלען געהן צו דער קאָמפּאני פון דער בינעזישער באהן, זעהן דעם הויפּט־דירעקטאָר, איהם אלעס דערצעהלען און איהם בעטען, ער זאָל שענקען דעם אָרימען קינקאָ דיא שטראפע. פאר נויט קענען מיר בעטען, אז קינקאָ און מאדעמואזעל מארקולעסקו זאָלען זיך פערפּפליכטען אָפּ־צוצאָהלען ביסלעכוויים, וואס זייא זיינען שולדיג דער קאָמפּאני פאר רייזע־געלד?

— דאס איז א גוטע אידעע! האב איך אויסגערופען, לאָמיר שוין געהן צום הויפּט־דירעקטאָר!

— מיר קענען דאָך אָבער ניט רעדען, האט דער מאיאָר בעמערקט, פּיעל־לייכט פערשטעהט דער הויפּט־דירעקטאָר נור כינעזיש, דאן וועלען מיר זיך דאָך ניט קענען צוזאמען רעדען מיט איהם.

— אלזאָ, וואס טהוט מען?

— מיר מוזען ווארטען ביז טשאָן־טשאָאָ וועט צוריק קומען, דאן וועט ער געהן מיט אונז און וועט זיין אונזער דאָלמעטשער, האט מאיאָר נולין געזאגט.

ער האט רעכט געהאט און איך האב אָנגעהויבען ווייטער צו שרייבען מיין ארטיקעל.

א שטונדע שפּעטער איז טשאָן־טשאָאָ צוריק געקומען און האט אונז דער־צעהלט, אז קינקאָ געפינט זיך דערווייל אין געפענגניס, וועלכעס הייסט „דיא זיעבען אייזערנע טויערן", מען לאָזט קיינעם ניט צו צו איהם, מאָרגען וועט ער געבראכט ווערן אין געריכט, וועלכעס הייסט „דיא הימעלשע גערעכטיגקייט".

— קענען טעליכע פראנק העלפען אין געריכט פון דער „הימעלשער גע־רעכטיגקייט"? האט מאיאָר נולין געפרעגט.

טשאָן־טשאָאָ האט געמאכט א גרימאסע. ער האט גאנץ גוט געוואוסט, „אז מיט געלד קען מען אין כינא אָפּקויפען זאָגאר דיא הימעלישע גערעכטיגקייט," אָבער מען מוז האבען פיעל געלד, שווערעס געלד. „דיא הימעלישע גערעכטיגקייט" קען מען ניט אונטערקויפען מיט עטליכע הונדערט פראנק, זאָנדערן מיט צעהן טויזענד פראנק, אזוי פיעל געלד האבען מיר ניט געקענט געבען.

מיר האבען דאן דערצעהלט טשאָן־טשאָאָ פון מאיאָר נולין'ס פּלאן צו געהן צום דירעקטאָר פון דער אייזענבאהן קאָמפּאני און איהם בעטען, ער זאָל שענקען קינקאָ'ן דיא שטראפע.

— דאס איז א פּלאן, איך וויים אָבער ניט, אויב עס וועט העלפען, האט טשאָן־טשאָאָ געענטפערט.

— אָבער מיר מעגען דאָך פּראָבירען? האב איך אויסגערופען.

— לאָמיר פּראָבירען, האט טשאָן־טשאָאָ געענטפערט רוהיג.

אזוי וויא אונזער האָטעל איז געווען ניט ווייט פון דער הויפּט־סטאציאָן, זיינען מיר באלד אלע געגאנגען צום הויפּט־דירעקטאָר פון דער אייזענבאהן און האבען איהם אויך געטראָפען אין זיין קאָנטאָר.

דאס איז געווען אן עכטער כינעזע מיט אלע כינעזישע שטיקלעך. אָבער ער האט גערעדט רוסיש אויך.

טשאן־טשאָ האט איהם דערצעהלט דיא גאַנצע געשיכטע פון דעם אָרימען קינקאָ און מאיאָר נולין האט ערקלערט און געגיבען צו פערשטעהן, אז אזוי וויא קינקאָ האט גערעטעט דעם גאנצען צוג מיט אלע מענשען, איז ער ווערטה א מעדאילע פאר זיין מוטה און פאר זיין העלדען־טהאט.

מאיאָר נולין האט גערעדט היציג, ערנסט, לאַניש און זעהר קלוג. ער האט געוויעזען, אז ער קען זיין א גוטער אדוואָקאט און א פעהיגער פערטהיידיגער.

טשאן־טשאָ האט גערעדט כינעזיש. מיר האבען ניט פערשטאנען, וואס ער האט גערעדט, אָבער מיר האבען געזעהן און געפיהלט, אז ער בעט און ערקלערט אלעס פאר דעם אונגליקליכען קינקאָ.

מאדעמואזעל מארקולעסקו האט געוויינט און געבעטען אויף רומעניש און אויף אביסעל כינעזיש.

דער דירעקטאָר פון דער כינעזישער באהן האט אלעס אויסגעהערט רוהיג און געלאַסען, דאן האט ער געזאגט:

— דיעזער מאן האט בעשווינדעלט דיא קאָמפּאני אויף טויזענד פראנק, אלזאָ מוז ער בעשטראָפט ווערן.

מיר האבען איהם געענטפערט, אז דערפאר האט ער דאָך איינגעבראכט דער קאָמפּאני מעהר אלס טויזענדער פראנק, דערמיט וואס ער האט גערעטעט דעם צוג.

— האט איהם דיא קאָמפּאני ערלויבט צו רעטען דעם צוג? האט דער כינעזע געפרעגט רוהיג.

מאיאָר נולין איז אויפגעשפּרונגען, גלייך וויא א שלאנג וואָלט זיך ארומגעוויקעלט ארום זיין פוס, און האט אויסגערופען:

— מוז מען האבען אן ערלויבנים צו רעטען מענשען פון טויט?

מיר האבען גערעדט, געטענה׳ט, בעוויעזען, ארגומענטירט, — אומזיסט! דער כינעזע איז געבליעבען ביי זיין בעהויפּטונג, אז קינקאָ האט ניט געדארפט בעשווינדלען דיא קאָמפּאני און פאָהרען אין א קאסטען, וויא ער האט ניט גע־דארפט רעטען דעם צוג אָהן ערלויבנים פון דער קאָמפּאני.

מיר זיינען אוועקגעגאנגען מיט גאר נישט. דער דירעקטאָר פון דער קאָמ־פּאני האט אונז גאנץ דייטליך געגיבען צו פערשטעהן, אז עס וואָלט איהם זעהר

ווייניג געקימערט, ווען דער צוג וואָלט אריינגעפאלען אין טיעפען טאָהל און מיר וואָלטען אלע דערהרג'עט געוואָרען.

מענשען־לעבען האט קיין ווערטה אין כינא.

— אלזאָ וואס טהוט מען ווייטער ? האב איך געפרעגט.

— עס מוז בלייבען, וויא איך האב געזאגט פריהער, האט טשאַן־טשאָ גע־ענטפערט, מיר ווילען אלע געהן מאָרגען אין געריכט פון „דער הימעלישער גע־רעכטיגקייט", פיעלייכט ווילען מיר דאָרט קענען עפּעס אויפטאָהן.

עס האט גאר ניט געהאָלפען. מאַדעמואַזעל מארקולעסקו איז געפאָהרען א היים אין דער קאַרעטע פון טשאַן־טשאָ און מיר זיינען געבליעבען אין האָטעל.

איך בין געוועזן אזוי פעראינטערעסירט אין דעם שיקזאל פון דעם אונגליק־ליכען קינקאָ, אז איך האב זאָגאר פערלאָרען דיא לוסט צו געהן זעהן פּעקין, דיא הויפּט־שטאָדט פון כינא. איך האב גאַנץ גוט געוואוסט, אז איך מוז עפּעס שרייבען איבער פּעקין אין מיין צייטונג „דאס 20טע יאהרהונדערט", אָבער זאָלאנג איך האב ניט געזעהן מיין בלינדען פּאסאזשיר פריי, האב איך געקענט שרייבען נור איבער איהם.

איך בין אלזאָ געבליעבען אין האָטעל דעם גאַנצען טאָג. מיין ארטיקעל אין דיא פראַנצייזישע צייטונג פון פּעקין, האב איך צוגעשיקט דורך דיא פּאָסט.

דעם אנדערן טאָג געגען עלף אוהר מאָרגענס בין איך, מאיאָר נולין, מאַדע־מואזעל זינקא מארקולעסקו און טשאַן־טשאָ געפאָהרען אין דיא שטראַסע האַ־האָי, וואו עס האט זיך געפונען „דיא הימעלישע גערעכטיגקייט."

דאס געריכט־הויז איז בעשטאַנען פון א גרויסען הויף, אין וועלכען עס האט זיך געפונען א גרויסער נור פון דרייא זייטען פערמאַכטער, פון דער פיערטער זייט גאַנץ אָפענער זאַל. דער ריכטער, וועלכער האט דאָרט אויסגעשעענקט „דיא הימעלישע גערעכטיגקייט", זיצט אויף א הויכען שטוהל לעבען א הויכען טיש אין זאַל, דאס הייסט, אונטער'ן דאַך. דאס פּובליקום, דיא פּאָליציי און דיא ארעס־טאַנטען, וועלכע קומען אויסהערען דעם אורטהייל פון „דער הימעלישער גערעכ־טיגקייט", שטעהן אין הויף אונטער'ן פרייען הימעל.

דאס איז גאַנץ ריכטיג נאָך דעם כינעזישען בעגריף פון גערעכטיגקייט. אין אייראָפּא האלט מען פון דער רעגעל, אז זאָלאנג א מענש איז ניט פעראורטהיילט

פאר א פערברעכען, איז ער א בירגער און האט אלע בירגער־רעכטע. אין כינא אָבער דענקט מען, אז זאָלאנג א מענש איז ניט פריי, איז ער א פערברעכער און האט נאר קיינע רעכטע, און דארום בעהאנדעלט מען דאָרט אן ארעסטאנט זעהר שטרענג, ווייל קוים געפינט זיך א מענש אונטער דער אויפזיכט פון דער פּאָליציי, איז ער א פערברעכער, פּאָלגליך אן אויסוואורף פון דער מענשליכער געזעל־שאפט.

ווען מיר זיינען אריינגעקומען אין הויף פון „דער הימעלישער גערעכטיגקייט" האבען מיר דאָרטען שוין געפונען א גרויסען הויפען מענשען. דיא נאכריכט, אז אן אייראָפּעער איז געקומען צו פאָהרען אין א קאסטען פון טיפלים ביז פעקין, האט זיך פערברייטעט, וויא א פייער, איבער גאנץ פעקין און פיעלע מענשען זיינען גע־וואָרען נייגיעריג צו זעהן דיעזען זאָנדערבארען מענשען, וועלכער איז געפאָרען זעקס טויזענד וויאָרסט אין א קאסטען.

דער ריכטער איז נאך ניט געוועזען אין געריכט, און קינקאָ האט מען אויך נאך ניט געבראכט פון זיין געפענגניס.

באלד אָבער איז אָנגעקומען דער ריכטער, אן אלטער כינעזע מיט גרויע האָר, מיט א לאנגען גרויען צאָפּ, מיט א פּאאר גרויסע ברילען אויף דער נאָז, מיט א קיילעכדיג היטעלע און א גרויסען גרינעם קנאָפּ פון אויבען. ער האט זיך אניעדער געזעצט אויף זיין הויכען שטוהל ערנסט, פינסטער און פערטראכט, וויא עס פּאסט פאר א ריכטער, וועלכער שענקט אויס „דיא הימעלישע גערעכטיגקייט."

אייניגע מינוט שפּעטער האבען צוויא שטארקע כינעזען אריינגעבראכט קינקאָ געשמיעדעט אין קייטען, נכייך וויא ער וואָלט געוועזען דער געפעהרליכסטער פערברעכער.

קינקאָ איז געוועזען בלייך, וויא קאלך. ער איז געוועזען פערצווייפעלט. ער האט פערשטאנען נאך דעם, וויא מען האט איהם בעהאנדעלט אין געפענגניס, אז עס שטעהט מיט איהם זעהר שלעכט.

זיין געטרייע זינקא האט אָנגעהויבען צו וויינען, ווען זיא האט איהם דערזעהן; ער האט דערקענט איהר שטימע, האט זיך אומגעקוקט און האט אונז דערזעהן. א פונק פון האָפנונג איז אריינגעפאלען אין זיין הערץ און ער האט זיך געמאכט הערץ און ער האט א שמייכעל געטאָהן.

דער ריכטער האט געוואוסט, אז היינט וועט פאָרקומען פאר איהם אזא וויכטיגער פראָצעס און ער האט געוואָלט מאכען דעם אָנהויב מיט דיעזען פראָצעס.

ער האט געהייסען דיא פאָליסלייט, זיי זאָלען איהם צופיהרען דעם אייראָפּעאישען פערברעכער.

אין כינא איז א מאָדע, אז ווען א פערברעכער שטעלט זיך פאר זיין ריכטער, דארף ער פאלען אויף דיא קניע. דער אָרימער קינקאָ האט דערפון ניט געוואוסט און איז געבליעבען שטעהן פאר זיין ריכטער. דאס האט פערדראָסען דעם ריכטער. איך האב געזעהן, וויא אויף זיין געלעם כינעזישעם געזיכט האט זיך געוויעזען א פינסטערער וואָלקען.

ווען איך זאָל געוועזען קענען רעדען כינעזיש, וואָלט איך געקומען צו הילף דעם אָרימען קינקאָ און וואָלט ערקלערט דעם ריכטער, אז קינקאָ איז געקומען צו פאָהרען אין א קאסטען און ער קען נאך ניט דיא כינעזישע געזעצע, איך קען אָבער קיין וואָרט כינעזיש און איך האב געמוזט בלייבען שטעהן אויף מיין פּלאַץ, דערפאר אָבער האט טשאן־טשאָ זיך דורכגעשלאָגען דורך דעם געדיכטען הויפען מענשען און איז צוגעקומען צום ריכטער־שטוהל.

ערשט יעצט האב איך געזעהן, אז טשאן־טשאָ איז אן אנגעזעהנער מענש, ווייל דער ריכטער האט איהם דערקענט און האט גאנץ לייכט א שמייכעל גע־טאָהן צו איהם.

דער פּראָצעס האט זיך אָנגעהויבען. דער ריכטער האט געפרעגט דיא פּאָ־ליסלייט, פאר וואס קינקאָ איז ארעסטירט, און זיי האבען איהם דערצעהלט אלעס, וואס זיי האבען געוואוסט.

זעלבסט פערשטענדליך, אז איך האב ניט פערשטאַנען א וואָרט פון דעם, וואס דער ריכטער האט געפרעגט און וואס דיא פּאָליסלייטע האבען געענט־פערט.

ווען דער ריכטער האט אויסגעהערט אלעס, האט ער זיך געווענדעט צו קינקאָ און האט איהם עפּעס געפרעגט. יעצט האט טשאן־טשאָ אָנגעהויבען צו רעדען. ער האט גערעדט א לאַנגע צייט, האט עפּעס ערקלערט, עפּעס בעוויעזען, עפּעס פערלאַנגט, עפּעס געבעטען.

וויא איך פערשטעה קיין כינעזיש, האב איך דאָך פערשטאַנען, אז טשאן־טשאָ איז א גאנץ גוטער אדוואָקאט און ער פערטהיידיגט דעם ארעסטאַנט מיט אלע מעגליכע מיטעל.

וויא איך בין שפּעטער געוואָהר געוואָרען, האט טשאן־טשאָ בעוויעזען דעם ריכטער, אז ווען ניט קינקאָ, וואָלט ער און אלע פּאסאזשירען יעצט געליעגען טויט

אין א טיעפען טאָהל, און אזוי וויא עס האבען זיך געפונען פיעלע אייראָפּעער אויפ'ן צוג, וואָלט דיא כינעזישע רעגיערונג געדארפט צאָהלען זעהר פיעל געלד צו דיא פאמיליען פון דיא פעראונגליקטע. קינקאָ האט אלזאָ איינגעבראכט פיעל געלד דער כינעזישער רעגיערונג.

דאס אלעס האט אָבער ווענינ געהאָלפען. דער ריכטער האט געטראכט איינינע מינוט, דאן האט ער ארויסגעזאָגט זיין אורטהייל, און צוואר:

„פאר אזא פערברעכען, וויא קינקאָ האט בעגאנגען, קומט איהם פונפציג שטעקענס אויף דיא נאקעטע פיס זאָהלען (פּאדעשוועס) און צווייא יאָהר גע־פענגניס, אזוי וויא ער האט אָבער גערעטעט דעם צוג און האט איינגעבראכט געלד דער רעגיערונג, שענק איך איהם דיא פונפציג שטעקענס און א יאָהר געפענגניס. איך פעראורטהייל איהם צו איין יאָהר געפענגניס אין טהורם פון „דיא צעהן טויזענד ארבייטען."

— יעצט איז אלעס פערלאָרען, האט מאיאָר נולין געזאגט, ווען טשאָן־טשאָ האט אונז ערקלערט דאס אורטהייל פון דעם ריכטער.

דיא שעהנע זינקא האט ארויסגעלאָזען א ביטערעס געוויין און האט געוואָלט צולויפען צו איהר געליעבטען קינקאָ, מען האט זיא אָבער ניט צוגעלאָזען צו איהם.

— יעצט איז אלעס פערלאָרען, האב איך ווידערהאָלט.

— עס איז נאך ניט אלעס פערלאָרען, האט טשאָן־טשאָ געזאגט ענט־שלאָסען און איז ערגעץ אוועק געלאָפען.

מען האט באלד אוועק געפיהרט דעם אָרימען קינקאָ אין געפענגניס פון „דיא צעהן טויזענד ארבייטען" און מיר איז געבליעבען דיא רעכט טרויעריגע אויפגאבע צו פיהרען אהיים און צו טרייסטען דיא שעהנע אָבער טרויעריגע זינקא מאר־קולעסקו.

איך האב געמוזט בלייבען ביי איהר, זיא טרייסטען, איהר אויסרעדען, איהר צוזאגען, אז מיר וועלען דאך זעהן עפּעס טאָהן פון זיינעט וועגען. דיא שעהנע זינקא האט אָבער פון קיין זאך ניט געוואָלט הערען און האט געוויינט, וויא א ביבער.

צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען בין איך געוואָהר געוואָרען, וויא שווער עס איז צו טרייסטען א פערליעבטע פרוי.

ווען איך בין געקומען אבענדס אין מיין האָטעל, האב איך אָנגעהויבען צו לעזען דיא צייטונגען אין אייראָפּעאישע שפּראכען, וועלכע געהען ארויס אין פּעקין. אלע האבען בעשריעבען דיא געשיכטע פון קינקאָ און צו וואס פאר א שטרענגע שטראפע מען האט איהם פערורטהיילט.

מען האט מיר דאָרט דערצעהלט, אז זאָגאר דיא גרויסע בינעזישע צייטונג „טשי־באאָ“, דער שטראהל פון דער זונן, האט בעשריעבען דיזע געשיכטע און האט אויך געפונען, אז דער ריכטער איז געווען צו שטרענג געגען קינקאָ.

איך האב מיך געלעגט שלאָפען זעהר טרויעריג און האב געהאט זעהר טרויעריגע טרוימע.

איך בין אויפגעשטאנען אום ניין אוהר אין דער פריה, האב מיך אָנגעטהון, האב עפּעס געגעסען און בין אוועק געפאָהרען טרייסטען דיא שעהנע זינקאַ.

איך האב זיא געפונען רוהיגער און געפאסטער. זיא האט שוין מעהר ניט געוויינט, אָבער זיא איז נאך אַלץ געווען זעהר טרויעריג.

איך האב אָנגעהויבען צו רעדען צו איהר, זיא אויסצופרעגען, וויא זיא לעבט אין בינא, וויא זיא פערדיענט און דערגלייכען.

פּלוצלינג איז ארייגעלאָפען טשאן־טשאָ פול פרייד און האט אויס־געדופען:

— מיר האבען געזיעגט! קינקאָ איז פריי!

דיא שעהנע זינקא איז ווידער געפאלען אין אָהנמאכט. מיר האבען זיא אָפּגעמינטערט און טשאן־טשאָ האט דערצעהלט:

— אלע צייטונגען האבען בעשריעבען, וואס עס האט פאסירט מיט דעם בלינדען פּאסאזשיר, וויא ער האט גערעטעט דעם צוג און וואס פאר א שטראפע ער האט בעקומען. מיין פאטער איז בעקאנט מיט א גרויסען מאנדארין. ער האט געבעטען דעם מאנדארין, אז ער זאָל דערלאנגען דעם זון פון הימעל — דעם קייסער פון בינא, איינע פון דיזע צייטונגען. דער מאנדארין האט איהם צוליעב געטאָהן. קוים איז דער קייסער פון בינא געוואָהר געוואָרען, אז קינקאָ האט גע־רעטעט דעם צוג און דיא פונפציג מיליאָן פראנק פון דיא רויבער, האט ער גע־הייסען ארויסלאָזען קינקאָ פריי און איהם גיבען א פּרעזענט פון צעהן טויזענד פראנק.

קוים האט ער געענדיגט זיין ערצעהלונג, איז אָנגעקומען א קארעטע, און וועלכער עס זיינען געזעסען קינקאָ מיט א זעהר גרויסען מאַנדאַרין.

דיענער און לאַקייען האבען ארויסגענומען פון דער קארעטע קינקאָ מיט דעם מאַנדאַרין און האבען זיי אויף דיא הענד אריינגעטראגען אין שטוב.

איך האב קיינע ווערטער צו בעשרייבען דיא פרייד און דאס גליק פון דער שעהנער זינקא און פון איהר געליעבטען.

אין דרייא טעג ארום איז געווען דיא האָכצייט. איך, דאָקטאָר נולין און טשאָן־טשאָ זיינען געווען דיא ערשטע געסט אין האבען אונז אונטערשריעבען אויף דעם האָכצייטס־קאָנטראַקט.

שלוס קאַפּיטעל.

אַ ביטערער טראָפּען אין בעכער פון פרייד.

איך בין געווען העכסט פרעהליך און צופריעדען אויף דער האָכצייט פון מיין פריינד קינקאָ יאַנעסקאָ מיט זינקא מאַרקולעסקו. איך האב פערגעסען אלעס אין דער וועלט, זאָגאר מיין צייטונג „דאס 20טע יאהרהונדערט“. איך האב מיך געפרעהט מיט אלעמען און בין געווען גליקליך.

פּלוצלינג הער איך רופען:

— קלאָד סען־סיר!

— אָט בין איך! ווער דארף עס מיך?

א באָטע פון טעלעגראף אמט איז צוגעקומען און האט מיר דערלאנגט א דעפּעשע פון פּאַריז.

איך האב האסטיג אויפגעריסען און האב געלעזען:

„העדר סען־סיר, „דאס 20טע יאהרהונדערט“ פאָדערט אייך אויף, איהר זאָלט אויסדריקען אונזער דאנק און אונזער ערגעבענהייט צו זיינער דורכלויכט פירסט סאַרוסקיאַר און צו זיין מיניסטער חאנדשיר.“

„דערביי אָבער בעמערקען מיר אייך, אז איהר דארפט ניט גלויבען אלעס, וואס אַן אמעריקאנער זאגט אייך. אַן אמעריקאנער האט ליעב זיך צו בעריהמען,

אין אמעריקא רופט מען עס „בלאָפען“. מיר האבען נאכגעפרעגט אין ניו יאָרק, דאָרט איז נאר ניטאָ אזא פירמא, וויא ווהיסקי, בארלי ענד קאָמפ. — זייט פאָרזיכטיג, הערר סען־סיר!“

מען קען זיך לייכט דענקען, וויא אונאנגענעהם דיעזע טעלעגראמע איז מיר געוועזן, בעזאָנדערס יעצט, ווען איך בין געוועזן אזוי פרעהליך אויף דער האָכצייט.

מיין געשיכטע איז אייגענטליך צו ענדע. איך וויל אָבער נאך דערצעהלען פון דיא איבעריגע פאסאזשירען, וועלכע זיינען געפאָהרען מיט מיר צוזאמען פון טיפליס ביז פעקין.

דעם אמעריקאנער אָליפלט לאַנגהעד האב איך מעהר ניט געזעהן, דערפאר אָבער האב איך מיט א פאאר טאג שפעטער בעגעגענט מיסיס לאַנגהעד. זיא האט מיר דערצעהלט, אז זיא האט זיך געשיעדען, גע׳גט, מיט מיסטער לאַנגהעד און זיא הייסט ווידער מיסס בלועט. זיי האבען ניט געקענט איינשטימען איבער פינף פראָצענט פון דיא פאלשע האאר און האבען זיך געשיעדען. וואו ער איז יעצט, וויים זיא ניט.

מאיאָר נולין האט געעפענט א האָספיטאל פיר קראנקע רוסען און אזוי וויא דיא רוסישע רעגיערונג האט איהם געשיקט, האבען דיא כינעזען רעספעקט פאר איהם און גלויבען, אז ער איז דער גרעסטער דאָקטאָר אויף דער וועלט. ער מאכט גלענצענדע געשעפטע און מען זאָגט, אז מען וועט איהם זאָגאר רופען אין הויף צו א קראנקען פרינץ. דאס איז אַן עהרע, וועלכע מען האט עס נאך קיין אייראָפעאישען דאָקטאָר ניט בעוויעזען. אין כינא וויים מען, וויא צו שעצען און צו עהרען א רוסישען בעאמטען, בעזאָנדערס ווען ער איז נאך א דאָקטאָר אויך.

באראָן פאָן ווייסענשניצענדאָרף האט פערשפעטיגט דאס שיף אין טיען־טסין און דעם צוג אין יאָקאָהאמא. ער האט פערלאָרען זיין וועט: אנשטאט צו מאכען א רייזע ארום דער וועלט אין 39 טעג, האט ער געמאכט דיעזע רייזע אין 183 טעג. ער טרינקט ביער און שיקט אלע פעלקער פון דער וועלט, אויסער דיא דייטשען.

דער אקטער קאטהרען און זיין פרוי זיינען אוועקגעפאָהרען נאך סאן־חאי און מאכען דאָרט גוטע געשעפטען. זאָגאר כינעזען געהן זעהן שפיעלען דיא שעהנע פרוי קאטהרען.

דאָקטאָר טיאָ־קינג שטודירט נאך אלץ דעם איטאליענישען דאָקטאָר קארנארא, וועלכער האט געלעבט אין 18טען יאהרהונדערט און הייסט זיינע קראנקע ניט עסען און ניט טרינקען, דערפאר וויל קיינער זיך ניט קורירען בייא איהם.

טשאן־טשאאָ איז רייך און מאכט געשעפטען מיט דיא גרעסטע האנדעלס הייזער פון פאריז און פון רוסלאנד.

איך בין נאך אלץ דער ספעציאל קאָררעספאָנדענט פון „דעם 20סטען יאהרהונדערט" און האב נור וואס ערהאלטען א דעפעשע, איך זאָל פאָהרען נאך זיד אפריקא און זאל דאָרט אויסשטודירען דיא דיאמאנטען מינען.

ע נ ד ע.

גראף לעא טאָלסטאָי'ם ביכער.

דיא קרייצער סאָנאַטאַ. א שילדערונג איבער דער פערדאָרבענהייט אין פערהייראַטעטען לעבען. עס ווערט בעוויזען מיט פאַקטען, אז קיין אמת'ע ליעבע עקזיסטירט גאר ניט אין דער מענשהייט. עס איז נאָר בלויז ליידענשאַפט, פאַלשקייט און בעטרוג. פרייז 10 סענט.

איך און מיין מאַן. א שילדערונג איבער דער אונגליקהייט אין פער־הייראַטעטען לעבען, און וועלכע הייראַטה עס פיהרט צו גליק, און וועלכע צו אונגליק. פרייז 10 סענט.

מיין פריינד'ס פרויא. א שילדערונג איבער דיא געמיינהייט און פער־דאָרבענהייט וואס פאַלשע ליעבע קען ארויס ברייגגען. פרייז 10 סענט.

דיא צווייא דורות. א שילדערונג פון דעם רוסישען לעבען, איבער זייער אונטערהאלט, בעלער, התונות, ציגיינער־טענץ און קארטען־שפיעל. פרייז 10 סענט.

איוואַן איליטש'עס טויט. א שילדערונג איבער דעם איבערגאַנג פון לעבען צום טויט. וואס מען דענקט און פיהלט אין דיא לעצטע מינוטען פון לעבען. פרייז 10 סענט.

דער נסיון. א שילדערונג איבער דעם קאמפף פון אנשטאַנד מיט אויס־געלאסענהייט, פון מאָראַל מיט פערדאָרבענהייט, און פון עדלען מענער־מוטה מיט ערניעדריגטער פרויען־שוואכקייט. פרייז 10 סענט.

דיא פערפיהרונג. א שילדערונג איבער אזא סאָרט לעבען, וואס איז פול מיט מענשליכער אויסגעלאסענהייט און פערדאָרבענהייט. פרייז 10 סענט.

מיין וידוי. א שילדערונג, צו וועלכען צוועק מענשען זיינען בעשאַפען געוואָרען לעבען אויף דער וועלט און ליידען צרות. פרייז 10 סענט.

איוואַן דער נאַר. דיעזער בוך שילדערט פאר אונז אזא בילד, וועלכעס עפענט אויף אונזערע אויגען צו זעהן א נייע וועלט מיט נייע מענשען. פרייז 5 סענט

טאָלסטאָי'ס ביאָגראַפיע. א בעשרייבונג איבער זיין לעבען, ווירקען און איינפלוס איבער זיינע מיטמענשען, מיט א ביילאַגע פון זיין בילד. פרייז 5 סענט.

תחית המתים. א שילדערונג, וויא איין אלטער בעל עבירה'ניק ווערט א בעל תשובה און וויל גוט מאכען זיין פעהלער וואס ער האט געמאכט אין זיין יוגענד. פרייז 15 סענט.

אַננאַ קאַרענינאַ. א שילדערונג איבער דיא ליידענשאַפט פון א יונגע שעהנע פרוי, ווען זיא פאלט אריין צו איין עלטערן אַבגעלעבטען מאַן און פערליעבט זיך ענדליך אין א פרעמדען יונגען און שעהנעם מאַן. פרייז 25 סענט.

קריעג און פריעדען. אין דיעזען בוך ווערט געשילדערט דער בלוטיגער יאָהר 1812, ווען נאַפּאָלעאָן האט איינגענומען גאַנץ אייראָפּא, דיא מפּלה פון דעם גרויסען קריעגס העלד אין מאָסקווא, און דיא גאַנצע פּאָליטיק פון אייראָפּא צו יענער צייט. דאס איז דער גרעסטער און בעסטער ראָמאַן וואס גראף טאָלסטאָי האט געשריעבען. פרייז 50 סענט.

צו בעקומען אין אלע בוכהאנדלונגען, וויא אויך בייא

The Hebrew Publishing Co., 122-128 Leonard St., Brooklyn, N. Y